

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1 (14. Jātaka-
aṭṭhakathā-1)

2. Το βιβλίο των δύο (2. Dukanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1

2. Dukanipāto

1. Daḷhavaggo

151. Rājovādajātakavaṇṇanā

Daḷhaṃ daḷhassa khipatīti idaṃ satthā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabbhā kathesi. So tesakuṇajātake āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana divase kosalarājā ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinitvā bhuttaṭṭātarāso allahatthova alaṅkatarathaṃ abhiruyha satthu santikaṃ gantvā phullapadumasassirikesu pādesu nipatitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā etadavoca - “handa kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassā”ti. “Bhante, ajja ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinitvā okāsaṃ alabhitvā idāni taṃ tīretvā bhuñjitvā allahatthova tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ āgatomhī”ti. Satthā “mahārāja, dhammena samena aḍḍavinicchayaṃ nāma kusalaṃ, saggamaggo esa. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ tumhe mādisassa sabbaññubuddhassa santikā ovādaṃ labhamānā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchineyyātha. Etadeva acchariyaṃ, yaṃ pubbe rājāno asabbaññūnampi paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchinantā cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuraṃ pūrayamānā agamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā laddhagabbhaparihāro sotthinā mātukucchimhā nikkhami. Nāmaggaḥaṇadivase panassa “brahmadattakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena vayappatto soḷasavassakāle takkasiṃ gantvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patitṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi, chandādivasena agantvā vinicchayaṃ anusāsī. Tasmiṃ evaṃ dhammena rajjaṃ kārente amaccāpi dhammeneva vohāraṃ vinicchiniṃsu. Vohāresu dhammena vinicchayaṃānesu kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ, tesāṃ abhāvā aḍḍatthāya rājaṅgaṇe uparavo pacchijji. Amaccā divasampi vinicchayaṭṭhāne nisīditvā kañci vinicchayaṭṭhāya āgacchantāṃ adisvā utṭhāya pakkamanti, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pāpuṇi.

Bodhisatto cintesi - “mayi dhammena rajjaṃ kārente vinicchayaṭṭhānaṃ āgacchantā nāma natthi, uparavo pacchijji, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pattaṃ, idāni mayā attano aguṇaṃ pariyesiṃ vaṭṭati ‘ayaṃ nāma me aguṇo’ti sutvā taṃ pahāya guṇesuyeva vattissāmī”ti. Tato paṭṭhāya “atthi nu kho me koci aguṇavādī”ti pariggaṇhanto antovaḷaṅjakānaṃ antare kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “ete mayhaṃ bhayenāpi aguṇaṃ avatvā guṇameva vadeyyu”nti bahivaḷaṅjanake pariggaṇhanto tatthāpi adisvā antonagare pariggaṇhi. Bahinagare catūsu dvāresu catugāmake pariggaṇhi. Tatthāpi kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “janapadaṃ pariggaṇhissāmī”ti amacce rajjaṃ paṭicchāpetvā rathaṃ āruyha sārathimeva gahetvā aññātakavesena nagarā

nikkhamitvā janapadaṃ pariggaṇhamāno yāva paccantabhūmiṃ gantvā kañci
aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā paccantasīmato mahāmaggena
nagarābhīmukhoyeva nivatti.

Tasmiṃ pana kāle balliko nāma kosalarājāpi dhammena rajjaṃ kārento aguṇakathaṃ
gavesanto hutvā antovaḷaṇṇakādīsū aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā
janapadaṃ pariggaṇhanto taṃ padesaṃ agamāsi. Te ubhopi ekasmiṃ ninnatṭhāne
sakaṭamagge abhimukhā ahesuṃ, rathassa ukkamanaṭṭhānaṃ natthi. Atha
ballikarañño sārathi bārāṇasirañño sārathiṃ “tava rathaṃ ukkamāpehi”ti āha. Sopi
“ambho sārathi, tava rathaṃ ukkamāpehi, imasmiṃ rathe bārāṇasirajjasāmiko
brahmadattamahārājā nisinno”ti āha. Itaropi naṃ “ambho sārathi, imasmiṃ rathe
kosalarajjasāmiko ballikamahārājā nisinno, tava rathaṃ ukkamāpetvā amhākaṃ
rañño rathassa okāsaṃ dehī”ti āha. Bārāṇasirañño sārathi “ayampi kira rājāyeva, kiṃ
nu kho kātappa”nti cintento “attheso upāyo”ti vayaṃ pucchitvā “daharassa rathaṃ
ukkamāpetvā mahallakassa okāsaṃ dāpessāmī”ti sannitṭhānaṃ katvā taṃ sārathiṃ
kosalarañño vayaṃ pucchitvā pariggaṇhanto ubhinnampi samānavayabhāvaṃ ṇatvā
rajjaparimāṇaṃ balaṃ dhaṇaṃ yasaṃ jātiṃ gottaṃ kulapadesanti sabbaṃ pucchitvā
“ubhopi tiyojanasatikassa rajjassa sāmīno
samānabaladhanayasajātigottakulapadesā”ti ṇatvā “sīlavantassa okāsaṃ dassāmī”ti
cintetvā “bho sārathi, tumhākaṃ rañño sīlācāro kīdiso”ti pucchi. So “ayañca ayañca
amhākaṃ rañño sīlācāro”ti attano rañño aguṇameva guṇato pakāsento paṭhamam
gāthamāha -

1. “Daḷhaṃ daḷhassa khipati, balliko mudunā muduṃ;
Sādhumpi sādhunā jeti, asādhumpi asādhunā;
Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha daḷhaṃ daḷhassa khipatīti yo daḷho hoti balavadaḷhena pahārena vā vacanena
vā jinitabbo, tassa daḷhameva pahāraṃ vā vacanaṃ vā khipati. Evaṃ daḷhova hutvā
taṃ jinātīti dasseti. Ballikoti tassa rañño nāmaṃ. Mudunā mudunti mudupuggalaṃ
sayampi mudu hutvā mudunāva upāyena jināti. Sādhumpi sādhunā jetīti ye sādhu
sappurisā, te sayampi sādhu hutvā sādhunāva upāyena jināti. Asādhumpi asādhunāti
ye pana asādhu, te sayampi asādhu hutvā asādhunāva upāyena jinātīti dasseti.
Etādiso ayaṃ rājāti ayaṃ amhākaṃ kosalarājā sīlācārena evarūpo. Maggā uyyāhi
sārathīti attano rathaṃ maggā ukkamāpetvā uyyāhi, uppathena yāhi, amhākaṃ
rañño maggaṃ dehīti vadati.

Atha naṃ bārāṇasirañño sārathi “ambho, kiṃ pana tayā attano rañño guṇakathā
kathitā”ti vatvā “āmā”ti vutte “yadi pana ete guṇāti vadasi, aguṇā pana kīdisī”ti
vatvā “ete tāva aguṇā hontu, tumhākaṃ pana rañño kīdiso guṇo”ti vutte “tena hi
suṇāhī”ti dutiyaṃ gāthamāha -

2. “Akkodhena jine kodhaṃ, asādhum sādhunā jine;
Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinaṃ;
Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha etādisoti etehi “akkodhena jine kodha”ntiādivasena vuttehi guṇehi
samannāgato. Ayañhi kuddhaṃ puggalaṃ sayaṃ akkodho hutvā akkodhena jināti,
asādhum pana sayaṃ sādhu hutvā sādhunāva upāyena jināti, kadariyaṃ
thaddhamacchariṃ sayaṃ dāyako hutvā dānena jināti. Saccenālikavādinanti

musāvādiṃ sayaṃ saccavādī hutvā saccena jināti. Maggā uyyāhi sārathīti, samma sārathi, maggato apagaccha. Evaṃvidhasīlācāraguṇayuttassa amhākaṃ rañño maggaṃ dehi, amhākaṃ rājā maggassa anucchavikoti.

Evaṃ vutte ballikarājā ca sārathi ca ubhopi rathā otaritvā asse mocetvā rathaṃ apanetvā bārāṇasirañño maggaṃ adaṃsu. Bārāṇasirājā ballikarañño “rañña nāma idañcidañca kātuṃ vaṭṭatī”ti ovādaṃ datvā bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi. Ballikarājāpi tassa ovādaṃ gahetvā janapadaṃ pariggahetvā attano aguṇavādiṃ adisvāva sakanagaraṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapurameva pūresi.

Satthā kosalarājassa ovādatthāya imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā ballikarañño sārathi moggallāno ahosi, ballikarājā ānando, bārāṇasirañño sārathi sārīputto, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Rājovādajātakavaṇṇanā paṭhamā.

152. Siṅgālajātakavaṇṇanā

Asamekkhitakammantanti idaṃ satthā kūtāgārasālāyaṃ viharanto vesālīvāsikaṃ ekaṃ nhāpitaputtaṃ ārabha kathesi. Tassa kira pitā rājūnaṃ rājorodhānaṃ rājakumārānaṃ rājakumārīkānañca massukaraṇakesasaṇṭhapanaaṭṭhapadaṭṭhapanādīni sabbakiccāni karoti saddho pasanno tisaraṇagato samādinnaṇaṇasīlo, antarantare satthu dhammaṃ suṇanto kālāṃ vītināmeti. So ekasmiṃ divase rājanivesane kammaṃ kātuṃ gacchanto attano puttaṃ gahetvā gato. So tattha ekaṃ devaccharāpaṭibhāgaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ licchavikumārīkaṃ disvā kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā pitarā saddhiṃ rājanivesanā nikkhamitvā “etaṃ kumārīkaṃ labhamāno jīvissāmi, alabhamānassa me ettheva maraṇa”nti āhārupacchedaṃ katvā mañcakaṃ parissajitvā nipajji.

Atha naṃ pitā upasaṅkamitvā “tāta, avatthumhi chandarāgaṃ mā kari, hīnajacco tvaṃ nhāpitaputto, licchavikumārīkā khattiyadhītā jātisampannā, na sā tuyhaṃ anucchavikā, aññaṃ te jātigottehi sadisaṃ kumārīkaṃ ānessāmi”ti āha. So pitu kathaṃ na gaṇhi. Atha naṃ mātā bhātā bhaginī cūḷapitā cūḷamātātī sabbepi ñātakā ceva mittasuhajjā ca sannipatitvā saññāpentāpi saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. So tattheva sussitvā parisussitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa pitā sarīrakiccapetakiccāni katvā tanusoko “satthāraṃ vandissāmi”ti bahuṃ gandhamālāvilepanaṃ gahetvā mahāvanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ nu kho, upāsaka, bahūni divasāni na dissasī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho, upāsaka, idāneva tava putto avatthusmiṃ chandarāgaṃ uppādetvā vināsaṃ pāpuṇi, pubbepi pattoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīhayoniyāṃ nibbatti. Tassa cha kaniṭṭhabhātaro ekā ca bhaginī ahosi, sabbepi kañcanaguḥāyaṃ vasanti. Tassā pana guhāya avidūre rajatapabbate ekā phalikaguḥā atthi, tattheke siṅgālo vasati. Aparabhāge sīhānaṃ mātāpitāro kālamakaṃsu. Te bhaginiṃ sīhapotikaṃ kañcanaguḥāyaṃ ṭhapetvā gocarāya pakkamitvā maṃsaṃ āharitvā tassā denti. So siṅgālo taṃ sīhapotikaṃ disvā paṭibaddhacitto ahosi. Tassā pana mātāpitūnaṃ dharamānakāle okāsaṃ nālattha, so sattannampi tesaṃ gocarāya pakkantakāle phalikaguḥāya otaritvā kañcanaguḥāya

dvāraṃ gantvā sīhapotikāya purato lokāmisapaṭisaṃyuttaṃ evarūpaṃ rahassakathaṃ kathesi - “sīhapotike, ahampi catuppado, tvampi catuppadā, tvaṃ me pajāpatī hohi, ahaṃ te pati bhavissāmi, te mayaṃ samaggā sammodamānā vasissāma, tvaṃ ito paṭṭhāya maṃ kilesavasena saṅgaṇhāhī”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā cintesi - “ayaṃ siṅgālo catuppadānaṃ antare hīno paṭikuṭṭho caṇḍālasadiso, mayaṃ uttamarājakulasammatā, esa kho mayā saddhiṃ asabbhiṃ ananucchavikaṃ kathaṃ katheti, ahaṃ evarūpaṃ kathaṃ sutvā jīvitena kiṃ karissāmi, nāsāvātaṃ sannirujjhivā marissāmi”ti. Athassā etadahosi - “mayhaṃ evameva maraṇaṃ ayuttaṃ, bhātikā tāva me āgacchantu, tesāṃ kathetvā marissāmi”ti. Siṅgālopi tassā santikā paṭivacanaṃ alabhivā “idāni esā mayhaṃ kujjhatī”ti domanassappatto phalikaguhāyaṃ pavisitvā nipajji.

Atheko sīhapotako mahiṃsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā bhaginiyā bhāgaṃ āharitvā “amma, maṃsaṃ khādassū”ti āha. “Bhātika, nāhaṃ maṃsaṃ khādāmi, marissāmi”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? Sā taṃ pavattiṃ ācikkhi. “Idāni kahaṃ so siṅgālo”ti ca vutte phalikaguhāyaṃ nipannaṃ siṅgālaṃ “ākāse nipanno”ti maññamānā “bhātika, kiṃ na passasi, eso rajatapabbate ākāse nipanno”ti. Sīhapotako tassa phalikaguhāyaṃ nipannabhāvaṃ ajānanto “ākāse nipanno”ti saññī hutvā “māressāmi na”nti sīhavegena pakkhanditvā phalikaguhaṃ hadayeneva pahari. So hadayena phalitena tattheva jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati. Athāparo āgacchi, sā tassapi tattheva kathesi. Sopi tattheva katvā jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati.

Evaṃ chasupi bhātikesu matesu sabbapacchā bodhisatto āgacchi. Sā tassapi taṃ kāraṇaṃ ārocetvā “idāni so kuhi”nti vutte “eso rajatapabbatamatthake ākāse nipanno”ti āha. Bodhisatto cintesi - “siṅgālānaṃ ākāse paṭiṭṭhā nāma natthi, phalikaguhāyaṃ nipannako bhavissatī”ti. So pabbatapādaṃ otarivā cha bhātike mate disvā “ime attano bālatāya pariggaṇhanapaññāya abhāvena phalikaguhabhāvaṃ ajānitvā hadayena paharivā matā bhavissanti, asamekkhitvā atituritaṃ karontānaṃ kammaṃ nāma evarūpaṃ hotī”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

3. “Asamekkhitakammantaṃ, turitābhinipātinaṃ;
Sāni kammāni tappenti, uṇhaṃvajjhohitaṃ mukhe”ti.

Tattha asamekkhitakammantaṃ, turitābhinipātinenti yo puggalo yaṃ kammaṃ kattukāmo hoti, tattha dosaṃ asamekkhitvā anupadhāretvā turito hutvā vegeneva taṃ kammaṃ kātuṃ abhinipatati pakkhandati paṭipajjati, taṃ asamekkhitakammantaṃ turitābhinipātinaṃ evaṃ sāni kammāni tappenti, socenti kilamenti. Yathā kiṃ? Uṇhaṃvajjhohitaṃ mukheti, yathā bhuñjantena “idaṃ sītaṃ idaṃ uṇha”nti anupadhāretvā uṇhaṃ ajjhoharaṇīyaṃ mukhe ajjhoharitaṃ ṭhapitaṃ mukhampi kaṇṭhampi kucchimpi dahati soceti kilameti, evaṃ tathārūpaṃ puggalaṃ sāni kammāni tappenti.

Iti so sīho imaṃ gāthaṃ vatvā “mama bhātikā anupāyakusalatāya ‘siṅgālaṃ māressāmā’ti ativegena pakkhanditvā sayaṃ matā, ahaṃ pana evarūpaṃ akatvā siṅgālassa phalikaguhāyaṃ nipannasseva hadayaṃ phālessāmi”ti siṅgālassa ārohanaorohanamaggaṃ sallakkhetvā tadabhimukho hutvā tikkhattum sīhanādaṃ nadi, pathaviyā saddhiṃ ākāsaṃ ekaninnādaṃ ahosi. Siṅgālassa phalikaguhāyaṃ nipannasseva sītatasitassa hadayaṃ phali, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā “evaṃ so siṅgālo sīhanādaṃ sutvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha -

4. “Sīho ca sīhanādena, daddaraṃ abhinādayi;
Sutvā sīhassa nigghosaṃ, siṅgālo daddare vasaṃ;
Bhīto santāsamāpādi, hadayañcassa apphalī”ti.

Tattha sīhoti cattāro sīhā - tiṇasīho, paṇḍusīho, kāḷasīho, surattahatthapādo kesarasīhoti. Tesu kesarasīho idha adhippeto. Daddaraṃ abhinādayīti tena asanipātasaddasadisena bheravatarena sīhanādena taṃ rajatapabbataṃ abhinādayi ekaninnādaṃ akāsi. Daddare vasanti phalikamissake rajatapabbate vasanto. Bhīto santāsamāpādīti maraṇabhayaena bhīto cittutrāsaṃ āpādi. Hadayañcassa apphalīti tena cassa bhayaena hadayaṃ phalīti.

Evaṃ sīho siṅgālaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhātaro ekasmiṃ ṭhāne paṭicchādetvā tesam matabhāvaṃ bhaginiyā ācikkhitvā taṃ samassāsetvā yāvajīvaṃ kañcanaguhāyaṃ vasitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā siṅgālo nhāpitaputto ahosi, sīhapotikā licchavikumārikā, cha kaniṭṭhabhātaro aññataratherā ahesuṃ, jeṭṭhabhātikasīho pana ahameva ahosi”nti.

Siṅgāla-jātakavaṇṇanā dutiyā.

153. Sūkarajātakavaṇṇanā

Catuppado ahaṃ, sammāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakattheraṃ ārabba katesi. Ekasmiñhi divase rattiṃ dhammassavane vattamāne satthari gandhakuṭṭidvāre ramaṇīye sopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṅghassa sugatovādaṃ datvā gandhakuṭṭiṃ pavitṭhe dhammasenāpati satthāraṃ vanditvā attano pariveṇaṃ agamāsi. Mahāmoggallānopi pariveṇameva gantvā muhuttaṃ vissamitvā therassa santikaṃ āgantvā pañhaṃ pucchi, pucchitapucchitaṃ dhammasenāpati gaganatale puṇṇacandaṃ utṭhāpento viya vissajjetvā pākāṭamakāsi. Catassopi parisā dhammaṃ suṇamānā nisīdiṃsu. Tattheke mahallakatthero cintesi - “sacāhaṃ imissā parisāya majjhe sārīputtaṃ āluṇento pañhaṃ pucchissāmi, ayaṃ me parisā ‘bahussuto aya’nti ñatvā sakkārasammānaṃ karissatī”ti parisantarā utṭhāya therā upasaṅkamitvā ekamantaṃ ṭhatvā “āvuso sārīputta, mayampi taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāma, amhākampi okāsaṃ karohi, dehi me vinicchayaṃ āvedhikāya vā nivedhikāya vā niggahe vā paggahe vā visese vā paṭivisese vā”ti āha. Thero taṃ oloketvā “ayaṃ mahallako icchācāre ṭhito tuccho na kiñci jānātī”ti tena saddhiṃ akathetvāva lajjamāno bījanaṃ ṭhapetvā āsanā otaritvā pariveṇaṃ pāvisi, moggallānattheropi attano pariveṇameva agamāsi.

Manussā utṭhāya “gaṇhathetaṃ tucchamahallakaṃ, madhuradhammassavanaṃ no sotuṃ na adāsī”ti anubandhiṃsu. So palāyanto vihārapaccante bhinnapadarāya vaccakuṭṭiyā patitvā gūthamakkhito aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā vippaṭisārino hutvā satthu santikaṃ agamaṃsu. Satthā te disvā “kiṃ upāsakā avelāya āgatattā”ti pucchi, manussā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na kho upāsakā idānevesa mahallako

uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi saddhiṃ payojetvā
gūthamakkhito jāto, pubbepesa uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi
saddhiṃ payojetvā gūthamakkhito ahosi”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā
himavantapadese pabbataguḥāya vāsaṃ kappesi. Tassā avidūre ekaṃ saraṃ nissāya
bahū sūkarā nivāsaṃ kappesuṃ. Tameva saraṃ nissāya tāpasāpi paṇṇasālāsu vāsaṃ
kappesuṃ. Athekadivasā sīho mahiṃsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā
yāvadatthaṃ maṃsaṃ khāditvā taṃ saraṃ otarivā pānīyaṃ pivivā uttari. Tasmīṃ
khaṇe eko thūlasūkaro taṃ saraṃ nissāya gocaraṃ gaṇhāti. Sīho taṃ disvā “aññaṃ
ekadivasā imaṃ khādissāmi, maṃ kho pana disvā puna na āgaccheyyā”ti tassa
anāgamanabhayena sarato uttarivā ekena passena gantuṃ ārabhi. Sūkaro oloketvā
“esa maṃ disvā mama bhayena upagantuṃ asakkonto bhayena palāyati, ajja mayā
iminā sīhena saddhiṃ payojetuṃ vaṭṭatī”ti sīsaṃ ukkhipivā taṃ yuddhatthāya
avhayanto paṭhamāṃ gāthamāha -

- 5.** “Catuppado ahaṃ samma, tvampi samma catuppado;
Ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasī”ti.

Sīho tassa kathaṃ sutvā “samma sūkara, ajja amhākaṃ tayā saddhiṃ saṅgāmo
natthi, ito pana sattame divase imasmiṃyeva tṭhāne saṅgāmo hotū”ti vatvā pakkāmi.
Sūkaro “sīhena saddhiṃ saṅgāmessāmi”ti haṭṭhapahaṭṭho taṃ pavattiṃ ṇātakānaṃ
ārocesi. Te tassa kathaṃ sutvā bhītatasitā “idāni tvaṃ sabbepi amhe nāsessasi,
attano balaṃ ajānitvā sīhena saddhiṃ saṅgāmaṃ kattukāmoti, sīho āgantvā sabbepi
amhe jīvitakkhayaṃ pāpessati, sāhasikakammaṃ mā karī”ti āhaṃsu. Sopi bhītatasito
“idāni kiṃ karomi”ti pucchi. Sūkarā “samma, tvaṃ etesaṃ tāpasānaṃ
uccārabhūmiṃ gantvā pūtigūthe satta divasāni sarīraṃ parivaṭṭetvā sukkhāpetvā
sattame divase sarīraṃ ussāvabindūhi temetvā sīhassa āgamanato purimataraṃ
gantvā vātayogaṃ ṇatvā uparivāte tiṭṭha, sucijātiko sīho tava sarīragandhaṃ
ghāyivā tuyhaṃ jayaṃ datvā gamissatī”ti āhaṃsu. So tathā katvā sattame divase
tattha aṭṭhāsī. Sīho tassa sarīragandhaṃ ghāyivā gūthamakkhitabhāvaṃ ṇatvā
“samma sūkara, sundaro te lesa cintito, sace tvaṃ gūthamakkhito nābhavissa,
idheva taṃ jīvitakkhayaṃ apāpessaṃ, idāni pana te sarīraṃ neva mukhena
ḍaṃsitūṃ, na pādena paharitūṃ sakkā, jayaṃ te dammī”ti vatvā dutiyaṃ
gāthamāha -

- 6.** “Asuci pūtilomosi, duggandho vāsi sūkara;
Sace yujjitukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te”ti.

Tattha pūtilomoti mīlhamakkhitattā duggandhalomo. Duggandho vāsīti
aniṭṭhajegucchapaṭikūlagandho hutvā vāyasi. Jayaṃ, samma, dadāmi teti “tuyhaṃ
jayaṃ demi, ahaṃ parājito, gaccha tva”nti vatvā sīho tatova nivattitvā gocaraṃ
gahetvā sare pānīyaṃ pivivā pabbataguḥameva gato. Sūkaropi “sīho me jito”ti
ṇātakānaṃ ārocesi. Te bhītatasitā “puna ekadivasā āgacchanto sīho sabbeva amhe
jīvitakkhayaṃ pāpessatī”ti palāyivā aññattha agamaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sūkaro
mahallako ahosi, sīho pana ahameva ahosi”nti.

Sūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

154. Uragajātakavaṇṇanā

Idhūragānaṃ pavaro pavitṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabha kathesi. Kosalarañño kira sevakā seṇipamukhā dve mahāmatṭā aññaṃaññaṃ diṭṭhaṭṭhāne kalahaṃ karonti, tesāṃ veribhāvo sakalanagare pākaṭo jāto. Te neva rājā, na ñātimittā samagge kātuṃ sakkhiṃsu. Athekadivasāṃ satthā paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokeno tesāṃ ubhinnampi sotāpattimaggassa upanissayaṃ disvā punadivase ekakova sāvatthiyaṃ piṇḍāya pavisitvā tesu ekassa gehadvāre aṭṭhāsi. So nikkhamitvā pattaṃ gahetvā satthāraṃ antonivesanaṃ pavesetvā āsanaṃ paññāpetvā nisīdāpesi. Satthā nisīditvā tassa mettābhāvanāya ānisaṃsaṃ kathetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, so saccapariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Satthā tassa sotāpannabhāvaṃ ñatvā tameva pattaṃ gāhāpetvā utṭhāya itarassa gehadvāraṃ agamāsi. Sopi nikkhamitvā satthāraṃ vanditvā “pavisatha, bhante”ti gharaṃ pavesetvā nisīdāpesi. Itaropi pattaṃ gahetvā satthārā saddhiṃyeva pāvīsi. Satthā tassa ekādasa mettānisaṃse vaṇṇetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sopi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Iti te ubhopi sotāpannā hutvā aññaṃaññaṃ accayaṃ dassetvā khamāpetvā samaggā sammodamānā ekajjhāsayā ahesuṃ. Taṃ divasaññeva ca bhagavato sammukhāva ekato bhuñjiṃsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā vihāraṃ agamāsi. Te bahūni mālāgandhavilepanāni ceva sappimadhuphāṇitādīni ca ādāya satthārā saddhiṃyeva nikkhamiṃsu. Satthā bhikkhusaṅghena vatte dassite sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā adantadamako, ye nāma dve mahāmatte ciraṃ vāyamamānopi neva rājā samagge kātuṃ sakkhi, na ñātimittādayo sakkhiṃsu, te ekadivaseneva tathāgatena damitā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevāhaṃ ime dve jane samagge akāsiṃ, pubbepete mayā samaggā katāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasiyaṃ ussave ghosite mahāsamaajjaṃ ahosi. Bahū manussā ceva devanāgasupaṇṇādayo ca samajjadassanattaṃ sannipatiṃsu. Tatrekasmim ṭhāne eko nāgo ca supaṇṇo ca samajjaṃ passamānā ekato aṭṭhaṃsu. Nāgo supaṇṇassa supaṇṇabhāvaṃ ajānanto aṃse hatthaṃ ṭhapesi. Supaṇṇo “kena me aṃse hattho ṭhapito”ti nivattitvā olokeno nāgaṃ sañjāni. Nāgopi olokeno supaṇṇaṃ sañjānitvā maraṇabhayatajjito nagarā nikkhamitvā nadīpiṭṭhena palāyi. Supaṇṇopi “taṃ gahessāmī”ti anubandhi. Tasmim samaye bodhisatto tāpaso hutvā tassā nadiyā tīre paṇṇasālāya vasamāno divā darathapaṭippassambhanattaṃ udakasāṭikaṃ nivāsetvā vakkalaṃ bahi ṭhapetvā nadiṃ otaritvā nhāyati. Nāgo “imaṃ pabbajitaṃ nissāya jīvitaṃ labhissāmī”ti pakativāṇṇaṃ vijahitvā maṇikkhandhavaṇṇaṃ māpetvā vakkalantaraṃ pāvīsi. Supaṇṇo anubandhamāno taṃ tattha pavitṭhaṃ disvā vakkale garubhāvena aggahetvā bodhisattaṃ āmantetvā “bhante, ahaṃ chāto, tumhākaṃ vakkalaṃ gaṇhatha, imaṃ nāgaṃ khādissāmī”ti imamatthaṃ pakāsetuṃ paṭhamāṃ gāthamāha -

7. “Idhūragānaṃ pavaro pavitṭho, selassa vaṇṇena pamokkhamicchaṃ;
Brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhito no vitarāmi bhottu”nti.

Tattha idhūragānaṃ pavaro pavitṭhoti imasmiṃ vakkale uragānaṃ pavaro nāgarājā pavitṭho. Selassa vaṇṇenāti maṇivaṇṇena, maṇikkhandho hutvā pavitṭhoti attho. Pamokkhamicchanti mama santikā mokkhaṃ icchamāno. Brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamānoti ahaṃ pana tumhākaṃ brahmavaṇṇaṃ seṭṭhavaṇṇaṃ pūjento garuṃ karonto. Bubhukkhito no vitarāmi bhottunti etaṃ nāgaṃ vakkalantaraṃ pavitṭhaṃ chātopi samāno bhakkhituṃ na sakkomīti.

Bodhisatto udaye tṭhoyeva supaṇṇarājassa thutiṃ katvā dutiyaṃ gāthamāha -

- 8.** “So brahmagutto cirameva jīva, dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā;
Yo brahmavaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhito no vitarāsi bhottu”nti.

Tattha so brahmaguttoti so tvaṃ brahmagopito brahmarakkhito hutvā. Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhāti devatānaṃ paribhogārahā bhakkhā ca tava pātubhavantu, mā pāṇatipātaṃ katvā nāgamaṃsakhādako ahosi.

Iti bodhisatto udaye tṭhova anumodanaṃ katvā uttaritvā vakkalaṃ nivāsetvā te ubhopi gahetvā assamapadaṃ gantvā mettābhāvanāya vaṇṇaṃ kathetvā dvepi jane samagge akāsi. Te tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā sukhaṃ vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā nāgo ca supaṇṇo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

155. Bhaggajātakavaṇṇanā

Jīva vassasataṃ bhaggāti idaṃ satthā jetavanasamīpe pasenadikosalena raññā kārīte rājakārāme viharanto attano khipitakaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase satthā rājakārāme catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desento khipi. Bhikkhū “jīvatu, bhante bhagavā, jīvatu, sugato”ti uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ akaṃsu, tena saddena dhammakathāya antarāyo ahosi. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi - “api nu kho, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vutto tappaccayā jīveyya vā mareyya vā”ti? “No heṭaṃ bhante”ti. “Na, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vattabbo, yo vadeyya āpatti dukkaṭṭassā”ti. Tena kho pana samayena manussā bhikkhūnaṃ khipite “jīvatha, bhante”ti vadanti, bhikkhū kukkuccāyanta nālapanti. Manussā ujjhāyanti - “kathañhi nāma samaṇā sakyaputtiyā ‘jīvatha, bhante’ti vuccamānā nālapissantī”ti. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Gihī, bhikkhave, maṅgalikā, anujānāmi, bhikkhave, gihīnaṃ “jīvatha, bhante”ti vuccamānena “ciraṃ jīvā”ti vattunti. Bhikkhū bhagavantaṃ pucchiṃsu - “bhante, jīvapaṭijīvaṃ nāma kadā uppanna”nti? Satthā “bhikkhave, jīvapaṭijīvaṃ nāma porāṇakāle uppanna”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārēte bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa pitā vohāraṃ katvā jīvikaṃ kappeti, so soḷasavassuddesikaṃ bodhisattaṃ maṇikabhaṇḍaṃ ukkhipāpetvā gāmanigamādīsū caranto bārāṇasiṃ patvā dovārikassa ghare bhattaṃ pacāpetvā bhuñjitvā nivāsaṭṭhānaṃ alabhanto “avelāya āgatā āgantukā kattha vasantī”ti pucchi. Atha naṃ manussā “bahinagare ekā sālā atthi, sā pana amanussapariggahitā. Sace icchatha, tattha vasathā”ti āhaṃsu. Bodhisatto “etha, tāta, gacchāma, mā yakkhassa bhāyittha, ahaṃ taṃ dametvā tumhākaṃ pādesu pātessāmī”ti pitaraṃ gahetvā tattha gato. Athassa pitā phalake nipajji, sayamaṃ pitu pāde sambāhanto nisīdi. Tattha

adhivatto yakkho dvādaśa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā taṃ sālaṃ labhanto “imaṃ sālaṃ pavittṭhamanusse yo khipite ‘jīvā’ti vadati, yo ca ‘jīvā’ti vutte ‘paṭijīvā’ti vadati, te jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādeyyāsī”ti labhi. So piṭṭhivaṃsathūṇāya vasati. So “bodhisattassa pitaraṃ khipāpessāmī”ti attano ānubhāvena sukhumacuṇṇaṃ vissajjesi, cuṇṇo āgantvā tassa nāsapuṭe pāvisi. So phalake nipannakova khipi, bodhisatto na “jīvā’ti āha. Yakkho taṃ khādituṃ thūṇāya otarati. Bodhisatto taṃ otarantaṃ disvā “iminā me pitā khipāpito bhavissati, ayaṃ so khipite ‘jīvā’ti avadantaṃ khādakayakkho bhavissatī”ti pitaraṃ ārabha paṭhamam gāthamāha -

- 9.** “Jīva vassasataṃ bhagga, aparāni ca vīsatiṃ;
Mā maṃ pisācā khādantu, jīva tvaṃ saradosata”nti.

Tattha bhaggāti pitaraṃ nāmenālapati. Aparāni ca vīsatinti aparāni ca vīsati vassāni jīva. Mā maṃ pisācā khādantūti maṃ pisācā mā khādantu. Jīva tvaṃ saradosatanti tvaṃ pana vīsuttaraṃ vassasataṃ jīvāti. Saradosatañhi gaṇiyamānaṃ vassasatameva hoti, taṃ purimehi vīsāya saddhiṃ vīsuttaraṃ idha adhippetam.

Yakkho bodhisattassa vacanaṃ sutvā “imaṃ tāva māṇavaṃ ‘jīvā’ti vuttattā khādituṃ na sakkā, pitaraṃ panassa khādissāmī”ti pitu santikaṃ agamāsi. So taṃ āgacchantaṃ disvā cintesi - “ayaṃ so ‘paṭijīvā’ti abhaṇantānaṃ khādakayakkho bhavissati, paṭijīvaṃ karissāmī”ti. So puttaṃ ārabha dutiyaṃ gāthamāha -

- 10.** “Tvampi vassasataṃ jīvaṃ, aparāni ca vīsatiṃ;
Visaṃ pisācā khādantu, jīva tvaṃ saradosata”nti.

Tattha visaṃ pisācā khādantūti pisācā halāhalavisaṃ khādantu.

Yakkho tassa vacanaṃ sutvā “ubhopi me na sakkā khāditu”nti paṭinivatti. Atha naṃ bodhisatto pucchi - “bho yakkha, kasmā tvaṃ imaṃ sālaṃ pavittṭhamanusse khādasī”ti? “Dvādaśa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā laddhattā”ti. “Kiṃ pana sabbeva khādituṃ labhasī”ti? “Jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādāmī”ti. “Yakkha, tvaṃ pubbepi akusalaṃ katvā kakkhaḷo pharuso paravihiṃsako hutvā nibbatto, idānipi tādisaṃ kammaṃ katvā tamo tamaparāyaṇo bhavissati, tasmā ito paṭṭhāya pāṇātipātādīhi viramassū”ti taṃ yakkhaṃ dametvā nirayabhayena tajjetvā pañcasu sīlesu patitṭhāpetvā yakkhaṃ pesanakāraṃ viya akāsi.

Punadivase sañcarantā manussā yakkhaṃ disvā bodhisattena cassa damitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesuṃ - “deva, eko māṇavo taṃ yakkhaṃ dametvā pesanakāraṃ viya katvā ṭhito”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā senāpatiṭṭhāne ṭhapesi, pitu cassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yakkhaṃ balipaṭiggāhakaṃ katvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puñṇāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “jīvapaṭijīvaṃ nāma tasmim kāle uppanna”nti vatvā jātaṃ samodhānesi - “tadā yakkho aṅgulimālo ahosi, rājā ānando, pitā kassapo, putto pana ahameva ahosi”nti.

Bhaggajātakavaṇṇanā pañcamā.

156. Alīnacittajātakavaṇṇanā

Alīnacittam nissāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu ekādasanipāte saṃvarajātake āvibhavissati. So pana bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, vīriyaṃ ossajī”ti vutte “saccaṃ, bhagavā”ti āha. Atha naṃ satthā “nanu tvaṃ, bhikkhu, pubbe vīriyaṃ avissajjetvā maṃsapesisadisassa daharakumārassa dvādasayojanike bārāṇasinagare rajjaṃ gahetvā adāsi, idāni kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasito avidūre vaḍḍhakīgāmo ahoṣi, tattha pañcasatā vaḍḍhakī vasanti. Te nāvāya uparisotaṃ gantvā araṇṇe gehasambhāradārūni koṭṭetvā tattheva ekabhūmikadvibhūmikādibhede gehasambhāre sajjetvā thambhato paṭṭhāya sabbadārūsu saññaṃ katvā nadītīraṃ netvā nāvaṃ āropetvā anusotena nagaraṃ āgantvā ye yādisāni gehāni ākaṅkanti, tesam tādīsāni katvā kahāpaṇe gahetvā puna tattheva gantvā gehasambhāre āharanti. Evaṃ tesam jīvikaṃ kappentānaṃ ekasmiṃ kāle khandhāvāraṃ bandhitvā dārūni koṭṭentānaṃ avidūre eko hatthī khadirakhāṇukaṃ akkami. Tassa so khāṇuko pādaṃ vijjhi, balavavedanā vattanti, pādo uddhumāyitvā pubbaṃ gaṇhi. So vedanāppatto tesam dārukoṭṭanasaddaṃ sutvā “ime vaḍḍhakī nissāya mayhaṃ sotthi bhavissatī”ti maññaṃāno tihi pādehi tesam santikaṃ gantvā avidūre nipajji, vaḍḍhakī taṃ uddhumātapādaṃ disvā upasaṅkamtvā pāde khāṇukaṃ disvā tikhiṇavāsīyā khāṇukassa samantato odhiṃ datvā rajjuyā bandhitvā ākaḍḍhantā khāṇuṃ nīharitvā pubbaṃ mocetvā uṇhodakena dhovitvā tadanurūpehi bhesajjehi makkhetvā nacirasseva vaṇaṃ phāsukaṃ kariṃsu.

Hatthī arogo hutvā cintesi - “mayā ime vaḍḍhakī nissāya jīvitaṃ laddhaṃ, idāni tesam mayā upakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya vaḍḍhakīhi saddhiṃ rukkhe nīharati, tacchentānaṃ parivattetvā deti, vāsīādīni upasaṃharati, soṇḍāya veṭhetvā kālasuttakoṭiyaṃ gaṇhāti. Vaḍḍhakīpissa bhojanavelāya ekekaṃ piṇḍaṃ dentā pañca piṇḍasatāni denti. Tassa pana hatthissa putto sabbaseto hatthājānīyapotako atthi, tenassa etadahosi - “ahaṃ etarahi mahallako. Idāni mayā imesaṃ vaḍḍhakīnaṃ kammakaraṇattāya puttaṃ datvā gantuṃ vaṭṭatī”ti. So vaḍḍhakīnaṃ anācikkhitvāva araṇṇaṃ pavisitvā puttaṃ ānetvā “ayaṃ hatthipotako mama putto, tumhehi mayhaṃ jīvitaṃ dinnaṃ, ahaṃ vo vejjavetanatthāya imaṃ dammi, ayaṃ tumhākaṃ ito paṭṭhāya kammāni karissatī”ti vatvā “ito paṭṭhāya, puttaka, yaṃ mayā kattabbaṃ kammaṃ, taṃ tvaṃ karohī”ti puttaṃ ovaditvā vaḍḍhakīnaṃ datvā sayam araṇṇaṃ pāvīsi.

Tato paṭṭhāya hatthipotako vaḍḍhakīnaṃ vacanakaro ovādakkhamo hutvā sabbakiccāni karoti. Tepi taṃ pañcāhi piṇḍasatehi posenti, so kammaṃ katvā nadiṃ otaritvā nhatvā kīḷitvā āgacchatī, vaḍḍhakīdārakāpi taṃ soṇḍādīsū gahetvā udakepi thalepi tena saddhiṃ kīḷanti. Ājānīyā pana hatthinopi assāpi purisāpi udake uccāraṃ vā passāvaṃ vā na karonti, tasmā sopi udake uccārapassāvaṃ akatvā bahinadītīreyeva karoti. Athekasmiṃ divase uparinadiyā devo vassi, atha sukkhaṃ hatthilaṇḍaṃ udakena nadiṃ otaritvā gacchantam bārāṇasīnagaratitthe ekasmiṃ gumbe laggetvā aṭṭhāsi. Atha raṇṇo hatthigopakā “hatthī nhāpessāmā”ti pañca hatthisatāni nayiṃsu. Ājānīyalaṇḍassa gandhaṃ ghāyitvā ekopi hatthī nadiṃ otarituṃ na ussahi. Sabbepi naṅguṭṭhaṃ ukkhipitvā palāyituṃ ārabhiṃsu, hatthigopakā hatthācariyānaṃ ārocesuṃ. Te “udake paripanthena bhavitabba”nti

udakaṃ sodhāpetvā tasmim̐ gumbhe taṃ ājānīyalaṇḍaṃ disvā “idaṃettha kāraṇa”nti
ñatvā cāṭim̐ āharāpetvā udakassa pūretvā taṃ tattha madditvā hatthīnaṃ sarīre
siñcāpesuṃ, sarīrāni sugandhāni ahesuṃ. Tasmim̐ kāle te nadiṃ otarivā nhāyimsu.

Hatthācariyā rañño taṃ pavattim̐ ārocetvā “taṃ hatthājānīyaṃ pariyesitvā ānetuṃ
vaṭṭati, devā”ti āhaṃsu. Rājā nāvāsaṅghātehi nadiṃ pakkhanditvā uddhamgāmīhi
nāvāsaṅghātehi vaḍḍhakīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Hatthipotako nadiyaṃ
kīlanto bherisaddaṃ sutvā gantvā vaḍḍhakīnaṃ santike aṭṭhāsī. Vaḍḍhakī rañño
paccuggamaṇaṃ katvā “deva, sace dārūhi attho, kiṃ kāraṇā āgatattha, kiṃ pesetvā
āharāpetuṃ na vaṭṭatī”ti āhaṃsu. “Nāhaṃ, bhaṇe, dārūnaṃ atthāya āgato, imassa
pana hatthissa atthāya āgatomhī”ti. “Gāhāpetvā gacchatha, devā”ti. Hatthipotako
gantū na icchi. “Kiṃ kārāpeti, bhaṇe, hatthī”ti? “Vaḍḍhakīnaṃ posāvanikaṃ
āharāpeti, devā”ti. “Sādhu, bhaṇe”ti rājā hatthissa catunnaṃ pādānaṃ soṇḍāya
naṅguṭṭhassa ca santike sataṣaṇṇasataṣaṇṇakāhāpaṇe ṭhapāpesi. Hatthī
ettakenāpi agantvā sabbavaḍḍhakīnaṃ dussayugesu vaḍḍhakībhariyānaṃ
nivāsanaṣāṭakesu dinnesu saddhimkīlītānaṃ dāraḱānaṃca dāraḱaparihāre kate
nivattitvā vaḍḍhakī ca itthiyo ca dāraḱe ca oloketvā raññā saddhim̐ agamāsī.

Rājā taṃ ādāya nagaraṃ gantvā nagaraṇca hatthisālaṇca alaṅkārapetvā hatthim̐
nagaraṃ padaḱkhiṇaṃ kāretvā hatthisālaṃ pavesetvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā
abhisekaṃ datvā opavayhaṃ katvā attano sahāyaṭṭhāne ṭhapetvā upaḍḍharajjaṃ
hatthissa datvā attanā samānaparihāraṃ akāsī. Hatthissa āgataḱālato paṭṭhāya
rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahosi. Evaṃ kāle gacchante
bodhisatto tassa rañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim̐ gaṇhi. Tassā
gabbhapaṇipākakāle rājā ḱālamakāsī. Hatthī pana sace rañño ḱālakatabhāvaṃ
jāneyya, tatthevassa hadayaṃ phaleyya, tasmā hatthim̐ rañño ḱālakatabhāvaṃ
ajānāpetvāva upaṭṭhahimsu. Rañño pana ḱālakatabhāvaṃ sutvā “tucchaṃ kira
rajja”nti anantarasāmantakosalarājā mahatīyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāresi.
Nagaravāsino dvārāni pidahitvā kosalarañño sāsaṇaṃ paḱhiṇimsu - “amhākaṃ rañño
aggamahesī paṇipūṇṇagabbhā ‘ito kira sattame divase puttaṃ vijāyissatī”ti
aṅgavijjāpāṭhakā āhaṃsu. Sace sā puttaṃ vijāyissati, mayaṃ sattame divase
yuddhaṃ dassāma, na rajjaṃ, ettakaṃ ḱālaṃ āgamethā”ti. Rājā “sādhū”ti
sampaṭicchi.

Devī sattame divase puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaṇaḱadivase pana mahājanassa
alīnacittaṃ paggaṇhanto jātoti “alīnacittakumāro”tvevassa nāmaṃ akaṃsu.
Jātaḱaḱasatoyeva paṇassa paṭṭhāya nāgarā kosalaraññā saddhim̐ yujjhim̐su.
Ninnāyakattā saṅgāmaṇsa mahantaṃpi balaṃ yujjhamānaṃ thokaṃ thokaṃ
osakkati. Amaccā deviyā tamatthaṃ ārocetvā “mayaṃ evaṃ osakkamāne bale
parājayaḱabhāvassa bhāyāma, amhākaṃ pana rañño ḱālakatabhāvaṃ, puttassa
jātabhāvaṃ, kosalarañño āgantvā yujjhānabhāvaṇca rañño sahāyako maṅgalaḱatthī
na jānāti, jānāpema na”nti pucchim̐su. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā puttaṃ
alaṅkaritvā dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā pāsādā oruyha amaccagaṇapaṇivutā
hatthisālaṃ gantvā bodhisattaṃ hatthissa pādamaṇle nipajjāpetvā “sāmi, sahāyo te
ḱālakato, mayaṃ tuyhaṃ hadayaḱphālaṇabhayena nārocayimha, ayaṃ te sahāyassa
putto, kosalarājā āgantvā nagaraṃ parivāretvā tava puttena saddhim̐ yujjhati, balaṃ
osakkati, tava puttaṃ tvaṇṇeva vā mārehi, rajjaṃ vāssa gaṇhitvā dehī”ti āha.

Tasmim̐ kāle hatthī bodhisattaṃ soṇḍāya parāmasitvā ukkhipitvā kumbhe ṭhapetvā
roditvā bodhisattaṃ otāretvā deviyā hatthe nipajjāpetvā “kosalarājaṃ gaṇhissāmī”ti

hatthisālato nikkhami. Athassa amaccā vammaṃ paṭimuñcitvā alaṅkaritvā nagaradvāraṃ avāpuritvā taṃ parivāretvā nikkhamiṃsu. Hatthī nagarā nikkhamitvā koṇṇanādaṃ katvā mahājānaṃ santāsetvā palāpetvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā kosalarājānaṃ cūḷāya gahetvā ānetvā bodhisattassa pādamūle nipajjāpetvā māraṇatthāyassa uṭṭhite vāretvā “ito paṭṭhāya appamatto hohi, ‘kumāro daharo’ti saññaṃ mā karī’ti ovaditvā uyyojesi. Tato paṭṭhāya sakalajambudīpe rajjaṃ bodhisattassa hatthagatameva jātaṃ, añño paṭisattu nāma uṭṭhahituṃ samattho nāhosi. Bodhisatto sattavassikakāle abhisekaṃ katvā alīnacittarājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kāretvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthādvayamāha -

11. “Alīnacittaṃ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū;
Kosalaṃ senāsantuṭṭhaṃ, jīvaggāhaṃ agāhayi.
12. “Evaṃ nissayasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo;
Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā;
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhaya”nti.

11-12. Tattha alīnacittaṃ nissāyāti alīnacittaṃ rājakumāraṃ nissāya. Pahaṭṭhā mahatī camūti “paveṇīrajjaṃ no diṭṭha”nti haṭṭhatuṭṭhā hutvā mahatī senā. Kosalaṃ senāsantuṭṭhanti kosalarājānaṃ sena rajjena asantuṭṭhaṃ pararajjalobhena āgataṃ. Jīvaggāhaṃ agāhayīti amāretvāva sā camū taṃ rājānaṃ hatthinā jīvaggāhaṃ gaṇhāpesi. Evaṃ nissayasampannoti yathā sā camū, evaṃ aññopi kulaputto nissayasampanno kalyāṇamittaṃ buddhaṃ vā buddhasāvakaṃ vā nissayaṃ labhitvā. Bhikkhūti parisuddhādhivacanametam. Āraddhavīriyoti paggahitavīriyo catudosāpagatena vīriyena samannāgato. Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammanti kusalaṃ niravajjaṃ sattatiṃsabodhipakkhiyasaṅkhātāṃ dhammaṃ bhāvento. Yogakkhemassa pattiyāti catūhi yogehi khemassa nibbānassa pāpuṇanattāya taṃ dhammaṃ bhāvento. Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayanti evaṃ vipassanato paṭṭhāya imaṃ kusalaṃ dhammaṃ bhāvento so kalyāṇamittupanissayasampanno bhikkhu anupubbena vipassanāññāni ca heṭṭhimamaggaphalāni ca pāpuṇanto pariyosāne dasannampi saṃyojanānaṃ khayante uppannattā sabbasaṃyojanakkhayasaṅkhātāṃ arahattaṃ pāpuṇāti. Yasmā vā nibbānaṃ āgamma sabbasaṃyojanāni khīyanti, tasmā tampi sabbasaṃyojanakkhayameva, evaṃ anupubbena nibbānasaṅkhātāṃ sabbasaṃyojanakkhayaṃ pāpuṇātīti attho.

Iti bhagavā amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā uttaripi saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhahi. “Tadā mātā mahāmāyā, pitā suddhodanamahārājā ahosi, rajjaṃ gahetvā dinnahatthī ayaṃ ossaṭṭhavīriyo bhikkhu, hatthissa pitā sārīputto, sāmantakosalarājā moggallāno, alīnacittakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Alīnacittajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

157. Guṇajātakavaṇṇanā

Yena kāmāṃ paṇāmetīti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa sāṭakasahassalābhaṃ ārabbha kathesi. Therassa kosalarañño antepure dhammavācanavatthu heṭṭhā mahāsārajātake āgatameva. Iti there rañño antepure dhammaṃ vācente rañño saḥassagghanikānaṃ sāṭakānaṃ saḥassaṃ āhariyittha.

Rājā tato pañca sātakasatāni pañcannaṃ devīsātānaṃ adāsi. Tā sabbāpi te sātāke ṭhapetvā punadivase ānandattherassa datvā sayam purāṇasātākeyeva pārūpitvā rañño pātārāsattāhānaṃ agamaṃsu.

Rājā “mayā tumhākaṃ saḥassagghanikā sātakā dāpitā, kasmā tumhe te apārūpitvāva āgatā”ti pucchi. “Deva, amhehi te ānandattherassa dinnā”ti. “Ānandattherena sabbe gahitā”ti? “Āma, devā”ti. “Sammāsambuddhena ticīvaraṃ anuññātaṃ, ānandatthero dussavaṇijjaṃ maññe karissati, atibahū tena sātakā gahitā”ti therassa kujjhitvā bhuttapātārāso viḥāraṃ gantvā therassa pariveṇaṃ pavisitvā therāṃ vanditvā nisinna pucchi - “api, bhante, amhākaṃ ghare itthiyo tumhākaṃ santike dhammaṃ uggaṇhanti vā suṇanti vā”ti? “Āma, mahārāja, gahetabbayuttakaṃ gaṇhanti, sotabbayuttakaṃ suṇantī”ti. “Kiṃ tā suṇantiyeva, udāhu tumhākaṃ nivāsanaṃ vā pārūpanaṃ vā dadantī”ti? “Tā ajja, mahārāja, saḥassagghanikāni pañca sātakasatāni adāṃsū”ti. “Tumhehi gahitāni tāni, bhante”ti? “Āma, mahārāja”ti. “Nanu, bhante, satthārā ticīvarameva anuññāta”nti? “Āma, mahārāja, bhagavatā ekassa bhikkhuno ticīvarameva paribhogasīsena anuññātaṃ, paṭiggahaṇaṃ pana avāritaṃ, tasmā mayāpi aññesaṃ jīṇṇacīvarikānaṃ dātuṃ te sātakā paṭiggahitā”ti. “Te pana bhikkhū tumhākaṃ santikā sātāke labhitvā porāṇacīvarāni kiṃ karissantī”ti? “Porāṇasaṅghāṭiṃ uttarāsaṅgaṃ karissantī”ti? “Porāṇauttarāsaṅgaṃ kiṃ karissantī”ti? “Antaravāsakaṃ karissantī”ti. “Porāṇaantaravāsakaṃ kiṃ karissantī”ti? “Paccattharaṇaṃ karissantī”ti. “Porāṇapaccattharaṇaṃ kiṃ karissantī”ti? “Bhummattharaṇaṃ karissantī”ti. “Porāṇabhummattharaṇaṃ kiṃ karissantī”ti? “Pādapuñcanaṃ karissantī”ti. “Porāṇapādapuñcanaṃ kiṃ karissantī”ti? “Mahārāja, saddhādeyyaṃ nāma vinipātetuṃ na labbhati, tasmā porāṇapādapuñcanaṃ vāsiyā koṭṭetvā mattikāya makkhetvā senāsanesu mattikālepanaṃ karissantī”ti. “Bhante, tumhākaṃ dinnaṃ yāva pādapuñchanāpi nassituṃ na labbhati”ti? “Āma, mahārāja, amhākaṃ dinnaṃ nassituṃ na labbhati, paribhogameva hotī”ti.

Rājā tuṭṭho somanassappatto hutvā itarānīpi gehe ṭhapitāni pañca sātakasatāni āharāpetvā therassa datvā anumodanaṃ sutvā therāṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Thero paṭhamaladdhāni pañca sātakasatāni jīṇṇacīvarikānaṃ bhikkhūnaṃ adāsi. Therassa pana pañcamattāni saddhivihārikasatāni, tesu eko daharabhikkhu therassa bahūpakāro pariveṇaṃ sammajjati, pāṇiyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhapeti, dantakaṭṭhaṃ mukhodakaṃ nhānodakaṃ deti, vaccakuṭijantāgharasanāsānāni paṭijaggati, hatthaparikkammaṃ pādaparikkammaṃ piṭṭhiparikkammādīni karoti. Thero pacchā laddhāni pañca sātakasatāni “ayaṃ me bahūpakāro”ti yuttavasena sabbāni tasseva adāsi. Sopi sabbe te sātāke bhājetvā attano samānupajjhāyānaṃ adāsi.

Evam sabbepi te laddhasātakā bhikkhū sātāke chinditvā rajitvā kaṇikārapupphavaṇṇāni kāsāyāni nivāsetvā ca pārūpitvā ca satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā evamāhaṃsu - “bhante, sotāpannassa ariyasāvakassa mukholokanadānaṃ nāma atthī”ti. “Na, bhikkhave, ariyasāvakānaṃ mukholokanadānaṃ nāma atthī”ti. “Bhante, amhākaṃ upajjhāyena dhammabhaṇḍāgārikattherena saḥassagghanikānaṃ sātakānaṃ pañca satāni ekasseva daharabhikkhuno dinnāni, so pana attanā laddhe bhājetvā amhākaṃ adāsī”ti. “Na, bhikkhave, ānando mukholokanabhikkhaṃ deti, so panassa bhikkhu bahūpakāro, tasmā attano upakārassa upakāravasena guṇavasena yuttavasena

‘upakārassa nāma paccupakāro kātum vaṭṭatī’ti kataññukatavedibhāvena adāsi.
Porāṇakapaṇḍitāpi hi attano upakārānaññeva paccupakāraṃ karimsū’ti vatvā tehi
yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā
pabbataguhāyaṃ vasati. So ekadivasam guhāya nikkhamitvā pabbatapādaṃ olokesi,
taṃ pana pabbatapādaṃ parikkhipitvā mahāsaro ahosi. Tassa ekasmiṃ
unnataṭṭhāne uparithaddhakaddamapiṭṭhe mudūni haritatiṇāni jāyimsu. Sasakā ceva
hariṇādayo ca sallahukamigā kaddamamatthake vicarantā tāni khādanti. Taṃ
divasampi eko migo tāni khādanto vicarati. Sīho “taṃ migam gaṇhissāmī”ti
pabbatamatthakā uppatitvā sīhavegena pakkhandi, migo maraṇabhayatajjito
viravanto palāyi. Sīho vegam sandhāretum asakkonto kalalapiṭṭhe nipatitvā osīditvā
uggantum asakkonto cattāro pādā thambhā viya osīditvā sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsi.

Atha naṃ eko siṅgālo gocarappasuto taṃ disvā bhayena palāyi. Sīho taṃ pakkositvā
“bho siṅgāla, mā palāyi, ahaṃ kalale laggo, jīvitaṃ me dehī”ti āha. Siṅgālo tassa
santikaṃ gantvā “ahaṃ taṃ uddhareyyaṃ, uddhaṭo pana maṃ khādeyyāsīti
bhāyāmī”ti āha. “Mā bhāyi, nāhaṃ taṃ khādissāmi, mahantaṃ pana te guṇam
karissāmi, ekenupāyena maṃ uddharāhī”ti. Siṅgālo tassa paṭiññaṃ gahetvā
catunnaṃ pādānaṃ samantā kalale apantvā catunnampi pādānaṃ catasso mātikā
khaṇitvā udakābhimukhaṃ akāsi, udakaṃ pavisitvā kalalaṃ mudum akāsi. Tasmīṃ
khaṇe siṅgālo sīhassa udarantaraṃ attano sīsaṃ pavesetvā “vāyāmaṃ karohi,
sāmī”ti uccāsaddaṃ karonto sīsena udaraṃ pahari. Sīho vegam janetvā kalalā
uggantvā pakkhanditvā thale aṭṭhāsi. So muhuttaṃ vissamitvā saraṃ oruyha
kaddamaṃ dhovitvā nhāyitvā darathaṃ paṭippassambhetvā ekaṃ mahimsaṃ
vadhivā dāṭhāhi ovijjhivā maṃsaṃ ubbattetvā “khāda, sammā”ti siṅgālassa purato
ṭhapetvā tena khādite pacchā attanā khādi. Puna siṅgālo ekaṃ maṃsapesiṃ
ḍamsitvā gaṇhi. “Idaṃ kimatthāya, sammā”ti ca vutte “tumhākaṃ dāsī atthi, tassā
bhāgo bhavissatī”ti āha. Sīho “gaṇhāhī”ti vatvā sayampi sīhiyā atthāya maṃsaṃ
gaṇhitvā “ehi, samma, amhākaṃ pabbatamuddhani ṭhatvā sakhiyā vasanaṭṭhānaṃ
gamissāmā”ti vatvā tattha gantvā maṃsaṃ khādāpetvā siṅgālañca siṅgālīñca
assāsetvā “ito paṭṭhāya idāni ahaṃ tumhe paṭijaggissāmī”ti attano vasanaṭṭhānaṃ
netvā guhāya dvāre aññissā guhāya vasāpesi. Te tato paṭṭhāya gocarāya gacchantā
sīhiñca siṅgālīñca ṭhapetvā siṅgālena saddhiṃ gantvā nānāmige vadhivā ubhopi
tattheva maṃsaṃ khāditvā itarāsampi dvinnam āharitvā denti.

Evam kāle gacchante sīhī dve putte vijāyi, siṅgālīpi dve putte vijāyi. Te sabbepi
samaggavāsaṃ vasiṃsu. Athekadivasam sīhiyā etadahosi - “ayaṃ sīho siṅgālañca
siṅgālīñca siṅgālapotake ca ativiya piyāyati, nūnamassa siṅgāliyā saddhiṃ santhavo
atthi, tasmā evaṃ sinehaṃ karoti, yaṃnūnāhaṃ imaṃ pīletvā tajjetvā ito
palāpeyya”nti. Sā sīhassa siṅgālaṃ gahetvā gocarāya gatakāle siṅgālīṃ pīlesi tajjesi
“kimkāraṇā imasmiṃ ṭhāne vasati, na palāyasī”ti? Puttāpissā siṅgālīputte tattheva
tajjayimsu. Siṅgālī tamatthaṃ siṅgālassa kathetvā “sīhassa vacanena etāya evaṃ
katabhāvampi na jānāma, ciraṃ vasimhā, nāsāpeyyāpi no, amhākaṃ
vasanaṭṭhānameva gacchāmā”ti āha. Siṅgālo tassā vacanaṃ sutvā sīhaṃ
upasaṅkamitvā āha - “sāmi, ciraṃ amhehi tumhākaṃ santike nivuttaṃ, aticiraṃ
vasantā nāma appiyā honti, amhākaṃ gocarāya pakkantakāle sīhī siṅgālīṃ viheṭheti

‘imasmim̐ ṭhāne kasmā vasatha, palāyathā’ti tajjeti, sīhapotakāpi siṅgālapotake tajjenti. Yo nāma yassa attano santike vasaṃ na roceti, tena so ‘yāhī’ti nīharitabbova, viheṭṭhanaṃ nāma kimatthiya’’nti vatvā paṭṭhamam̐ gāthamāha -

- 13.** “Yena kāmam̐ paṇāmeti, dhammo balavatam̐ migī;
Unnadantī vijānāhi, jātam̐ saraṇato bhaya’’nti.

Tattha yena kāmam̐ paṇāmeti, dhammo balavatanti balavā nāma issaro attano sevakaṃ yena disābhāgena icchati, tena disābhāgena so paṇāmeti nīharati. Esa dhammo balavatam̐ ayaṃ issarānaṃ sabhāvo pavenidhammova, tasmā sace amhākaṃ vasaṃ na rocetha, ujukameva no nīharatha, viheṭṭhanena ko atthoti dīpento evamāha. Migīti sīham̐ ālapati. So hi migarājatāya migā assa atthīti migī. Unnadantītipi tameva ālapati. So hi unnatānaṃ dantānaṃ atthitāya unnatā dantā assa atthīti unnadantī. “Unnatadantī’’tipi pāṭhoyeva. Vijānāhīti “esa issarānaṃ dhammo’’ti evam̐ jānāhi. Jātam̐ saraṇato bhayanti amhākaṃ tumhe patiṭṭhānaṭṭhena saraṇam̐, tumhākaññeva santikā bhayaṃ jātam̐, tasmā attano vasanaṭṭhānameva gamissāmāti dīpeti.

Aparo nayo - tava migī sīhī unnadantīmama puttadāraṃ tajjentī yena kāmam̐ paṇāmeti, yena yenākārena icchati, tena paṇāmeti pavattati, viheṭṭhetipi palāpetipi, evam̐ tvaṃ vijānāhi, tattha kiṃ sakkā amhehi kātum̐. Dhammo balavatam̐ esa balavantānaṃ sabhāvo, idāni mayaṃ gamissāma. Kasmā? Jātam̐ saraṇato bhayanti.

Tassa vacanaṃ sutvā sīho sīhim̐ āha - “bhadde, asukasmim̐ nāma kāle mama gocarattāya gantvā sattame divase iminā siṅgālena imāya ca siṅgāliyaṃ saddhim̐ āgatabhāvaṃ saraṇā’’ti. “Āma, sarāmī’’ti. “Jānāsi pana mayham̐ sattāham̐ anāgamanassa kāraṇa’’nti? “Na jānāmi, sāmī’’ti. “Bhadde, aham̐ ‘ekaṃ migam̐ gaṇhissāmī’’ti virajjhivā kalale laggo, tato nikkhamitum̐ asakkonto sattāham̐ nirāhāro atṭhāsim̐, svāham̐ imaṃ siṅgālam̐ nissāya jīvitaṃ labhim̐, ayaṃ me jīvitaḍḍayako sahāyo. Mittadhamme ṭhātum̐ samattho hi mitto dubbalo nāma natthi, ito paṭṭhāya mayham̐ sahāyassa ca sahāyikāya ca puttakānañca evarūpaṃ avamānaṃ mā akāsī’’ti vatvā sīho dutiyaṃ gāthamāha -

- 14.** “Api cepi dubbalo mitto, mittadhammesu tiṭṭhati;
So ñātako ca bandhu ca, so mitto so ca me sakhā;
Dāṭhini mātimaññittho, siṅgālo mama pāṇado’’ti.

Tattha api cepīti eko apisaddo anuggahattho, eko sambhāvanattho. Tatrāyaṃ yojanā - dubbalo pi ce mitto mittadhammesu api tiṭṭhati, sace ṭhātum̐ sakkoti, so ñātako ca bandhu ca, so mettacittatāya mitto, so ca me sahāyaṭṭhena sakhā. Dāṭhini mātimaññitthoti, bhadde, dāṭhāsampanne sīhi mā mayham̐ sahāyaṃ vā sahāyim̐ vā atimaññi, ayañhi siṅgālo mama pāṇadoti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā siṅgālim̐ khamāpetvā tato paṭṭhāya saputtāya tāya saddhim̐ samaggavāsaṃ vasi. Sīhapotakāpi siṅgālapotakehi saddhim̐ kīlamānā sammodamānā mātāpitūnaṃ atikkantakālepi mittabhāvaṃ abhinditvā sammodamānā vasiṃsu. Tesam̐ kira sattakulaparivaṭṭe abhijjamānā metti agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi - saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesum̐. “Tadā siṅgālo ānando ahosi, sīho pana ahameva ahosi’’nti.

158. Suhanujātakavaṇṇanā

Nayidaṃ visamasīlenāti idaṃ satthā jetavane viharanto dve caṇḍabhikkhū ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye jetavanepi eko bhikkhu caṇḍo ahosi pharuso sāhasiko janapadehi. Athekadivasam jānapado bhikkhu kenacideva karaṇīyena jetavanam agamāsi, sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca tassa caṇḍabhāvaṃ jānanti. “Tesaṃ dvinnam caṇḍānam kalahaṃ passissāmā”ti kutūhalena taṃ bhikkhum jetavanavāsikassa pariveṇam paṇiṃsu. Te ubhopi caṇḍā aññamaññaṃ disvāva piyaṃvāsaṃ saṃsandimsu samimsu, hatthapādapiṭṭhisambāhanādīni akaṃsu. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, caṇḍā bhikkhū aññesaṃ upari caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana ubhopi samaggā sammodamānā piyaṃvāsā jātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepete aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana samaggā sammodamānā piyaṃvāsā ca ahesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbatthasādhako atthadhammānusāsako amacco ahosi. So pana rājā thokaṃ dhanalobhapakatiko, tassa mahāsoṇo nāma kūṭaasso atthi. Atha uttarāpathakā assavāṇijā pañca assatāni ānesuṃ, assānaṃ āgatabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Tato pubbe pana bodhisatto asse agghāpetvā mūlaṃ aparihāpetvā dāpesi. Rājā taṃ parihāyamāno aññaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “tāta, asse agghāpehi, agghāpento ca paṭhamam mahāsoṇam yathā tesam assānaṃ antaram pavisati, tathā vissajjetvā asse ḍaṃsāpetvā vaṇite kārāpetvā dubbalakāle mūlaṃ hāpetvā asse agghāpeyyāsi”ti āha. So “sādhū”ti sampatichhitvā tathā akāsi.

Assavāṇijā anattamanā hutvā tena katakiriyaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kiṃ pana tumhākaṃ nagare kūṭaasso natthi”ti pucchi. “Atthi sāmi, suhanu nāma kūṭaasso caṇḍo pharuso”ti. “Tena hi puna āgacchantā taṃ assam āneyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā puna āgacchantā taṃ kūṭassaṃ gāhāpetvā āgacchimsu. Rājā “assavāṇijā āgatā”ti sutvā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā asse oloketvā mahāsoṇam vissajjāpesi. Assavāṇijāpi mahāsoṇam āgacchantam disvā suhanuṃ vissajjāpesuṃ. Te aññamaññaṃ patvā sarīrāni lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu. Rājā bodhisattam pucchi - “passasi ime dve kūṭassā aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, añña asse ḍaṃsitvā gelaññaṃ pāpenti, idāni aññamaññaṃ pana sarīraṃ lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu, kiṃ nāmeta”nti? Bodhisatto “nayime, mahārāja, visamasīlā, samasīlā samadhātukā ca ete”ti vatvā imaṃ gāthādvayamāha -

15. “Nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū saha;
Suhanūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocarō.
16. “Pakkhandinā pagabbhena, niccaṃ sandānakhādīnā;
Sameti pāpaṃ pāpena, sameti asatā asa”nti.

Tattha nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū sahāti yaṃ idaṃ suhanu kūṭasso soṇena saddhiṃ pemaṃ karoti, idaṃ na attano visamasīlena, atha kho attano samasīleneva saddhiṃ karoti. Ubhopi hete attano anācāratāya dussīlatāya samasīlā samadhātukā. Suhanūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocaroti yādiso soṇo, suhanupi

tādisoyeva, yo soṇassa sagocarō yaṃgocarō soṇo, sopi taṃgocaroyeva. Yatheva hi soṇo assagocarō asse ḍaṃsentova carati, tathā suhanupī. Iminā nesam samānagocarataṃ dasseti.

Te pana ācāragocare ekato katvā dassetuṃ “pakkhandinā”tiādi vuttaṃ. Tattha pakkhandināti assānaṃ upari pakkhandanasīlena pakkhandanagocarena. Pagabbhenāti kāyapāgabbhiyādisamannāgatena dussīlena. Niccaṃ sandānakhādināti sadā attano bandhanayottaṃ khādanasīlena khādanagocarena ca. Sameti pāpaṃ pāpenāti etesu aññatarena pāpena saddhiṃ aññatarassa pāpaṃ dussīyaṃ sameti. Asatā asanti etesu aññatarena asatā anācāragocarasampannena saha itarassa asaṃ asādhukammaṃ sameti, gūthādīni viya gūthādīhi ekato saṃsandati sadisaṃ nibbisesameva hotīti.

Evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “mahārāja, rañña nāma atiluddhena na bhavitabbaṃ, parassa santakaṃ nāma nāsetuṃ na vaṭṭatī”ti rājānaṃ ovaditvā asse agghāpetvā bhūtameva mūlaṃ dāpesi. Assavañijā yathāsabhāvameva mūlaṃ labhitvā haṭṭhatuṭṭhā agamaṃsu. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā dve assā ime dve duṭṭhabhikkhū ahesuṃ, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Suhanujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

159. Morajātakavaṇṇanā

Udetayaṃ cakkhumā ekarājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi bhikkhu bhikkhūhi satthu santikaṃ nīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti vutte “saccaṃ, bhante”ti vatvā “kiṃ disvā”ti vutte “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattasārīraṃ mātugāmaṃ oloketvā”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu mātugāmo nāma kasmā tumhādisānaṃ cittaṃ nāluḥessati, porāṇakapaṇḍitānampi hi mātugāmassa saddaṃ sutvā satta vassasatāni asamudāciṇṇakilesā okāsaṃ labhitvā khaṇeneva samudācarīṃsu. Visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā aṇḍakālepi kaṇikāramakuḷavaṇṇanaṇḍakoso hutvā aṇḍaṃ bhinditvā nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi dassaṇīyo pāsādiko pakkhānaṃ antare surattarājivirājito, so attano jīvitaṃ rakkhanto tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmiṃ daṇḍakahiraññaṇapabbatatāle vāsaṃ kappesi. So pabhātāya rattiyā pabbatamatthake nisinnō sūriyaṃ uggacchantaṃ oloketvā attano gocarabhūmiyaṃ rakkhāvaraṇatthāya brahmanantaṃ bandhanto “udetaya”ntiādimāha.

- 17.** “Udetayaṃ cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso;
Taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
Tayājja guttā viharemu divasa”nti.

Tattha udetīti pācīnalokadhātuto uggacchati. Cakkhumāti sakalacakkavāḷavāsīnaṃ andhakāraṃ vidhamitvā cakkhupaṭilābhakaraṇena yaṃ tena tesam dinnam cakkhu,

tena cakkhunā cakkhumā. Ekarājāti sakalacakkavāḷe ālokarāṇaṃ antare
setṭhavisitṭhatṭhena ekarājā. Harissavaṇṇoti harissamānavāṇṇo, suvaṇṇavaṇṇoti
attho. Pathavippabhāsoti pathaviyā pabhāso. Taṃ taṃ namassāmi tasmā taṃ
evarūpaṃ bhavantaṃ namassāmi vandāmi. Tayājja guttā viharemu divasanti tayā
ajja rakkhitā gopitā hutvā imaṃ divasaṃ catuiriyaṃ pathavihārena sukhaṃ
vihareyyāma.

Evaṃ bodhisatto imāya gāthāya sūriyaṃ namassitvā dutiyagāthāya atīte parinibbute
buddhe ceva buddhaguṇe ca namassati.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu;
Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti.

Tattha ye brāhmaṇāti ye bāhitapāpā visuddhibrāhmaṇā. Vedagūti vedānaṃ pāraṃ
gatātipi vedagū, vedehi pāraṃ gatātipi vedagū. Idha pana sabbe
saṅkhatāsaṅkhatadhamme vidite pākaṭe katvā gatāti vedagū. Tenevāha
“sabbadhamme”ti. Sabbe khandhāyatanadhātudhamme
salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena attano ñāṇassa vidite pākaṭe katvā gatā, tiṇṇaṃ
mārānaṃ matthakaṃ madditvā dasasahassilokadhātuṃ unnādetvā bodhitale
sammāsambodhiṃ patvā saṃsāraṃ vā atikkantāti attho. Te me namoti te mama
imaṃ namakkāraṃ paṭicchantu. Te ca maṃ pālayantūti evaṃ mayā namassitā ca te
bhagavanto maṃ pārentu rakkhantu gopentu. Namatthu buddhānaṃ namatthu
bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyāti ayaṃ mama namakkāro atītānaṃ
parinibbutānaṃ buddhānaṃ atthu, tesaññeva catūsu ca maggesu catūsu phalesu
ñāṇasaṅkhātāya bodhiyā atthu, tathā tesaññeva arahattaphalavimuttiyā vimuttānaṃ
atthu, yā ca nesaṃ tadaṅgavimutti vikkhambhanavimutti samucchavedavimutti
paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti, tassā nesaṃ
vimuttiyāpi ayaṃ mayhaṃ namakkāro atthūti. “Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati
esanā”ti idaṃ pana padadvayaṃ satthā abhisambuddho hutvā āha. Tassattho -
bhikkhave, so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano gocarabhūmiyaṃ
pupphaphalādīnaṃ atthāya nānappakārāya esanāya carati.

Evaṃ divasaṃ caritvā sāyaṃ pabbatamatthake nisīditvā atthaṅgataṃ sūriyaṃ
olokento buddhaguṇe āvajjetvā nivāsaṭṭhāne rakkhāvaraṇatthāya puna
brahmamantaṃ bandhanto “apetaya”ntiādimāha.

18. “Apetayaṃ cakkhumā ekarājā, harissavaṇṇo pathavippabhāso;
Taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ, tayājja guttā
viharemu rattiṃ.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu;
Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī”ti.

Tattha apetīti apayāti atthaṃ gacchati. Imaṃ so parittaṃ katvā, moro
vāsamakappayīti idampi abhisambuddho hutvā āha. Tassattho - bhikkhave, so moro
imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano nivāsaṭṭhāne vāsaṃ kappayittha, tassa
rattiṃ vā divā vā imassa parittassānubhāvena neva bhayaṃ, na lomahaṃso ahosi.

Atheko bārāṇasiyā avidūre nesādagāmaṃ vāsī nesādo himavantapadese vicaranto

tasmim daṇḍakahiraññapabbatamatthake nisinnaṃ bodhisattaṃ disvā āgantvā puttassa ārocesi. Athekadivasam khemā nāma bārāṇasirañño devī supinena suvaṇṇavaṇṇaṃ moraṃ dhammaṃ desentaṃ disvā pabuddhakāle rañño ārocesi - “ahaṃ, deva, suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṃ sotukāmā”ti. Rājā amacce pucchi. Amaccā “brāhmaṇā jānissantī”ti āhaṃsu. Brāhmaṇā taṃ sutvā “suvaṇṇavaṇṇā morā nāma hontī”ti vatvā “kattha hontī”ti vutte “nesādā jānissantī”ti āhaṃsu. Rājā nesāde sannipātetvā pucchi. Atha so nesādaputto “āma, mahārāja, daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasatī”ti āha. “Tena hi taṃ moraṃ amāretvā bandhitvāva ānehī”ti. Nesādo gantvā tassa gocarabhūmiyaṃ pāse oḍdesi. Morena akkantaṭṭhānēpi pāso na sañcarati. Nesādo gaṇhituṃ asakkonto satta vassāni vicarivā tattheva kālamakāsi. Khemāpi devī patthitaṃ alabhamānā kālamakāsi.

Rājā “moraṃ me nissāya devī kālakatā”ti kujjhitvā “himavantapadese daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati, ye tassa maṃsaṃ khādanti, te ajarā amarā hontī”ti akkharaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā suvaṇṇapaṭṭaṃ mañjūsāya nikkhipāpesi. Tasmim kālakate añño rājā rajjaṃ patvā suvaṇṇapaṭṭaṃ vācetvā “ajaro amaro bhavissāmī”ti aññaṃ nesādaṃ pesesi. Sopi gantvā bodhisattaṃ gahetuṃ asakkonto tattheva kālamakāsi. Eteneva niyāmena cha rājaparivaṭṭā gatā. Atha sattamo rājā rajjaṃ patvā ekaṃ nesādaṃ paṇiṇi. So gantvā bodhisattena akkantaṭṭhānēpi pāsassa asaṇcaraṇabhāvaṃ, attano parittaṃ katvā gocarabhūmigamanabhāvañcassa ñatvā paccantaṃ otarivā ekaṃ moriṃ gahetvā yathā hatthataḷasaddena naccati, accharāsaddena ca vassati, evaṃ sikkhāpetvā taṃ ādāya gantvā morena paritte akate pātoyeva pāsayaṭṭhiyo ropetvā pāse oḍdetvā moriṃ vassāpesi. Moro visabhāgaṃ mātugāmasaddaṃ sutvā kilesāturo hutvā parittaṃ kātuṃ asakkuṇitvā gantvā pāse bajjhi. Atha naṃ nesādo gahetvā gantvā bārāṇasirañño adāsi.

Rājā tassa rūpasampattiṃ disvā tuṭṭhamānaso āsanaṃ dāpesi. Bodhisatto paññattāsane nisīditvā “mahārāja, kasmā maṃ gaṇhāpesī”ti pucchi. “Ye kira tava maṃsaṃ khādanti, te ajarā amarā honti, svāhaṃ tava maṃsaṃ khāditvā ajaro amaro hotukāmo taṃ gaṇhāpesi”nti. “Mahārāja, mama tāva maṃsaṃ khādantā ajarā amarā hontu, ahaṃ pana marissāmī”ti? “Āma, marissasī”ti. “Mayi marante pana mama maṃsameva khāditvā kinti katvā na marissantī”ti? “Tvam suvaṇṇavaṇṇo, tasmā kira tava maṃsaṃ khādakā ajarā amarā bhavissantī”ti. “Mahārāja, ahaṃ pana na akāraṇā suvaṇṇavaṇṇo jāto, pubbe paṇāhaṃ imasmiṃyeva nagare cakkavattī rājā hutvā sayampi pañca sīlāni rakkhim, sakalacakkavāḷavāsinopi rakkhāpesim, svāhaṃ kālaṃ karitvā tāvatimsabhavane nibbatto, tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto aññassa akusalassa nissandena morayoniyaṃ nibbattitvāpi porāṇasīlānubhāvena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti. “Tvam cakkavattī rājā hutvā sīlaṃ rakkhitvā sīlaphalena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti kathamidaṃ amhehi saddhātappaṃ. Atthi no koci sakkhī”ti? “Atthi, mahārājā”ti. “Ko nāmā”ti? “Mahārāja, ahaṃ cakkavattikāle ratanamaye rathe nisīditvā ākāse vicariṃ, so me ratho maṅgalapokkharāṇiyā antobhūmiyaṃ nidahāpito, taṃ maṅgalapokkharāṇito ukkhipāpehi, so me sakkhī bhavissatī”ti.

Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā pokkharāṇito udakaṃ harāpetvā rathaṃ nīharāpetvā bodhisattassa saddahi. Bodhisatto “mahārāja, ṭhapetvā amatamahānibbānaṃ avasesā sabbe saṅkhatadhammā hutvā abhāvino aniccā khayavayadhammāyevā”ti rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patitṭhāpesi. Rājā pasanno

bodhisattam rajjena pūjetvā mahantaṃ sakkāraṃ akāsi. So rajjaṃ tasseva paṭiniyyādetvā katipāhaṃ vasitvā “appamatto hohi, mahārājā”ti ovaditvā ākāse uppatitvā daṇḍakahiraññapabbatameva agamāsi. Rājāpi bodhisattassa ovāde tathavā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. “Tadā rājā ānando ahosi, suvaṇṇamoro pana ahameva ahosi”nti.

Morajātakavaṇṇanā navamā.

160. Vinīlajātakavaṇṇanā

Evameva nūna rājānanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa sugatālayaṃ ārabha kathesi. Devadatte hi gayāsīsagatānaṃ dvinnāṃ aggasāvakaṇaṃ sugatālayaṃ dassetvā nīpanne ubhopi therā dhammaṃ desetvā attano nissitake ādāya veḷuvanaṃ agamiṃsu. Te satthārā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti puṭṭhā “bhante, sugatālayaṃ dassetvā mahāvināsaṃ pāpuṇī”ti ārocesuṃ. Satthā “na kho, sāriputta, devadatto idāneva mama anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā therehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ videharāje rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti. So vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje paṭiṭṭhāsi. Tadā ekassa suvaṇṇaḥaṃsarājassa gocarabhūmiyaṃ kākiyā saddhiṃ saṃvāso ahosi. Sā puttaṃ vijāyi. So neva mātupatirūpako ahosi, na pitu. Athassa vinīlakadhātukattā “vinīlako”tveva nāmaṃ akaṃsu. Haṃsarājā abhiṇhaṃ gantvā puttaṃ passati. Apare panassa dve haṃsapotakā puttā ahesuṃ. Te pitaraṃ abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchantam disvā pucchiṃsu - “tāta, tumhe kasmā abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchathā”ti? “Tātā, ekāya me kākiyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya eko putto jāto, ‘vinīlako’tissa nāmaṃ, tamahaṃ daṭṭhuṃ gacchāmī”ti. “Kahaṃ panete vasantī”ti? “Videharaṭṭhe mithilāya avidūre asukasmim nāma tṭhāne ekasmim tālagge vasantī”ti. “Tāta, manussapatho nāma sāsaṅko sappatibhaya, tumhe mā gacchatha, mayaṃ gantvā taṃ ānessāmā”ti dve haṃsapotakā pitarā ācikkhitasaññāya tattha gantvā taṃ vinīlakaṃ ekasmim daṇḍake nisīdāpetvā mukhatuṇḍakena daṇḍakoṭiyaṃ ḍamsitvā mithilānagaramatthakena pāyiṃsu. Tasmim khaṇe videharājā sabbasetacatusindhavayuttarathavare nisīditvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ karoti. Vinīlako taṃ disvā cintesi - “mayhaṃ videharaññā kiṃ nānākāraṇaṃ, esa catusindhavayuttarathe nisīditvā nagaraṃ anusañcarati, ahaṃ pana haṃsayuttarathe nisīditvā gacchāmī”ti. So ākāse gacchanto paṭṭhamaṃ gāthamāha -

- 19.** “Evameva nūna rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ;
Assā vahanti ājaññā, yathā haṃsā vinīlaka”nti.

Tattha evamevāti evaṃ eva, nūnāti parivitaṃ nipāto. Ekaṃsepi vaṭṭatiyeva. Vedehanti videharaṭṭhasāmikaṃ. Mithilaggahanti mithilagehaṃ, mithilāyaṃ gharaṃ pariggahetvā vasamānanti attho. Ājaññāti kāraṇākāraṇājānanakā. Yathā haṃsā vinīlakanti yathā ime haṃsā maṃ vinīlakaṃ vahanti, evameva vahantīti.

Haṃsapotakā tassa vacanaṃ sutvā kujjhitvā “idheva naṃ pādetvā gamissāmā”ti cittaṃ uppādetvāpi “evaṃ kate pitā no kiṃ vakkhatī”ti garahabhayena pitu santikaṃ netvā tena katakiriyaṃ pitu ācikkhiṃsu. Atha naṃ pitā kujjhitvā “kiṃ tvam mama puttehi adhikatarosi, yo mama putte abhibhavitvā rathe yuttasindhava viya karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi. Imaṃ ṭhānaṃ tava agocarō, attano mātu vasanaṭṭhānameva gacchāhī”ti tajjetvā dutiyaṃ gāthamāha -

20. “Vinīla duggaṃ bhajasi, abhūmiṃ tāta sevasi;
Gāmantakāni sevassu, etaṃ mātālayaṃ tavā”ti.

Tattha vinīlāti taṃ nāmenālapati. Duggaṃ bhajasīti imesaṃ vasena giriduggaṃ bhajasi. Abhūmiṃ, tāta, sevasīti, tāta, girivisaṃsaṃ nāma tava abhūmi, taṃ sevasi upagacchasi. Etaṃ mātālayaṃ tavāti etaṃ gāmantam ukkāraṭṭhānaṃ āmakasusānaṭṭhānañca tava mātu ālayaṃ gehaṃ vasanaṭṭhānaṃ, tattha gacchāhīti. Evaṃ taṃ tajjetvā “gacchatha, naṃ mithilānagarassa ukkārabhūmiyaññeva otāretvā ethā”ti putte āṇāpesi, te tathā akaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā vinīlako devadatto ahosi, dve haṃsapotakā dve aggasāvaka ahesuṃ, pitā ānando ahosi, videharājā pana ahameva ahosi”nti.

Vinīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Daḷhavadaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ -

Rājovādañca siṅgālaṃ, sūkaraṃ uragaṃ bhaggaṃ;
Alīnacittaguṇaṃ, suhanu moravinīlaṃ.

2. Santhavavaggo

161. Indasamānagottajātakavaṇṇanā

Na santhavaṃ kāpurisena kayirāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacajātikaṃ ārabba katesi. Tassa vatthu navakanipāte gijjhajātake āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbepi tvam, bhikkhu, dubbacatāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā mattahatthipādehi sañcuṇṇito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcannaṃ isisatānaṃ gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā tesu tāpasesu indasamānagotto nāmeko tāpaso ahosi dubbaco anovādako. So ekaṃ hatthipotakaṃ posesi. Bodhisatto sutvā taṃ pakkosivā “saccaṃ kira tvam hatthipotakaṃ posesi”ti pucchi. “Saccaṃ, ācariya, matamātikaṃ ekaṃ hatthipotakaṃ posemi”ti. “Hatthino nāma vuḍḍhipattā posakeyeva mārenti, mā taṃ posehī”ti. “Tena vinā vattituṃ na sakkomi ācariyā”ti. “Tena hi paññāyissasi”ti. So tena posiyamāno aparabhāge mahāsārīro ahosi.

Athekasmiṃ kāle te isayo vanamūlaphalāphalatthāya dūraṃ gantvā tattheva katipāhaṃ vasiṃsu. Hatthīpi aggadakkhiṇavāte pabhinnamado hutvā tassa paṇṇasālaṃ viddhaṃsetvā pāṇiyaghaṭaṃ bhinditvā pāsāṇaphalakaṃ khipitvā

ālambanaphalakam luñcitvā “taṃ tāpasam māretvāva gamissāmī”ti ekaṃ gahanaṭṭhānaṃ pavisitvā tassa āgamanamaggaṃ olokento aṭṭhāsī. Indasamānagotto tassa gocaraṃ gahetvā sabbesaṃ puratova āgacchanto taṃ disvā pakatisaññāyevassa santikaṃ agamāsī. Atha naṃ so hatthī gahanaṭṭhānā nikkhamitvā soṇḍāya parāmasitvā bhūmiyaṃ pādetvā sīsaṃ pādena akkamitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā madditvā koñcanādaṃ katvā araññaṃ pāvisī. Sesatāpasā taṃ pavattiṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kāpurisehi nāma saddhiṃ saṃsaggo na kātabbo”ti vatvā imā gāthā āha -

21. “Na santhavaṃ kāpurisena kayirā, ariyo anariyena pajānamatthaṃ;
Cirānuvutthopi karoti pāpaṃ, gajo yathā indasamānagottaṃ.
22. “Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti, sīlena paññāya sutena cāpi;
Teneva mettiṃ kayirātha saddhiṃ, sukho have sappurisenā saṅgamo”ti.

21-22. Tattha na santhavaṃ kāpurisena kayirāti kucchitena kodhapurisenā saddhiṃ taṇhāsanthavaṃ vā mittasanthavaṃ vā na kayirātha. Ariyo anariyena pajānamatthanti ariyoti cattāro ariyā ācāraariyo liṅgaariyo dassanaariyo paṭivedhaariyoti. Tesu ācāraariyo idha adhippeto. So pajānamatthaṃ atthaṃ pajānanto atthānatthakusalo ācāre ʒhito ariyapuggalo anariyena nillajjena dussīlena saddhiṃ santhavaṃ na kareyyāti attho. Kiṃ kāraṇā? Cirānuvutthopi karoti pāpanti, yasmā anariyo ciraṃ ekato anuvutthopi taṃ ekato nivāsaṃ agaṇetvā karoti pāpaṃ lāmakakammaṃ karotiyeva. Yathā kiṃ? Gajo yathā indasamānagottanti, yathā so gajo indasamānagottaṃ mārento pāpaṃ akāsīti attho. Yaṃ tveva jaññā sadiso mamantiādīsu yaṃ tveva puggalaṃ “ayaṃ mama sīlādīhi sadiso”ti jāneyya, teneva saddhiṃ mettiṃ kayirātha, sappurisenā saddhiṃ samāgamo sukhāvahoti.

Evaṃ bodhisatto “anovādakena nāma na bhavitabbaṃ, susikkhitena bhavituṃ vaṭṭatī”ti isiḡaṇaṃ ovaditvā indasamānagottassa sarīrakiccaṃ kāretvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosī.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaḡaṃ samodhānesī - “tadā indasamānagotto ayaṃ dubbaco ahosī, ḡaṇasatthā pana ahameva ahosī”ntī.

Indasamānagottajātakavaṇṇanā paṭṭhamā.

162. Santhavajātakavaṇṇanā

Na santhavasmā paramatthī pāpiyoti idaṃ satthā jetavane viharanto aggijuhanaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā naṅguṭṭhajātake kathitasadisameva. Bhikkhū te aggiṃ juhante disvā “bhante, jaṭilā nānappakāraṃ micchātaḡaṃ karonti, atthī nu kho ettha vuḍḍhī”ti bhagavantaṃ pucchiṃsu. “Na, bhikkhave, etthakāci vuḍḍhī nāma atthī, porāṇakapaṇḍitāpi aggijuhane vuḍḍhī atthīti saññāya ciraṃ aggiṃ juhātvā tasmīṃ kamme avuḍḍhimeva disvā aggiṃ udakena nibbāpetvā sākḡādīhi pothetvā puna nivattitvāpi na olokesu”ntī vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti. Mātāpitaro tassa jātaggiṃ gahetvā taṃ soḡasavassuddese ʒhitaṃ āhaṃsu - “kiṃ, tāta, jātaggiṃ gahetvā araṇṇe aggiṃ paricarissasi, udāhu tayo vede uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā gharāvāsaṃ vasissasi”ti. So “na me gharāvāsena attho, araṇṇe aggiṃ paricaritvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmī”ti jātaggiṃ gahetvā

mātāpitaro vanditvā araṇṇaṃ pavisitvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappetvā aggim paricari. So ekadivasam nimantitaṭṭhānaṃ gantvā sappinā pāyasaṃ labhitvā “imaṃ pāyasaṃ mahābrahmuno yajissāmī”ti taṃ pāyasaṃ āharitvā aggim jāletvā “aggim tāva bhavantaṃ sappiyuttaṃ pāyasaṃ pāyemi”ti pāyasaṃ aggimhi pakkhipi. Bahusinehe pāyāse aggimhi pakkhittamatteyeva aggi jalitvā paccuggatāhi accīhi paṇṇasālaṃ jhāpesi. Brāhmaṇo bhīttasito palāyitvā bahi tthatvā “kāpurisehi nāma santhavo na kātabbo, idāni me iminā agginā kicchena katā paṇṇasālā jhāpitā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

- 23.** “Na santhavasmā paramatthi pāpiyo, yo santhavo kāpurisena hoti;
Santappito sappinā pāyasena, kicchākataṃ paṇṇakuṭim adayhī”ti.

Tattha na santhavasmāti taṇhāsanthavāpi ca mittasanthavāpi cāti duvidhāpi etasmā santhavā paraṃ uttari aṇṇaṃ pāpataraṃ natthi, lāmakataraṃ nāma natthīti attho. Yo santhavo kāpurisenāti yo pāpakena kāpurisena saddhim duvidhopi santhavo, tato pāpataraṃ aṇṇaṃ natthi. Kasmā? Santappito ...pe...adayhīti, yasmā sappinā ca pāyāsena ca santappitopi ayaṃ aggi mayā kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ jhāpesīti attho.

So evaṃ vatvā “na me tayā mittadubbhinā attho”ti taṃ aggim udakena nibbāpetvā sākāhi pothetvā antohimavantaṃ pavisitvā ekaṃ sāmamigim sīhassa ca byagghassa ca dīpino ca mukhaṃ lehantiṃ disvā “sappurisehi saddhim santhavā paraṃ seyyo nāma natthī”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha -

- 24.** “Na santhavasmā paramatthi seyyo, yo santhavo sappurisenā hoti;
Sīhassa byagghassa ca dīpino ca, sāmā mukhaṃ lehati santhavenā”ti.

Tattha sāmā mukhaṃ lehati santhavenāti sāmā nāma migi imesaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ santhavena sinehena mukhaṃ lehatīti.

Evaṃ vatvā bodhisatto antohimavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tena samayena tāpaso ahameva ahoṣi”nti.

Santhavajātakavaṇṇanā dutiyā.

163. Susīmajātakavaṇṇanā

Kālā migā setadantā tavīmeti idaṃ satthā jetavane viharanto chandakadānaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi kadāci ekameva kulaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ deti, kadāci aṇṇatitthiyānaṃ deti, kadāci gaṇabandhanena bahū ekato hutvā denti, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaravāsino chandakaṃ saṃharitvā dānaṃ denti. Imasmiṃ pana kāle sakalanagaravāsino chandakaṃ saṃharitvā sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā dve koṭṭhāsā hutvā ekacce “imaṃ sabbaparikkhāradānaṃ aṇṇatitthiyānaṃ dassāmā”ti āhaṃsu, ekacce “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa”ti. Evaṃ punappunaṃ kathāya vattamānāya aṇṇatitthiyasāwakehi aṇṇatitthiyānaññeva, buddhasāwakehi “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassevā”ti vutte sambahulaṃ karisāmā”ti sambahulāya kathāya “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dassāmā”ti vadantāyeva bahukā jātā, tesaññeva kathā patiṭṭhāsi. Aṇṇatitthiyasāvakā buddhānaṃ

dātabbadānassa antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu. Nāgarā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā mahājanaṃ maggaphalehi pabodhetvā jetavanavihārameva gantvā bhikkhusaṅghena vatte dassite gandhakuṭippamukhe tthatvā sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvisi.

Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, aññatitthiyasāvakā buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamantāpi antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, taṃ sabbaparikkhāradānaṃ buddhānaṃyeva pādamūlaṃ āgataṃ, aho buddhabalaṃ nāma mahanta”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ete aññatitthiyasāvakā idāneva mayhaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamanti, pubbepi vāyamiṃsu, so pana parikkhāro sabbakālepi mameva pādamūlaṃ āgacchatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ susīmo nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa soḷasavassikāle pitā kālamakāsi. So pana dharamānakāle rañño hatthimaṅgalakārako ahosi. Hatthīnaṃ maṅgalakaraṇatṭhāne ābhataupakaraṇabhaṇḍaṇca hatthālaṅkāraṇca sabbhaṃ soyeva alattha. Evamassa ekekasmīṃ maṅgale koṭimattaṃ dhaṇaṃ uppajjati. Atha tasmīṃ kāle hatthimaṅgalachaṇo sampāpuṇi. Sesā brāhmaṇā rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, hatthimaṅgalachaṇo sampatto, maṅgalaṃ kātuṃ vaṭṭati. Purohitabrāhmaṇassa pana putto atidaharo, neva tayo vede jānāti, na hatthisuttaṃ, mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāmā”ti āhaṃsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchhi. Brāhmaṇā purohitaputtassa hatthimaṅgalaṃ kātuṃ adatvā “hatthimaṅgalaṃ katvā mayaṃ dhaṇaṃ gaṇhissāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā vicaranti. Atha “catutthe divase hatthimaṅgalaṃ bhavissatī”ti bodhisattassa mātā taṃ pavattiṃ sutvā “hatthimaṅgalakaraṇaṃ nāma yāva sattamā kulaparivaṭṭā amhākaṃ vaṃso, vaṃso ca no osakkissati, dhaṇā ca parihāyissāmā”ti anusocamānā parodi.

Bodhisatto “kasmā, amma, rodasī”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “nanu, amma, ahaṃ maṅgalaṃ karissāmī”ti āha. “Tāta, tvaṃ neva tayo vede jānāsi, na hatthisuttaṃ, kathaṃ maṅgalaṃ karissasī”ti. “Amma, kadā pana hatthimaṅgalaṃ karissatī”ti? “Ito catutthe divase, tātā”ti. “Amma, tayo pana vede paguṇe katvā hatthisuttaṃ jānanakaācariyo kahaṃ vasatī”ti? “Tāta, evarūpo disāpāmokkho ācariyo ito vīsayojanasatamatthake gandhāraṭṭhe takkasilāyaṃ vasatī”ti. “Amma, amhākaṃ vaṃsaṃ na nāsessāmi, ahaṃ sve ekadivaseneva takkasilaṃ gantvā ekaratteneva tayo vede ca hatthisuttaṇca uggaṇhitvā punadivase āgantvā catutthe divase hatthimaṅgalaṃ karissāmi, mā rodī”ti mātaraṃ samassāsetvā punadivase bodhisatto pātova bhuñjitvā ekakova nikkhamitvā ekadivaseneva takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ ācariyo “kuto āgatosi, tātā”ti pucchi. “Bārāṇasito, ācariyā”ti. “Kenatthenā”ti? “Tumhākaṃ santike tayo vede ca hatthisuttaṇca uggaṇhanatthāyā”ti. “Sādhū, tāta, uggaṇhā”ti. Bodhisatto “ācariya, mayhaṃ kammaṃ accāyika”nti sabbhaṃ pavattiṃ ārocetvā “ahaṃ ekadivaseneva vīsayojanasataṃ āgato, ajjevekarattiṃ mayhameva okāsaṃ karotha, ito tatiyadivase hatthimaṅgalaṃ bhavissati, ahaṃ ekeneva uddesamaggena sabbhaṃ uggaṇhissāmī”ti vatvā ācariyaṃ okāsaṃ karetvā ācariyassa bhuttakāle sayāṃ bhuñjitvā ācariyassa pāde dhovitvā sahasatthavikaṃ purato tthapetvā vanditvā

ekamantaṃ nisinno pariyattiṃ paṭṭhapetvā aruṇe uggacchante tayo vede ca hatthisuttañca niṭṭhapetvā “aññopi atthi, ācariyā”ti pucchitvā “natthi tāta, sabbam niṭṭhita”nti vutte “ācariya, imasmim ganthe ettakaṃ padapaccābhaṭṭhaṃ, ettakaṃ sajjhāyasammohaṭṭhānaṃ, ito paṭṭhāya tumhe antevāsike evaṃ vāceyyāthā”ti ācariyassa sippaṃ sodhetvā pātova bhuñjitvā ācariyaṃ vanditvā ekadivaseneva bārāṇasiṃ paccāgantvā mātaraṃ vanditvā “uggahitaṃ te, tāta, sippa”nti vutte “āma, amma”ti vatvā mātaraṃ paritosesi.

Punadivase hatthimaṅgalachaṇo paṭiyādiyittha. Satamatte hatthisoṇḍālaṅkāre ca suvaṇṇaddhaje hemajālasañchanne katvā ṭhapesuṃ, rājaṅgaṇaṃ alaṅkarissu. Brāhmaṇā “mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāma, mayaṃ karissāmā”ti maṇḍitapasādhitaṃ aṭṭhaṃsu. Susīmopi rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito upakaraṇabhaṇḍaṃ gāhāpetvā maṅgalatṭhānaṃ agamāsi. Bodhisattopi kumāraparihārena alaṅkato attano parisāya purakkhataparivārīto rañño santikaṃ gantvā “saccaṃ kira, mahārāja, tumhe amhākaṃ vaṃsañca attano vaṃsañca nāsetvā ‘aññehi brāhmaṇehi hatthimaṅgalaṃ kāretvā hatthālaṅkārañca upakaraṇāni ca tesam dassāmā”ti avacutthā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

25. “Kāḷā migā setadantā tavīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
Te te dadāmīti susīma brūsī, anussaraṃ pettipitāmahāna”nti.

Tattha te te dadāmīti susīma brūsīti te ete tava santake “kāḷā migā setadantā”ti evaṃ gate parosataṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite hatthī aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccaṃ kira, bho susīma, evaṃ brūsīti attho. Anussaraṃ pettipitāmahānanti amhākañca attano ca vaṃse pitupitāmahānaṃ āciṇṇaṃ sarantoyeva. Idaṃ vuttaṃ hoti - mahārāja, yāva sattamakulaparivaṭṭā tumhākaṃ pettipitāmahānaṃ amhākaṃ pettipitāmahā ca hatthimaṅgalaṃ karonti, so tvaṃ evaṃ anussarantopi amhākañca attano ca vaṃsaṃ nāsetvā saccaṃ kira evaṃ brūsīti.

Susīmo rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha -

26. “Kāḷā migā setadantā mamīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
Te te dadāmīti vadāmi māṇava, anussaraṃ pettipitāmahāna”nti.

Tattha te te dadāmīti te ete hatthī aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccameva māṇava vadāmi, neva hatthī brāhmaṇānaṃ dadāmīti attho. Anussaranti pettipitāmahānaṃ kiriyaṃ anussarāmiyeva, no nānussarāmi, amhākaṃ pettipitāmahānaṃ hatthimaṅgalaṃ tumhākaṃ pettipitāmahā karontīti pana anussarantopi evaṃ vadāmiyevāti adhippāyenevamāha.

Atha naṃ bodhisatto etadavoca - “mahārāja, amhākañca attano ca vaṃsaṃ anussarantoyeva kasmā maṃ ṭhapetvā aññehi hatthimaṅgalaṃ kārāpethā”ti. “Tvaṃ kira, tāta, tayo vede hatthisuttañca na jānāsī”ti mayhaṃ ārocesuṃ, tenāhaṃ aññehi brāhmaṇehi kārāpemīti. “Tena hi, mahārāja, ettakesu brāhmaṇesu ekabrāhmaṇopi tīsu vedesu vā hatthisuttesu vā ekadesampi yadi mayā saddhiṃ kathetuṃ samatto atthi, utṭhahatu, tayopi vede hatthisuttañca saddhiṃ hatthimaṅgalakaraṇena maṃ ṭhapetvā añño sakalajambudīpepi jānanto nāma natthī”ti sīhanādaṃ nadi. Ekabrāhmaṇopi tassa paṭisattu hutvā utṭhātuṃ nāsakkhi. Bodhisatto attano kulavaṃsaṃ patitṭhāpetvā maṅgalaṃ katvā bahuṃ dhaṇaṃ ādāya attano nivesanaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pāpuṇṇisu. “Tadā mātā mahāmāyā ahoṣi, pitā suddhodanamahārājā, susīmo rājā ānando, disāpāmokkho ācariyo sārīputto, māṇavo pana ahameva ahoṣi”nti.

Susīmajātakavaṇṇanā tatiyā.

164. Gijjhajātakavaṇṇanā

Yaṃ nu gijjho yojanasatanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu sāmajātake āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, gihī posesī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “kiṃ pana te hontī”ti pucchitvā “mātāpitāro me, bhante”ti vutte “sādhū sādhū”ti tassa sādhuṃ karam datvā “mā, bhikkhave, imaṃ bhikkhuṃ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitāpi guṇavasena aññātākānampi upakāraṃ akaṃsu, imassa pana mātāpitūnaṃ upakārakaraṇaṃ bhāroyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhakūṭapabbate gijjhayoniyaṃ nibbattitvā mātāpitāro poseti. Athekasmiṃ kāle mahatī vātavutthi ahoṣi. Gijjhā vātavutthiṃ sahituṃ asakkontā sītabhayena bārāṇasiṃ gantvā pākārasamīpe ca parikhāsamīpe ca sītena kampamānā nisīdiṃsu. Tadā bārāṇasisetthi nagarā nikkhamitvā nhāyituṃ gacchanto te gijjhe kilamante disvā ekasmiṃ anovassakattāne sannipātetvā aggim kārāpetvā gosusānaṃ pesetvā gomaṃsaṃ āharāpetvā tesam dāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Gijjhā vūpasantāya vātavutthiya kallasarīrā hutvā pabbatameva agamaṃsu. Te tattheva sannipatitvā evaṃ mantayimṃsu - “bārāṇasisetthinaṃ amhākaṃ upakāro kato, katūpakārassa ca nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya tumhesu yo yaṃ vatthaṃ vā ābharaṇaṃ vā labhati, tena taṃ bārāṇasisetthissa gehe ākāsaṅgaṇe pātetabba”nti.

Tato paṭṭhāya gijjhā manussānaṃ vatthābharaṇāni ātape sukkhāpentānaṃ pamādaṃ oloketvā senā viya maṃsapesiṃ sahasā gahetvā bārāṇasisetthissa gehe ākāsaṅgaṇe pātentī. So gijjhānaṃ āharaṇabhāvaṃ ñatvā sabbāni tāni visumyeva ṭhapesi. “Gijjhā nagaraṃ vilumpantī”ti rañño ārocesuṃ. Rājā “ekaṃ gijjhampi tāva gaṇhatha, sabbam āharāpessāmī”ti tattha tattha pāse ceva jālāni ca oḍḍāpesi.

Mātuposakagijjho pāse bajjhi, taṃ gahetvā “rañño dassessāmā”ti nenti. Bārāṇasisetthi rājupaṭṭhānaṃ gacchanto te manusse gijjhaṃ gahetvā gacchante disvā “mā imaṃ gijjhaṃ bādhayimṃsū”ti saddhiññeva agamāsi. Gijjhaṃ rañño dassesuṃ. Atha naṃ rājā pucchi - “tumhe nagaraṃ vilumpitvā vatthādīni gaṇhathā”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Kassa tāni dinnāni”ti? “Bārāṇasisetthissa”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Amhākaṃ tena jīvitaṃ dvinnaṃ, upakārassa nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā adammā”ti. Atha naṃ rājā “gijjhā kira yojanasatamatthake ṭhatvā kuṇapaṃ passanti, kasmā tvaṃ attano oḍḍitaṃ pāsaṃ na passasī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

- 27.** “Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati;
Kasmā jālāñca pāsañca, āsajjāpi na bujjhasī”ti.

Tattha yanti nipātamattaṃ, nūti nāmatthe nipāto. Gijjho nāma yojanasataṃ atikkamitvā ṭhitāni kuṇapāni avekkhati, passatīti attho. Āsajjāpīti āsādetvāpi, sampāpuṇitvāpīti attho. “Tvaṃ attano atthāya oḍḍitaṃ jālāñca pāsañca patvāpi

kasmā na bujhasī”ti pucchi.

Gijjho tassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha -

- 28.** “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye;
Atha jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujhatī”ti.

Tattha parābhavoti vināso. Posoti satto.

Gijjhassa vacanaṃ sutvā rājā seṭṭhiṃ pucchi - “saccaṃ kira, mahāseṭṭhi, gijjhehi tumhākaṃ gehe vatthādīni ābhatāni”ti. “Saccaṃ, devā”ti. “Kahaṃ tānī”ti? “Deva, mayā tāni sabbāni visuṃ ṭhapitāni, yaṃ yesaṃ santakaṃ, taṃ tesaṃ dassāmi, imaṃ gijjhaṃ vissajjethā”ti gijjhaṃ vissajjāpetvā mahāseṭṭhiṃ sabbesaṃ santakāni dāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā rājā ānando ahosi, bārāṇasiseṭṭhi sārīputto, mātuposakagijjho pana ahameva ahosi”nti.

Gijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

165. Nakulajātakavaṇṇanā

Saddhiṃ katvā amittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabbhā kathesi. Vatthu heṭṭhā uragajātake kathitasadisameva. Idhāpi satthā “na, bhikkhave, ime dve mahāmattā idāneva mayā samaggā katā, pubbepāhaṃ ime samagge akāsiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggahetvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tassa caṅkamanakoṭiyaṃ ekasmiṃ vammike nakulo, tasseva santike ekasmiṃ rukkhabile sappo ca vāsaṃ kappesi. Te ubhopi ahinakulā niccakālaṃ kalahāṃ karonti. Bodhisatto tesaṃ kalahe ādīnavañca mettābhāvanāya ca ānisaṃsaṃ kathetvā “kalahāṃ nāma akatvā samaggavāsaṃ vasituṃ vaṭṭatī”ti ovaditvā ubhopi te samagge akāsi. Atha sappassa bahinikkhantakāle nakulo caṅkamanakoṭiyaṃ vammikassa biladvāre sīsaṃ nīharitvā mukhaṃ vivaritvā nipanno assasanto passasanto niddaṃ upagañchi. Bodhisatto taṃ tathā niddāyamānaṃ disvā “kiṃ nu kho te nissāya bhayaṃ uppanna”nti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha -

- 29.** “Sandhiṃ katvā amittena, aṇḍajena jalābuja;
Vivariya dāṭhaṃ sesi, kuto te bhayamāgata”nti.

Tattha sandhiṃ katvāti mittabhāvaṃ karitvā. Aṇḍajenāti aṇḍakose nibbattena nāgena. Jalābujāti nakulaṃ ālapati. So hi jalābumhi jātattā “jalābujo”ti vuccati. Vivariyāti vivaritvā.

Evaṃ bodhisattena vutto nakulo “ayya, paccāmitto nāma na avajānitabbo āsaṅkitabbo yevā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

- 30.** “Saṅketheva amittasmiṃ, mittasmimpi na vissase;
Abhayā bhayamuppannaṃ, api mūlāni kantatī”ti.

Tattha abhayā bhayamuppannanti na ito te bhayamuppannanti abhayo, ko so? Mitto. Yañhi mittasmimpi vissāse sati tato bhayaṃ uppajjati, taṃ mūlānipi kantati, mittassa sabbarandhānaṃ viditattā mūlaghaccāya saṃvattatīti attho.

Atha naṃ bodhisatto “mā bhāyi, yathā sappo tayi na dubbhati, evamaham karissāmi, tvaṃ ito paṭṭhāya tasmim āsaṅkaṃ mā karī”ti ovaditvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tepi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sappo ca nakulo ca ime dve mahāmatṭā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Nakulajātakavaṇṇanā pañcamā.

166. Upasāḷakajātakavaṇṇanā

Upasāḷakanāmānīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ upasāḷakaṃ nāma susānasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ ārabha katesi. So kira aḍḍho ahosi mahaddhano, diṭṭhigatikattā pana dhuravihāre vasantānampi buddhānaṃ saṅghaṃ nāma na akāsi. Putto panassa paṇḍito ahosi ñāṇasampanno. So mahallakakāle puttaṃ āha - “mā kho maṃ, tāta, aññassa vasalassa jhāpitasusāne jhāpehi, ekasmim pana anucchiṭṭhasusāneyeva maṃ jhāpeyyāsī”ti. “Tāta, ahaṃ tumhākaṃ jhāpetabbayuttakaṃ tṭhānaṃ na jānāmi, sādhu vata maṃ ādāya gantvā ‘imasmiṃ tṭhāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tumheva ācikkhathā”ti. Brāhmaṇo “sādhu, tāta”ti taṃ ādāya nagarā nikkhamitvā gijjhakūṭamatthakaṃ abhiruhitvā “tāta, idaṃ aññassa vasalassa ajhāpitaṭṭhānaṃ, ettha maṃ jhāpeyyāsī”ti vatvā puttena saddhiṃ pabbatā otarituṃ ārabhi.

Satthā pana taṃ divasaṃ paccūsakāle bodhaneyyabandhave olokeno tesam pitāputtānaṃ sotāpattimaggassa upanissayaṃ addasa. Tasmā maggaṃ gahetvā tṭhitaluddako viya pabbatapādaṃ gantvā tesam pabbatamatthakā otarantānaṃ āgamayamāno nisīdi, te otarantā satthāraṃ addasaṃsu. Satthā paṭisanthāraṃ karonto “kahaṃ gamissatha brāhmaṇa”ti pucchi. Māṇavo tamatthaṃ ārocesi. Satthā “tena hi ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṃ gacchāmā”ti ubho pitāputte gahetvā pabbatamatthakaṃ āruya “kataraṃ tṭhāna”nti pucchi. Māṇavo “imesaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ ācikkhi, bhante”ti āha. Satthā “na kho, māṇava, tava pitā idāneva susānasuddhiko, pubbepi susānasuddhikova, na cesa idāneva ‘imasmiṃ tṭhāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tava ācikkhati, pubbepi imasmiṃyeva tṭhāne attano jhāpitabhāvaṃ ācikkhi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte imasmiññeva rājagahe ayameva upasāḷako brāhmaṇo ayamevassa putto ahosi. Tadā bodhisatto magadharaṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā paripuṇṇasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya gijjhakūṭe paṇṇasālāyaṃ vihāsi. Tadā so brāhmaṇo imināva niyāmena puttaṃ vatvā puttena “tumheyeve me tathārūpaṃ tṭhānaṃ ācikkhathā”ti vutte “idameva tṭhāna”nti ācikkhitvā puttena saddhiṃ otaranto bodhisattaṃ disvā tassa santikaṃ upasaṅkami. Bodhisatto imināva niyāmena pucchitvā māṇavassa vacanaṃ sutvā “ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānassa ucchiṭṭhabhāvaṃ vā anucchiṭṭhabhāvaṃ vā jānissāmā”ti tehi saddhiṃ pabbatamatthakaṃ āruya “idaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ anucchiṭṭhatṭhāna”nti māṇavena vutte “māṇava, imasmiṃyeva tṭhāne jhāpitakānaṃ pamāṇaṃ natthi, taveva pitā imasmiṃyeva rājagahe brāhmaṇakuleyeva nibbattitvā

upasāḷakoyeva nāma hutvā imasmiṃyeva pabbatantare cuddasa jātisahassāni jhāpito. Pathaviyañhi ajhāpitaṭṭhānaṃ vā asusānaṭṭhānaṃ vā sīsānaṃ anivesitaṭṭhānaṃ vā laddhuṃ na sakkā”ti pubbenivāsaññaṇena paricchinditvā imaṃ gāthādvayamāha -

31. “Upasāḷakanāmāni, sahasāni catuddasa;
Asmiṃ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmatam.
32. “Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṃsā saṃyamo damo;
Etaṃ ariyā sevanti, etaṃ loke anāmata”nti.

31-32. Tattha anāmatanti mataṭṭhānaṃ. Tañhi upacāraśasena “amata”nti vuccati, taṃ paṭisedhento “anāmata”nti āha. “Anamata”ntipi pāṭho, lokasmiñhi anamataṭṭhānaṃ asusānaṃ nāma natthīti attho. Yamhi saccañca dhammo cāti yasmiṃ puggale catusaccavatthukaṃ pubbabhāgasaccaññañca lokuttaradhammo ca atthi. Ahiṃsāti paresaṃ aviheṣā aviheṭṭhanā. Saṃyamoti sīlasaṃyamo. Damoti indriyadamaṇaṃ. Idañca guṇajātaṃ yamhi puggale atthi, etaṃ ariyā sevanti, ariyā buddhā ca paccekabuddhā ca buddhasāvaka ca etaṃ ṭhānaṃ sevanti, evarūpaṃ puggalaṃ upasaṅkamanti bhajanti attho. Etaṃ loke anāmatanti etaṃ guṇajātaṃ loke amatabhāvasādhanaṭo anāmataṃ nāma.

Evaṃ bodhisatto pitāputtānaṃ dhammaṃ desetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaṃ parāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammaṃ dhammaśasanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāṇe ubho pitāputtā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu. “Tadā pitāputtāva etarahi pitāputtā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Upasāḷakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

167. Samiddhijātakavaṇṇanā

Abhutvā bhikkhasi bhikkhūti idaṃ satthā rājagahaṃ upanissāya tapodārāme viharanto samiddhitheram ārabha kathesi. Ekadivasañhi āyasmā samiddhi sabbarattim padhānaṃ padahitvā aruṇuggamaṇavelāya nhatvā suvaṇṇavaṇṇaṃ attabhāvaṃ sukkhāpayamāno antaravāsakaṃ nivāsetvā uttarāsaṅgaṃ hatthena gahetvā aṭṭhāsi suparikammakatā viya suvaṇṇapaṭimā. Attabhāvasamiddhiyāyeva hissa “samiddhī”ti nāmaṃ ahoṣi. Athassa sarīrasobhaggaṃ disvā ekā devadhītā paṭibaddhacittā theram evamāha - “tvam khosi, bhikkhu, daharo yuvā susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato abhirūpo dassaṇīyo pāsādiko, evarūpassa tava kāme aparibhuñjitvā ko attho pabbajjāya, kāme tāva paribhuñjassu, pacchā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissasī”ti. Atha naṃ thero āha - “devadhīte, ‘asukasmiṃ nāma vaye ṭhito marissāmī’ti mama maraṇakālaṃ na jānāmi, esa me kālo paṭicchanno, tasmā taruṇakāleyeva samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmī”ti. Sā therassa santikā paṭisanthāraṃ alabhitvā tattheva antaradhāyi. Thero satthāraṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho, samiddhi, tvaññeva etarahi devadhītāya palobhito, pubbepi devadhītaro pabbajite palobhimsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsīgāmake
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā isipabbajjaṃ
pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese ekaṃ
jātassaraṃ nissāya vāsaṃ kappesi. So sabbarattiṃ padhānaṃ padahitvā
aruṇuggamanavelāya nhatvā ekaṃ vakkalaṃ nivāsetvā ekaṃ hatthena gahetvā
sarīraṃ vodakaṃ karonto aṭṭhāsi. Athassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ
oloketvā paṭibaddhacittā ekā devadhītā bodhisattaṃ palobhayamānā paṭhamam
gāthamāha -

33. “Abhutvā bhikkhasi bhikkhu, na hi bhutvāna bhikkhasi;
Bhutvāna bhikkhu bhikkhassu, mā taṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha abhutvā bhikkhasi bhikkhūti bhikkhu tvaṃ daharakāle kilesakāmasena
vatthukāme abhutvāva bhikkhāya carasi. Na hi bhutvāna bhikkhasīti nanu nāma
pañca kāmagaṇe bhutvā bhikkhāya caritabbaṃ, kāme abhutvāva bhikkhācariyaṃ
upagatosi. Bhutvāna bhikkhu bhikkhassūti bhikkhu daharakāle tāva kāme bhuñjitvā
pacchā mahallakakāle bhikkhassu. Mā taṃ kālo upaccagāti ayaṃ kāme bhuñjanakālo
daharakālo, taṃ mā atikkamatūti.

Bodhisatto devatāya vacanaṃ sutvā attano ajjhāsayaṃ pakāsento dutiyaṃ
gāthamāha -

34. “Kālaṃ vohaṃ na jānāmi, channo kālo na dissati;
Tasmā abhutvā bhikkhāmi, mā maṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha kālaṃ vohaṃ na jānāmīti voti nipātamattaṃ. Ahaṃ pana “paṭhamavaye vā
mayā maritabbaṃ majjhimavaye vā pacchimavaye vā”ti evaṃ attano maraṇakālaṃ
na jānāmi. Paṇḍitena hi puggalena -

“Jīvitaṃ byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṃ gati;
Pañcete jīvalokasmiṃ, animittā na nāyare”ti.

Channo kālo na dissatīti yasmā “asukasmiṃ nāma vayakāle hemantādiutukāle vā
mayā maritabba”nti mayhampesa channo hutvā kālo na dissati, suppaṭicchanno
hutvā tṭhito na paññāyati. Tasmā abhutvā bhikkhāmīti tena kāraṇena pañca
kāmagaṇe abhutvā bhikkhāmi. Mā maṃ kālo upaccagāti maṃ
samaṇadhammakaraṇakālo mā atikkamatūti attho. Iminā kāraṇena daharova samāno
pabbajitvā samaṇadhammaṃ karomīti. Devadhītā bodhisattassa vacanaṃ sutvā
tattveva antaradhāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā devadhītā
ayaṃ devadhītā ahosi, ahameva tena samayena tāpaso ahosi”nti.

Samiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

168. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā

Seno balasā patamānoti idaṃ satthā jetavane viharanto attajjhāsayaṃ
sakuṇovādasuttaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi satthā bhikkhū āmantetvā
“gocare, bhikkhave, caratha sake pettike visaye”ti imaṃ saṃyuttamahāvagge
suttantaṃ kathento “tumhe tāva tiṭṭhatha, pubbe tiracchānagatāpi sakaṃ

pettikavisayaṃ pahāya agocare carantā paccāmittānaṃ hatthapathaṃ gantvāpi attano paññāsampattiyaṃ upāyakosallena paccāmittānaṃ hatthā muccimṣū'ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto lāpasakuṇayoniyaṃ nibbattitvā naṅgalakaṭṭhakaraṇe leḍḍuṭṭhāne vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ "sakavisaye gocaragahaṇaṃ pahāya paravisaye gocaraṃ gaṇhissāmī"ti aṭavipariyantaṃ agamāsi. Atha naṃ tattha gocaraṃ gaṇhantaṃ disvā sakuṇagghi sahasā ajjhappattā aggahesi. So sakuṇagghiyā hariyamāno evaṃ paridevasi - "mayamevamha alakkhikā, mayaṃ appapuññā, ye mayaṃ agocare carimha paravisaye, sacejja mayaṃ gocare careyyāma sake pettike visaye, na myāyaṃ sakuṇagghi alaṃ abhaviṣṣa yadidaṃ yuddhāyā"ti. "Ko pana, te lāpa, gocaro sako pettiko visayo"ti? "Yadidaṃ naṅgalakaṭṭhakaraṇaṃ leḍḍuṭṭhāna"nti. Atha naṃ sakuṇagghi sake bale apatthaddhā amuñci - "gaccha kho, tvaṃ lāpa, tatrapī me gantvā na makkhasī"ti. So tattha gantvā mahantaṃ leḍḍuṃ abhiruhitvā "ehi kho dāni sakuṇagghī"ti senaṃ avhayanto aṭṭhāsi. Sakuṇagghi sake bale apatthaddhā ubho pakkhe sannayha lāpasakuṇaṃ sahasā ajjhappattā. Yadā pana taṃ lāpo "bahuāgatā kho myāyaṃ sakuṇagghī"ti aññāsi, atha parivattitvā tasseva leḍḍussa antaraṃ paccāpādi. Sakuṇagghi vegaṃ sandhāretuṃ asakkontī tattheva uraṃ paccatāḷesi. Evaṃ sā bhinnena hadayena nikkhantehi akkhīhi jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā "evaṃ, bhikkhave, tiracchānagatāpi agocare carantā sapattahatthaṃ gacchanti, gocare pana sake pettike visaye carantā sapatte niggaṇhanti, tasmā tumhepi mā agocare caratha paravisaye. Agocare, bhikkhave, carataṃ paravisaye lacchatī māro otāraṃ, lacchatī māro ārammaṇaṃ. Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo? Yadidaṃ pañca kāmagaṇā. Katame pañca? Cakkhuviññeyyā rūpā...pe... ayaṃ, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo"ti vatvā abhisambuddho hutvā paṭhamāṃ gāthamāha -

35. "Seno balasā patamāno, lāpaṃ gocaṛaṭṭhāyinaṃ;
Sahasā ajjhappattova, maraṇaṃ tenupāgamī"ti.

Tattha balasā patamānoti "lāpaṃ gaṇhissāmī"ti balena thāmena patamāno. Gocaṛaṭṭhāyinaṃ sakavisayā nikkhamitvā gocaṛatṭhāya aṭavipariyante ṭhitaṃ. Ajjhappattoti sampatto. Maraṇaṃ tenupāgamīti tena kāraṇena maraṇaṃ patto.

Tasmiṃ pana maraṇaṃ patte lāpo nikkhamitvā "diṭṭhā vata me paccāmittassa piṭṭhī"ti tassa hadaye ṭhatvā udānaṃ udānento dutiyaṃ gāthamāha -

36. "Sohaṃ nayena sampanno, pettike gocare rato;
Apetasattu modāmi, sampassaṃ atthamattano"ti.

Tattha nayanāti upāyena. Atthamattanoti attano arogabhāvasaṅkhātāṃ vuḍḍhiṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṣu. "Tadā seno devadatto ahosi, lāpo pana ahameva ahosi"nti.

Sakuṇagghijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

169. Arakajātakavaṇṇanā

Yo ve mettena cittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto mettasuttaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye satthā bhikkhū āmantesi - “mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāradhāya ekādasānisaṃsā pāṭikaṅkhā. Katame ekādasa? Sukhaṃ supati, sukhaṃ paṭibujjhati, na pāpakaṃ supinaṃ passati, manussānaṃ piyo hoti, amanussānaṃ piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tuvaṭṭaṃ cittaṃ samādhīyati, mukhavaṇṇo vipasīdati, asammūlho kālaṃ karoti, uttari appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti. Mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya...pe... susamāradhāya ime ekādasānisaṃsā pāṭikaṅkhā”ti. Ime ekādasānisaṃse gahetvā ṭhitaṃ mettābhāvanaṃ vaṇṇetvā “bhikkhave, bhikkhunā nāma sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, hitopi hitena pharitaṃ, ahitopi hitena pharitaṃ, majjhatoṇṇi hitena pharitaṃ. Evaṃ sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā, catūsu brahmavihāresu kammaṃ kātābameva. Evaṃ karonto hi maggaṃ vā phalaṃ vā alabhanto brahmalokaparāyaṇaṃ ahosi, porāṇakapaṇḍitāpi satta vassāni mettaṃ bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmalokasmiṃyeva vasiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ kappe bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā catunnaṃ brahmavihārānaṃ lābhī arako nāma satthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi, tassa mahā parivāro ahosi. So isigaṇaṃ ovaḍanto “pabbajitena nāma mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā. Mettacittaṃhi nāmetaṃ appanāpattāṃ brahmalokaparāyaṇataṃ sādhetī”ti mettāya ānisaṃsaṃ pakāsento imā gāthā āha -

37. “Yo ve mettena cittena, sabbalokānukampati;
Uddhaṃ adho ca tiriyaṃ, appamāṇena sabbaso.

38. “Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ, paripuṇṇaṃ subhāvitaṃ;
Yaṃ pamāṇakataṃ kammaṃ, na taṃ tatrāvasissatī”ti.

37-38. Tattha yo ve mettena cittena, sabbalokānukampatīti khattiyādīsu vā samaṇabrāhmaṇesu vā yo koci appamāṇena mettena cittena sakalaṃ sattalokaṃ anukampati. Uddhanti pathavito yāva nevasaṇṇānāsāṇṇāyatanabrahmalokā. Adhoti pathaviyā heṭṭhā ussade mahāniraye. Tiriyaṃ manussaloke, yattakāni cakkavālāni ca tesu sabbesu ettake ṭhāne nibbattā sabbe sattā averā hontu, abyāpajjhā anīghā, sukhī attānaṃ pariharantūti evaṃ bhāvitena mettena cittenāti attho. Appamāṇenāti appamāṇasattānaṃ appamāṇārammaṇattā appamāṇena. Sabbasoti sabbākārena, uddhaṃ adho tiriyaṃ evaṃ sabbasugatiduggativasenāti attho.

Appamāṇaṃ hitaṃ cittanti appamāṇaṃ katvā bhāvitaṃ sabbasattesu hitacittaṃ. Paripuṇṇanti avikalaṃ. Subhāvitanti suvaḍḍhitaṃ, appanācittasetaṃ nāmaṃ. Yaṃ pamāṇakataṃ kammanti yaṃ “appamāṇaṃ appamāṇārammaṇa”nti evaṃ ārammaṇattikavasena ca vasībhāvappattivasena ca avaḍḍhitvā kataṃ parittaṃ kāmāvacarakammaṃ. Na taṃ tatrāvasissatīti taṃ parittaṃ kammaṃ yaṃ taṃ “appamāṇaṃ hitaṃ citta”nti saṅkhagataṃ rūpāvacarakammaṃ, tatra na avasissati. Yathā nāma mahoghena ajjhotthaṭṭaṃ parittodakaṃ oghassa abbhantare tena asaṃhīramānaṃ nāvasissati na tiṭṭhati, atha kho mahoghova taṃ ajjhottharivā tiṭṭhati, evameva taṃ parittakammaṃ tassa mahaggatakammaṃ abbhantare tena

mahaggatakammena acchinditvā aggahitavipākokaṣaṃ hutvā na avasissati na tiṭṭhati, na sakkoti attano vipākaṃ dātuṃ, atha kho mahaggatakammameva taṃ ajjhottharitvā tiṭṭhati vipākaṃ detīti.

Evam bodhisatto antevāsikānaṃ mettābhāvanāya ānisaṃsaṃ kathetvā aparihīnājjhāno brahmaloke nibbattitvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe na imaṃ lokaṃ puna agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā isigaṇo buddhapaṇṇasā ahoṣi, arako pana satthā ahameva ahoṣi”nti.

Arakajātakavaṇṇanā navamā.

170. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā

39-40. Nāyaṃ pure uṇṇamatīti idaṃ kakaṇṭakajātakaṃ mahāumaṅgajātake āvibhavissati.

Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā dasamā.

Santhavavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ -

Indasamānagottañca, santhavaṃ susīmaṃ gijjhaṃ;
Nakulaṃ upasāḷakaṃ, samiddhi ca sakuṇagghi;
Arakañca kakaṇṭakaṃ.

3. Kalyāṇavaggo

171. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā

Kalyāṇadhammoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ badhiraśassuṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi eko kuṭumbiko saddho pasanno tisaraṇagato pañcasīlena samannāgato. So ekadivasam bahūni sappiādīni bhesajjāni ceva pupphagandhavatthādīni ca gahetvā “jetavane satthu santike dhammaṃ sossāmī”ti agamāsi. Tassa tattha gatakāle sassu khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā dhītaraṃ daṭṭhukāmā taṃ gehaṃ agamāsi, sā ca thokaṃ badhiradhātukā hoti. Sā dhītaraṃ saddhiṃ bhuttabhojanā bhattasammadaṃ vinodayamānā dhītaraṃ pucchi - “kiṃ, amma, bhattā te sammodamāno avivadamāno piyaṃvāsaṃ vasatī”ti. “Kiṃ, amma, kathetha yādiso tumhākaṃ jāmātā sīlena ceva ācārasampadāya ca, tādiso pabbajitopi dullabho”ti. Upāsikā dhītu vacanaṃ sādhuṃ asallakkhetvā “pabbajito”ti padameva gahetvā “amma, kasmā te bhattā pabbajito”ti mahāsaddaṃ akāsi. Taṃ sutvā sakalagehavāsino “amhākaṃ kira kuṭumbiko pabbajito”ti viraviṃsu. Tesaṃ saddaṃ sutvā dvārena sañcarantā “kiṃ nāma kireta”nti pucchiṃsu. “Imasmiṃ kira gehe kuṭumbiko pabbajito”ti. Sopi kho kuṭumbiko dasabalassa dhammaṃ sutvā vihārā nikkhamma nagaraṃ pāvisi.

Atha naṃ antarāmaggeyeva eko puriso disvā “samma, tvaṃ kira pabbajitoti tava gehe puttadāraparijano paridevatī”ti āha. Athassa etadahosi - “ayaṃ apabbajitameva kira maṃ ‘pabbajito’ti vadati, uppanno kho pana me kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, ajeva mayā pabbajituṃ vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā satthu santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho, upāsaka, idāneva buddhupaṭṭhānaṃ katvā gantvā

idāneva paccāgatosī”ti vutte tamattham ārocetvā “bhante, kalyāṇasaddo nāma uppanno na antaradhāpetum vaṭṭati, tasmā pabbajitukāmo hutvā āgatomhī”ti āha. So pabbajjañca upasampadañca labhitvā sammā paṭipanno nacirasseva arahattam pāpuṇi. Idam kira kāraṇam bhikkhusaṅghe pākaṭam jātam. Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum - “āvuso, asuko nāma kuṭumbiko ‘uppanno kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo’ti pabbajitvā idāni arahattam patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitāpi ‘uppanno kalyāṇasaddo virādhetum na vaṭṭatī’ti pabbajimsuyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānam pāpuṇi. So ekadivasam nivesanā nikkhamitvā rājupaṭṭhānam agamāsi. Athassa sassu “dhītaram passissāmī”ti tam geham agamāsi, sā thokam badhiradhātukāti sabbam paccuppannavatthusadisameva. Tam pana rājupaṭṭhānam gantvā attano gharam āgacchantaṃ disvā eko puriso “tumhe kira pabbajitāti tumhākam gehe mahāparidevo pavattatī”ti āha. Bodhisatto “uppanno kalyāṇasaddo nāma na antaradhāpetum vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā rañño santikam gantvā “kiṃ, mahāseṭṭhi, idāneva gantvā puna āgatosī”ti vutte “deva, gehajano kira maṃ apabbajitameva ‘pabbajito’ti vatvā paridevati, uppanno kho pana kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, pabbajissāmahaṃ, pabbajjam me anujānāhī”ti etamattham pakāsetum imā gāthā āha -

41. “Kalyāṇadhammoti yadā janinda, loke samaññaṃ anupāpuṇāti;
Tasmā na hiyyetha naro sapañña, hiriyāpi santo ghuramādiyanti.
42. “Sāyam samañña idha majja pattā, kalyāṇadhammoti janinda loke;
Tāham samekkham idha pabbajissam, na hi matthi chando idha
kāma bhoge”ti.

41-42. Tattha kalyāṇadhammoti sundaradhammo. Samaññaṃ anupāpuṇātīti yadā sīlavā kalyāṇadhammo pabbajitoti idam paññattivohāram pāpuṇāti. Tasmā na hiyyethāti tato sāmāññato na parihāyetha. Hiriyāpi santo dhuramādiyantīti, mahārāja, sappurisā nāma ajjhattasamuṭṭhitāya hiriyā bahiddhasamuṭṭhitena ottappenapi etaṃ pabbajitadhuraṃ gaṇhanti. Idha majja pattāti idha mayā ajja pattā. Tāham samekkhanti tam aham guṇavasena laddhasamaññaṃ samekkhanto passanto. Na hi matthi chandoti na hi me atthi chando. Idha kāma bhogeti imasmim loke kilesakāma vatthukāmaparibhogehi.

Bodhisatto evaṃ vatvā rājānam pabbajjam anujānāpetvā himavantapadesam gantvā isipabbajjam pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahoṣi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣi”nti.

Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā paṭhamā.

172. Daddarajātakavaṇṇanā

Ko nu saddena mahatāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikam ārabba katesi. Tasmiñhi kāle bahū bahussutā bhikkhū manosiḷātale nadamānā taruṇasīhā viya ākāsaṅgaṃ otārentā viya saṅghamajjhe sarabhāṇaṃ bhaṇanti. Kokāliko tesu sarabhāṇaṃ bhaṇantesu attano tucchabhāvaṃ ajānitvāva “ahampi sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti bhikkhūnaṃ antaraṃ pavisitvā “amhākaṃ sarabhāṇaṃ na pāpenti. Sace amhākampi pāpeyyuṃ, mayampi bhaṇeyyāmā”ti bhikkhusaṅghassa nāmaṃ aggahetvāva tattha tattha kathento āhiṇḍati. Tassa sā kathā bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Bhikkhū “vīmaṃsissāma tāva na”nti saññāya evamāhaṃsu - “āvuso kokālika, ajja saṅghassa sarabhāṇaṃ bhaṇāhi”ti. So attano balaṃ ajānitvāva “sādhū”ti sampatichchitvā “ajja sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti attano sappāyaṃ yāguṃ pivi, khajjakam khādi, sappāyeneva sūpena bhuñji.

Sūriye atthaṅgate dhammassavanakāle ghoṣite bhikkhusaṅgho sannipati. So kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṃ kāsavaṃ nivāsetvā kaṇikārapupphavaṇṇaṃ cīvaram pārupitvā saṅghamajjhaṃ pavisitvā there vanditvā alaṅkataratanamaṇḍape paññattavaradhammāsaṇaṃ abhiruhitvā citrabījaniṃ gahetvā “sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti nisīdi, tāvadevassa sarīrā sedā mucchiṃsu, sārappaṃ okkami, pubbagāthāya paṭhamam padaṃ udāharitvā anantaraṃ na passi. So kampamāno āsanā oruyha lajjito saṅghamajjhato apakkamma attano pariveṇaṃ agamāsi. Añño bahussuto bhikkhu sarabhāṇaṃ bhaṇi. Tato paṭṭhāya bhikkhū tassa tucchabhāvaṃ jāniṃsu. Athekadivaṣaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, paṭhamam kokālikassa tucchabhāvo dujjāno, idāni panaṣa sayam naditvā pākaṭo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, kokāliko idāneva naditvā pākaṭo jāto, pubbepi naditvā pākaṭo aho”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīhayoniyaṃ nibbattitvā bahūnaṃ sīhānaṃ rājā ahoṣi. So anekasīhaparivāro rajataguhāyaṃ vāsaṃ kappesi. Tassa avidūre ekissāya guhāya eko siṅgālopi vasati. Athekadivaṣaṃ deve vassitvā vigate sabbe sīhā sīharājasseeva guhadvāre sannipatitvā sīhanādaṃ nadantā sīhakīlaṃ kīliṃsu. Tesam evaṃ naditvā kīlanakāle sopi siṅgālo nadati. Sīhā tassa saddaṃ sutvā “ayaṃ siṅgālo amhehi saddhiṃ nadatī”ti lajjitā tuṇhī ahesuṃ. Tesam tuṇhībhūtakāle bodhisattassa putto sīhapotako “tāta, ime sīhā naditvā sīhakīlaṃ kīlantā etassa saddaṃ sutvā lajjāya tuṇhī jātā, ko nāmesa attano saddena attānaṃ jānāpetī”ti pitaraṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha -

43. “Ko nu saddena mahatā, abhinādeti daddaraṃ;
Taṃ sīhā nappaṭinadanti, ko nāmeso migādhībhū”ti.

Tattha abhinādeti daddaranti daddaraṃ rajatapabbataṃ ekanādaṃ karoti. Migādhībhūti pitaraṃ ālapati. Ayañhettha attho - migādhībhū migajetṭhaka sīharāja pucchāmi taṃ “ko nāmeso”ti.

Athassa vacanaṃ sutvā pitā dutiyaṃ gāthamāha -

44. “Adhamo migajātānaṃ, siṅgālo tāta vassati;
Jātimassa jigucchantā, tuṇhī sīhā samaccare”ti.

Tattha samaccareti santi upasaggamattaṃ, accantīti attho, tuṇhī hutvā nisīdantīti vuttaṃ hoti. Potthakesu pana “samacchare”ti likhanti.

Satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano nādena attānaṃ pākaṭaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo kokāliko ahosi, sīhapotako rāhulo, sīharājā pana ahameva ahosi”nti.

Daddarajātakavaṇṇanā dutiyā.

173. Makkaṭajātakavaṇṇanā

Tātamāṇavako esoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu pakiṇṇakanipāte uddālakajātake āvibhavissati. Tadā pana satthā “bhikkhave, nāyaṃ bhikkhu idāneva kuhako, pubbepi makkaṭo hutvā aggissa kāraṇā kohaṇṇaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsīgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā gharāvāsaṃ saṇṭhapesi. Athassa brāhmaṇī ekaṃ puttaṃ vijāyitvā puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Bodhisatto tassā petakiccaṃ katvā “kiṃ me dāni gharāvāseṇa, puttaṃ gahetvā pabbajissāmī”ti assumukhaṃ ñātimittavaggaṃ pahāya puttaṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vanamūlaphalāhāro vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ vassānakāle deve vassante sārādārūni aggim jāletvā visibbanto phalakatthare nipajji, puttopissa tāpasakumārako pitu pāde sambāhantova nisīdi.

Atheko vanamakkaṭo sītena pīliyamāno tassa paṇṇasālāya taṃ aggim disvā “sacāhaṃ ettha pavisissāmi, ‘makkaṭo makkaṭo’ti maṃ pothetvā nīharissanti, aggim visibbetuṃ na labhissāmi, atthi dāni me upāyo, tāpasavesaṃ gahetvā kohaṇṇaṃ katvā pavisissāmī”ti cintetvā ekassa matatāpasassa vakkalāni nivāsetvā pacchiṇca aṅkusayaṭṭhiṇca gahetvā paṇṇasāladvāre ekaṃ tālarukkaṃ nissāya saṃkuṭito aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā makkaṭabhāvaṃ ajānanto “eko mahallakatāpaso sītena pīlito aggim visibbetuṃ āgato bhavissatī”ti pitu tāpasassa kathetvā “etaṃ paṇṇasālaṃ pavesetvā visibbāpessāmī”ti cintetvā pitaraṃ ālapanto paṭhamāṃ gāthamāha -

45. “Tāta māṇavako eso, tālamūlaṃ apassito;
Agārakañcidaṃ atthi, handa demassagāraka”nti.

Tattha māṇavakoti sattādhivacanaṃ. Tena “tāta, eso eko māṇavako satto eko tāpaso”ti dīpeti. Tālamūlaṃ apassitoti tālakkhandhaṃ nissāya ṭhito. Agārakañcidaṃ atthīti idaṇca amhākaṃ pabbajitāgāraṃ atthi, paṇṇasālaṃ sandhāya vadati. Handāti vavassaggatthe nipāto. Demassagārakanti etassa ekamante vasanatthāya agārakaṃ dema.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā utthāya paṇṇasāladvāre ṭhatvā olokeno tassa makkaṭabhāvaṃ ñatvā “tāta, manussānaṃ nāma na evarūpaṃ mukhaṃ hoti, makkaṭo esa, nayidha pakkositaḥ”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

46. “Mā kho tvaṃ tāta pakkosi, dūseyya no agārakaṃ;
Netādisaṃ mukhaṃ hoti, brāhmaṇassa susīlino”ti.

Tattha dūseyya no agārakanti ayañhi idha pavitṭho samāno imaṃ kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ agginā vā jhāpento uccārādini vā karonto dūseyya. Netādisanti “etādisaṃ brāhmaṇassa susīlino mukhaṃ na hoti, makkaṭo eso”ti vatvā bodhisatto ekaṃ ummukaṃ gahetvā “kiṃ ettha tiṭṭhasi”ti khipitvā taṃ palāpesi. Makkaṭo vakkalāni chaḍḍetvā rukkaṃ abhiruhitvā vanasaṇḍaṃ pāvisi. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā makkaṭo ayaṃ kuhakabhikkhu ahosi, tāpasakumāro rāhulo, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Makkaṭajātakavaṇṇanā tatiyā.

174. Dubbhiyamakkaṭajātakaṇṇanā

Adamha te vāri pahūtarūpanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ bhikkhū devadattassa akataññumittadubbhibhāvaṃ kathentā nisīdimṣu. Satthā āgantvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū mittadubbhī, pubbepe evarūpo ahosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsīgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ saṇṭhapesi. Tasmīṃ pana samaye kāsiraṭṭhe vattanimahāmagge eko gambhīro udapāno hoti anotaraṇīyo tiracchānānaṃ, maggappaṭipannā puññatthikā manussā dīgharajjukena vārakena udakaṃ ussiñcitvā ekissā doṇiyā pūretvā tiracchānānaṃ pānīyaṃ denti. Tassa sāmantaṃ mahantaṃ araññaṃ, tattha bahū makkaṭā vasanti. Atha tasmīṃ magge dve tīṇi divasāni manussasañcāro pacchijji, tiracchānā pānīyaṃ na labhiṃsu. Eko makkaṭo pipāsāturo hutvā pānīyaṃ pariyesanto udapānassa santike vicarati. Bodhisatto kenacideva karaṇīyena taṃ maggaṃ paṭipajjitvā tattha gacchanto pānīyaṃ uttāretvā pivitvā hatthapāde dhovitvā tṭhito taṃ makkaṭaṃ addasa. Athassa pipāsitaḥ bhāvaṃ ṇatvā pānīyaṃ ussiñcitvā doṇiyaṃ ākiritvā adāsi, datvā ca pana “vissamissāmī”ti ekasmiṃ rukkhamaṇḍale nipajji. Makkaṭo pānīyaṃ pivitvā avidūre nisīditvā mukhamakkaṭikaṃ karonto bodhisattaṃ bhiṃsāpesi. Bodhisatto tassa taṃ kiriyaṃ disvā “are duṭṭhamakkaṭa, ahaṃ tava pipāsitaṃ kilantassa bahuṃ pānīyaṃ adāsiṃ, idāni tvaṃ mayhaṃ mukhamakkaṭikaṃ karosi, aho pāpajanassa nāma kato upakāro niratthako”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

- 47.** “Adamha te vāri pahūtarūpaṃ, ghammābhitattassa pipāsitaṃ;
So dāni pitvāna kirīṅkarosi, asaṅgamo pāpajanena seyyo”ti.

Tattha so dāni pitvāna kirīṅkarosīti so idāni tvaṃ mayā dinnapānīyaṃ pivitvā mukhamakkaṭikaṃ karonto “kiri kirī”ti saddaṃ karosi. Asaṅgamo pāpajanena seyyoti pāpajanena saddhiṃ saṅgamo na seyyo, asaṅgamova seyyoti.

Taṃ sutvā so mittadubbhī makkaṭo “tvaṃ ‘ettakenavetaṃ niṭṭhita’nti saññaṃ karosi, idāni te sīse vaccaṃ pātetvā gamissāmī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

- 48.** “Ko te suto vā diṭṭho vā, sīlavā nāma makkaṭo;
Idāni kho taṃ ohacchaṃ, esā asmāka dhammatā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - bho brāhmaṇa, “makkaṭo kataguṇajānanako ācārasampanno sīlavā nāma atthī”ti kahaṃ tayā suto vā diṭṭho vā, idāni kho ahaṃ

taṃ ohacchaṃ vaccaṃ te sīse katvā pakkamissāmi, asmākañhi makkaṭānaṃ nāma esā dhammatā ayaṃ jātisabhāvo, yadidaṃ upakārakassa sīse vaccaṃ kātābanti.

Taṃ sutvā bodhisatto uttāya gantuṃ ārabhi. Makkaṭo taṅkhaṇaṇṇeva uppatitvā sākāyaṃ nisīditvā olambakaṃ otaranto viya tassa sīse vaccaṃ pātetvā viravanto vanasaṇḍaṃ pāvīsi. Bodhisatto nhatvā agamāsi.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva devadatto, pubbepi mayā katagūṇaṃ na jānāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā makkaṭo devadatto ahosi, brāhmaṇo pana ahameva ahosi”nti.

Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā catutthā.

175. Ādiccupaṭṭhānajaṭakavaṇṇanā

Sabbesu kira bhūtesūti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattitvā mahāparivāro gaṇasatthā hutvā himavante vāsaṃ kappesi. So tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pabbatā oruyha paccante ekaṃ gāmaṃ nissāya paṇṇasālāyaṃ vāsaṃ upagañchi. Atheko lolamakkaṭo isigaṇe bhikkhācāraṃ gate assamapadaṃ āgantvā paṇṇasālā uttiṇṇā karoti, pāṇiyaghaṭesu udakaṃ chaḍḍeti, kuṇḍikaṃ bhindati, aggisālāyaṃ vaccaṃ karoti. Tāpasā vassaṃ vasitvā “idāni himavanto pupphaphalasamiddho ramaṇīyo, tattheva gamissāmā”ti paccantagāmaṃ vāsike āpucchiṃsu. Manussā “sve, bhante, mayaṃ bhikkhaṃ gahetvā assamapadaṃ āgamissāma, taṃ paribhuñjitvāva gamissathā”ti vatvā dutiyadivase pahūtaṃ khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā tattha agamaṃsu. Taṃ disvā so makkaṭo cintesi - “kohaṇṇaṃ katvā manusse ārādhetvā mayhampi khādanīyabhojanīyaṃ āharāpessāmī”ti. So tāpasacaraṇaṃ caranto viya sīlavā viya ca hutvā tāpasānaṃ avidūre sūriyaṃ namassamāno aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā “sīlavantānaṃ santike vasantā sīlavantā hontī”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

49. “Sabbesu kira bhūtesu, santi sīlasamāhitā;
Passa sākhamigaṃ jammaṃ, ādiccamupatitṭhatī”ti.

Tattha santi sīlasamāhitāti sīlena samannāgatā saṃvijjanti, sīlavantā ca samāhitā ca ekaggacittā saṃvijjantītipi attho. Jammanti lāmaṃ. Ādiccamupatitṭhatīti sūriyaṃ namassamāno tiṭṭhati.

Evam te manusse tassa guṇaṃ kathente disvā bodhisatto “tumhe imassa lolamakkaṭassa sīlācāraṃ ajānitvā avatthusmiṃyeva pasannā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

50. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha;
Aggihutthañca uhanṇaṃ, dve ca bhinnā kamaṇḍalū”ti.

Tattha anaññāyāti ajānitvā. Uhanṇanti iminā pāpamakkaṭena ūhadaṃ. Kamaṇḍalūti kuṇḍikā. “Dve ca kuṇḍikā tena bhinnā”ti evamassa agūṇaṃ kathesi.

Manussā makkaṭassa kuhakabhāvaṃ ñatvā leḍḍuñca yaṭṭhiñca gahetvā pothetvā palāpetvā isigaṇassa bhikkhaṃ adamsu. Isayopi himavantameva gantvā aparihīnājñānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā makkaṭo ayaṃ kuhako bhikkhu ahosi, isigaṇo buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Ādiccupaṭṭhānajatākavaṇṇanā pañcamā.

176. Kaḷāyamuṭṭhijātākavaṇṇanā

Bālo vatāyaṃ dumasākhagocaroti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye vassakāle kosalarañño paccanto kupi. Tattha ṭhitā yodhā dve tīṇi yuddhāni katvā paccatthike abhibhavituṃ asakkontā rañño sāsanaṃ pesesuṃ. Rājā akāle vassāneyeva nikkhamitvā jetavanasamīpe khandhāvāraṃ bandhitvā cintesi - “ahaṃ akāle nikkhanto, kandarapadarādayo udakapūrā, duggamo maggo, satthāraṃ upasaṅkamissāmi, so maṃ ‘kahaṃ gacchasi, mahārājā’ti pucchissati, athāhaṃ etamatthaṃ ārocessāmi, na kho pana maṃ satthā samparāyikenevatthena anuggaṇhāti, diṭṭhadhammikenāpi anuggaṇhātiyeva, tasmīṃ sace me gamanena avuḍḍhi bhavissati, ‘akālo, mahārājā’ti vakkhati. Sace pana vuḍḍi bhavissati, tuṇhī bhavissati”ti. So jetavanaṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “handa kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassā”ti pucchi. “Bhante, ahaṃ paccantaṃ vūpasametum nikkhanto ‘tumhe vanditvā gamissāmī’ti āgatamhī”ti. Satthā “pubbepi, mahārāja, rājāno senāya abbhuggacchamānāya paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā akāle abbhuggamanaṃ nāma na gamimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako sabbatthakaamacco ahosi. Atha rañño paccante kupite paccantayodhā paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā vassakāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ bandhi, bodhisatto rañño santike atṭhāsi. Tasmīṃ khaṇe assānaṃ kaḷāye sedetvā āharitvā doṇiyaṃ pakkhipiṃsu. Uyyāne makkaṭesu eko makkaṭo rukkhā otaritvā tato kaḷāye gahetvā mukhaṃ pūretvā hatthehipi gahetvā uppatitvā rukkhe nisīditvā khādituṃ ārabhi, athassa khādamānassa hatthako eko kaḷāyo bhūmiyaṃ pati. So mukhena ca hatthehi ca gahite sabbe kaḷāye chaḍḍetvā rukkhā oruyha tameva kaḷāyaṃ olokento taṃ kaḷāyaṃ adisvāva puna rukkhaṃ abhiruhitvā aḍḍe saḥassaparājito viya socamāno dummukho rukkhasākhāyaṃ nisīdi. Rājā makkaṭassa kiriyaṃ disvā bodhisattaṃ āmantetvā “passatha, kiṃ nāmetaṃ makkaṭena kata”nti pucchi. Bodhisatto “mahārāja, bahuṃ anavaloketvā appaṃ oloketvā dubbuddhino bālā evarūpaṃ karontiyevā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

- 51.** “Bālo vatāyaṃ dumasākhagocarō, paññā janinda nayimassa vijjati;
Kaḷāyamuṭṭhiṃ avakiriya kevalaṃ, ekaṃ kaḷāyaṃ patitaṃ gavesatī”ti.

Tattha dumasākhagocaroti makkaṭo. So hi dumasākhāsu gocaraṃ gaṇhāti, sāva assa gocharo sañcaraṇabhūmibhūtā, tasmā “dumasākhagocarō”ti vuccati. Janindāti rājānaṃ ālapati. Rājā hi paramissarabhāvena janassa indoti janindo. Kaḷāyamuṭṭhinti caṇakamuṭṭhiṃ. “Kālarājamāsamuṭṭhi”ntipi vadantiyeva. Avakiriyāti avakiritvā. Kevalanti sabbāṃ. Gavesatīti bhūmiyaṃ patitaṃ ekameva pariyesati.

Evam vatvā puna bodhisatto taṃ upasaṅkamitvā rājānaṃ āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha -

52. “Evameva mayaṃ rāja, ye caññe atilobhino;
Appena bahuṃ jīyyāma, kaḷāyeneva vānaro”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - mahārāja, evameva mayaṃca ye caññe lobhābhibhūtā janā sabbepi appena bahuṃ jīyyāma. Mayaṃhi etarahi akāle vassānasamaye maggaṃ gacchantā appakassa atthassa kāraṇā bahukā atthā parihāyāma. Kaḷāyeneva vānaroti yathā ayaṃ vānaro ekaṃ kaḷāyaṃ pariyesamāno tenekena kaḷāyena sabbakaḷāyehi parihīno, evaṃ mayampi akālena kandarapadarādīsu pūresu gacchamānā appamattakaṃ atthaṃ pariyesamānā bahūhi hatthivāhanaassavāhanādīhi ceva balakāyena ca parihāyissāma. Tasmā akāle gantuṃ na vaṭṭatīti rañño ovādaṃ adāsi.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tato nivattitvā bārāṇasimeva pāvisi. Corāpi “rājā kira coramaddanaṃ karissāmīti nagarā nikkhanto”ti sutvā paccantato palāyiṃsu. Paccuppannepi corā “kosalarājā kira nikkhanto”ti sutvā palāyiṃsu. Rājā satthu dhammadesanaṃ sutvā utṭhāyāsanaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā sāvatthimeva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kaḷāyamutṭhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

177. Tindukajātakavaṇṇanā

Dhanuhatthakalāpehīti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Satthā hi mahābodhijātake viya umaṅgajātake viya ca attano paññāya vaṇṇaṃ vaṇṇitaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva tathāgato paññavā, pubbepi paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā asītisahassavānaraṇaparivāro himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tassāsanne eko paccantagāmakko kadāci vasati, kadāci ubbasati. Tassa pana gāmassa majjhe sākhaṇḍapasaṃpanno madhuraphalo eko tindukarukkho atthi, vānaragaṇo ubbasitakāle āgantvā tassa phalāni khādati. Athāparasmīṃ phalavāre so gāmo puna āvāso ahosi daḥaparikkhitto dvārayutto, sopi rukkho phalabhāranamitasākho atṭhāsī. Vānaragaṇo cintesi - “mayaṃ pubbe asukagāme tindukaphalāni khādāma, phalito nu kho so etarahi rukkho, udāhu no, āvasito so gāmo, udāhu no”ti. Evaṃca pana cintetvā “gaccha imaṃ pavattiṃ jānāhī”ti ekaṃ vānaraṃ pesesi. So gantvā rukkhassa ca phalitabhāvaṃ gāmassa ca gāḥavāsabhāvaṃ ñatvā āgantvā vānarānaṃ ārocesi.

Vānarā tassa phalitabhāvaṃ sutvā “madhurāni tindukaphalāni khādissāmā”ti ussahajātā vānarindassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Vānarindo “gāmo āvāso anāvāso”ti pucchi. “Āvāso, devā”ti. “Tena hi na gantabbaṃ. Manussā hi bahumāyā hontī”ti. “Deva, manussānaṃ paṭisallānavelāya aḍḍharattasamaye khādissāmā”ti bahū gantvā vānarindaṃ sampaṭicchāpetvā himavantā otaritvā tassa gāmassa avidūre manussānaṃ paṭisallānakālaṃ āgamayamānā mahāpāsāṇapitṭhe sayitvā majjhimaṃ manussesu niddaṃ okkamantesu rukkhaṃ āruya phalāni khādīṃsu.

Atheko puriso sarīrakiccena gehā nikkhamitvā gāmamajjhagato vānare disvā manussānaṃ ācikkhi. Bahū manussā dhanukalāpaṃ sannayhitvā nānāvudhahatthā leḍḍudaṇḍādīni ādāya “pabhātāya rattiyā vānare gaṇhissāmā”ti rukkaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Asītisahassavānarā manusse disvā maraṇabhayatajjitā “natthi no aññaṃ paṭissaraṇaṃ aññaṃ vānarindenā”ti tassa santikaṃ gantvā paṭhamam gāthamāhaṃsu -

53. “Dhanuhatthakalāpehi, nettiṃsavaradhāribhi;
Samantā parikiṇṇamha, kathaṃ makkho bhavissatī”ti.

Tattha dhanuhatthakalāpehīti dhanukalāpahatthehi, dhanūni ceva sarakalāpe ca gahetvā ṭhitehīti attho. Nettiṃsavaradhāribhīti nettiṃsā vuccanti khaggā, uttamakhaggadhārīhīti attho. Parikiṇṇamhāti parivāritamha. Kathanti kena nu kho upāyena amhākaṃ makkho bhavissatīti.

Tesaṃ kathaṃ sutvā vānarindo “mā bhāyittha, manussā nāma bahukiccā, ajjapi majjhimayāmo vattati, api nāma tesaṃ ‘amhe māressāmā’ti parivāritānaṃ imassa kiccassa antarāyakaraṃ aññaṃ kiccaṃ uppajjeyyā”ti vānare samassāsetvā dutiyaṃ gāthamāha -

54. “Appeva bahukiccānaṃ, attho jāyetha koci naṃ;
Atthi rukkhassa acchinnaṃ, khajjathaññeva tinduka”nti.

Tattha nanti nipātamattaṃ, appeva bahukiccānaṃ manussānaṃ añño koci attho uppajjeyyāti ayamevettha attho. Atthi rukkhassa acchinnanti imassa rukkhassa phalānaṃ ākaḍḍhanaparikaḍḍhanavasena acchinnaṃ bahu ṭhānaṃ atthi. Khajjathaññeva tindukanti tindukaphalaṃ khajjathaññeva. Tumhe hi yāvatakena vo attho atthi, tattakaṃ khādatha, amhākaṃ paharaṇakālaṃ jānissāmāti.

Evaṃ mahāsatto kapigaṇaṃ samassāsesi. Ettakañhi assāsaṃ alabhamānā sabbepi te phalītena hadayena jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyūṃ. Mahāsatto pana evaṃ vānaragaṇaṃ assāsetvā “sabbe vānare samānethā”ti āha. Samānentā tassa bhāgineyyaṃ senakaṃ nāma vānaraṃ adisvā “senako nāgato”ti ārocesuṃ. “Sace senako nāgato, tumhe mā bhāyittha, idāni vo so sotthiṃ karissatī”ti. Senakopi kho vānaragaṇassa gamanakāle niddāyitvā pacchā pabuddho kañci adisvā padānupadiko hutvā āgacchanto manusse disvā “vānaragaṇassa bhayaṃ uppanna”nti ñatvā ekasmiṃ pariyante gehe aggim jāletvā suttaṃ kantantiyā mahallakittiyā santikaṃ gantvā khettaṃ gacchanto gāmadārako viya ekaṃ ummukaṃ gahetvā uparivāte ṭhatvā gāmaṃ padīpesi. Manussā makkaṭe chaḍḍetvā aggim nibbāpetuṃ agamaṃsu. Vānarā palāyantā senakassatthāya ekekaṃ phalaṃ gahetvā palāyiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bhāgineyyo senako mahānāmo sakko ahosi, vānaragaṇo buddhāparisā, vānarindo pana ahameva ahosi”nti.

Tindukajātakavaṇṇanā sattamā.

178. Kacchapajātakavaṇṇanā

Janittaṃ me bhavittaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ahivātakarogamuttaṃ ārabba kathesi. Sāvatthiyaṃ kira ekasmiṃ kule ahivātakarogo uppajji. Mātāpitara puttaṃ āhaṃsu - “tāta, mā imasmiṃ gehe vasa,

bhittim bhinditvā palāyitvā yattha katthaci gantvā jīvitam rakkha, pacchā āgantvā imasmim nāma thāne mahānidhānam atthi, tam uddharitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā sukhena jīveyyāsi”ti. Putto tesam vacanam sampaṭicchitvā bhittim bhinditvā palāyitvā attano roge vūpasante āgantvā mahānidhānam uddharitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā gharāvāsam vasi. So ekadivasam sappitelādīni ceva vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā jetavanam gantvā satthāram vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhim paṭisanthāram katvā “tumhākam gehe ahivātakarogo uppannoti assumha, kinti katvā muttosī”ti pucchi, so tam pavattim ācikkhi. Satthā “pubbepi kho, upāsaka, bhave uppanne attano vasanaṭṭhāne ālayam katvā aññattha agatā jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu, anālayam pana katvā aññattha gatā jīvitam labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsīgāmake kumbhakārakule nibbattitvā kumbhakārakammaṃ katvā puttadāram posesi. Tadā pana bārāṇasiyam mahānadiyā saddhim ekābaddho mahājātassaro ahosi. So bahuudakakāle nadiyā saddhim ekodako hoti, udake mandībhūte visum hoti. Macchakacchapā pana “imasmim samvacchare suvuṭṭhikā bhavissati, imasmim samvacchare dubbuṭṭhikā”ti jānanti. Atha tasmim sare nibbattamacchakacchapā “imasmim samvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati”ti ñatvā udakassa ekābaddhakāleyeva tamhā sarā nikkhamitvā nadiṃ agamiṃsu. Eko pana kacchapo “idaṃ me jātāṭṭhānam vaḍḍhitāṭṭhānam, mātāpitūhi vasitāṭṭhānam, na sakkomi imaṃ jahitu”nti nadiṃ na agamāsi. Atha nidāghasamaye tattha udakam chijji, so kacchapo bodhisattassa mattikagahaṇaṭṭhāne bhūmiṃ khaṇitvā pāvisi. Bodhisatto “mattikam gahessāmī”ti tattha gantvā mahākuddālena bhūmiṃ khaṇanto kacchapassa piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍam viya kuddāleneva naṃ uddharitvā thale pātesi. So vedanāppatto hutvā “vasanaṭṭhāne ālayam jahitum asakkonto evaṃ vināsam pāpuṇi”nti vatvā paridevamāno imā gāthā avoca -

55. “Janittam me bhavittam me, iti paṅke avassayim;
Tam maṃ paṅko ajjhabhavi, yathā dubbalakam tathā;
Tam tam vadāmi bhaggava, suṇohi vacanam mama.

56.

“Gāme vā yadi vāraṇṇe, sukham yatrādhigacchati;
Tam janittam bhavittaṇca, purisassa pajānato;
Yamhi jīve tamhi gacche, na niketahato siyā”ti.

55-56. Tattha janittam me bhavittam meti idaṃ mama jātāṭṭhānam, idaṃ mama vaḍḍhitāṭṭhānam. Iti paṅke avassayinti iminā kāraṇenāham imasmim kaddame avassayim nipajjim, vāsam kappesinti attho. Ajjhabhavīti adhiabhavi vināsam pāpesi. Bhaggavāti kumbhakāram ālapati. Kumbhakārānañhi nāmagottapaññatti esā, yadidaṃ bhaggavāti. Sukhanti kāyikacetasikassādaṃ. Tam janittam bhavittaṇcāti tam jātāṭṭhānaṇca vaḍḍhitāṭṭhānaṇca. “Jānittam bhāvitta”nti dīghavasenapi pāṭho, soye vattho. Pajānatoti atthānattham kāraṇākāraṇam jānantassa. Na niketahato siyāti nikete ālayam katvā aññattha āgantvā niketena hato, evarūpaṃ maraṇadukkham pāpito na bhaveyyāti.

Evam so bodhisattena saddhiṃ kathento kālamakāsi. Bodhisatto taṃ gahetvā sakalagāmaṃvāsino sannipātāpetvā te manusse ovaḍanto evamāha - “passatha imaṃ kacchapam, ayaṃ aññesaṃ macchakacchapānaṃ mahānaḍiṃ gamanakāle attano vasaṇaṭṭhāne ālayaṃ chindituṃ asakkonto tehi saddhiṃ agantvā mama mattikagahaṇaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajji. Athassāhaṃ mattikaṃ gaṇhanto mahākuddālena piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya naṃ thale pātesim, ayaṃ attanā katakammaṃ saritvā dvīhi gāthāhi paridevitvā kālamakāsi. Evamesa attano vasaṇaṭṭhāne ālayaṃ katvā maraṇaṃ patto, tumhepi mā iminā kacchapena sadisā ahuvattha, ito paṭṭhāya ‘mayhaṃ rūpaṃ mayhaṃ saddo mayhaṃ gandho mayhaṃ raso mayhaṃ phoṭṭhabbo mayhaṃ putto mayhaṃ dhītā mayhaṃ dāsadāsiparicchedo mayhaṃ hiraññasuvaṇṇa’nti taṇhāvasena upabhogavasena mā gaṇhittha, ekakovesa satto tīsu bhavesu parivattatī”ti. Evam buddhalīlāya mahājanassa ovādamadāsi, so ovādo sakalajambudīpaṃ pattharitvā saṭṭhimattāni vassasahassāni aṭṭhāsi. Mahājano bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi, bodhisattopi tatheva puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so kulaputto sotāpattiṃphale patiṭṭhāsi. “Tadā kacchapo ānando ahosi, kumbhakāro pana ahameva ahosi”nti.

Kacchapajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

179. Satadhammajātakavaṇṇanā

Taṅca appanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekavīsatividhaṃ anesanaṃ ārabba katesi. Ekasmiṇhi kāle bahū bhikkhū vejjakammaṃ dūtakammaṃ paṇḍakammaṃ jaṅghapesanikena piṇḍapaṭipīḍenāti evarūpāya ekavīsatividhāya anesāya jīvikaṃ kappesum. Sā sāketajātake āvibhavissati. Satthā tesam tathā jīvikaṃ kappenti, te pana evam jīvikaṃ kappetvā yakkhattabhāvā petattabhāvā na muccissanti, dhuragoṇā hutvāva nibbattissanti, niraye paṭisandhiṃ gaṇhissanti, etesaṃ hitatthāya sukhattāya attajjhāsayam sakapaṭibhānaṃ ekaṃ dhammadesanaṃ kathetuṃ vaṭṭatī”ti bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā “na, bhikkhave, ekavīsatividhāya anesāya paccayā uppādetabbā. Anesāya hi uppanno piṇḍapāto ādittalohaguḷasadiṃ halāhalavisūpamo. Anesā hi nāmesā buddhapaccekaḥbuddhasāvakahi garahitabbā paṭikuṭṭhā. Anesāya uppannaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjantassa hi hāso vā somanassaṃ vā natthi. Evam uppanno hi piṇḍapāto mama sāsane caṇḍālassa ucchiṭṭhabhojanasadiṃ, tassa paribhogo satadhammamāṇavassa caṇḍālucchiṭṭhabhattaparibhogo viya hotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto caṇḍālayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto kenacideva karaṇīyena pātheyyataṇḍule ca bhattapuṭaṅca gahetvā maggaṃ paṭipajji. Tasmiṇhi kāle bārāṇasiyaṃ eko māṇavo atthi satadhammo nāma udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto. Sopi kenacideva karaṇīyena taṇḍule ca bhattapuṭaṅca agahetvāva maggaṃ paṭipajji, te ubhopi mahāmagge samāgacchiṃsu. Māṇavo bodhisattaṃ “kiṃjātikosī”ti pucchi. So “ahaṃ caṇḍālo”ti vatvā “tvaṃ kiṃjātikosī”ti māṇavaṃ pucchi. “Udiccabrāhmaṇo aha”nti. “Sādhu gacchāma”ti te ubhopi maggaṃ agamaṃsu. Bodhisatto pātārāsavelāya udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā hatthe dhovitvā bhattapuṭaṃ mocetvā “māṇava, bhattaṃ bhuñjāhi”ti āha. “Natthi, are caṇḍāla, mama bhattena attho”ti. Bodhisatto

“sādhū”ti puṭakabhattaṃ ucchiṭṭhaṃ akatvāva attano yāpanamattaṃ aññasmiṃ paṇṇe pakkhipitvā puṭakabhattaṃ bandhitvā ekamante ṭhapetvā bhuñjitvā pāṇiyaṃ pivitvā dhotahatthapādo taṇḍule ca sesabhattaṅca ādāya “gacchāma, māṇavā”ti maggaṃ paṭipajji.

Te sakaladivasam gantvā sāyaṃ ubhopi ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nhatvā paccuttariṃsu. Bodhisatto phāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattapuṭaṃ mocetvā māṇavaṃ anāpucchitvā bhuñjituṃ ārabhi. Māṇavo sakaladivasam maggagamanena kilanto chātajjhatto “sace me bhattaṃ dassati, bhuñjissāmi”ti olokento aṭṭhāsi. Itaro kiñci avatvā bhuñjateva. Māṇavo cintesi - “ayaṃ caṇḍālo mayhaṃ avatvāva sabbaṃ bhuñjati nippīletvāpi taṃ gahetvā upari ucchiṭṭhabhattaṃ chaḍḍetvā sesaṃ bhuñjituṃ vaṭṭatī”ti. So tathā katvā ucchiṭṭhabhattaṃ bhuñji. Athassa bhuttamattasseva “mayā attano jātigottakulapadesānaṃ ananucchavikaṃ kataṃ, caṇḍālassa nāma me ucchiṭṭhabhattaṃ bhutta”nti balavavippaṭisāro uppajji, tāvadevassa salohitaṃ bhattaṃ mukhato uggacchi. So “appamattakassa vata me kāraṇā ananucchavikaṃ kammaṃ kata”nti uppannabalavasokatāya paridevamāno paṭhamam gāthamāha -

57. “Taṅca appaṅca ucchiṭṭhaṃ, taṅca kicchena no adā;
Sohaṃ brāhmaṇajātiko, yaṃ bhuttaṃ tampi uggata”nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yaṃ mayā bhuttaṃ, taṃ appaṅca ucchiṭṭhaṅca, taṅca so caṇḍālo na attano ruciyā maṃ adāsi, atha kho nippīliyamāno kicchena kasirena adāsi, sohaṃ parisuddhabrāhmaṇajātiko, teneva me yaṃ bhuttaṃ, tampi saddhiṃ lohiteṇa uggatanti.

Evaṃ māṇavo paridevitvā “kiṃ dāni me evarūpaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ katvā jīvitena”ti araṇṇaṃ pavisitvā kassaci attānaṃ adassetvāva anāthamaraṇaṃ patto.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “seyyathāpi, bhikkhave, satadhammamāṇavassa taṃ caṇḍālucchiṭṭhakaṃ bhuñjitvā attano ayuttabhojanassa bhuttattā neva hāso, na somanassaṃ uppajji, evameva yo imasmiṃ sāsane pabbajito anesanāya jīvikaṃ kappento tathāladdhapaccayaṃ paribhuñjati, tassa buddhapaṭikuṭṭhagarahita jīvitabhāvato neva hāso, na somanassaṃ uppajjati”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha -

58. “Evaṃ dhammaṃ niraṃkatvā, yo adhammena jīvati;
Satadhammova lābhena, laddhenapi na nandatī”ti.

Tattha dhammanti ājīvapārisuddhisīladhammaṃ. Niraṃkatvāti nīharitvā chaḍḍetvā. Adhammenāti ekavīsatiyā anesanasāṅkhātena micchājīvena. Satadhammoti tassa nāmaṃ, “santadhammo”tipi pāṭho. Na nandatīti yathā satadhammo māṇavo “caṇḍālucchiṭṭhakaṃ me laddha”nti tena lābhena na nandatī, evaṃ imasmimpi sāsane pabbajito kulaputto anesanāya laddhalābhaṃ paribhuñjanto na nandatī na tussati, “buddhagarahita jīvikāya jīvāmi”ti domanassappatto hoti. Tasmā anesanāya jīvikaṃ kappentassa satadhammamāṇavasseva araṇṇaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ marituṃ varanti.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ desetvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. “Tadā māṇavo ānando ahosi, ahameva caṇḍālaputto ahosi”nti.

180. Duddadajātakavaṇṇanā

Duddadaṃ dadamānānanti idaṃ satthā jetavane viharanto gaṇadānaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira dve saḥāyakā kuṭumbiyaputtā chandakaṃ saṃharitvā sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Tesu gaṇajetṭhako satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante, imasmiṃ dāne bahudāyakaṃ atthi appadāyakaṃ, tesāṃ sabbesaṃpi ‘idaṃ dānaṃ mahapphalaṃ hotū’”ti dānaṃ niyyādesi. Satthā “tumhehi kho upāsakā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā evaṃ niyyādentehi mahākammaṃ kataṃ, porāṇakapaṇḍitāpi dānaṃ datvā evameva niyyādiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase dvāragāme saparivāro bhikkhāya cari. Manussā bhikkhaṃ adaṃsu. Punadivase bārāṇasiyaṃ cari, manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ datvā gaṇabandhanena chandakaṃ saṃharitvā dānaṃ sajjetvā isigaṇassa mahādānaṃ pavattayiṃsu. Dānapariyosāne gaṇajetṭhako evameva vatvā imināva niyāmena dānaṃ niyyādesi. Bodhisatto “āvuso, cittappasāde sati appakaṃ nāma dānaṃ natthī”ti vatvā anumodanaṃ karonto imā gāthā avoca -

59. “Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbatam;
Asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

60. “Tasmā sataṇca asataṃ, nānā hoti ito gati;
Asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

59-60. Tattha duddadanti dānaṃ nāma lobhadosavasikehi apaṇḍitehi dātuṃ na sakkā, tasmā “duddada”nti vuccati. Taṃ dadamānānaṃ. Dukkaraṃ kamma kubbatanti tadeva dānakammaṃ sabbehi kātuṃ na sakkāti dukkaraṃ. Taṃ kurumānānaṃ. Asantoti apaṇḍitā bālā. Nānukubbantīti taṃ kammaṃ nānukaronti. Sataṃ dhammoti paṇḍitānaṃ sabhāvo. Dānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Durannayoti phalasambandhavasena dujjāno, evarūpassa dānassa evarūpo phalavipāko hotīti duranubodho. Apica durannayoti duradhigamo, apaṇḍitehi dānaṃ datvā dānaphalaṃ nāma laddhuṃ na sakkātipi attho. Nānā hoti ito gatīti ito cavitvā paralokaṃ gacchantānaṃ paṭisandhiggahaṇaṃ nānā hoti. Asanto nirayaṃ yantīti apaṇḍitā dussīlā dānaṃ adatvā sīlaṃ arakkhitvā nirayaṃ gacchanti. Santo saggaparāyaṇāti paṇḍitā pana dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā uposathakammaṃ karitvā tīṇi sucaritāni pūretvā saggaparāyaṇā honti, mahantaṃ saggasukhasampattiṃ anubhavanti.

Evaṃ bodhisatto anumodanaṃ katvā cattāro vassike māse tattheva vasitvā vassātikame himavantaṃ gantvā jhānaṃ nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā isigaṇo buddhapaṇḍitā ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Tassuddānaṃ -

Kalyāṇadhammaṃ daddamaṃ, makkaṭṭi dubbhimakkaṭṭaṃ;
Ādiccupaṭṭhānañceva, kaḷāyamuṭṭhi tindukaṃ;
Kacchapamaṃ satadhammañca, duddadanti ca te dasa.

4. Asadisavaggo

181. Asadisajātakavaṇṇanā

Dhanuggaho asadisoti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhiniikkhamanaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhagavato mahāniikkhamapāramiṃ vaṇṇentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahābhiniikkhamanaṃ nikkhanto, pubbepi setacchattaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “asadisakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle añño puñṇavā satto deviyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tesu bodhisatto soḷasavassakāle takkasiḷaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca sippāni uggaṇhitvā tesu issāsasippe asadiso hutvā bārāṇasiṃ paccāgami. Rājā kālaṃ karonto “asadisakumārassa rajjaṃ datvā brahmadattassa oparajjaṃ dethā”ti vatvā kālamakāsi. Tasmīṃ kālakate bodhisatto attano rajje dīyamāne “na mayhaṃ rajjenattho”ti paṭikkhipi, brahmadattaṃ rajje abhisiñciṃsu. Bodhisatto “mayhaṃ rajjena attho natthi”ti kiñcapi na icchi, kaniṭṭhe rajjaṃ kārente pakatiyā vasanākāreneva vasi. Rājapādamūlikā “asadisakumāro rajjaṃ pattheti”ti vatvā rañño santike bodhisattaṃ paribhindiṃsu. Sopi tesam vacanaṃ gahetvā paribhinnacitto “bhātaraṃ me gaṇhathā”ti manusse payojesi.

Atheko bodhisattassa atthacarako taṃ kāraṇaṃ bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto kaniṭṭhabhātikassa kujjhitvā nagarā nikkhamitvā aññaṃ raṭṭhaṃ gantvā “eko dhanuggaho āgantvā rājadvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kittakaṃ bhogaṃ icchasi”ti pucchi. “Ekasamvaccharena satasahassa”nti. “Sādhu āgacchatū”ti. Atha naṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ pucchi - “tvaṃ dhanaggahosi”ti? “Āma, devā”ti. “Sādhu maṃ upaṭṭhahassū”ti. So tato paṭṭhāya rājānaṃ upaṭṭhahi. Tassa paribbayaṃ dīyamānaṃ disvā “atibahuṃ labhatī”ti porāṇakadhanuggahā ujjhāyiṃsu. Athekadivasaṃ rājā uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭasamīpe sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā ambarukkhamaṇi mahāsayaṇe nipanno uddhaṃ olokento rukkhagge ekaṃ ambapiṇḍiṃ disvā “imaṃ na sakkā abhiruhitvā gaṇhitu”nti dhanuggahe pakkosāpetvā “imaṃ ambapiṇḍiṃ sareṇa chinditvā pātetaṃ sakkhissathā”ti āha. Na taṃ, deva, amhākaṃ garu, devena pana no bahuvāre kammaṃ diṭṭhapubbaṃ, adhunāgato dhanuggaho amhehi bahutaraṃ labhati, taṃ pātāpethāti.

Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, tāta, etaṃ pātetu”nti pucchi. “Āma, mahārāja, ekaṃ okāsaṃ labhamāno sakkhissāmi”ti. “Katarokāsa”nti? “Tumhākaṃ sayanassa antokāsa”nti. Rājā sayanaṃ harāpetvā okāsaṃ kāresi. Bodhisattassa hatthe dhanu natthi, nivāsanantare dhanuṃ sannayhitvā vicarati, tasmā “sāṇiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti āha. Rājā “sādhū”ti sāṇiṃ āharāpetvā parikkhipāpesi. Bodhisatto antosāṇiṃ pavisitvā uparinivatthaṃ setavatthaṃ haritvā ekaṃ rattapaṭaṃ nivāsetvā kacchaṃ bandhitvā ekaṃ rattapaṭaṃ udare bandhitvā pasibbakato sandhiyuttaṃ khaggaṃ nīharitvā vāmapasse sannayhitvā suvaṇṇakañcukaṃ paṭimuñcitvā cāpanāliṃ piṭṭhiyaṃ sannayhitvā sandhiyuttameṇḍakamahādhanuṃ ādāya pavāḷavaṇṇaṃ jiyaṃ āropetvā uṇhisaṃ sīse paṭimuñcitvā tikhiṇakhurappaṃ nakhehi parivattayamāno sāṇiṃ dvidhā katvā pathaviṃ phāletvā alaṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā sarakhipanaṭṭhānaṃ gantvā khurappaṃ sannayhitvā rājānaṃ āha - “kiṃ, mahārāja, etaṃ ambapiṇḍiṃ uddhaṃ ārohanakaṇḍena pātemi, udāhu adho orohanakaṇḍenā”ti. “Tāta, bahū mayā ārohanakaṇḍena pātentā diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pana pātentā mayā na diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pātehī”ti. “Mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ dūraṃ ārohissati, yāva cātumahārājikabhavanaṃ, tāva gantvā sayam orohissati, yāvassa orohanaṃ, tāva tumhehi adhivāsetuṃ vaṭṭatī”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī.

Atha naṃ puna āha - “mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ pana ārohamānaṃ ambapiṇḍivaṇṇaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ ārohissati, orohamānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva patitvā ambapiṇḍiṃ gahetvā otarissati, passa, mahārājā”ti vegam janetvā kaṇḍaṃ khipi. Taṃ kaṇḍaṃ ambapiṇḍivaṇṇaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ abhiruhi. Bodhisatto “idāni taṃ kaṇḍaṃ yāva cātumahārājikabhavanaṃ gataṃ bhavissati”ti ñatvā paṭhamam khittakaṇḍato adhikataṃ vegam janetvā aññaṃ kaṇḍaṃ khipi, taṃ gantvā purimakaṇḍapuñkhe paharitvā nivattitvā sayam tāvatimsabhavanaṃ abhiruhi. Tattha naṃ devatā aggahesuṃ, nivattanakaṇḍassa vātachinnasaddo asanisaddo viya ahosi. Mahājanena “kiṃ eso saddo”ti vutte bodhisatto “nivattanakaṇḍassa saddo”ti vatvā attano attano sarīre kaṇḍassa patanabhāvaṃ ñatvā bhītatasiṃ mahājanaṃ “mā bhāyitthā”ti samassāsetvā “kaṇḍassa bhūmiyaṃ patituṃ na dassāmi”ti āha. Kaṇḍaṃ otaramānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva patitvā ambapiṇḍiṃ chindi. Bodhisatto ambapiṇḍiyā ca kaṇḍassa ca bhūmiyaṃ patituṃ adatvā ākāseyeva sampaṭicchanto ekena hatthena ambapiṇḍiṃ, ekena hatthena kaṇḍaṃ aggahesi. Mahājano taṃ acchariyaṃ disvā “na no evarūpaṃ diṭṭhapubba”nti mahāpurisaṃ pasamsati unnadati apphoṭeti aṅguliyo vidhūnati, celukkhepasahassāni pavatteti. Rājaparisāya tuṭṭhapahaṭṭhāya bodhisattassa dinnadhaṃ koṭimattaṃ ahosi. Rājāpissa dhanavassaṃ vassento viya bahuṃ dhaṃ mahantañca yasaṃ adāsi.

Evam bodhisatte tena rañña sakkate garukate tattha vasante “asadisakumāro kira bārāṇasiyaṃ natthī”ti satta rājāno āgantvā bārāṇasinagaraṃ parivāretvā “rajjam vā detu yuddhaṃ vā”ti rañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā maraṇabhayaabhīto “kuhiṃ me bhātā vasatī”ti pucchitvā “ekaṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahatī”ti sutvā “mama bhātike anāgacchante mayhaṃ jīvitaṃ natthi, gacchatha tassa mama vacanena pāde vanditvā khamāpetvā gaṇhitvā āgacchathā”ti dūte pāhesi. Te gantvā bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Bodhisatto taṃ rājānaṃ āpucchitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ “mā bhāyī”ti samassāsetvā kaṇḍe akkharāni chinditvā “ahaṃ asadisakumāro āgato, aññaṃ ekakaṇḍaṃ khipanto sabbesaṃ vo jīvitaṃ harissāmi, jīvitena atthikā palāyantu”ti aṭṭālake ṭhatvā sattannaṃ rājūnaṃ bhuñjantānaṃ

kañcanapātīmakuleyeva kaṇḍaṃ pātesi. Te akkharāni disvā maraṇabhayaabhītā sabbeva palāyimsu. Evaṃ mahāsatto khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitam anuppādetvā satta rājāno palāpetvā kaniṭṭhabhātaram apaloketvā kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā “evaṃ, bhikkhave, asadisakumāro satta rājāno palāpetvā vijitasahgāmo isipabbajjam pabbajito”ti abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca -

61. “Dhanuggaho asadiso, rājaputto mahabbalo;
Dūrepātī akkhaṇavedhī, mahākāyappadālano.
62. “Sabbāmitte raṇaṃ katvā, na ca kañci viheṭṭhayi;
Bhātaram sotthim katvāna, saṃyamam ajjhupāgamī”ti.

61-62. Tattha asadisoti na kevalaṃ nāmeneva, balavīriyapaññāhipi asadisova. Mahabbaloti kāyabalenapi paññābalenapi mahabbalo. Dūrepātīti yāva cātumahārājikabhavanā tāvatimsabhavanā ca kaṇḍaṃ pesetum samatthātāya dūrepātī. Akkhaṇavedhīti avirādhitavedhī. Atha vā akkhaṇā vuccati vijju, yāva ekā vijju niccharati, tāva tenobhāsena sattaṭṭha vāre kaṇḍāni gahetvā vijjhatīti akkhaṇavedhī. Mahākāyappadālanoti mahante kāye padāleti. Cammakāyo, dārukāyo, lohakāyo, ayokāyo, vālikakāyo, udakakāyo, phalakakāyoti ime satta mahākāyā nāma. Tattha añño cammakāyappadālano mahimsacammaṃ vinivijjhati, so pana satampi mahimsacammānaṃ vinivijjhatieva. Añño aṭṭhaṅgulabahalaṃ udumbarapadaram, caturaṅgulabahalaṃ asanapadaram vinivijjhati, so pana phalakasatampi ekato baddhaṃ vinivijjhati, tathā dvaṅgulabahalaṃ tambalohapaṭṭaṃ, aṅgulabahalaṃ ayapaṭṭaṃ. Vālikasakaṭassa badarasakaṭassa palālasakaṭassa vā pacchābhāgena kaṇḍaṃ pavesetvā purebhāgena atipātetī, pakatiyā udaye catuṣasabhaṭṭhānaṃ kaṇḍaṃ peseti, thale aṭṭhausabhanti evaṃ imesaṃ sattannaṃ mahākāyānaṃ padālanato mahākāyappadālano. Sabbāmitteti sabbe amitte. Raṇaṃ katvāti yuddhaṃ katvā palāpesīti attho. Na ca kañci viheṭṭhayīti ekampi na viheṭṭhesi. Aviheṭṭhayantoyeva pana tehi saddhiṃ kaṇḍapesaneneva raṇaṃ katvā. Saṃyamam ajjhupāgamīti sīlasaṃyamam pabbajjam upagato.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kaniṭṭhabhātā ānando ahosi, asadisakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Asadisajātakavaṇṇanā paṭhamā.

182. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā

Saṅgāmāvacaro sūroti idaṃ satthā jetavane viharanto nandattheraṃ ārabha kathesi. Satthari hi paṭhamagamanena kapilapuraṃ gantvā kaniṭṭhabhātikaṃ nandarājakumāraṃ pabbājetvā kapilapurā nikkhamma anupubbena sāvatthim gantvā viharante āyasmā nando bhagavato pattaṃ ādāya tathāgatena saddhiṃ gehā nikkhamanakāle “nandakumāro kira satthārā saddhiṃ gacchatī”ti sutvā aḍḍhullikhitehi kesehi vātapānantarena oloketvā “tuvaṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī”ti idaṃ janapadakalyāṇiyyā vuttavacanaṃ anussaranto ukkaṇṭhito anabhirato uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto ahosi. Satthā tassa taṃ pavattiṃ ṇatvā “yaṃnūnāhaṃ nandaṃ arahatte patitṭhāpeyya”nti cintetvā tassa vasanaparivenaṃ gantvā paññattāsane nisinno “kacci, nanda, imasmiṃ sāsane

abhiramasī”ti pucchi. “Bhante, janapadakalyāṇiyā paṭibaddhacitto hutvā nābhīramāmi”ti. “Himavantacārikam gatapubbosi nandā”ti? “Na gatapubbo, bhante”ti. “Tena hi gacchāmā”ti. “Natthi me, bhante, iddhi, katāham gamissāmi”ti. Satthā “aham tam, nanda, mama iddhibalena nessāmi”ti theram hatthe gahetvā ākāsam pakkhandanto antarāmagge ekasmiṃ jhāmakhette jhāmakhāṇuke nisinnam chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭham jhāmalomaṃ chinnachaviṃ cammamattaṃ lohitaḷaḷiṇṇitaṃ ekaṃ paluṭṭhamakkaṭṭhiṃ dassesi - “passasi, nanda, etaṃ makkaṭṭhi”nti. “Āma, bhante”ti. “Suṭṭhu paccakkham karohi”ti.

Atha naṃ gahetvā saṭṭhiyojanikaṃ manosilātalaṃ, anotattadahādayo satta mahāsare, pañca mahānadiyo, suvaṇṇapabbatarajatapabbatamaṇipabbatapaṭimaṇḍitaṃ anekasatarāmaṇeyyakam himavantapabbatañca dassetvā “tāvaṭṭimsabhavanam te, nanda, diṭṭhapubba”nti pucchitvā “na, diṭṭhapubbam, bhante”ti vutte “ehi, nanda, tāvaṭṭimsabhavanam te dassayissāmi”ti tattha netvā paṇḍukambalasilāsane nisīdi. Sakko devarājā dvīsu devalokesu devasaṅghena saddhiṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Aḍḍhatiyakoṭṭisaṅkhā tassa paricārikā pañcasatā kakuṭapādā devaccharāyopi āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā āyasmantaṃ nandaṃ tā pañcasatā accharā kilesavasena punappunaṃ olokāpesi. “Passasi, nanda, imā kakuṭapāḍiniyo accharāyo”ti? “Āma, bhante”ti. “Kiṃ nu kho etā sobhanti, udāhu janapadakalyāṇī”ti. “Seyyathāpi, bhante, janapadakalyāṇiṃ upanidhāya sā paluṭṭhamakkaṭṭhi, evameva imā upanidhāya janapadakalyāṇī”ti. “Idāni kiṃ karissasi nandā”ti? “Kiṃ kammaṃ katvā, bhante, imā accharā labhanti”ti? “Samaṇadhammaṃ katvā”ti. “Sace me, bhante, imāsaṃ paṭilābhatthāya bhagavā pāṭibhogo hoti, aham samaṇadhammaṃ karissāmi”ti. “Karohi, nanda, aham te pāṭibhogo”ti. Evaṃ thero devasaṅghassa majjhe tathāgataṃ pāṭibhogaṃ gahetvā “mā, bhante, atipapañcam karotha, etha gacchāma, aham samaṇadhammaṃ karissāmi”ti āha. Satthā tam ādāya jetavanameva paccāgami. Thero samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhi.

Satthā dhammasenāpatiṃ āmantetvā “sāriputta, mayham kaniṭṭhabhātā nando tāvaṭṭimsadevaloke devasaṅghassa majjhe devaccharānaṃ kāraṇā maṃ pāṭibhogaṃ aggahesi”ti tassa ācikkhi. Etenupāyena mahāmoggallānattherassa mahākassapattherassa anuruddhattherassa dhammaḥaṇḍāgārikaānandattherassāti asītiyā mahāsāvakaṇaṃ yebhuyyena ca sesabhikkhūnaṃ ācikkhi. Dhammasenāpati sāriputtatthero nandattheraṃ upasaṅkamitvā “saccaṃ kira tvaṃ, āvuso nanda, tāvaṭṭimsadevaloke devasaṅghassa majjhe ‘devaccharā labhanto samaṇadhammaṃ karissāmi’ti dasabalaṃ pāṭibhogaṃ gaṇhi”ti vatvā “nanu evaṃ sante tava brahmacariyavāso mātugāmasannissito kilesasannissito, tassa te itthīnaṃ atthāya samaṇadhammaṃ karontassa bhatiyā kammaṃ karontena kammakārakena saddhiṃ kiṃ nānākaraṇa”nti theram lajjāpesi nittejaṃ akāsi. Etenupāyena sabbepi asītimahāsāvaka avasesabhikkhū ca tam āyasmantaṃ nandaṃ lajjāpayiṃsu.

So “ayuttaṃ vata me kata”nti hiriya ca ottappena ca vīriyaṃ dāḷham paggaṇhitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “aham, bhante, bhagavato paṭissavaṃ muñcāmi”ti āha. Satthāpi “yadā tvaṃ, nanda, arahattaṃ patto, tadāyevāham paṭissavā mutto”ti āha. Etamatthaṃ veditvā dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “yāva ovādakkhamo cāyaṃ, āvuso, nandatthero ekovādeneva hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā samaṇadhammaṃ katvā arahattaṃ

patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi nando ovādakhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthācariyasippe nipphattiṃ patto ekaṃ bārāṇasirañño sapattarājānaṃ upaṭṭhāsi. So tassa maṅgalaḥhatthiṃ susikkhitaṃ katvā sikkhāpesi. So rājā “bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti bodhisattaṃ gahetvā maṅgalaḥhatthiṃ āruya mahatiyā senāya bārāṇasiṃ gantvā parivāretvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti rañño paṇṇaṃ pesesi. Brahmadatto “yuddhaṃ dassāmī”ti pākāradvāraṭṭālakagopuresu balakāyaṃ āropetvā yuddhaṃ adāsi. Sapattarājā maṅgalaḥhatthiṃ vammena chādetvā sayampi vammaṃ paṭimuñcitvā hattikkhandhavaragato tikhiṇaṃ aṅkusaṃ ādāya “nagaraṃ bhinditvā paccāmittaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rajjaṃ hatthagataṃ karissāmī”ti hatthiṃ nagarābhimukhaṃ pesesi. So uṇhakalālāni ceva yantapāsāṇe ca nānappakārāni ca paharaṇāni vissajjente disvā maraṇabhayaabhīto upasaṅkamituṃ asakkonto paṭikkamī. Atha naṃ hatthācariyo upasaṅkamitvā “tāta, tvaṃ sūro saṅgāmāvacaro, evarūpe tṭhāne paṭikkamanaṃ nāma tuyhaṃ nānucchavika”nti vatvā hatthiṃ ovadanto imā gāthā avoca -

63. “Saṅgāmāvacaro sūro, balavā iti vissuto;
Kiṃ nu toraṇamāsajja, paṭikkamasi kuñjara.

64. “Omadda khippaṃ palighaṃ, esikāni ca abbaha;
Toraṇāni ca madditvā, khippaṃ pavisa kuñjarā”ti.

63-64. Tattha iti vissutoti, tāta, tvaṃ pavattasampahāraṃ saṅgāmaṃ madditvā avacaraṇato saṅgāmāvacaro, thirahadayatāya sūro, thāmasampattiyā balavāti evaṃ vissuto paññāto pākaṭo. Torāṇamāsajjāti nagaradvārasaṅkhātāṃ toraṇaṃ patvā. Paṭikkamasīti kiṃ nu kho osakkasi, kena kāraṇena nivattasīti vadati. Omaddāti avamadda adho pātaya. Esikāni ca abbaḥāti nagaradvāre soḷasaratanaṃ aṭṭharatanaṃ bhūmiyaṃ pavesetvā niccalaṃ katvā nikhātā esikatthambhā honti, te khippaṃ uddhara luñcāhīti āṇāpeti. Torāṇāni ca madditvāti nagaradvārassa piṭṭhasaṅghāṭe madditvā. Khippaṃ pavisāti sīghaṃ nagaraṃ pavisa. Kuñjarāti nāgaṃ ālapati.

Taṃ sutvā nāgo bodhisattassa ekovādeneva nivattitvā esikatthambhe soṇḍāya paliveṭhetvā ahicchattakāni viya luñcitvā toraṇaṃ madditvā palighaṃ otāretvā nagaradvāraṃ bhinditvā nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā hatthī nando ahosi, rājā ānando, hatthācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Saṅgāmāvacara-jātakavaṇṇanā dutiyā.

183. Vālodakajātakavaṇṇanā

Vālodakaṃ appasaṃ niḥinanti idaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate vighāsāde ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kira pañcasatā upāsakā gharāvāsapalibodhaṃ puttadārassa niyyādetvā satthu dhammadesanaṃ suṇantā ekatova vicaranti. Tesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, ekopi puthujjano nāma natthi, satthāraṃ nimantentāpi te upāsake antokaritvāva nimantenti. Tesāṃ pana

dantakatthamukhodayakavatthagandhamāladāyakā pañcasatā cūlupaṭṭhākā vighāsādā hutvā vasanti. Te bhuttaṭṭarāsā niddāyitvā uṭṭhāya aciravatiṃ gantvā nadītīre unnadantā mallayuddham yujjanti. Te pana pañcasatā upāsakā appasaddā appanigghosā paṭisallānamanuyuñjanti. Satthā tesam vighāsādānaṃ uccāsaddam sutvā “kiṃ eso, ānanda, saddo”ti theram pucchitvā “vighāsādasaddo, bhante”ti vutte “na kho, ānanda, ime vighāsādā idāneva vighāsam khāditvā unnadanti, pubbehi unnadantiyeva, imepi upāsakā na idāneva sannisinnā, pubbehi sannisinnāyevā”ti vatvā therena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto rañño atthadhammānusāsako ahosi. Athekasmiṃ kāle so rājā “paccanto kupito”ti sutvā pañcasate sindhave kappāpetvā caturaṅginiyā senāya gantvā paccantaṃ vūpasametvā bārāṇasimeva paccāgantvā “sindhavā kilantā allarasameva nesam muddikapānaṃ dethā”ti āṇāpesi. Sindhavā gandhapānaṃ pivitvā assasālam gantvā attano attano ṭhānesu aṭṭhamso. Tesam pana dinnāvasiṭṭhakaṃ apparasaṃ bahukasaṭam ahosi. Manussā “idaṃ kiṃ karomā”ti rājānaṃ pucchimsu. Rājā udakena madditvā makacipilotikāhi parissāvetvā “ye gadrabhā sindhavānaṃ nivāpaṃ pahimsu, tesam dāpethā”ti dāpesi. Gadrabhā kasaṭaudakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā rājaṅgaṇe vicarimsu. Rājā mahāvātapānaṃ vivaritvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno samīpe ṭhitam bodhisattaṃ āmantetvā “passa, ime gadrabhā kasaṭodakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā uppatantā vicaranti, sindhavakule jātasindhavā pana gandhapānaṃ pivitvā nissaddā sannisinnā na uppilavanti, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha -

65. “Vālodakaṃ apparasaṃ nihīnaṃ, pitvā mado jāyati gadrabhānaṃ;
Imaṅca pitvāna rasaṃ paṇītaṃ, mado na sañjāyati sindhavāna”nti.

Tattha vālodakanti makacivālehi parissāvitaudakaṃ. “Vālodaka”ntipi pāṭho. Nihīnanti nihīnārasabhāvena nihīnaṃ. Na sañjāyatīti sindhavānaṃ mado na jāyati, kiṃ nu kho kāraṇanti pucchi.

Athassa kāraṇam ācikkhanto bodhisatto dutiyam gāthamāha -

66. “Appam pivitvāna nihīnajacco, so majjatī tena janinda puṭṭho;
Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto, na majjatī aggarasaṃ pivitvā”ti.

Tattha tena janinda puṭṭhoti janinda uttamarāja yo nihīnajacco, tena nihīnājaccabhāvena puṭṭho majjati pamajjati. Dhorayhasīlīti dhorayhasīlo dhuravahanakaācārena sampanno jātisindhavo. Aggarasanti sabbapaṭhamam gahitaṃ muddikarasaṃ pivitvāpi na majjati.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā gadrabhe rājaṅgaṇā nīharāpetvā tasseva ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā pañcasatā gadrabhā ime vighāsādā ahesuṃ, pañcasatā sindhavā ime upāsakā, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Vālodakajātakavaṇṇanā tatiyā.

184. Giridattajātakavaṇṇanā

Dūsito giridattenāti idaṃ satthā veļuvane viharanto ekaṃ vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā mahiḷāmukhajātake kathitameva. Satthā pana “na, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu idāneva vipakkhaṃ sevati, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ sāmārājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Rañño pana paṇḍavo nāma maṅgalasso, tassa giridatto nāma assabandho, so khañjo ahosi. Asso mukharajjuke gahetvā taṃ purato purato gacchantaṃ disvā “maṃ esa sikkhāpeti”ti saññāya tassa anusikkhanto khañjo ahosi. Tassa assassa khañjabhāvaṃ rañño ārocesuṃ, rājā vejje pesesi. Te gantvā assassa sarīre rogaṃ apassantā “rogamassa na passāmā”ti rañño kathayimsu. Rājā bodhisattaṃ pesesi - “gaccha vayassa, ettha kāraṇaṃ jānāhi”ti. So gantvā khañjaassabandhasaṃsaggena tassa khañjabhūtabhāvaṃ űatvā rañño tamatthaṃ ārocetvā “saṃsaggadosena nāma evaṃ hoti”ti dassento paṭhamam gāthamāha -

67. “Dūsito giridattena, hayo sāmassa paṇḍavo;
Porāṇaṃ pakatiṃ hitvā, tassevānuvidhiyyatī”ti.

Tattha hayo sāmassāti sāmassa rañño maṅgalasso. Porāṇaṃ pakatiṃ hitvāti attano porāṇapakatiṃ siṅgarabhāvaṃ pahāya. Anuvīdhiyyatīti anusikkhati.

Atha naṃ rājā “idāni vayassa kiṃ kattaṃ”nti pucchi. Bodhisatto “sundaraṃ assabandhaṃ labhitvā yathā porāṇo bhavissatī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

68. “Sace ca tanujo poso, sikhārākārakappito;
Ānane naṃ gahetvāna, maṇḍale parivattaye;
Khippameva pahantvāna, tassevānuvidhiyyatī”ti.

Tattha tanujoti tassa anujo. Anurūpaṃ jāto hi anujo, tassa anujo tanujo. Idaṃ vuttaṃ hoti - sace hi, mahārāja, tassa siṅgārassa ācārasampannassa assassa anurūpaṃ jāto siṅgāro ācārasampanno poso. Sikhārākārakappitoti sikharena sundarena ākārena kappitakesamassu taṃ assaṃ ānane gahetvā assamaṇḍale parivatteyya, khippamevesa taṃ khañjabhāvaṃ pahāya “ayaṃ siṅgāro ācārasampanno assagopako maṃ sikkhāpeti”ti saññāya khippameva tassa anuvīdhiyyati anusikkhissati, pakatibhāveyyeva ṭhassatīti attho. Rājā tathā kāresi, asso pakatibhāve patiṭṭhāsi. Rājā “tiracchānānampi nāma āsayam jānissatī”ti tuṭṭhacitto bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā giridatto devadatto ahosi, asso vipakkhasevako bhikkhu, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Giridattajātakavaṇṇanā catutthā.

185. Anabhiratijātakavaṇṇanā

Yathodake āvile appasanneti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇakumāraṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira eko brāhmaṇakumāro tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. So aparabhāge gharāvāsaṃ saṇṭhapetvā vatthālaṅkāradāsāsikhettavatthugomahiṃsaputtadārādīnaṃ atthāya cintayamāno

rāgadosamohavasiko hutvā āvilacitto ahosi, mante paṭipāṭiyā parivattetuṃ nāsakkhi, ito cito ca mantā na paṭibhaṃsu. So ekadivasam bahuṃ gandhamālādiṃ gahetvā jetavanam gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, mante vācesi, paguṇā te mantā”ti pucchi. “Pubbe me, bhante, mantā paguṇā ahesuṃ, gharāvāsassa pana gahitakālato paṭṭhāya cittaṃ me āvilaṃ jātaṃ, tena me mantā na paguṇā”ti. Atha naṃ satthā “na kho, māṇava, idāneva, pubbepi te cittassa anāvilakāle tava mantā paguṇā ahesuṃ, rāgādīhi pana āvilakāle tava mantā na paṭibhaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ mante uggaṇhitvā disāpāṃmokkho ācariyo hutvā bārāṇasiyaṃ bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. Tassa santike eko brāhmaṇamāṇavo tayo vede paguṇe akāsi, ekapadepi nikkaṅkho piṭṭhiācariyo hutvā mante vācesi. So aparena samayena gharāvāsaṃ gahetvā gharāvāsacintāya āvilacitto mante parivattetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ ācariyo attano santikaṃ āgataṃ “kiṃ, māṇava, paguṇā te mantā”ti pucchitvā “gharāvāsagahitakālato paṭṭhāya me cittaṃ āvilaṃ jātaṃ, mante parivattetuṃ na sakkomī”ti vutte “tāta, āvile cittaṃhi paguṇāpi mantā na paṭibhanti, anāvile pana citte appaṭibhāṇaṃ nāma natthī”ti vatvā imā gāthā āha -

69. “Yathodake āvile appasanne, na passati sippikasambukañca;
Sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ āvilamhi citte;
Na so passati attadatthaṃ paratthaṃ.

70. “Yathodake acche vippasanne, so passati sippikasambukañca;
Sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ anāvilamhi citte;
So passati atthadatthaṃ parattha”nti.

69-70. Tattha āvileti kaddamāluṭe. Appasanneti tāyeva āvilatāya avippasanne. Sippikasambukañcāti sippikañca sambukañca. Macchagumbanti macchaghaṭaṃ. Evaṃ āvilamhīti evameva rāgādīhi āvile citte. Attadatthaṃ paratthanti neva attadatthaṃ na paratthaṃ passatīti attho. So passatīti evameva anāvile citte so puriso attadatthaṃ paratthañca passatīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇakumāro sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. “Tadā māṇavo ayameva māṇavo ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

186. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā

Vaṇṇagandharasūpetoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana “bhikkhave, asādhussannivāso nāma pāpo anattakaro, tattha manussabhūtānaṃ tāva pāpasannivāsassa anattakaratāya kiṃ vattabbaṃ, pubbe pana asātena amadhurena nimbarukkhena saddhiṃ sannivāsamāgamma madhuraraso dibbarasapaṭibhāgo acetano ambarukkhopi amadhuro tittako jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kāsiraṭṭhe cattāro bhātaro brāhmaṇā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese paṭipāṭiyā paṇṇasālā katvā vāsaṃ kappesaṃ. Tesāṃ jeṭṭhakabhātā kālaṃ katvā sakkattaṃ pāpuṇi. So taṃ kāraṇaṃ ṇatvā antarantarā sattaṭṭhādivasaccayena tesāṃ upaṭṭhānaṃ gacchanto ekadivasāṃ jeṭṭhakatāpasāṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā - “bhante, kena te attho”ti pucchi. Paṇḍurogo tāpaso “agginā me attho”ti āha. So taṃ sutvā tassa vāsipharasukaṃ adāsi. Vāsipharasuko nāma daṇḍe pavesanavasena vāsipi hoti pharasupi. Tāpaso “ko me imaṃ ādāya dārūni āharissatī”ti āha. Atha naṃ sakko evamāha - “yadā te, bhante, dārūhi attho, imaṃ pharasuṃ hatthena paharitvā ‘dārūni me āharitvā aggim karohī’ti vadeyyāsi, dārūni āharitvā aggim katvā dassatī”ti. Tassa vāsipharasukaṃ datvā dutiyampi upasaṅkamitvā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Tassa paṇṇasālāya hatthimaggo hoti, so hatthiṃ upadduto “hatthiṇaṃ me vasena dukkhaṃ uppajjati, te palāpehi”ti āha. Sakko tassa ekaṃ bheriṃ upanāmetvā “bhante, imasmiṃ tale pahaṇe tumhākaṃ paccāmittā palāyissanti, imasmiṃ tale pahaṇe mettacittā hutvā caturaṅginiyā senāya parivāressanti”ti vatvā taṃ bheriṃ datvā kaniṭṭhassa santikaṃ gantvā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Sopi paṇḍurogadhātukova, tasmā “dadhinaṃ me attho”ti āha. Sakko tassa ekaṃ dadhighaṭaṃ datvā “sace tumhe icchamānā imaṃ āsiṇceyyātha, mahānadī hutvā mahoghaṃ pavattetvā tumhākaṃ rajjaṃ gahetvā dātuṃ samatthopi bhavissatī”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya vāsipharasuko jeṭṭhabhātikassa aggim karoti, itarena bheritale pahaṇe hatthiṃ palāyanti, kaniṭṭho dadhiṃ paribhuṇjati.

Tasmiṃ kāle eko sūkaro ekasmiṃ purāṇagāmaṭṭhāne caranto ānubhāvasampannaṃ ekaṃ maṇikkhandhaṃ addasa. So taṃ maṇikkhandhaṃ mukhena ḍaṃsitvā tassānubhāvena ākāse uppatitvā samuddassa majjhe ekaṃ dīpakaṃ gantvā “ettha dāni mayā vasituṃ vaṭṭatī”ti otaritvā phāsukaṭṭhāne ekassa udumbararukkhasa heṭṭhā vāsaṃ kappesi. So ekadivasāṃ tasmiṃ rukkhamaṇi maṇikkhandhaṃ purato ṭhapetvā niddaṃ okkami. Atheko kāsiraṭṭhavāsī manusso “nirupakāro esa amhāka”nti mātāpitūhi gehā nikkadḍhito ekaṃ paṭṭanagāmaṃ gantvā nāvikaṇaṃ kammakāro hutvā nāvaṃ āruya samuddamajjhe bhinnāya nāvāya phalake nipanno taṃ dīpakaṃ patvā phalāphalāni pariyesanto taṃ sūkaraṃ niddāyantaṃ disvā saṇikaṃ gantvā maṇikkhandhaṃ gaṇhitvā tassa ānubhāvena ākāse uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā cintesi - “ayaṃ sūkaro imassa maṇikkhandhassa ānubhāvena ākāśacāriko hutvā idha vasati maññe, mayā paṭṭhamameva imaṃ sūkaraṃ māretvā maṃsaṃ khāditvā pacchā gantuṃ vaṭṭatī”ti. So ekaṃ daṇḍakaṃ bhañjitvā tassa sīse pāṭeti. Sūkaro pabujjhitvā maṇiṃ apassanto ito cito ca kampamāno vidhāvati, rukkhe nisinnapuriso hasi. Sūkaro olokento taṃ disvā taṃ rukkhamaṇi sīsenā paharitvā tattheva mato.

So puriso otaritvā aggim katvā tassa maṃsaṃ pacitvā khāditvā ākāse uppatitvā himavantamatthakena gacchanto assamapadaṃ disvā jeṭṭhabhātikassa tāpasassa assame otaritvā dvīhatīhaṃ vasitvā tāpasassa vattapaṭivattaṃ akāsi, vāsipharasukassa ānubhāvaṇca passi. So “imaṃ mayā gahetuṃ vaṭṭatī”ti maṇikkhandhassa ānubhāvaṃ tāpasassa dassetvā “bhante, imaṃ maṇiṃ gahetvā vāsipharasukaṃ dethā”ti āha. Tāpaso ākāśena caritukāmo taṃ gahetvā vāsipharasukaṃ adāsi. So taṃ gahetvā thokaṃ gantvā vāsipharasukaṃ paharitvā “vāsipharasuka tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ me āharā”ti āha. So gantvā tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ āhari. So vāsipharasukaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā majjhimatāpasassa santikaṃ gantvā katipāhaṃ vasitvā

bheriyā ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā bheriṃ gaṇhitvā purimanayeneva tassapi sīsaṃ chindāpetvā kaniṭṭhaṃ upasaṅkamitvā dadhighaṭassa ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā dadhighaṭaṃ gahetvā purimanayeneva tassa sīsaṃ chindāpetvā maṇikkhandhañca vāsipharasukañca bheriñca dadhighaṭañca gahetvā ākāse uppatitvā bārāṇasiyā avidūre ṭhatvā bārāṇasirañño “yuddhaṃ vā me detu rajjaṃ vā”ti ekassa purisassa hatthe paṇṇaṃ pāhesi.

Rājā sāsanaṃ sutvāva “coraṃ gaṇhissāmī”ti nikkhami. So ekaṃ bheritalaṃ pahari, caturaṅginī senā parivāresi. Rañño avattharaṇabhāvaṃ ñatvā dadhighaṭaṃ vissajjesi, mahānadī pavatti. Mahājano dadhimhi osīditvā nikkhamituṃ nāsakkhi. Vāsipharasukaṃ paharitvā “rañño sīsaṃ āharā”ti āha, vāsipharasuko gantvā rañño sīsaṃ āharitvā pādamūle nikkhipi. Ekopi āvudhaṃ ukkhipituṃ nāsakkhi. So mahantena balena parivuto nagaraṃ pavisitvā abhisekaṃ kāretvā dadhivāhano nāma rājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāresi.

Tassekadivasāṃ mahānadiyaṃ jālakaraṇḍake kīlantassa kaṇṇamuṇḍadahato devaparibhogaṃ ekaṃ ambapakkaṃ āgantvā jāle laggi, jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā rañño adaṃsu. Taṃ mahantaṃ ghaṭappamaṇaṃ parimaṇḍalaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahosi. Rājā “kissa phalaṃ nāmeta”nti vanacarake pucchitvā “ambaphala”nti sutvā paribhuñjitvā tassa aṭṭhiṃ attano uyyāne ropāpetvā khīrodakena siñcāpesi. Rukkho nibbattitvā tatiye saṃvacchare phalaṃ adāsi. Ambassa sakkāro mahā ahosi, khīrodakena siñcanti, gandhapañcaṅgulikaṃ denti, mālādāmāni parikkhipanti, gandhatelena dīpaṃ jālenti, parikkhepo panassa paṭasāṇiyā ahosi. Phalāni madhurāni suvaṇṇavaṇṇāni ahesuṃ. Dadhivāhanarājā aññesaṃ rājūnaṃ ambaphalaṃ pesento aṭṭhito rukkhaniibbattanabhayena aṅkuranibbattanaṭṭhānaṃ maṇḍūkakaṇṭakena vijjhितvā pesesi. Tesāṃ ambaṃ khāditvā aṭṭhi ropitaṃ na sampajjati. Te “kiṃ nu kho ettha kāraṇa”nti pucchantaṃ taṃ kāraṇaṃ jāniṃsu.

Atheko rājā uyyānapālaṃ pakkositvā “dadhivāhanassa ambaphalānaṃ rasaṃ nāsetvā tittakabhāvaṃ kātuṃ sakkhissasī”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “tena hi gacchāhī”ti sahasaṃ datvā pesesi. So bārāṇasiṃ gantvā “eko uyyānapālo āgato”ti rañño ārocāpetvā tena pakkosāpito pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tvaṃ uyyānapālo”ti puṭṭho “āma, devā”ti vatvā attano ānubhāvaṃ vaṇṇesi. Rājā “gaccha amhākaṃ uyyānapālassa santike hohī”ti āha. Te tato paṭṭhāya dve janā uyyānaṃ paṭijagganti. Adhunāgato uyyānapālo akālapupphāni suṭṭhu pupphāpento akālaphalāni gaṇhāpento uyyānaṃ ramaṇīyaṃ akāsi. Rājā tassa pasīditvā porāṇakauyyānapālaṃ nīharitvā tasseva uyyānaṃ adāsi. So uyyānassa attano hatthagatabhāvaṃ ñatvā ambarukkhaṃ parivāretvā nimbe ca phaggavavalliyo ca ropesi, anupubbena nimbā vaḍḍhiṃsu, mūlehi mūlāni, sākhāhi ca sākhā saṃsaṭṭhā onaddhavinaddhā ahesuṃ. Tena asātaamadhurasamsaggena tāvamadhuraphalo ambo tittako jāto nimbapaṇṇasadisaraso, ambaphalānaṃ tittakabhāvaṃ ñatvā uyyānapālo palāyi.

Dadhivāhano uyyānaṃ gantvā ambaphalaṃ khādanto mukhe pavittṭhaṃ ambarasaṃ nimbakasaṭaṃ viya ajjhoharituṃ asakkonto kakkāretvā niṭṭhubhi. Tadā bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa rukkhassa porāṇakaparihārato parihīnaṃ natthi, evaṃ santepissa phalaṃ tittakaṃ jātaṃ, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha -

- 71.** “Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure;
Tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo”ti.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

- 72.** “Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana;
Mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākhā sākhā nisevare;
Asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti.

Tattha pucimandaparivāroti nimbarukkhaparivāro. Sākhā sākhā nisevareti pucimandassa sākhāyo ambarukkhasa sākhāyo nisevanti. Asātasannivāsenāti amadhurehi pucimandehi saddhiṃ sannivāsena. Tenāti tena kāraṇena ayaṃ ambo kaṭukapphalo asātapphalo tittakapphalo jātoti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā sabbepi pucimande ca phaggavavalliyo ca chindāpetvā mūlāni uddharāpetvā samantā amadhurapaṃsum harāpetvā madhurapaṃsum pakkhipāpetvā khīrodakasakkharodakagandhodakehi ambaṃ paṭijaggāpesi. So madhurasamṣaggena puna madhurova ahosi. Rājā pakatiuyyānapālasseva uyyānaṃ niyyādetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā ahameva paṇḍitāmacco ahosi”nti.

Dadhivāhanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

187. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā

Ucce viṭabhimārūyāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Ekadivasaṃ kira dvīsu aggasāvakesu aññamaññaṃ pañhapucchanavissajjanakathāya nisinnesu eko mahallako bhikkhu tesāṃ santikaṃ gantvā tatiyo hutvā nisīditvā “bhante, mayampi tumhe pañhaṃ pucchissāma, tumhepi attano kaṅkhaṃ amhe pucchathā”ti āha. Therā taṃ jigucchitvā utthāya pakkamiṃsu. Therānaṃ dhammaṃ sotuṃ nisinnaparisā samāgamassa bhinnakāle satthu santikaṃ gantvā “kiṃ akāle āgatatthā”ti vutte taṃ kāraṇaṃ ārocayiṃsu. Satthā “na, bhikkhave, idāneva sārīputtamoggallānā etaṃ jigucchitvā akathetvā pakkamanti, pubbepi pakkamiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahosi. Atha dve haṃsapotakā cittakūṭapabbatā nikkhamitvā tasmīṃ rukkhe nisīditvā gocarāya gantvā nivattantāpi tasmīṃyeva vissamitvā cittakūṭaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle tesāṃ bodhisattena saddhiṃ vissāso ahosi. Gacchantā ca āgacchantā ca aññamaññaṃ sammoditvā dhammakathaṃ kathetvā pakkamiṃsu. Athekadivasaṃ tesu rukkhagge nisīditvā bodhisattena saddhiṃ kathentesu eko siṅgālo tassa rukkhassa heṭṭhā ṭhatvā tehi haṃsapotakehi saddhiṃ mantento paṭhamāṃ gāthamāha -

- 73.** “Ucce viṭabhimārūyha, mantayavho rahogatā;
Nīce oruyha mantavho, migarājāpi sossatī”ti.

Tattha ucce viṭabhimārūyāti pakatiyā ca ucce imasmiṃ rukkhe uccataraṃ ekaṃ viṭapaṃ abhiruhitvā. Mantayavhoti mantetha kathetha. Nīce oruyhāti otaritvā nīce ṭhāne ṭhatvā mantetha. Migarājāpi sossatīti attānaṃ migarājānaṃ katvā āha. Haṃsapotakā jigucchitvā utthāya cittakūṭameva gatā.

Tesaṃ gatakāle bodhisatto siṅgālassa dutiyaṃ gāthamāha -

- 74.** “Yaṃ suvaṇṇo suvaṇṇena, devo devena mantaye;
Kiṃ tettha catumaṭṭhassa, bilaṃ pavisa jambukā”ti.

Tattha suvaṇṇoti sundaravaṇṇo. Suvaṇṇenāti dutiyena haṃsapotakena. Devo devenāti teyeva dve deve katvā katheti. Catumaṭṭhassāti sarīrena jātiyā sarena guṇenāti imehi catūhi maṭṭhassa suddhassāti akkharattho. Asuddhamyeva pana taṃ pasaṃsāvacanena nindanto evamāha, catūhi lāmakassa kiṃ te ettha siṅgālassāti ayamettha adhippāyo. “Bilaṃ pavisā”ti idaṃ bodhisatto bheravārammaṇaṃ dassetvā taṃ palāpento āha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo mahallako ahosi, dve haṃsapotakā sārīputtamoggallānā, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

188. Sīhakotthujātakavaṇṇanā

Sīhaṅgulī sīhanakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Ekadivasam kira kokāliko aññesu bahussutesu dhammaṃ kathentesu sayampi kathetukāmo ahoṣīti sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva vitthāretabbaṃ. Taṃ pana pavattiṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano saddena pākaṇṇo jāto, pubbehi pākaṇṇa ahoṣī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīho hutvā ekāya siṅgāliyaṃ saddhiṃ saṃvāsamanvāya puttaṃ paṭilabhi. So aṅgulīhi nakhehi kesarena vaṇṇena saṇṭhānenāti imehi ākārehi pitusadiso ahosi, saddena mātusadiso. Athekadivasam deve vassitvā vigate sīhesu naditvā sīhakīlaṃ kīlantesu sopi tesam antare naditukāmo hutvā siṅgālikaṃ nādaṃ nadi. Athassa saddaṃ sutvā sīhā tuṇhī ahesuṃ. Tassa saddaṃ sutvā aparo bodhisattassa sajātiputto “tāta, ayaṃ sīho vaṇṇādīhi amhehi samāno, saddo panassa aññādiso, ko nāmeso”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha -

- 75.** “Sīhaṅgulī sīhanakho, sīhapādapatiṭṭhito;
So sīho sīhasaṅghamhi, eko nadati aññathā”ti.

Tattha sīhapādapatiṭṭhitoti sīhapādeheva patiṭṭhito. Eko nadati aññathāti ekova avasesasīhehi asadisena siṅgālasaddena nadanto aññathā nadati.

Taṃ sutvā bodhisatto “tāta, esa tava bhātā siṅgāliyaṃ putto, rūpena mayā sadiso, saddena mātārā sadiso”ti vatvā siṅgāliputtaṃ āmantetvā “tāta, tvaṃ ito paṭṭhāya idha vasanto appasaddo vasa, sace puna nadissasi, siṅgālabhāvaṃ te jānissantī”ti ovadanto dutiyaṃ gāthamāha -

- 76.** “Mā tvaṃ nadi rājaputta, appasaddo vane vasa;
Sarena kho taṃ jāneyyūṃ, na hi te pettiko saro”ti.

Tattha rājaputtāti sīhassa migarañño putta. Imañca pana ovādaṃ sutvā puna so nadituṃ nāma na ussahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo kokāliko ahosi, sajātiputto rāhulo, migarājā pana ahameva ahosi”nti.

189. Sīhacammajātakavaṇṇanā

Netam sīhassa naditanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaññeva ārabha kathesi. So imasmiṃ kāle sarabhaññaṃ bhaṇitukāmo ahosi. Satthā taṃ pavattiṃ sutvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kassakakule nibbattitvā vayappatto kasikammena jīvikaṃ kappesi. Tasmīṃ kāle eko vāṇijo gadrabhabhārakena vohāraṃ karonto vicarati. So gatagataṭṭhāne gadrabhassa piṭṭhito bhaṇḍikaṃ otāretvā gadrabhaṃ sīhacammena pārūpitvā sāliyavakhettesu vissajjeti. Khettarakkhakā taṃ disvā “sīho”ti saññāya upasaṅkamituṃ na sakkonti. Athekadivasam so vāṇijo ekasmiṃ gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā pātarāsaṃ pacāpento tato gadrabhaṃ sīhacammaṃ pārūpitvā yavakhette vissajjesi. Khettarakkhakā “sīho”ti saññāya taṃ upasaṅkamituṃ asakkontā gehaṃ gantvā ārocesuṃ. Sakalagāmaṃvāsino āvudhāni gahetvā saṅkhe dhamentā bheriyo vādentā khettaṃ samīpaṃ gantvā unnadimṃsu, gadrabho maraṇabhayaḥ bhito gadrabharavaṃ ravi. Athassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā bodhisatto paṭṭhamaṃ gāthamāha -

77. “Netam sīhassa naditaṃ, na byagghassa na dīpino;
Pāruto sīhacammena, jammo nadati gadrabho”ti.

Tattha jammoti lāmakko. Gāmaṃvāsino pi tassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā taṃ aṭṭhīni bhaṇjantā pothetvā sīhacammaṃ ādāya agamaṃsu.

Atha so vāṇijo āgantvā taṃ byasaṇabhāvappattaṃ gadrabhaṃ disvā dutiyaṃ gāthamāha -

78. “Cirampi kho taṃ khādeyya, gadrabho haritaṃ yavaṃ;
Pāruto sīhacammena, ravamānova dūsayī”ti.

Tattha tanti nipātamattaṃ, ayaṃ gadrabho attano gadrabhabhāvaṃ ajānāpetvā sīhacammena pāruto cirampi kālaṃ haritaṃ yavaṃ khādeyyāti attho. Ravamānova dūsayīti attano pana gadrabharavaṃ ravamānovesa attānaṃ dūsayi, natthettha sīhacammaṃ dosoti. Tasmīṃ evaṃ kathenteyeva gadrabho tattheva nipanno mari, vāṇijopi taṃ pahāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā vāṇijo devadatto ahosi, gadrabho kokāliko, paṇḍitakassako pana ahameva ahosi”nti.

190. Sīlānisamsajātakavaṇṇanā

Passa saddhāya sīlassāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ saddhaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira saddho pasanno ariyasāvako ekadivasam jetavanaṃ gacchanto sāyaṃ aciravatinadītīraṃ gantvā nāvike nāvaṃ tīre ṭhapetvā dhammassavanatthāya gate titthe nāvaṃ adisvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā nadiṃ otari, pādā udakamhi na osīdimṃsu. So pathavītale gacchanto viya vemajjhaṃ gatakāle vīciṃ passi. Athassa buddhārammaṇā pīti mandā jātā, pādā osīdituṃ ārabhimṃsu, so puna buddhārammaṇaṃ pītiṃ daḷhaṃ katvā udakapiṭṭheneva gantvā

jetavanaṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “upāsaka, kacci maggaṃ āgacchanto appakilamathena āgatosī”ti pucchitvā “bhante, buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā udakapiṭṭhe patiṭṭhaṃ labhitvā pathaviṃ maddanto viya āgatomhī”ti vutte “na kho pana, upāsaka, tvaññeva buddhaguṇe anussaritvā patiṭṭhaṃ laddho, pubbepi upāsakā samuddamajjhe nāvāya bhinnāya buddhaguṇe anussarantā patiṭṭhaṃ labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte kassapasammāsambuddhakāle sotāpanno ariyasāvako ekena nhāpitakuṭumbikena saddhiṃ nāvaṃ abhiruhi, tassa nhāpitassa bhariyā “ayya, imassa sukhadukkhaṃ tava bhāro”ti nhāpitaṃ tassa upāsakassa hatthe nikkhipi. Atha sā nāvā sattame divase samuddamajjhe bhinnā, tepi dve janā ekasmiṃ phalake nipannā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇiṃsu. Tattha so nhāpito sakuṇe māretvā pacitvā khādanto upāsakassapi deti. Upāsako “alaṃ mayha”nti na khādati. So cintesi - “imasmim̐ ṭhāne amhākaṃ ṭhapetvā tīṇi saraṇāni aññā patiṭṭhā natthī”ti. So tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussari. Athassānussarantassa tasmim̐ dīpake nibbatto nāgarājā attano sarīraṃ mahānāvaṃ katvā māpesi, samuddadevatā niyāmako ahosi, nāvā sattahi ratanehi pūrayittha, tayo kūpakā indanīlamaṇimayā ahesuṃ, suvaṇṇamayo laṅkāro, rajatamayāni yottāni, suvaṇṇamayāni yaṭṭhiphiyāni.

Samuddadevatā nāvāya ṭhatvā “atthi jambudīpagamikā”ti ghosesi. Upāsako “mayam̐ gamissāmā”ti āha. Tena hi ehi, nāvaṃ abhiruhāti. So nāvaṃ abhiruhitvā nhāpitaṃ pakkosi, samuddadevatā - “tuyhaññeva labbhati, na etassā”ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti? “Etassa sīlaguṇācāro natthi, taṃ kāraṇaṃ. Ahañhi tuyhaṃ nāvaṃ āharim̐, na etassā”ti. “Hotu, ahaṃ attanā dinnadānena rakkhitasīlena bhāvitabhāvanāya etassa pattiṃ dammi”ti. Nhāpito “anumodāmi, sāmī”ti āha. Devatā “idāni gaṇhissāmī”ti tampi āropetvā ubhopi jane samuddā nikkhāmetvā nadiyā bārāṇasiṃ gantvā attano ānubhāvena dvinnampi tesam̐ gehe dhanam̐ patiṭṭhapetvā “paṇḍiteheva saddhiṃ saṃsaggo nāma kātabbo. Sace hi imassa nhāpitassa iminā upāsakena saddhiṃ saṃsaggo nābhavissa, samuddamajjheyeva nassissā”ti paṇḍitasam̐saggaguṇaṃ kathayamānā imā gāthā avoca -

79. “Passa saddhāya sīlassa, cāgassa ca ayaṃ phalaṃ;
Nāgo nāvāya vaṇṇena, saddhaṃ vahatupāsakaṃ.

80. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Satañhi sannivāsena, sotthim̐ gacchati nhāpito”ti.

79-80. Tattha passāti kañci aniyametvā passathāti ālapati. Saddhāyāti lokiyalokuttarāya saddhāya. Sīlepi eseva nayo. Cāgassāti deyyadhammapariccāgassa ceva kilesapariccāgassa ca. Ayaṃ phalanti idaṃ phalaṃ, guṇaṃ ānisaṃsanti attho. Atha vā cāgassa ca phalaṃ passa, ayaṃ nāgo nāvāya vaṇṇenāti evampettha attho daṭṭhabbo. Nāvāya vaṇṇenāti nāvāya saṇṭhānena. Saddhanti tīsu ratanesu patiṭṭhitasaddhaṃ. Sabbhirevāti paṇḍitehiyeva. Samāsethāti ekato āvaseyya, upavaseyyāti attho. Kubbethāti kareyya. Santhavanti mittasanthavaṃ. Taṇhāsanthavo pana kenacipi saddhiṃ na kātabbo. Nhāpitoti nhāpitakuṭumbiko. “Nahāpito”tipi pāṭho.

Evam̐ samuddadevatā ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā ovaditvā nāgarājānaṃ gaṇhitvā attano vimānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi -
saccapariyosāne upāsako sakadāgāmiphale patitṭhahi. “Tadā sotāpannaupāsako
parinibbāyi, nāgarājā sārīputto ahosi, samuddadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Sīlānisamsajātakavaṇṇanā dasamā.

Asadisavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ -

Asadisañca saṅgāmaṃ, vālodakaṃ giridattaṃ;
Nabhirati dadhivāhaṃ, catumaṭṭhaṃ sīhakoṭṭhaṃ;
Sīhacammaṃ sīlānisamsaṃ.

5. Ruhakavaggo

191. Ruhakajātakavaṇṇanā

Api ruhaka chinnāpīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ
ārabbha kathesi. Vatthu aṭṭhakanipāte indriyajātake āvibhavissati. Satthā pana taṃ
bhikkhuṃ “ayaṃ te bhikkhu itthī anattakārikā, pubbepi te esā sarājikāya parisāya
majjhe lajjāpetvā gehā nikkhamanākāraṃ kāresi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā
kucchimhi nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajje patitṭhāya dhammena rajjaṃ
kāresi. Tassa ruhako nāma purohito ahosi, tassa purāṇī nāma brāhmaṇī bhariyā. Rājā
brāhmaṇassa assabhaṇḍakena alaṅkaritvā assaṃ adāsi. So taṃ assaṃ āruya rañño
upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha naṃ alaṅkataassassa piṭṭhe nisīditvā gacchantaṃ
āgacchantañca disvā tahiṃ tahiṃ ṭhitā manussā “aho assassa rūpaṃ, aho asso
sobhati”ti assameva pasamsanti. So gehaṃ āgantvā pāsādaṃ abhiruyha bhariyaṃ
āmantesi - “bhadde, amhākaṃ asso ativiya sobhati, ubhosu passesu ṭhitā manussā
amhākaṃ assameva vaṇṇenti”ti. Sā pana brāhmaṇī thokaṃ chinnikā
dhuttikadhātukā, tena naṃ evamāha - “ayya, tvaṃ assassa sobhanakāraṇaṃ na
jānāsi, ayaṃ asso attano alaṅkataṃ assabhaṇḍakaṃ nissāya sobhati, sace tvampi
asso viya sobhitukāmo assabhaṇḍakaṃ piḷandhitvā antaravīthiṃ oruyha asso viya
pāde koṭṭayamāno gantvā rājānaṃ passa, rājāpi taṃ vaṇṇayissati, manussāpi
taññeva vaṇṇayissantī”ti.

So ummattakajātiko brāhmaṇo tassā vacanaṃ sutvā “iminā nāma kāraṇena sā maṃ
vadatī”ti ajānitvā tathāsaññī hutvā tathā akāsi. Ye ye passanti, te te parihāsaṃ
karontā “sobhati ācariyo”ti vadiṃsu. Rājā pana naṃ “kiṃ, ācariya, pittaṃ te
kupitaṃ, ummattakosi jāto”tiādīni vatvā lajjāpesi. Tasmīṃ kāle brāhmaṇo “ayuttaṃ
mayā kata”nti lajjito brāhmaṇiyā kujjhitvā “tāyamhi sarājikāya parisāya antare
lajjāpito, pothetvā taṃ nikkadḍhissāmī”ti gehaṃ agamāsi. Dhuttikabrāhmaṇī tassa
kujjhitvā āgamanabhāvaṃ ṇatvā puretaraññeva cūḷadvārena nikkhamitvā
rājanivesanaṃ gantvā catūhapañcāhaṃ tattheva ahosi. Rājā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā
purohitaṃ pakkosāpetvā “ācariya, mātugāmassa nāma doso hotiyeva, brāhmaṇiyā
khamituṃ vaṭṭatī”ti khamāpanatthāya paṭhamam gāthamāha -

- 81.** “Api ruhaka chinnāpi, jiyā sandhīyate puna;
Sandhīyassu purāṇiyā, mā kodhassa vasaṃ gamī”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - bho ruhaka, nanu chinnāpi dhanujiyā puna sandhīyati ghaṭīyati, evameva tvampi purāṇiyā saddhiṃ sandhīyassu, kodhassa vasaṃ mā gamīti.

Taṃ sutvā ruhako dutiyaṃ gāthamāha -

82. “Vijjamānesu vākesu, vijjamānesu kārīsu;
Aññaṃ jiyaṃ karissāmi, alaṇṇeva purāṇiyā”ti.

Tassattho - mahārāja, dhanukāramuduvākesu ca jiyakārakesu ca manussesu vijjamānesu aññaṃ jiyaṃ karissāmi, imāya chinnāya purāṇiyā jiyāya alaṃ, natthi me koci atthoti. Evañca pana vatvā taṃ nīharitvā aññaṃ brāhmaṇiṃ ānesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi - saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. “Tadā, brāhmaṇī, purāṇadutiyikā ahosi, ruhako ukkaṇṭhitabhikkhu, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Ruhakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

192. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā

83-84. Itthī siyā rūpavatīti idaṃ sirikāḷakaṇṇijātakam mahāumaṅgajātaka āvibhavissati.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

193. Cūḷapadumajātakavaṇṇanā

Ayameva sā ahamapi so anaññoti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba katesi. Vatthu ummādanījātaka āvibhavissati. So pana bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti vutte “saccaṃ, bhagavā”ti vatvā “kena pana tvaṃ ukkaṇṭhāpito”ti vutte “ahaṃ, bhante, ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ mātugāmaṃ disvā kilesānuvattako hutvā ukkaṇṭhitomhī”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu, mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī bahumāyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dakkhiṇajāṇulohitaṃ pāyetvā yāvajīvitadānampi datvā mātugāmassa cittaṃ na labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, nāmaggaṇadivase cassa “padumakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa aparena cha kaniṭṭhabhātikā ahesuṃ. Te sattapi janā anupubbena vuḍḍhippattā gharāvāsaṃ gahetvā rañño sahāyā viya vicaranti. Atheskadivasam rājā rājaṅgaṇam olokento tṭhito te mahāparivārena rājupaṭṭhānaṃ āgacchante disvā “ime maṃ vadhitvā rajjampi gaṇheyyu”nti āsaṅkaṃ uppādetvā te pakkosāpetvā - “tātā, tumhe imasmiṃ nagare vasituṃ na labhatha, aññaṭtha gantvā mama accayena āgantvā kulasantakaṃ rajjaṃ gaṇhathā”ti āha. Te pitu vacanaṃ sampatīcchitvā roditvā kanditvā attano attano gharāni gantvā pajāpatiyo ādāya “yattha vā tattha vā gantvā jīvissāmā”ti nagarā nikkhamitvā maggaṃ gacchantā ekaṃ kantāraṃ patvā annapānaṃ alabhamānā khudaṃ adhivāsetuṃ asakkontā “mayam jīvamānā itthiyo labhissāmā”ti kaniṭṭhassa bhariyaṃ māretvā terasa koṭṭhāse katvā maṃsaṃ khādiṃsu. Bodhisatto attano ca bhariyāya ca laddhakoṭṭhāsesu ekaṃ tṭhapetvā ekaṃ dvepi khādiṃsu. Evaṃ cha divase cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādiṃsu.

Bodhisatto pana divase divase ekekaṃ ṭhapetvā cha koṭṭhāse ṭhapesi. Sattame divase “bodhisattassa bhariyaṃ māressāmā”ti vutte bodhisatto te cha koṭṭhāse tesam datvā “ajja tāva ime cha koṭṭhāse khādatha, sve jānissāmā”ti vatvā tesam maṃsaṃ khāditvā niddāyanakāle bhariyaṃ gahetvā palāyi. Sā thokaṃ gantvā “gantum na sakkomi, sāmī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto khandhenādāya aruṇuggamanavelāya kantārā nikkhami. Sā sūriye uggate “pipāsītāmi, sāmī”ti āha. Bodhisatto “udakaṃ natthi, bhadde”ti vatvā punappunaṃ kathite khaggena dakkhiṇajāṇukaṃ paharitvā - “bhadde, pāṇiyaṃ natthi, idaṃ pana me dakkhiṇajāṇulohitaṃ pivamānā nisīdāhi”ti āha. Sā tathā akāsi. Te anupubbena mahāgaṇgaṃ patvā pivitvā ca nhatvā ca phalāphalaṃ khāditvā phāsukaṭṭhāne vissamitvā ekasmiṃ gaṇḍānivattane assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappesum.

Athekadivasam uparigaṇḍāya rājāparādhikaṃ coraṃ hatthapāde ca kaṇṇanāsaṃca chinditvā ekasmiṃ ambaṇake nipajjāpetvā mahāgaṇḍāya pavāhesum. So mahantaṃ aṭṭassaraṃ karonto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Bodhisatto tassa karuṇaṃ paridevitasaddaṃ sutvā “dukkhappatto satto mayi ṭhite mā nassī”ti gaṇḍātīraṃ gantvā taṃ uttāretvā assamapadaṃ ānetvā kāsāvadhovanaḷepanādīhi vaṇapaṭikammaṃ akāsi. Bhariyā panassa “evarūpaṃ nāma dussīlaṃ kuṇṭhaṃ gaṇḍāya āvāhetvā paṭijagganto vicarati”ti vatvā taṃ kuṇṭhaṃ jigucchamānā niṭṭhubhantī vicarati. Bodhisatto tassa vaṇesu saṃviraḷhesu bhariyāya saddhiṃ taṃ assamapadeyeva ṭhapetvā aṭavito phalāphalāni āharitvā taṃca bhariyaṃca posesi. Tesu evaṃ vasantesu sā itthī etasmiṃ kuṇṭhe paṭibaddhacittā hutvā tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā ekenupāyena bodhisattaṃ māretukāmā hutvā evamāha - “sāmi, ahaṃ tumhākaṃ amse nisīditvā kantārā nikkhamamānā ekaṃ pabbataṃ oloketvā ayye pabbatamhi nibbattadevate ‘sace ahaṃ sāmikena saddhiṃ aroga jīvitam labhissāmi, balikammaṃ te karissāmi’ti āyāciṃ, sā maṃ idāni uttāseti, karomassā balikamma”nti. Bodhisatto taṃ māyaṃ ajānanto “sādhū”ti sampatichitvā balikammaṃ sajjetvā tāya balibhājanaṃ gāhāpetvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Atha naṃ sā evamāha - “sāmi, devatāyapi tvaṃñeva uttamadevatā, paṭhamam tāva taṃ vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditvā pacchā devatāya balikammaṃ karissāmi”ti. Sā bodhisattaṃ papātābhimukhaṃ ṭhapetvā vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditukāmā viya hutvā piṭṭhipasse ṭhatvā piṭṭhiyaṃ paharitvā papāte pātetvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhi”ti tuṭṭhamānasā pabbatā orohitvā kuṇṭhassa santikaṃ agamāsi.

Bodhisattopi papātānusārena pabbatā patanto udumbararukkhamatthake ekasmiṃ akaṇṭake pattasaṇṇhanne gumbe laggi, heṭṭhāpabbataṃ pana orohitum na sakkā. So udumbaraphalāni khāditvā sākhaṇtare nisīdi. Atheke mahāsarīro godharājā heṭṭhāpabbatapādato abhiruhitvā tasmīṃ udumbaraphalāni khādāti. So taṃ divasaṃ bodhisattaṃ disvā palāyi, punadivase āgantvā ekasmiṃ passe phalāni khāditvā pakkāmi. So evaṃ punappunaṃ āgacchanto bodhisattena saddhiṃ vissāsaṃ āpajjitvā “tvaṃ imaṃ ṭhānaṃ kena kāraṇena āgatosī”ti pucchitvā “iminā nāma kāraṇenā”ti vutte “tena hi mā bhāyī”ti vatvā bodhisattaṃ attano piṭṭhiyaṃ nipajjāpetvā otāretvā araṇṇato nikkhamitvā mahāmagge ṭhapetvā “tvaṃ iminā maggena gacchāhi”ti uyyojetvā araṇṇameva pāvīsi. Bodhisatto ekaṃ gāmaṃ gantvā tattheva vasanto pitu kālakatabhāvaṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā kulasantake rajje patiṭṭhāya padumarājā nāma hutvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kāranto catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ cha satasahassāni vissajjetvā dānaṃ adāsi.

Sāpi kho itthī taṃ kuṇṭhaṃ khandhe nisīdāpetvā araṇṇā nikkhamitvā manussapathe bhikkhaṃ caramānā yāgubhattaṃ saṃharitvā taṃ kuṇṭhaṃ posesi. Manussā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchiamānā “ahaṃ etassa mātuladhītā, pitucchāputto me eso, etasseva maṃ adaṃsu, sāhaṃ vajjhappattampi attano sāmikaṃ ukkhipitvā pariharantī bhikkhaṃ caritvā posemī”ti. Manussā “ayaṃ patibbatā”ti tato paṭṭhāya bahutaraṃ yāgubhattaṃ adaṃsu. Apare pana janā evamāhaṃsu - “tvam mā evaṃ vicari, padumarājā bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāreti, sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā dānaṃ deti, so taṃ disvā tussissati, tuṭṭho te bahuṃ dhaṇaṃ dassati, tava sāmikaṃ idheva nisīdāpetvā gacchā”ti thiraṃ katvā vettapacchiṃ adaṃsu. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ vettapacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā bārāṇasiṃ gantvā dānasālāsu bhuñjamānā vicarati. Bodhisatto alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṃ gantvā aṭṭhannaṃ vā dasannaṃ vā sahatthā dānaṃ datvā puna gehaṃ gacchati. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ pacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā tassa gamanamagge aṭṭhāsi.

Rājā disvā “kiṃ eta”nti pucchi. “Ekā, deva, patibbatā”ti. Atha naṃ pakkosāpetvā sañjānitvā kuṇṭhaṃ pacchiyā nīharāpetvā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchi. Sā “pitucchāputto me, deva, kuladattiko sāmiko”ti āha. Manussā taṃ antaraṃ ajānantā “aho patibbatā”tiādini vatvā taṃ anācāritthiṃ vaṇṇayimṃsu. Puna rājā “ayaṃ te kuṇṭho kuladattiko sāmiko”ti pucchi. Sā rājānaṃ asañjānantī “āma, devā”ti sūrā hutvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ esa bārāṇasiraṇṇo putto, nanu tvam padumakumārassa bhariyā asukaraṇṇo dhītā, asukā nāma mama jāṇulohitaṃ pivitvā imasmiṃ kuṇṭhe paṭibaddhacittā maṃ papāte pātesi. Sā idāni tvam nalāṭena maccuṃ gahetvā maṃ ‘mato’ti maññaṃānā imaṃ ṭhānaṃ āgatā, nanu ahaṃ jīvāmī”ti vatvā amacce āmantetvā “bho, amaccā nanu cāhaṃ tumhehi puṭṭho evaṃ kathesiṃ ‘mama kaniṭṭhabhātikā cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādimṃsu, ahaṃ pana mayhaṃ bhariyaṃ arogaṃ katvā gaṅgātīraṃ netvā assamapade vasanto ekaṃ vajjhappattaṃ kuṇṭhaṃ uttāretvā paṭijaggiṃ. Sā itthī etasmiṃ paṭibaddhacittā maṃ pabbatapāde pātesi. Ahaṃ attano mettacittatāya jīvitaṃ labhi”nti. Yāya ahaṃ pabbatā pātito, na sā aṇṇā, esā dussilā, sopi vajjhappatto kuṇṭho na aṇṇo, ayamevā”ti vatvā imā gāthā avoca -

85. “Ayameva sā ahamapi so anaṇṇo, ayameva so hatthacchinno anaṇṇo;
Yamāha ‘komārapatī mama’nti, vajjhitthiyo natthi itthīsu saccam.
86. “Imaṇca jammaṃ musalena hantvā, luddaṃ chavaṃ paradārūpaseviṃ;
Imissā ca naṃ pāpapatibbatāya, jīvantiyā chindatha kaṇṇanāsa”nti.

85-86. Tattha yamāha komārapatī mamanti yaṃ esā “ayaṃ me, komārapati, kuladattiko sāmiko”ti āha, ayameva so, na aṇṇo. “Yamāhu, komārapatī”tipi pāṭho. Ayameva hi potthakesu likhito, tassāpi ayamevattho, vacanavipallāso panettha veditabbo. Yaṇhi raṇṇā vuttaṃ, tadeva idha āgataṃ. Vajjhitthiyoti itthiyo nāma vajjhā vadhitabbā eva. Natthi itthīsu saccanti etāsu sabhāvo nāmeko natthi. “Imaṇca jamma”ntiādi dvinnampi tesam daṇḍāṇāpanavasena vuttaṃ. Tattha jammanti lāmakam. Musalena hantvāti musalena hanitvā pothetvā aṭṭhīni bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā. Luddanti dāruṇaṃ. Chavanti guṇābhāvena nijjīvaṃ matasadisam. Imissā ca nanti ettha nanti nipātamattaṃ, imissā ca pāpapatibbatāya anācārāya dussilāya jīvantiyāva kaṇṇanāsaṃ chindathāti attho.

Bodhisatto kodhaṃ adhiṇvāsetuṃ asakkonto evaṃ tesāṃ daṇḍaṃ āṇāpetvāpi na tathā kāresi. Kopāṃ pana maṇḍaṃ katvā yathā sā pacchiṃ sīsato oropetuṃ na sakkoti, evaṃ gāḷhataṃ bandhāpetvā kuṇṭhaṃ tattha pakkhipāpetvā attano vijitā nīharāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi - saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃphale paṭiṭṭhahi. “Tadā cha bhātaro aññatarā therā ahesuṃ, bhariyā ciñcamāṇavikā, kuṇṭho devadatto, godharājā ānando, padumarājā pana ahameva ahosi”nti.

Cūḷapadumajātakavaṇṇanā tatiyā.

194. Maṇicorajātakavaṇṇanā

Na santi devā pavasanti nūnāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vadhāya parisakkantaṃ devadattaṃ ārabba katesi. Tadā pana satthā “devadatto vadhāya parisakkaṭi”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkatiyeva, parisakkantopi pana maṃ vadhituṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasito avidūre gāmake gahapatikule nibbatti. Athassa vayappattassa bārāṇasito kuladhītaraṃ ānesuṃ, sā suvaṇṇavaṇṇā ahosi abhirūpā dassanīyā devaccharā viya pupphalatā viya laḷamānā mattakinnarī viya ca sujātāti nāmena patibbatā silācārasampannā vattasampannā. Niccakālampissā pativattaṃ sassuvattaṃ sasuravattaṃ katameva hoti, sā bodhisattassa piyā ahosi manāpā. Iti ubhopi te sammodamānā ekacittā samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Athekadivasāṃ sujātā “mātāpitara daṭṭhukāmāmhī”ti bodhisattassa ārocesi. “Sādhu, bhadde, maggaṇāthēyyaṃ pahonakaṃ paṭiyādehi”ti khajjavikaṭiṃ pacāpetvā khajjakādīni yānake ṭhapetvā yānakaṃ pājento yānakassa purato ahosi, itarā pacchato. Te nagarasamīpaṃ gantvā yānakaṃ mocetvā nhatvā bhuñjiṃsu. Puna bodhisatto yānakaṃ yojetvā purato nisīdi, sujātā vatthāni parivattetvā alaṅkaritvā pacchato nisīdi. Yānakassa antonagaraṃ pavitṭhakāle bārāṇasirājā hatthikkhandhavaragato nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto taṃ padesaṃ agamāsi. Sujātā otaritvā yānakassa pacchato padasā pāyāsi. Rājā taṃ disvā tassā rūpasampattiya ākaḍḍhiyamānalocano paṭibaddhacitto hutvā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi - “gaccha tvaṃ etissā sassāmikabhāvaṃ vā assāmikabhāvaṃ vā jānāhī”ti. So gantvā tassā sassāmikabhāvaṃ ñatvā “sassāmikā kira, deva, yānake nisinno puriso etissā sāmiko”ti āha.

Rājā paṭibaddhacittaṃ vinodetuṃ asakkonto kilesāturo hutvā “ekena naṃ upāyena mārāpetvā itthiṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā ekaṃ purisaṃ āmantetvā “gaccha, bho, imaṃ cūḷāmaṇiṃ vīthiṃ gacchanta viya hutvā etassa purisassa yānake pakkhipitvā ehi”ti cūḷāmaṇiṃ datvā uyyojesi. So “sādhū”ti taṃ gahetvā gantvā yānake ṭhapetvā “ṭhapito me, devā”ti āgantvā ārocesi. Rājā “cūḷāmaṇi me naṭṭho”ti āha, manussā ekakolāhalaṃ akaṃsu. Rājā “sabbadvārāni pidahitvā sañcāraṃ chinditvā coraṃ pariyesathā”ti āha, rājapurisā tathā akaṃsu, nagaraṃ ekasaṅkhobhaṃ ahosi. Itaro puriso manusse gahetvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bho, yānakaṃ ṭhapehi, rañño cūḷāmaṇi naṭṭho, yānakaṃ sodhessāmī”ti yānakaṃ sodhento attanā

ṭhapitamaṇiṃ gahetvā bodhisattaṃ gahetvā “maṇicoro”ti hatthehi ca pādehi ca pothetvā pacchābāhaṃ bandhitvā netvā “ayaṃ maṇicoro”ti rañño dassesi. Rājāpi “sīsamassa chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṃ rājapurisā catukke catukke kasāhi tālentā dakkhiṇadvārena nagarā nikkhamāpesuṃ. Sujātāpi yānakaṃ pahāya bāhā paggayha paridevamānā “sāmi, maṃ nissāya imaṃ dukkhaṃ pattosī”ti paridevamānā pacchato pacchato agamāsi. Rājapurisā “sīsamassa chindissāmā”ti bodhisattaṃ uttānaṃ nipajjāpesuṃ. Taṃ disvā sujātā attano sīlaguṇaṃ āvajjetvā “natthi vata maññe imasmiṃ loke sīlavantānaṃ viheṭṭhake pāpasāhasikamanusse nisedhetuṃ samatthā devatā nāmā”tiādīni vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

87. “Na santi devā pavasanti nūna, na hi nūna santi idha lokapālā;
Sahasā karontānamasaññātānaṃ, na hi nūna santi paṭisedhitāro”ti.

Tattha na santi, devāti imasmiṃ loke sīlavantānaṃ olokanakā pāpānañca nisedhakā na santi nūna devā. Pavasanti nūnāti evarūpesu vā kiccesu uppannesu nūna pavasanti pavāsaṃ gacchanti. Idha, lokapālāti imasmiṃ loke lokapālasammatā samaṇabrāhmaṇāpi sīlavantānaṃ anuggāhakā na hi nūna santi. Sahasā karontānamasaññātānanti sahasā avīmaṃsitvā sāhasikaṃ dāruṇaṃ kammaṃ karontānaṃ dussīlānaṃ. Paṭisedhitāroti evarūpaṃ kammaṃ mā karittha, na labbhā etaṃ kātunti paṭisedhentā natthīti attho.

Evaṃ tāya sīlasampannāya paridevamānāya sakkassa devarañño nisinnāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi, sakko “ko nu kho maṃ sakkattato cāvetukāmo”ti āvajjento imaṃ kāraṇaṃ ñatvā “bārāṇasirājā atipharusakammaṃ karoti, sīlasampannaṃ sujātaṃ kilameti, gantuṃ dāni me vaṭṭatī”ti devalokā oruyha attano ānubhāvena hatthipiṭṭhe nisinnaṃ taṃ pāparājānaṃ hatthikkhandhato otāretvā dhammagaṇḍikāya uttānaṃ nipajjāpetvā bodhisattaṃ ukkhipitvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā rājavesaṃ gāhāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpesi. Rājapurisā pharaṇaṃ ukkhipitvā sīsaṃ chindantā rañño sīsaṃ chindimṃsu, chinnakāleyeva cassa rañño sīsabhāvaṃ jānimṃsu. Sakko devarājā dissamānakasarīreṇeva bodhisattassa santikaṃ gantvā bodhisattassa rājābhisekaṃ katvā sujātāya ca aggamahesitṭhānaṃ dāpesi. Amaccā ceva brāhmaṇagahapatikādayo ca sakkaṃ devarājānaṃ disvā “adhammikaṛājā mārito, idāni amhehi sakkadattiko dhammikaṛājā laddho”ti somanassappattā ahesuṃ.

Sakkopi ākāse ṭhatvā “ayaṃ vo sakkadattiko rājā, ito paṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāressati. Sace hi rājā adhammiko hoti, devo akāle vassati, kāle na vassati, chātabhayaṃ rogabhayaṃ satthabhayaṃ imāni tīṇi bhayāni upagatāneva hontī”ti ovoidanto dutiyaṃ gāthamāha -

88. “Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassati;
Saggā ca cavati ṭhānā, nanu so tāvatā hatō”ti.

Tattha akāleti adhammikaṛaṇño rajje ayuttakāle sassānaṃ pakkakāle vā lāyaṇamaddanādikāle vā devo vassati. Kāleti yuttapayuttakāle vāpanakāle taruṇasassakāle gabbhaggahaṇakāle ca na vassati. Saggā ca cavati ṭhānāti saggasaṅkhātā ṭhānā devalokā cavatīti attho. Adhammikaṛājā hi appaṭilābhavasena devalokā cavati nāma, saggepi vā rajjaṃ kārento adhammikaṛājā tato cavatīti attho. Nanu so tāvatā hatoti nanu so adhammiko rājā ettakena hatō hoti. Atha vā

ekaṃsavācī ettha nu-kāro, neso ekaṃsena ettāvatā hato, aṭṭhasu pana mahānirayesu soḷasasu ca ussadanirayesu dīgharattaṃ so haññissatīti ayamettha attho.

Evaṃ sakko mahājanassa ovādaṃ datvā attano devaṭṭhānameva agamāsi.
Bodhisattopi dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi -
“tadā adhammikaṛājā devadatto ahosi, sakko anuruddho, sujātā rāhulamātā,
sakkadattiyarājā pana ahameva ahosi”nti.

Maṇicorajātakavaṇṇanā catutthā.

195. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā

Pabbatūpatthare rammeti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Kosalarañño kira eko amacco antepure padussi. Rājāpi parivīmaṃsamāno taṃ tathato ñatvā “satthu ārocessāmī”ti jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā “bhante, amhākaṃ antepure eko amacco padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti pucchi. Atha naṃ satthā “upakārako te, mahārāja, so ca amacco sā ca itthī piyā”ti pucchitvā “āma, bhante, ativiya upakārako sakalaṃ rājakulaṃ sandhāreti, sāpi me itthī piyā”ti vutte “mahārāja, ‘attano upakārakesu sevakesu piyāsu ca itthīsu dubbhituṃ na sakkā’ti pubbepi rājāno paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā majjhataṃ ahesu”nti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Athassa rañño eko amacco antepure padussi. Rājā naṃ tathato ñatvā “amaccopi me bahūpakāro, ayaṃ itthīpi me piyā, dvepe ime nāsetuṃ na sakkā, paṇḍitāmaccaṃ pañhaṃ pucchitvā sace sahitabbaṃ bhavissati, sahissāmi, no ce, na sahissāmī”ti bodhisattaṃ pakkosāpetvā āsanaṃ datvā “paṇḍita, pañhaṃ pucchissāmī”ti vatvā “pucchatha, mahārāja, vissajjessāmī”ti vutte pañhaṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha -

89. “Pabbatūpatthare ramme, jātā pokkharāṇī sivā;
Taṃ siṅgālo apāpāyī, jānaṃ sīhena rakkhita”nti.

Tattha pabbatūpatthare rammeti himavantapabbatapāde pattharitvā ṭhite aṅgaṇaṭṭhāneti attho. Jātā pokkharāṇī sivāti sivā sītalā madhurodakā pokkharāṇī nibbattā, apica kho pokkharasañchannā nadīpi pokkharāṇīyeva. Apāpāyīti apa-iti upasaggo, apāyīti attho. Jānaṃ sīhena rakkhitaṃ sā pokkharāṇī sīhaparibhogā sīhena rakkhita, sopi naṃ siṅgālo “sīhena rakkhita aya”nti jānantova apāyī. Taṃ kiṃ maññati, bālo siṅgālo sīhassa abhāyitvā piveyya evarūpaṃ pokkharāṇinti ayametthādhippāyo.

Bodhisatto “addhā etassa antepure eko amacco paduṭṭho bhavissatī”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha -

90. “Pivanti ce mahārāja, sāpadāni mahānadiṃ;
Na tena anadī hoti, khamassu yadi te piyā”ti.

Tattha sāpadānīti na kevalaṃ siṅgālova, avasesāni sunakhapasadabhiḷāramigādāni sabbasāpadāni taṃ pokkharasañchannattā “pokkharanī”ti laddhanāmaṃ nadiṃ pivanti ce. Na tena anadī hotīti nadiyañhi dvipadacatuppadāpi ahimacchāpi sabbe pipāsītā pānīyaṃ pivanti, na sā tena kāraṇena anadī nāma hoti, nāpi ucchiṭṭhanadī. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇattā. Yathā nadī yena kenaci pītā na dussati, evaṃ itthīpi kilesavasena sāmikaṃ atikkamitvā aññena saddhiṃ saṃvāsaṃ gatā neva anitthī hoti. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇabhāvena. Nāpi ucchiṭṭhitthī. Kasmā? Odakantikātāya suddhabhāvena. Khamassu yadi te piyāti yadi pana te sā itthī piyā, so ca amacco bahūpakāro, tesāṃ ubhinnaṃpi khamassu majjhatabhāvena tiṭṭhāhīti.

Evaṃ mahāsatto rañño ovādaṃ adāsi. Rājā tassa ovāde ṭhatvā “puna evarūpaṃ pāpakammaṃ mā karitthā”ti vatvā ubhinnaṃpi khami. Tato paṭṭhāya te oramiṃsu. Rājāpi dānādāni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi. Kosalarājāpi imaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesāṃ ubhinnaṃpi khamitvā majjhato ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā pañcamā.

196. Valāhakassajātakavaṇṇanā

Ye na kāhanti ovādanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “sacca”nti vatvā “kiṃ kāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkataṃ mātugāmaṃ disvā kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā bhikkhu attano rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbehi ceva itthikuttavilāsehi ca purise palobhetvā attano vase katvā vasaṃ upagatabhāvaṃ ṇatvā sīlavināsañceva dhanavināsañca pāpanaṭṭhena ‘yakkhiniyo’ti vuccanti. Pubbepi hi yakkhiniyo itthikuttana ekaṃ purisasatthaṃ upasaṅkamitvā vāṇije palobhetvā attano vase katvā puna aññe purise disvā te sabbepi jīvitakkhayaṃ pāpetvā ubho hi hanukapassehi lohiteṇa paggharanteṇa mukhaṃ pūrāpetvā khādiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte tambapaṇḍīpe sirīsavatthu nāma yakkhanagaraṃ ahosi, tattha yakkhiniyo vasiṃsu. Tā bhinnanāvānaṃ vāṇijānaṃ āgatakāle alaṅkatapaṭiyattā khādanīyabhojanīyaṃ gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā dārake ankenādāya vāṇije upasaṅkamanti. Tesāṃ “manussāvāsaṃ āgatamhā”ti sañjānanatthaṃ tattha tattha kasigorakkhādāni karonte manusse gogaṇe sunakheti evamādāni dassenti, vāṇijānaṃ santikaṃ gantvā “imaṃ yāguṃ pivatha, bhattaṃ bhuñjatha, khādanīyaṃ khādathā”ti vadanti. Vāṇijā ajānantā tāhi dinnaṃ paribhuñjanti. Atha tesāṃ khāditvā bhuñjitvā pivitvā vissamitakāle paṭisanthāraṃ karonti, “tumhe kattha vāsikā, kuto āgatā, kahaṃ gacchissatha, kena kammaṇa idhāgatathā”ti pucchanti. “Bhinnanāvā hutvā idhāgatamhā”ti vutte “sādhu, ayyā, amhākaṃpi sāmikānaṃ nāvaṃ abhiruhitvā gatānaṃ tīṇi saṃvaccharāni atikkantāni, te matā bhavissanti; tumhepi vāṇijāyeva, mayaṃ tumhākaṃ pādaparicārikā bhavissāmā”ti vatvā te vāṇije itthikuttahāvabhāvavilāsehi palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā sace paṭhamagahitā manussā atthi, te devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipanti, attano vasanaṭṭhāne bhinnanāve manusse alabhantiyo pana parato kalyāṇiṃ orato nāgadīpanti evaṃ samuddatīraṃ anusañcaranti. Ayaṃ tāsāṃ dhammatā.

Athekadivasam pañcasatā bhinnanāvā vāṇijā tāsam nagarasamīpe uttarimṣu. Tā tesam santikam gantvā palobhetvā yakkhanagaram netvā paṭhamam gahite manusse devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipitvā jeṭṭhayakkhinī jeṭṭhakavāṇijam, sesā seseti tā pañcasatā yakkhiniyo te pañcasate vāṇije attano sāmike akaṃsu. Atha sā jeṭṭhayakkhinī rattibhāge vāṇije niddam upagate utthāya gantvā kāraṇaghare manusse māretvā maṃsam khāditvā āgacchati, sesāpi tatheva karonti. Jeṭṭhayakkhiniyā manussamaṃsam khāditvā āgatakāle sarīram sītaḷam hoti. Jeṭṭhavāṇijo pariggaṇhanto tassā yakkhinibhāvaṃ ṇatvā “imā pañcasatā yakkhiniyo bhavissanti, amhehi palāyituṃ vaṭṭatī”ti punadivase pātova mukhadhovanatthāya gantvā sesavāṇijānaṃ ārocesi - “imā yakkhiniyo, na manussitthiyo, aññesaṃ bhinnanāvānaṃ āgatakāle te sāmike katvā amhepi khādissanti, etha ito palāyissāmā”ti tesu pañcasatesu aḍḍhateyyasatā “na mayaṃ etā vijahituṃ sakkhissāma, tumhe gacchatha, mayaṃ na palāyissāmā”ti āhaṃsu. Jeṭṭhavāṇijo attano vacanakāre aḍḍhateyyasate gahetvā tāsam bhīto palāyi.

Tasmiṃ pana kāle bodhisatto valāhakassayoniyam nibbatti, sabbaseto kālasīso muñjakeso iddhimā vehāsaṅgamo ahosi. So himavantato ākāse uppatitvā tambapaṇṇidīpaṃ gantvā tattha tambapaṇṇisare pallale sayamjātasāliṃ khāditvā gacchati. Evaṃ gacchanto ca “janapadam gantukāmā atthī”ti tikkhattuṃ karuṇāparibhāvitam mānusiṃ vācam bhāsati. Te bodhisattassa vacanaṃ sutvā upasaṅkamitvā añjaliṃ paggayha “sāmi, mayaṃ janapadam gamissāmā”ti āhaṃsu. Tena hi mayhaṃ piṭṭhiṃ abhiruhathāti. Appekacce abhiruhiṃsu, tesu ekacce vāladhiṃ gaṇhiṃsu, ekacce añjaliṃ paggahetvā aṭṭhaṃsuyeva. Bodhisatto antamaso añjaliṃ paggahetvā ṭhite sabbepi te aḍḍhateyyasate vāṇije attano ānubhāvena janapadam netvā sakasakaṭṭhānesu patitṭhapetvā attano vasanaṭṭhānaṃ āgamāsi. Tāpi kho yakkhiniyo aññesaṃ āgatakāle tattha ohīnake aḍḍhateyyasate manusse vadhitvā khādiṃsu.

Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave, yathā te yakkhinīnaṃ vasaṃ gatā vāṇijā jīvitakkhayaṃ pattā, valāhakassarājassa vacanakarā vāṇijā sakasakaṭṭhānesu patitṭhitā, evameva buddhānaṃ ovādaṃ akarontā bhikkhūpi bhikkhuniyopi upāsakāpi upāsikāyopi catūsu apāyesu pañcavidhabandhanakammakaraṇaṭṭhānādīsu mahādukkhaṃ pāpuṇanti. Ovādarkarā pana tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge vīsati brahmaloketi imāni ca ṭhānāni patvā amatamahānibbānaṃ sacchikatvā mahantaṃ sukhaṃ anubhavanti”ti vatvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca -

91. “Ye na kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
Byasanaṃ te gamissanti, rakkhasīhiva vāṇijā.

92. “Ye ca kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
Sothhiṃ pāraṃ gamissanti, valāheneva vāṇijā”ti.

91-92. Tattha ye na kāhantīti ye na karissanti. Byasanaṃ te gamissantīti te mahāvināsaṃ pāpuṇissanti. Rakkhasīhiva vāṇijāti rakkhasīhi palobhitavāṇijā viya. Sothhiṃ pāraṃ gamissantīti anantarāyena nibbānaṃ pāpuṇissanti. Valāheneva vāṇijāti valāheneva “āgacchathā”ti vuttā tassa vacanakarā vāṇijā viya. Yathā hi te samuddapāraṃ gantvā sakasakaṭṭhānaṃ agamaṃsu, evaṃ buddhānaṃ ovādarkarā saṃsārapāraṃ nibbānaṃ gacchantīti amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi - saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalasakadāgāmiphalaanāgāmiphalaarahattaphalāni pāpuṇṇimsu. “Tadā valāhakassarājassa vacanakarā aḍḍhateyyasatā vāṇijā buddhaparisā ahesuṃ, valāhakassarājā pana ahameva ahosi”nti.

Valāhakassajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

197. Mittāmittajātakavaṇṇanā

Na naṃ umhayate disvāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Aññataro bhikkhu “mayā gahite mayhaṃ upajjhāyo na kujjhissatī”ti upajjhāyena ṭhapitaṃ vissāseṇa ekaṃ vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ katvā pacchā upajjhāyaṃ āpucchi. Atha taṃ upajjhāyo “kiṃkāraṇā gaṇhī”ti vatvā “mayā gahite na kujjhissatīti tumhākaṃ vissāsenā”ti vutte “ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ vissāso nāmā”ti vatvā kuddho utṭhahitvā pahari. Tassa sā kiriyā bhikkhūsu pākāṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asuko kira daharo upajjhāyassa vissāseṇa vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ akāsi. Atha naṃ upajjhāyo ‘ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ vissāso nāmā’ti vatvā kuddho utṭhahitvā paharī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa bhikkhu attano saddhivihārikaṇa saddhiṃ avissāsiko, pubbepi avissāsikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tasmim isigaṇe eko tāpaso bodhisattassa vacanaṃ akatvā ekaṃ matamātikaṃ hatthipotakaṃ paṭijaggi. Atha naṃ so vuddhippatto māretvā araṇṇaṃ pāvisi. Tassa sarīrakiccaṃ katvā isigaṇo bodhisattaṃ parivāretvā - “bhante, kena nu ko kāraṇena mittabhāvo vā amittabhāvo vā sakkā jānitu”nti pucchi. Bodhisatto “iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti ācikkhanto imā gāthā avoca -

93. “Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṭinandati;
Cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomañca vattati.

94. “Ete bhavanti ākārā, amittasmim patitṭhitā;
Yehi amittaṃ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

93-94. Tattha na naṃ umhayate disvāti yo hi yassa amitto hoti, so taṃ puggalaṃ disvā na umhayate, hasitaṃ na karoti, pahaṭṭhākāraṃ na dasseti. Na ca naṃ paṭinandatīti tassa vacanaṃ sutvāpi taṃ puggalaṃ na paṭinandati, sādhu subhāsitaṃ na cānumodati. Cakkhūni cassa na dadātīti cakkhunā cakkhuṃ āhacca paṭimukho hutvā na oloketi, aññato cakkhūni harati. Paṭilomañca vattatīti tassa kāyakammampi vacīkammampi na roceti, paṭilomagāhaṃ gaṇhāti paccanīkagāhaṃ. Ākārāti kāraṇāni. Yehi amittanti yehi kāraṇehi tāni kāraṇāni disvā sutvā ca paṇḍito puggalo “ayaṃ me amitto”ti jāneyya, tato viparītehi pana mittabhāvo jānitabboti.

Evam bodhisatto mittāmittabhāvākāraṇāni ācikkhitvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā hatthiposaakatāpaso saddhivihāriko ahosi, hatthī upajjhāyo, isigaṇo buddhapaṇḍitaṃ, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā sattamā.

198. Rādhajātakavaṇṇanā

Pavāsā āgato tātāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ, bhante”ti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkātāitthiṃ disvā kilesavasenā”ti āha. Atha naṃ satthā “mātugāmo nāma bhikkhu na sakkā rakkhituṃ, pubbepi dovārike ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na sakkhiṃsu, kiṃ te itthiyā, laddhāpi sā rakkhituṃ na sakkā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvayoniyaṃ nibbatti, “rādho”tissa nāmaṃ, kaniṭṭhabhātā panassa poṭṭhapādo nāma. Te ubhopi taruṇakāleyeva eko luddako gahetvā bārāṇasiyaṃ aññatarassa brāhmaṇassa adāsi, brāhmaṇo te puttattāhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Brāhmaṇassa pana brāhmaṇī arakkhitā dussilā. So vohārakaraṇatthāya gacchanto te suvapotaṃ āmantetvā “tātā, ahaṃ vohārakaraṇatthāya gacchāmi, kāle vā vikāle vā tumhākaṃ mātu karaṇakammaṃ olokeyyātha, aññassa purisassa gamanabhāvaṃ vā agamanabhāvaṃ vā jāneyyāthā”ti brāhmaṇiṃ suvapotaṃ paṭicchāpetvā agamāsi. Sā tassa nikkhantakālato paṭṭhāya anācāraṃ cari, rattimpī divāpi āgacchantānaṃ gacchantānaṃ pamāṇaṃ natthi.

Taṃ disvā poṭṭhapādo rādhaṃ pucchi - “brāhmaṇo imaṃ brāhmaṇiṃ amhākaṃ niyyādetvā gato, ayaṇca pāpakammaṃ karoti, vadāmi na”nti. Rādho “mā vadāhi”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā “amma, kiṃkāraṇā pāpakammaṃ karosi”ti āha. Sā taṃ māretukāmā hutvā “tātā, tvaṃ nāma mayhaṃ putto, ito paṭṭhāya na karissāmi, ehi, tātā, tāvā”ti piyāyamaṇā viya pakkosivā āgataṃ gahetvā “tvaṃ maṃ ovadasi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti gīvaṃ parivattetvā māretvā uddhanantaresu pakkhipi. Brāhmaṇo āgantvā vissamivā bodhisattaṃ “kiṃ, tātā rādha, mātā te anācāraṃ karoti, na karoti”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha -

95. “Pavāsā āgato tātā, idāni nacirāgato;
Kaccinnu tātā te mātā, na aññamupasevatī”ti.

Tassattho - ahaṃ, tātā rādha, pavāsā āgato, so camhi idāneva āgato nacirāgato, tena pavattiṃ ajānanto taṃ pucchāmi - “kacci nu te, tātā, mātā aññaṃ purisaṃ na upasevatī”ti.

Rādho “tātā, paṇḍitā nāma bhūtaṃ vā abhūtaṃ vā aniyyānikaṃ nāma na kathesu”nti ñāpento dutiyaṃ gāthamāha -

96. “Na kho panetaṃ subhaṇaṃ, giraṃ saccupasaṃhitāṃ;
Sayetha poṭṭhapādova, mummure upakūthito”ti.

Tattha giranti vacanaṃ. Tañhi yathā idāni girā, evaṃ tadā “gira”nti vuccati, so suvapotaṃ liṅgaṃ anādiyivā evamāha. Ayaṃ panettha attho - tātā, paṇḍitena nāma saccupasaṃhitāṃ yathābhūtaṃ atthayuttaṃ sabhāvavacanampi aniyyānikaṃ na

subhaṇaṃ. Aniyyānikañca saccaṃ bhaṇanto sayetha poṭṭhapādova, mummure upakūthito, yathā poṭṭhapādo kukkuḷe jhāmo sayati, evaṃ sayeyyāti.
“Upakūdhito”tipi pāṭho, ayamevattho.

Evaṃ bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṃ desetvā “mayāpi imasmiṃ ṭhāne vasiṭuṃ na sakkā”ti brāhmaṇaṃ āpucchitvā araṇṇameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. “Tadā poṭṭhapādo ānando ahosi, rādho pana ahameva ahosi”nti.

Rādhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

199. Gahapatijātakavaṇṇanā

Ubhayaṃ me na khamatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitameva bhikkhuṃ ārabba kathesi. Kathento ca “mātugāmo nāma arakkhito, pāpakammaṃ katvā yena kenaci upāyena sāmikaṃ vañcetiyeṃvā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe gahapatikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ gaṇhi. Tassa bhariyā dussilā gāmabhojakena saddhiṃ anācāraṃ carati. Bodhisatto taṃ ṇatvā pariggaṇhanto carati. Tadā pana antovasse bījesu nīhaṭesu chātakaṃ ahosi, sassānaṃ gabbhagahaṇakālo jāto. Sakalagāmavāsino “īto māsadvayena sassāni uddharitvā vīhiṃ dassāmā”ti ekato hutvā gāmabhojakassa hatthato ekaṃ jaragoṇaṃ gahetvā maṃsaṃ khādīṃsu.

Athekadivasāṃ gāmabhājako khaṇaṃ oloketvā bodhisattassa bahigatavelāyaṃ gehaṃ pāvisi. Tesāṃ sukhanipannakkhaṇeyeva bodhisatto gāmadvārena pavisitvā gehābhimukho pāyāsi. Sā itthī gāmadvārābhimukhī taṃ disvā “ko nu kho eso”ti ummāre ṭhatvā oloketi “soyevā”ti ṇatvā gāmabhojakassa ācikkhi, gāmabhojako bhīto pakampi. Atha naṃ sā “mā bhāyi, attheko upāyo, amhehi tava hatthato goṇamaṃsaṃ khāditaṃ, tvaṃ maṃsamūlaṃ sodhento viya hohi, ahaṃ koṭṭhaṃ āruya koṭṭhadvāre ṭhatvā ‘vīhi natthī’ti vakkhāmi. Tvaṃ gehamajjhe ṭhatvā ‘amhākaṃ ghare dārakā chātā, maṃsamūlaṃ me dehī’ti punappunaṃ codeyyāsī”ti vatvā koṭṭhaṃ āruya koṭṭhadvāre nisīdi. Itaro gehamajjhe ṭhatvā “maṃsamūlaṃ dehī”ti vadati. Sā koṭṭhadvāre nisinnā “koṭṭhe vīhi natthi, sasse uddharante dassāmi gacchāhi”ti āha.

Bodhisatto gehaṃ pavisitvā tesāṃ kiriyaṃ disvā “imāya pāpāya kataupāyo esa bhavissatī”ti ṇatvā gāmabhojakaṃ āmantetvā “so gāmabhojaka amhe tava jaragoṇassa maṃsaṃ khādantā ‘īto māsadvayena vīhiṃ dassāmā’ti khādimha, tvaṃ aḍḍhamāsampi anatikkamitvā idāneva kasmā āharāpesi, na tvaṃ iminā kāraṇena āgato, aññena kāraṇena āgato bhavissasi, mayhaṃ tava kiriyā na ruccati, ayampi anācārā pāpadhammā koṭṭhe vīhiṇaṃ abhāvaṃ jānāti, sā dāni koṭṭhaṃ āruya ‘vīhi natthī’ti vadati, tvampi ‘dehī’ti vadati, ubhinnaṃ vo karaṇaṃ mayhaṃ na ruccatī”ti etamatthaṃ pakāseto imā gāthā avoca -

97. “Ubhayaṃ me na khamati, ubhayaṃ me na ruccati;
Yācāyaṃ koṭṭhamotiṇṇā, nadassaṃ iti bhāsati.

98. “Taṃ taṃ gāmapati brūmi, kadare appasmi jīvite;
Dve māsē saṅgamaṃ katvā, maṃsaṃ jaraggavaṃ kisaṃ;

Appattakāle codesi, tampi mayhaṃ na ruccatī”ti.

97-98. Tattha taṃ taṃ gāmapati brūmīti, ambho gāmajettṭhaka, tena kāraṇena taṃ vadāmi. Kadare appasmi jīvītetī amhākaṃ jīvitaṃ nāma kadarañceva thaddhaṃ lūkaṃ kasiraṃ appaṇca mandam parittaṃ, tasmaṃ no evarūpe jīvite vattamāne. Dve māse saṅgaram katvā, maṃsaṃ jaraggavaṃ kisanti amhākaṃ maṃsaṃ gaṇhantānaṃ jaraggavaṃ kisaṃ dubbalaṃ jaragoṇaṃ dadamāno tvaṃ “dvīhi māsehi mūlaṃ dātabba”nti evaṃ dve māse saṅgaram paricchedaṃ katvā. Appattakāle codesīti tasmaṃ kāle asampatte antarāva codesi. Tampi mayhaṃ na ruccatīti yā cāyaṃ pāpadhammā dussilā antokoṭṭhe vīhīnaṃ natthibhāvaṃ jānamānāva ajānantī viya hutvā koṭṭhamotiṇṇā koṭṭhadvāre ṭhatvā na dassaṃ iti bhāsati, yañca tvaṃ akāle codesi, tampīti idaṃ ubhayampi mama neva khamati na ruccatīti.

Evaṃ so kathentova gāmapajakaṃ cūlāya gahetvā kaḍḍhitvā gehamajjhe pātetvā “gāmapajakomhīti parassa rakkhitagopitabhaṇḍe aparajjhasī”tiādīhi paribhāsītva pothetvā dubbalaṃ katvā gīvāya gahetvā gehā nikkakḍḍhitvā tampi duṭṭhaitthiṃ kesesu gahetvā koṭṭhā otāretvā nippothetvā “sace puna evarūpaṃ karosi, jānissasī”ti santajjesi. Tato paṭṭhāya gāmapajako taṃ gehaṃ oloketumpi na visahi, sāpi pāpā puna manasāpi aticaritum nāsakkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. “Tadā gāmapajako devadatto, niggaḥakārako gahapati pana ahameva ahosi”nti.

Gahapatijātakavaṇṇanā navamā.

200. Sādhūsīlajātakavaṇṇanā

Sarīradabyanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram brāhmaṇaṃ ārabha katesi. Tassa kira catasso dhītaro ahesuṃ. Tā cattāro janā patthenti, tesu eko abhirūpo sarīrasampanno, eko vayappatto mahallako, eko jātisampanno, eko sīlavā. Brāhmaṇo cintesi - “dhītaro nivesentena patitṭhāpentena kassa nu kho dātabbā, kiṃ rūpasampannassa, udāhu vayappattassa, jātisampannasīlavantānaṃ aññatarassā”ti. So cintentopi ajānitvā “imaṃ kāraṇaṃ sammāsambuddho jānissati, taṃ pucchitvā etesaṃ antare anucchavikassa dassāmī”ti gandhamālādīni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna ādito paṭṭhāya tamatthaṃ ārocetvā “bhante, imesu catūsu janesu kassa dātuṃ vaṭṭatī”ti pucchi. Satthā “pubbepi paṇḍitā etaṃ pañhaṃ kathayimṃsu, bhavaśāṅkhepagatattā pana sallakkhetum na sakkosī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā āgantvā bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkho ācariyo ahosi. Athekassa brāhmaṇassa catasso dhītaro ahesuṃ, tā evameva cattāro janā patthayimṃsu. Brāhmaṇo “kassa nu kho dātabbā”ti ajānanto “ācariyaṃ pucchitvā dātabbayuttakassa dassāmī”ti tassa santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha -

99. “Sarīradabyaṃ vuḍḍhabyaṃ, sojaccaṃ sādhusīliyaṃ;
Brāhmaṇaṃ teva pucchāma, kannu tesāṃ vanimhase”ti.

Tattha “sarīradabya”ntiādīhi tesam catunnam vijjamāne guṇe pakāseti. Ayañhettha adhippāyo - dhītaro me cattāro janā patthenti, tesu ekassa sarīradabyamatthi, sarīrasampadā abhirūpabhāvo samvijjati. Ekassa vuḍḍhabyaṃ vuḍḍhibhāvo mahallakatā atthi. Ekassa sojaccam sujātītā jātisampadā atthi. “Sujacca”ntipi pāṭho. Ekassa sādhusīliyaṃ sundarasīlabhāvo sīlasampadā atthi. Brāhmaṇaṃ teva pucchāmāti tesu asukassa nāmetā dātabbāti ajānantā mayaṃ bhavantaṃ brāhmaṇaññeva pucchāma. Kannu tesam vanimhaseti tesam catunnam janānaṃ kam vanimhase, kam icchāma, kassa tā kumārikā dadāmāti pucchati.

Taṃ sutvā ācariyo “rūpasampadādīsu vijjamānāsupi vipannasīlo gārayho, tasmā taṃ nappamānaṃ, amhākaṃ sīlavantabhāvo ruccatī”ti imamatthaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha -

100. “Attho atthi sarīrasmiṃ, vuḍḍhabyaṃ namo kare;
Attho atthi sujātasmiṃ, sīlam asmāka ruccatī”ti.

Tattha attho atthi sarīrasminti rūpasampanne sarīrepi attho viseso vuddhi atthiyeva, “natthī”ti na vadāmi. Vuḍḍhabyaṃ namo kareti vuḍḍhabhāvassa pana namakkārameva karomi. Vuḍḍhabhāvo hi vandanamānanaṃ labhati. Attho atthi sujātasminti sujātepi purise vuḍḍhi atthi, jātisampattipi icchitabbāyeva. Sīlam asmāka ruccatīti amhākaṃ pana sīlameva ruccati. Sīlavā hi ācārasampanno sarīradabyavirahitopi pujjo pāsaṃsoti. Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā sīlavantasseva dhītaro adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi - saccapariyosāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā brāhmaṇo ayameva brāhmaṇo ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Sādhusīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Ruhakavaggo pañcama.

Tassuddānaṃ -

Ruhakaṃ sirikāḷakaṃ, padumaṃ maṇicorakaṃ;
Pabbatūpattharavalāhaṃ, mittāmittañca rādhañca;
Gahapati sādhusīlaṃ.

6. Natamdaḷhavaggo

201. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā

Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrāti idaṃ satthā jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabha katesi. Tasmīṃ kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakacore ānetvā kosalarañño dassetuṃ. Te rājā addubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattā jānapadā bhikkhū satthāraṃ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭṭhikantā sāyanhasamaye tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante, ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā addubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavanta diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho tehi bandhanehi thirataṃ nāma aññaṃ bandhana”nti pucchimsu. Satthā “bhikkhave, kiṃ bandhanāni

nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaṃ puttadārādīsu taṇhāsaṅkhātāṃ
kilesabandhanaṃ, etaṃ etehi bandhanehi sataguṇena saḥassaguṇena thirataṃ,
evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā
himavantaṃ pavisitvā pabbajissū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ
duggatagahapatikule nibbatti, tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhaṭṭiṃ katvā
mātaraṃ posesi, athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ gehe katvā
aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. So gabbhassa
patiṭṭhitabhāvaṃ ajānanto “bhadde, tvaṃ bhaṭṭiṃ katvā jīvāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti
āha. Sāpi “gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dāraṃ disvā pabbajissasī”ti āha. So
“sādhū”ti sampatīcchitvā tassā vijātakāle “bhadde, tvaṃ sotthinā vijātā, idānāhaṃ
pabbajissāmī”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttakassa tāva thanapānato
apagamanakālaṃ āgamehī”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi.

So cintesi - “imaṃ sampatīcchāpetvā gantaṃ na sakkā, imissā anācikkhitvā
palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvā ratthibhāge utṭhāya palāyi. Atha
naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ, sāmī, mātuposako nāma, vissajjetha
ma”nti tehi attānaṃ vissajjāpetvā ekasmiṃ ṭhāne vasitvā aggadvāreneva
nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo
ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. So tattha vasanto “evarūpampi nāma me
ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chindita”nti udānaṃ
udānento imā gāthā avoca -

101. “Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, yadāyasaṃ dārujaṃ pabbajāṇa;
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu, puttesu dāresu ca yā apekkhā.
102. “Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, ohāriṇaṃ sīthilaṃ duppamuñcaṃ;
Etampi chetvāna vajanti dhīrā, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

101-102. Tattha dhīrāti dhitimantā, dhikkatapāpāti dhīrā. Atha vā dhī vuccati paññā,
tāya paññāya samannāgatāti dhīrā, buddhā paccekabuddhā buddhasāvaka
bodhisattā ca ime dhīrā nāma. Yadāyasantiādīsu yaṃ saṅkhalikasaṅkhātāṃ ayasā
nibbattaṃ āyasaṃ, yaṃ addubandhanasaṅkhātāṃ dārujaṃ, yaṇca pabbajatiṇehi vā
aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā katarajjubandhanaṃ, taṃ āyasādiṃ chindituṃ
sakuṇeyyabhāvena dhīrā daḷhaṃ thiranti nāhu na kathenti. Sārattarattāti sārattā
hutvā rattā, balavarāgarattāti attho. Maṇikuṇḍalesūti maṇīsu ca kuṇḍalesu ca,
maṇiyuttesu vā kuṇḍalesu.

Etaṃ daḷhanti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesam yo ca sārāgo, yā ca tesam
puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayaṃ bandhanaṃ daḷhaṃ thiranti dhīrā
āhu. Ohārinanti ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti
ohāriṇaṃ. Sithilanti bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na
nīharati, bandhanabhāvampi na jānāpeti, thalapathajalapathādīsu kammāni kātuṃ
detīti sithilaṃ. Duppamuñcanti taṇhālobhavasena hi ekavārampi uppannaṃ
kilesabandhanaṃ datṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummocayaṃ hotīti duppamuñcaṃ.
Etampi chetvānāti etaṃ evaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ ñāṇakhaggena chinditvā
ayadāmāni chinditvā mattavaravāraṇā viya pañjare chinditvā sīhapotakā viya ca

dhīrā vatthukāmakilesakāme ukkārabhūmiṃ viya jigucchamānā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya vajanti pakkamanti, pakkamitvā ca pana himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānasukhena vītināmentīti.

Evam bodhisatto imaṃ udānaṃ udānetvā aparihīnājjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā mātā mahāmāyā ahosi, pitā suddhodanamahārājā, bhariyā rāhulamātā, putto rāhulo, puttadāraṃ pahāya nikkhamitvā pabbajito puriso pana ahameva ahosi”nti.

Bandhanāgārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

202. Keḷisīlajātakavaṇṇanā

Haṃsā koñcā mayūrā cāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ lakuṇḍakabhaddiyaṃ ārabba kathesi. So kirāyasmā buddhasāsane pākaṭo ahosi paññāto madhurassaro madhuradhammakathiko paṭisambhidāppatto mahākhīṇāsavo asītiyā mahātherānaṃ antaro pamāṇena omako lakuṇḍako sāmaṇero viya, khuddako kīlanatthāya kato viya. Tasmīṃ ekadivasam tathāgataṃ vanditvā jetavanakoṭṭhakaṃ gate janapadā tiṃsamattā bhikkhū “dasabalaṃ vandissāmā”ti jetavanaṃ pavisantā vihāraṃkoṭṭhake theram disvā “sāmaṇero eso”ti saññāya theram cīvarakaṇṇe gaṇhantā hatthe gaṇhantā sīsaṃ gaṇhantā nāsāya parāmasantā kaṇṇesu gahetvā cāletvā hatthakukkuccaṃ katvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisīditvā satthārā madhuraṃpaṭisanthāre kate pucchimsu - “bhante, lakuṇḍakabhaddiyatthero kira nāmeko tumhākaṃ sāvako madhuradhammakathiko atthi, kahaṃ so idānī”ti. “Kiṃ pana, bhikkhave, daṭṭhukāmatthā”ti? “Āma, bhante”ti. “Yaṃ, bhikkhave, tumhe dvāraṃkoṭṭhake disvā cīvarakaṇṇādīsu gaṇhantā hatthakukkuccaṃ katvā āgatā, esa so”ti. “Bhante, evarūpo patthitapatthano abhinīhārasampanno sāvako kiṃkāraṇā appesakkho jāto”ti? Satthā “attanā katapāpakammaṃ nissāyā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko devarājā ahosi. Tadā brahmadattassa jiṇṇaṃ jarāppattaṃ hatthiṃ vā assaṃ vā goṇaṃ vā dassetuṃ na sakkā, keḷisīlo hutvā tathārūpaṃ disvāva anubandhāpeti, jiṇṇasakaṭampi disvā bhindāpeti, jiṇṇamātugāme disvā pakkosāpetvā udare paharāpetvā pātāpetvā puna uṭṭhāpetvā bhāyāpeti, jiṇṇapurise disvā laṅghake viya bhūmiyaṃ saṃparivattakādīkīlaṃ kīlāpeti, apassanto “asukaghare kira mahallako atthī”ti sutvāpi pakkosāpetvā kīlati. Manussā lajjantā attano mātāpitara tiroraṭṭhāni pesenti, mātupaṭṭhānadhammo pitupaṭṭhānadhammo pacchijji, rājasevakāpi keḷisīlāva ahesuṃ. Matamatā cattāro apāye pūrenti, devaparisā parihāyati.

Sakko abhinave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇa”nti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “damessāmi na”nti mahallakavaṇṇaṃ abhinimminivā jiṇṇayānake dve takkacāṭiyo āropetvā dve jaragoṇe yojetvā ekasmiṃ chaṇadivase alaṅkatahatthiṃ abhiruhitvā brahmadatte alaṅkatanagaraṃ padakkhiṇaṃ karonte pilotikanivattho taṃ yānakaṃ pājento rañño abhimukho agamāsi. Rājā jiṇṇayānakaṃ disvā “etaṃ yānakaṃ apanethā”ti vadati. Manussā “kahaṃ, deva, na passāmā”ti āhaṃsu. Sakko attano ānubhāvena raññoyeva dassesi. Atha naṃ bahusampatte tasmīṃ tassa

uparibhāgena pājento rañño matthake ekaṃ cāṭiṃ bhinditvā nivattāpento dutiyaṃ bhindi. Athassa sīsato paṭṭhāya ito cito ca takkaṃ paggharati, so tena aṭṭiyati harāyati jigucchati. Athassa taṃ upaddutabhāvaṃ ñatvā sakko yānakaṃ antaradhāpetvā sakkattabhāvaṃ māpetvā vajirahattho ākāse ṭhatvā “pāpa adhammikaṛāja, kiṃ tvaṃ mahallako na bhavissasi, tava sarīraṃ jarā na paharissati, keḷisīlo hutvā vuḍḍhe viheṭṭhanakammaṃ karosī, ekakaṃ taṃ nissāya etaṃ kammaṃ katvā matamatā apāye paripūrenti, manussā mātāpitāro paṭijaggitum na labhanti. Sace imamhā kammā na viramissasi, vajirena te sīsaṃ padālessāmi, mā ito paṭṭhāyetaṃ kammaṃ akatthā”ti santajjetvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā vuḍḍhāpacāyikakammasa ānisaṃsaṃ pakāsetvā ovaḍitvā sakaṭṭhānameva agamaṣi. Rājā tato paṭṭhāya tathārūpaṃ kammaṃ kātuṃ cittampi na uppādesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca -

103. “Haṃsā koñcā mayūrā ca, hatthayo pasadā migā;
Sabbe sīhassa bhāyanti, natthi kāyasmi tulyatā.

104. “Evameva manussesu, daharo cepi paññavā;
So hi tattha mahā hoti, neva bālo sarīravā”ti.

103-104. Tattha pasadā migāti pasadasaṅkhātā migā, pasadā migā ca avasesā migā cātipi attho. “Pasadamigā”tipi pāṭho, pasadā migāti attho. Natthi kāyasmi tulyatāti sarīre pamāṇaṃ nāma natthi. Yadi bhaveyya, mahāsarīrā hatthino ceva pasadamigā ca sīhaṃ māreyyum, sīho haṃsādayo khuddakasarīreyeva māreyya, khuddakāyeva sīhassa bhāyeyyum, na mahantā. Yasmā panetaṃ natthi, tasmā sabbepi te sīhassa bhāyanti. Sarīravāti bālo mahāsarīropi mahā nāma na hoti, tasmā lakuṇḍakabhaddiyo sarīrena khuddakopi mā taṃ ñāṇenapi khuddakoti maññitthāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tesu bhikkhūsu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesum. “Tadā rājā lakuṇḍakabhaddiyo ahosi, so tāya keḷisilatāya paresaṃ keḷinissayo jāto, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Keḷisīlajātakavaṇṇanā dutiyā.

203. Khandhajātakavaṇṇanā

Virūpakkhehi me mettanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhum ārabha kathesi. Taṃ kira jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālentaṃ pūtirukkhantarā nikkhamitvā eko sappo pādaṅguliyaṃ ḍaṃsi, so tattheva mato. Tassa matabhāvo sakalavihāre pākaṭo ahosi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum - “āvuso, asuko kira bhikkhu jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālento sappena daṭṭho tattheva mato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “sace so, bhikkhave, bhikkhu cattāri ahirājakulāni ārabha mettaṃ abhāvayissa, na naṃ sappo ḍaṃseyya. Porāṇakatāpasāpi anuppanne buddhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāvetvā tāni ahirājakulāni nissāya uppajjanakabhayato muccimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese ekasmiṃ gaṅgānivattane assamapadaṃ māpetvā

jhānakīḷaṃ kīḷanto isigaṇaparivuto vihāsi. Tadā gaṇgātīre nānappakārā dīghajātikā isīnaṃ paripantham karonti, yebhuyyena isayo jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Tāpasā tamatthaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto sabbe tāpase sannipātāpetvā “sace tumhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāveyyātha, na vo sappā ḍaṃseyyuṃ, tasmā ito paṭṭhāya catūsu ahirājakulesu evaṃ mettaṃ bhāvēthā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

105. “Virūpakkhehi me mettaṃ, mettaṃ erāpathehi me;
Chabyāputtehi me mettaṃ, mettaṃ kaṇhāgotamakehi cā”ti.

Tattha virūpakkhehi me mettanti virūpakkhanāgarājakulehi saddhiṃ mayhaṃ mettaṃ. Erāpathādīsupi eseva nayo. Etānipi hi erāpathanāgarājakulaṃ chabyāputtanāgarājakulaṃ kaṇhāgotamakanāgarājakulanti nāgarājakulāneva.

Evaṃ cattāri nāgarājakulāni dassetvā “sace tumhe etesu mettaṃ bhāvetuṃ sakkhissatha, dīghajātikā vo na ḍaṃsissanti na viheṭhessanti”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

“Apādakehi me mettaṃ, mettaṃ dvipādakehi me;
Catuppadehi me mettaṃ, mettaṃ bahuppadehi me”ti.

Tattha paṭhamapadena odissakaṃ katvā sabbesu apādakesu dīghajātikesu ceva macchesu ca mettābhāvanā dassetvā, duttiyapadena manussesu ceva pakkhijātesu ca, tatiyapadena hatthiassādīsū sabbacatuppadesu, catutthapadena vicchikasatapadiuccāliṅgapāṇakamakkaṭakādīsū.

Evaṃ sarūpena mettābhāvanaṃ dassetvā idāni āyācanavasena dassento imaṃ gāthamāha -

“Mā maṃ apādako hiṃsi, mā maṃ hiṃsi dvipādako;
Mā maṃ catuppado hiṃsi, mā maṃ hiṃsi bahuppado”ti.

Tattha mā manti etesu apādakādīsū koci ekopi mā maṃ hiṃsatu, mā viheṭhetūti evaṃ āyācantā mettaṃ bhāvēthāti attho.

Idāni anodissakavasena mettābhāvanaṃ dassento imaṃ gāthamāha -

“Sabbe sattā sabbe pāṇā, sabbe bhūtā ca kevalā;
Sabbe bhadrāni passantū, mā kañci pāpamāgamā”ti.

Tattha taṇhādiṭṭhivasena vaṭṭe pañcasu khandhesu āsattā visattā laggā laggitāti sattā, assāsapassāsapavattanasāṅkhātena pāṇanavasena pāṇā, bhūtabhāvitānibbattanavasena bhūtāti evaṃ vacanamattaviseso veditabbo. Avisesena pana sabbānīpetāni padāni sabbasattasaṅgāhakāneva. Kevalāti sakalā. Idaṃ sabbasaddasseva hi pariyāyavacanaṃ. Bhadrāni passantūti sabbepete sattā bhadrāni sādhuṇi kalyāṇāneva passantū. Mā kañci pāpamāgamāti etesu kañci ekaṃ sattampi pāpaṃ lāmaṃ dukkhaṃ mā āgamā, mā āgacchatu mā pāpuṇātu, sabbe averā abyāpajjā sukhī niddukkhā hontūti.

Evaṃ “sabbasattesu anodissakavasena mettaṃ bhāvēthā”ti vatvā puna tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussarāpetuṃ -

106. “Appamāṇo buddho, appamāṇo dhammo;

Appamāṇo saṅgho''ti āha.

Tattha pamāṇakarāṇaṃ kilesāṇaṃ abhāvena guṇānañca pamāṇābhāvena buddharatanaṃ appamāṇaṃ. Dhammoti navavidho lokuttaradhammo. Tassapi pamāṇaṃ kātuṃ na sakkāti appamāṇo. Tena appamāṇena dhammena samannāgatattā saṅghopi appamāṇo.

Iti bodhisatto ''imesaṃ tiṇṇaṃ ratanāṇaṃ guṇe anussarathā''ti vatvā tiṇṇaṃ ratanāṇaṃ appamāṇaguṇataṃ dassetvā sappamāṇe satte dassetuṃ -

''Pamāṇavantāni sarīsapāni, ahi vicchika satapadī;
Uṇṇanābhi sarabū mūsikā''ti āha.

Tattha sarīsapānīti sappadīghajātikāṇaṃ nāmaṃ. Te hi sarantā gacchanti, sirena vā sapantīti sarīsapā. ''Ahī''tiādi tesam sarūpato nidassanaṃ. Tattha uṇṇanābhīti makkaṭako. Tassa hi nābhito uṇṇasadisam suttaṃ nikkhamati, tasmā ''uṇṇanābhī''ti vuccati. Sarabūti gharagoḷikā.

Iti bodhisatto ''yasmā etesaṃ antorāgādayo pamāṇakarā dhammā atthi, tasmā tāni sarīsapādīni pamāṇavantāni''ti dassetvā ''appamāṇāṇaṃ tiṇṇaṃ ratanāṇaṃ ānubhāvena ime pamāṇavantā sattā rattindivaṃ parittakammaṃ karontūti evaṃ tiṇṇaṃ ratanāṇaṃ guṇe anussarathā''ti vatvā tato uttari kattabbaṃ dassetuṃ imaṃ gāthamāha -

''Katā me rakkhā katā me parittā, paṭikkamantu bhūtāni;
Sohaṃ namo bhagavato, namo sattannaṃ sammāsambuddhāna''nti.

Tattha katā me rakkhāti mayā ratanattayaguṇe anussarantena attano rakkhā gutti katā. Katā me parittāti parittāṇampi me attano kataṃ. Paṭikkamantu bhūtānīti mayi ahitajjhāsayaṇi bhūtāni paṭikkamantu apagacchantu. Sohaṃ namo bhagavatoti so ahaṃ evaṃ kataparitto atīssa parinibbutassa sabbassapi buddhassa bhagavato namo karomi. Namō sattannaṃ sammāsambuddhānanti visesena pana atīte paṭipāṭiyā parinibbutānaṃ sattannaṃ sammāsambuddhānaṃ namo karomīti.

Evaṃ ''namakkāraṃ karontāpi satta buddhe anussarathā''ti bodhisatto isigaṇassa imaṃ parittaṃ bandhitvā adāsi. Ādito pana paṭṭhāya dvīhi gāthāhi catūsu ahirājakulesu mettāya dīpitattā odissakānodissakavasena vā dvinnaṃ mettābhāvanānaṃ dīpitattā idaṃ parittaṃ idha vuttanti veditabbaṃ, aññaṃ vā kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ. Tato paṭṭhāya isigaṇo bodhisattassa ovāde ṭhatvā mettaṃ bhāvesi, buddhaguṇe anussari. Evametesu buddhaguṇe anussarantesuyeva sabbe dīghajātikā paṭikkamiṃsu. Bodhisattopi brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - ''tadā isigaṇo buddhāparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi''nti.

Khandhajātakavaṇṇanā tatiyā.

204. Vīrakajātakavaṇṇanā

Api vīraka passesīti idaṃ satthā jetavane viharanto sugatālayaṃ ārabha kathesi. Devadattassa parisaṃ gahetvā āgatesu hi theresu satthā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti pucchitvā “sugatālayaṃ, bhante, dassesī”ti vutte “na kho, sāriputta, idāneva devadatto mama anukariyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi vināsaṃ pāpuṇī”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese udakakāyoniyaṃ nibbattitvā ekaṃ saraṃ upanissāya vasi, “vīrako”tissa nāmaṃ ahosi. Tadā kāsiraṭṭhe dubbhikkhaṃ ahosi, manussā kākabhattaṃ vā dātuṃ yakkhanāgabalikammaṃ vā kātuṃ nāsakkhiṃsu. Chātakaraṭṭhato kākā yebhuyyena araṇṇaṃ pavisiṃsu. Tattheke bārāṇasivāsī saviṭṭhako nāma kāko kākīṃ ādāya vīrakassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ saraṃ nissāya ekamante vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ tasmīṃ sare gocaraṃ gaṇhanto vīrakaṃ saraṃ otaritvā macche khāditvā paccuttaritvā sarīraṃ sukkhāpentaṃ disvā “imaṃ udakakākaṃ nissāya sakkā bahū macche laddhuṃ, imaṃ upaṭṭhahissāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ, sammā”ti vutte “icchāmi taṃ sāmī upaṭṭhahitu”nti vatvā “sādhū”ti tena sampaṭicchito tato paṭṭhāya upaṭṭhāsi. Vīrakopi tato paṭṭhāya attano yāpanamattaṃ khāditvā macche uddharitvā saviṭṭhakassa deti. Sopi attano yāpanamattaṃ khāditvā sesaṃ kākiyā deti.

Tassa aparabhāge māno uppajji - “ayampi udakakāko kālako, ahampi kālako, akkhituṇḍapādehipi etassa ca mayhañca nānākaraṇaṃ natthi, ito paṭṭhāya iminā gahitamacchehi mayhaṃ kammaṃ natthi, ahameva gaṇhissāmī”ti. So vīrakaṃ upasaṅkamitvā “samma, ito paṭṭhāya ahameva saraṃ otaritvā macche gaṇhissāmī”ti vatvā “na tvaṃ, samma, udakaṃ otaritvā macche gaṇhanakakule nibbatto, mā nassī”ti tena vāriyamānopi vacanaṃ anādiyitvā saraṃ oruyha udakaṃ pavisitvā ummujjamāno sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ nāsakkhi, sevālantare laggi, aggatuṇḍameva paññāyi. So nirassāso antoudakeyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa bhariyā āgamaṇaṃ apassamānā taṃ pavattiṃ jānanatthaṃ vīrakassa santikaṃ gantvā “sāmī, saviṭṭhako na paññāyati, kahaṃ nu kho so”ti pucchamānā paṭṭhamam gāthamāha -

107. “Api vīraka passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ;
Mayūragīvasaṅkāsaṃ, paṭiṃ mayhaṃ saviṭṭhaka”nti.

Tattha api, vīraka, passesīti, sāmī vīraka, api passasi. Mañjubhāṇakanti mañjubhāṇinaṃ. Sā hi rāgavasena “madhurassaro me patī”ti maññati, tasmā evamāha. Mayūragīvasaṅkāsaṃ moragīvasamānavāṇaṃ.

Taṃ sutvā vīrako “āma, jānāmi te sāmikassa gataṭṭhāna”nti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

108. “Udakathalacarassa pakkhino, niccaṃ āmakamacchabhajino;
Tassānukaraṃ saviṭṭhako, sevāle paliguṇṭhito mato”ti.

Tattha udakathalacarassāti uduke ca thale ca carituṃ samatthassa. Pakkhinoti attānaṃ sandhāya vadati. Tassānukaranti tassa anukaronto. Sevāle paliguṇṭhito matoti udakaṃ pavisitvā sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ asakkonto sevālapariyonaddho antoudakeyeva mato, passa, etassa tuṇḍam dissatīti. Taṃ sutvā kākī paridevitvā bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā saviṭṭhako devadatto ahosi, vīrako pana ahameva ahosi”nti.

Vīrakajātakavaṇṇanā catutthā.

205. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā

Sobhati maccho gaṅgeyyoti idaṃ satthā jetavane viharanto dve daharabhikkhū ārabha kathesi. Te kira sāvatthivāsino kulaputtā sāsane pabbajitvā asubhabhāvanaṃ anuuyūñjitvā rūpapaṃsaṃsakā hutvā rūpaṃ upalāḍentā vicariṃsu. Te ekadivasam “tvam na sobhasi, ahaṃ sobhāmī”ti rūpaṃ nissāya uppannavivādā avidūre nisinnaṃ ekaṃ mahallakattheraṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī”ti taṃ upasaṅkamitvā “bhante, ko amhesu sobhano”ti pucchiṃsu. So “āvuso, tumhehi ahameva sobhanataro”ti āha. Daharā “ayaṃ mahallako amhehi pucchitaṃ akathetvā apucchitaṃ kathetī”ti taṃ paribhāsivā pakkamīsu. Sā tesam kiriyā bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asuko mahallako thero kira te rūpanissitake dahare lajjāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ime dve daharā idāneva rūpapaṃsaṃsakā, pubbepe te rūpameva upalāḍentā vicariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gaṅgātīre rukkhadevatā ahosi. Tadā gaṅgāyamunānaṃ samāgamaṭṭhāne gaṅgeyyo ca yāmuneyyo ca dve macchā “ahaṃ sobhāmi, tvam na sobhasi”ti rūpaṃ nissāya vivadamānā avidūre gaṅgātīre kacchapaṃ nipannaṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī”ti taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho, samma kacchapa, gaṅgeyyo sobhati, udāhu yāmuneyyo”ti pucchiṃsu. Kacchapo “gaṅgeyyopi sobhati, yāmuneyyopi sobhati, tumhehi pana dvīhi ahameva atirekataraṃ sobhāmī”ti imamatthaṃ pakāsento paṭhamam gāthamāha -

109. “Sobhati maccho gaṅgeyyo, atho sobhati yāmuno;
Catuppadoyaṃ puriso, nigrodhaparimaṇḍalo;
Īsakāyatagīvo ca, sabbeva atirocatī”ti.

Tattha catuppadoyanti catuppado ayaṃ. Purisoti attānaṃ sandhāya vadati. Nigrodhaparimaṇḍaloti sujāto nigrodho viya parimaṇḍalo. Īsakāyatagīvoti rathīsā viya āyatagīvo. Sabbeva atirocatīti evaṃ saṅghānasampanno kacchapo sabbeva atirocati, ahameva sabbe tumhe atikkamitvā sobhāmīti vadati.

Macchā tassa kathaṃ hutvā “ambho! Pāpakacchapa amhehi pucchitaṃ akathetvā aññameva kathesi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

110. “Yaṃ pucchito na taṃ akkhāsi, aññaṃ akkhāsi pucchito;
Atthappasaṃsako poso, nāyaṃ asmāka ruccatī”ti.

Tattha attappasaṃsakoti attānaṃ pasaṃsanasiḷlo attukkaṃsako poso. Nāyaṃ asmāka ruccatīti ayaṃ pāpakacchapo amhākaṃ na ruccati na khamatīti kacchapassa upari udakaṃ khipitvā sakaṭṭhānameva gamiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā dve macchā dve daharabhikkhū ahesuṃ, kacchapo mahallako, imassa kāraṇassa paccakkhakārikā

gaṅgātīre nibbattarukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā pañcamā.

206. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā

līṅha vaṭṭamayam pāsanti idam satthā veḷuvane viharanto devadattam ārabba kathesi. Tadā hi satthā “devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kuruṅgamigo hutvā araṇṇe ekassa sarassa avidūre ekasmiṃ gumbhe vāsam kappesi. Tasseva sarassa avidūre ekasmiṃ rukkhagge satapatto, sarasmiṃ pana kacchapo vāsam kappesi. Evaṃ te tayopi sahāyakā aññaamaññaṃ piyasamvāsam vasiṃsu. Atheko migaluddako araṇṇe caranto pāṇiyatitthe bodhisattassa padavalañjam disvā lohanigaḷasadisam vaṭṭamayam pāsam oḍḍetvā agamāsi. Bodhisatto pāṇiyam pātuṃ āgato paṭhamayāmeyeva pāse bajjhivā baddharavam ravi. Tassa tena saddena rukkhaggato satapatto udakato ca kacchapo āgantvā “kiṃ nu kho kātappa”nti mantayīṃsu. Atha satapatto kacchapam āmantetvā “samma, tava dantā atthi, tvam imam pāsam chinda, aham gantvā yathā so nāgacchati, tathā karissāmi, evam amhehi dvīhipi kataparakkamena sahāyo no jīvitaṃ labhissatī”ti imamattam pakāsento paṭhamam gāthamāha -

111. “līṅha vaṭṭamayam pāsam, chinda dantehi kacchapa;
Aham tathā karissāmi, yathā nehiti luddako”ti.

Atha kacchapo cammavarattam khādituṃ ārabhi, satapatto luddakassa vasanagāmaṃ gato avidūre rukke nisīdi. Luddako paccūsakāleyeva sattim gahetvā nikkhami. Sakuṇo tassa nikkhamanabhāvaṃ ñatvā vassivā pakkhe papphoṭetvā tam purimadvārena nikkhamantaṃ mukhe pahari. Luddo “kāḷakaṇṇinā sakuṇenamhi pahaṭo”ti nivattitvā thokaṃ sayitvā puna sattim gahetvā utthāsi. Sakuṇo “ayam paṭhamam purimadvārena nikkhanto idāni pacchimadvārena nikkhamissatī”ti ñatvā gantvā pacchimagehe nisīdi. Luddopi “purimadvārena me nikkhantena kāḷakaṇṇi sakuṇo diṭṭho, idāni pacchimadvārena nikkhamissāmī”ti pacchimadvārena nikkhami, sakuṇo puna vassivā gantvā mukhe pahari. Luddo “punapi kāḷakaṇṇisakuṇena pahaṭo, na dāni me esa nikkhamituṃ detī”ti nivattitvā yāva aruṇuggamanā sayitvā aruṇuggamanavelāya sattim gahetvā nikkhami. Sakuṇo vegena gantvā “luddo āgacchati”ti bodhisattassa kathesi.

Tasmiṃ khaṇe kacchapena ekameva cammavaddham ṭhapetvā sesavarattā khādītā honti. Dantā panassa patanākārappattā jātā, mukhato lohitaṃ paggharati. Bodhisatto luddaputtaṃ sattim gahetvā asanivegena āgacchantam disvā tam vaddham chinditvā vanaṃ pāvisi, sakuṇo rukkhagge nisīdi, kacchapo pana dubbalattā tattheva nipajji. Luddo kacchapam gahetvā pasibbake pakkhipitvā ekasmiṃ khāṇuke laggesi. Bodhisatto nivattitvā olovento kacchapassa gahitabhāvaṃ ñatvā “sahāyassa jīvitaḍaṇaṃ dassāmī”ti dubbalo viya hutvā luddassa attānaṃ dassesi. So “dubbalo esa bhavissati, māressāmi na”nti sattim ādāya anubandhi. Bodhisatto nātidūre nāccāsanne gacchantaṃ tam ādāya araṇṇaṃ pāvisi, dūram gatabhāvaṃ ñatvā padaṃ vañcetvā aññaena maggena vātavegena gantvā siṅgena pasibbakaṃ ukkhipitvā bhūmiyam pātetvā phāletvā kacchapam nīhari. Satapattopi rukkhā otari. Bodhisatto

dvinnampi ovādaṃ dadamāno “ahaṃ tumhe nissāya jīvitam labhiṃ, tumhehi sahāyakassa kattabbaṃ mayhaṃ kataṃ, idāni luddo āgantvā tumhe gaṇheyya, tasmā, samma satapatta, tvaṃ attano puttake gahetvā aññattha yāhi, tvampi, samma kacchapa, udakaṃ pavisāhi”ti āha. Te tathā akaṃsu.

Satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha -

112. “Kacchapo pāvisi vāriṃ, kuruṅgo pāvisi vanaṃ;
Satapatto dumaggamhā, dūre putte apānayi”ti.
Tattha apānayīti ānaya, gahetvā agamāsīti attho;

Luddopi taṃ thānaṃ āgantvā kañci apassitvā chinnapasibbakaṃ gahetvā domanassapatto attano gehaṃ agamāsi. Te tayopi sahāyā yāvajīvaṃ vissāsaṃ acchinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā luddako devadatto ahosi, satapatto sārīputto, kacchapo moggallāno, kuruṅgamigo pana ahameva ahosi”nti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

207. Assakajātakavaṇṇanā

Ayamassakarājenāti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “sacca”nti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti vutte “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “na idāneva tassā bhikkhu itthiyā tayi sineho atthi, pubbepi tvaṃ taṃ nissāya mahādukkhaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kāsiraṭṭhe pāṭalinagare assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa uparī nāma aggamaheṣi piyā ahosi manāpā abhirūpā dassanīyā pāsādikā atikkantā mānusavaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ. Sā kalamakāsi, tassā kālakiriyāyā rājā sokābhibhūto ahosi dukkhī dummano. So tassā sarīraṃ doṇiyaṃ nipajjāpetvā telakalalaṃ pakkipāpetvā heṭṭhāmañce thapāpetvā nirāhāro rodamāno paridevamāno nipajji. Mātāpitāro avasesañātakā mittāmaccabrahmaṇagahapatikādayopi “mā soci, mahārāja, aniccā saṅkhārā”tiādīni vadantā saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Tassa vilapantasessa satta divasā atikkantā. Tadā bodhisatto pañcābhiññaatṭhasamāpattilābhī tāpaso hutvā himavantapadese viharanto ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbena cakkhunā jambudīpaṃ olovento taṃ rājānaṃ tathā paridevamānaṃ disvā “etassa mayā avassayena bhavitabba”nti iddhānubhāvena ākāse uppatitvā rañño uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanapaṭimā viya nisīdi.

Atheko pāṭalinagaravāsī brāhmaṇamāṇavo uyyānaṃ gato bodhisattaṃ disvā vanditvā nisīdi. Bodhisatto tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, rājā dhammiko”ti pucchi. “Āma, bhante, dhammiko rājā, bhariyā panassa kālakatā, so tassā sarīraṃ doṇiyaṃ pakkipāpetvā vilapamāno nipanno, ajja sattamo divaso, kissa tumhe rājānaṃ evarūpā dukkhā na mocetha, yuttaṃ nu kho tumhādisesu sīlavantesu saṃvijjamānesu rañño evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavitu”nti. “Na kho ahaṃ, māṇava, rājānaṃ jānāmi, sace pana so āgantvā maṃ puccheyya, ahamevassa tassā nibbattaṭṭhānaṃ ācikkhitvā rañño santikeyeva taṃ kathāpeyya”nti. “Tena hi, bhante,

yāva rājānaṃ ānemi, tāva imeva nisīdathā”ti māṇavo bodhisattassa paṭiññaṃ gahetvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā “tassa dibbacakkhukassa santikaṃ gantum vaṭṭatī”ti āha.

Rājā “upariṃ kira datṭhuṃ labhissāmī”ti tuṭṭhamānaso rathaṃ abhiruhitvā tattha gantvā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno - “saccaṃ kira tumhe deviyā nibbattaṭṭhānaṃ jānāthā”ti pucchi. “Āma, mahārājā”ti. “Kattha nibbattā”ti? “Sā kho, mahārāja, rūpasmiṃyeva mattā pamādamāgama kalyāṇakammaṃ akatvā imasmīṃyeva uyyāne gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattā”ti. “Nāhaṃ saddahāmī”ti. “Tena hi te dassetvā kathāpemi”ti. “Sādhu kathāpethā”ti. Bodhisatto attano ānubhāvena “ubhopi gomayapiṇḍaṃ vaṭṭayamānā rañño purato āgacchantū”ti tesāṃ āgamaṇaṃ akāsi. Te tatheva āgamiṃsu. Bodhisatto taṃ dassento “ayaṃ te, mahārāja, uparidevī, taṃ jahitvā gomayapāṇakassa pacchato pacchato gacchati, passatha na”nti āha. Bhante “uparī nāma gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattissatī”ti na saddahāmaha”nti. “Kathāpemi naṃ, mahārājā”ti. “Kathāpetha, bhante”ti.

Bodhisatto attano ānubhāvena taṃ kathāpento “uparī”ti āha. Sā manussabhāsāya “kiṃ, bhante”ti āha. “Tvaṃ atītabhave kā nāma ahoṣī”ti? “Bhante, assakarañño aggamaheṣī uparī nāma ahoṣī”nti. “Kiṃ pana te idāni assakarājā piyo, udāhu gomayapāṇako”ti? “Bhante, so mayhaṃ purimajātiyā sāmiko, tadā ahaṃ imasmīṃ uyyāne tena saddhiṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbe anubhavamānā vicariṃ. Idāni pana me bhavasāṅkhepagatakālato paṭṭhāya so kiṃ hoti, ahañhi idāni assakarājānaṃ māretvā tassa galalohitena mayhaṃ sāmikassa gomayapāṇakassa pāde makkheyya”nti vatvā parisamajjhe manussabhāsāya imā gāthā avoca -

113. “Ayamassakarājena, deso vicarito mayā;
Anukāmaya kāmena, piyena patinā saha.

114. “Navena sukhadukkheṇa, porāṇaṃ apidhīyati;
Tasmā assakaraññaṃ, kiṭṭo piyataraṃ mamā”ti.

113-114. Tattha ayamassakarājena, deso vicarito mayāti ayaṃ ramaṇīyo uyyānapadeso pubbe mayā assakarājena saddhiṃ vicarito. Anukāmaya kāmenāti anūti nipātamattaṃ, mayā taṃ kāmayamānāya tena maṃ kāmayamānena sahāti attho. Piyenāti tasmīṃ attabhāve piyena. Navena sukhadukkheṇa, porāṇaṃ apidhīyatīti, bhante, navena hi sukhena porāṇaṃ sukhaṃ, navena ca dukkheṇa porāṇaṃ dukkhaṃ pidhīyati paṭicchādiyati, esā lokassa dhammatāti dīpeti. Tasmā assakaraññaṃ, kiṭṭo piyataraṃ mamāti yasmā navena porāṇaṃ pidhīyati, tasmā mama assakarājato sataguṇena sahaṣaguṇena kiṭṭova piyataroti.

Taṃ sutvā assakarājā vipphaṇṇasāri hutvā tattha ṭhitova kuṇapaṃ nīharāpetvā sīsaṃ nhatvā bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ pavisitvā aññaṃ aggamaheṣiṃ katvā dhammena rajjaṃ kāresi. Bodhisattopi rājānaṃ ovaditvā nissokaṃ katvā himavantameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃphale paṭiṭṭhahi. “Tadā uparī purāṇadutiyaṃ ahoṣi, assakarājā ukkaṇṭhito bhikkhu, māṇavo sāriputto, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Assakajātakavaṇṇanā sattamā.

208. Susumārajātakavaṇṇanā

Alaṃ metehi ambehīti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba kathesi. Tadā hi satthā “devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkatī, pubbepi parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ na sakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavantapadese bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā nāgabalo thāmasampanno mahāsārīro sobhaggappatto hutvā gaṅgānivattane araṇṇāyatane vāsaṃ kappesi. Tadā gaṅgāya eko susumāro vasi. Athassa bhariyā bodhisattassa sarīraṃ disvā tassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā susumāraṃ āha - “ahaṃ sāmī, etassa kapiṛajassa hadayamaṃsaṃ khāditukāmā”ti. “Bhadde, mayaṃ jalagocarā, eso thalagocarō, kinti naṃ gaṇhituṃ sakkhissāmā”ti. “Yena kenaci upāyena gaṇha, sace na labhissāmī, marissāmī”ti. “Tena hi mā soci, attheko upāyo, khādāpessāmī taṃ tassa hadayamaṃsa”nti susumāriṃ samassāsetvā bodhisattassa gaṅgāya pānīyaṃ pivitvā gaṅgātīre nisinnakāle santikaṃ gantvā evamāha - “vānarinda, imasmim padese kasāyaphalāni khādanto kiṃ tvaṃ nivittṭhaṭṭhāneyeva carasi, pāragaṅgāya ambalabujādīnaṃ madhuraphalānaṃ anto natthi, kiṃ te tattha gantvā phalāphalaṃ khādituṃ na vaṭṭatī”ti? “Kumbhīlarāja, gaṅgā mahodakā vitthiṇṇā, kathaṃ tattha gamissāmī”ti? “Sace icchasi, ahaṃ taṃ mama piṭṭhiṃ āropetvā nessāmī”ti. So saddahitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. “Tena hi ehi piṭṭhiṃ me abhirūhā”ti ca vutte taṃ abhiruhi. Susumāro thokaṃ netvā udaye osīdāpesi.

Bodhisatto “samma, udaye maṃ osīdāpesi, kiṃ nu kho eta”nti āha. “Nāhaṃ taṃ dhammasudhammatāya gahetvā gacchāmi, bhariyāya pana me tava hadayamaṃse dohaḷo uppanno, tamahaṃ tava hadayaṃ khādāpetukāmo”ti. “Samma, kathentena te sundaraṃ kataṃ. Sace hi amhākaṃ udaye hadayaṃ bhavēyya, sākhaḃgesu carantānaṃ cuṇṇavicuṇṇaṃ bhavēyyā”ti. “Kahaṃ pana tumhe ṭhapethā”ti? Bodhisatto avidūre ekaṃ udumbaraṃ pakkaphalapiṇḍisañchannaṃ dassento “passetāni amhākaṃ hadayāni etasmim udumbare olambantī”ti āha. “Sace me hadayaṃ dassasi, ahaṃ taṃ na māressāmī”ti. “Tena hi maṃ ettha nehi, ahaṃ te rukke olambantaṃ dassāmī”ti. So taṃ ādāya tattha agamāsi. Bodhisatto tassa piṭṭhito uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā “samma, bāla susumāra, ‘imesaṃ sattānaṃ hadayaṃ nāma rukkhagge hotī’ti saññī aho, bālosi, ahaṃ taṃ vañcesim, tava phalāphalaṃ taveva hotu, sarīrameva pana te mahantaṃ paññā pana natthi”ti vatvā imamatthaṃ pakāsento imā gāthā avoca -

115. “Alaṃ metehi ambehi, jambūhi panasehi ca;
Yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

116. “Mahatī vata te bondi, na ca paññā tadūpikā;
Susumāra vañcito mesi, gaccha dāni yathāsukha”nti.

115-116. Tattha alaṃ metehīti yāni tayā dīpake niddiṭṭhāni, etehi mayhaṃ alaṃ. Varaṃ mayhaṃ udumbaroti mayhaṃ ayameva udumbararukkho varaṃ. Bondīti sarīraṃ. Tadūpikāti paññā pana te tadūpikā tassa sarīrassa anucchavikā natthi. Gaccha dāni yathāsukhanti idāni yathāsukhaṃ gaccha, natthi te hadayamaṃsagahaṇūpāyoti attho. Susumāro sahassaṃ parājito viya dukkhī dummano pajjhāyantova attano nivāsattṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā susumāro devadatto ahosi, susumārī ciñcamāṇavikā, kapiṛājā pana ahameva ahosi”nti.

Susumārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

209. Kukkuṭajātakavaṇṇanā

Diṭṭhā mayā vane rukkhāti idaṃ satthā jetavane viharanto dhammasenāpatisāriputtattherassa saddhivihārikaṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira attano sarīrassa guttikamme cheko ahosi. “Sarīrassa me na sukhaṃ bhavyeyyā”ti bhayena atisītaṃ accuṇhaṃ paribhogaṃ na karoti, “sītuṇhehi sarīraṃ kilameyyā”ti bhayena bahi na nikkhamati, atikilinnauttaṇḍulādīni na bhuñjati. Tassa sā sarīraguttikusalatā saṅghamajjhe pākāṭā jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asuko daharo kira bhikkhu sarīraguttikamme cheko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ayaṃ daharo idāneva sarīraguttikamme cheko, pubbepi chekova ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahosi. Atheko sakuṇaluddako ekaṃ dīpakakukkuṭamādāya vālarajjuñca yaṭṭhiñca gahetvā araññe kukkuṭe bandhanto ekaṃ palāyitvā araññaṃ pavittthaṃ porāṇakukkuṭaṃ bandhituṃ ārabhi. So vālapāse kusalatāya attānaṃ bandhituṃ na deti, utthāyutthāya nilīyati. Luddako attānaṃ sākāpallavehi paṭicchadetvā punappunaṃ yaṭṭhiñca pāsāñca oḍḍeti. Kukkuṭo taṃ lajjāpetukāmo mānusiṃ vācaṃ nicchāretvā paṭhamāṃ gāthamāha -

117. “Diṭṭhā mayā vane rukkhā, assakaṇṇā vibhīṭakā;
Na tāni evaṃ sakkanti, yathā tvaṃ rukkhā sakkasī”ti.

Tassattho - samma luddaka, mayā imasmiṃ vane jātā bahū assakaṇṇā ca vibhīṭakā ca rukkhā diṭṭhapubbā, tāni pana rukkhāni yathā tvaṃ sakkasi saṅkamasi ito cito ca vicarasi, evaṃ na sakkanti na saṅkamanti na vicarantīti.

Evaṃ vatvā ca pana so kukkuṭo palāyitvā aññattha agamāsi. Tassa palāyitvā gatakāle luddako dutiyaṃ gāthamāha -

118. “Porāṇakukkuṭo ayaṃ, bhetvā pañjaramāgato;
Kusalo vālapāsānaṃ, apakkamati bhāsati”ti.

Tattha kusalo vālapāsānanti vālamayesu pāsesu kusalo attānaṃ bandhituṃ adatvā apakkamati ceva bhāsati ca, bhāsitvā ca pana palātoti evaṃ vatvā luddako araññe caritvā yathā laddhamādāya gehameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā luddako devadatto ahosi, kukkuṭo kāyaguttikusalo daharabhikkhu, tassa pana kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā navamā.

210. Kandagalakajātakavaṇṇanā

Ambho ko nāmayam rukkhoti idam satthā veluvane viharanto sugatālayam ārabha kathesi. Tadā hi satthā “devadatto sugatālayam akāsī”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayham anukiriyam karonto vināsam patto, pubbepi pāpuṇīyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇayoniyam nibbatti, “khadiravaniyo”tissa nāmam ahosi. So khadiravaneyeva gocaram gaṇhi, tasseko kandagalako nāma sahāyo ahosi, so simbalipālibhaddakavane gocaram gaṇhāti. So ekadivasam khadiravaniyassa santikam agamāsī. Khadiravaniyo “sahāyo me āgato”ti kandagalakam gahetvā khadiravanam pavisitvā khadirakhandham tuṇḍena paharitvā rukkhato pāṇake nīharitvā adāsī. Kandagalako dinne dinne madhurapūve viya chinditvā chinditvā khādi. Tassa khādantasessa māno uppajji - “ayampi rukkhakoṭṭakayoniyam nibbatto, ahampi, kiṃ me etena dinnagocarena, sayameva khadiravane gocaram gaṇhissāmī”ti. So khadiravaniyam āha - “samma, mā tvam dukkham anubhavi, ahameva khadiravane gocaram gaṇhissāmī”ti.

Atha nam so “handa tvam samma, simbalipālibhaddakādivane nissāre gocaraggahaṇakule jāto, khadirā nāma jātasārā thaddhā, mā te etaṃ ruccī”ti āha. Kandagalako “kiṃ dānāham na rukkhakoṭṭakayoniyam nibbatto”ti tassa vacanam anādiyitvā vegena gantvā khadirarukkham tuṇḍena pahari. Tāvadevassa tuṇḍam bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni, sīsam phaliṭam. So khandhe patitṭhātuṃ asakkonto bhūmiyam patitvā paṭhamam gāthamāha -

119. “Ambho ko nāmayam rukkho, sinnapatto sakaṇṭako;
Yattha ekappahārena, uttamaṅgam vibhijjita”nti.

Tattha ambho ko nāmayam rukkhoti, bho khadiravaniya, ko nāma ayam rukkho. “Ko nāma so”tipi pāṭho. Sinnapattoti sukhumapatto. Yattha ekappahārenāti yasmim rukkhe ekeneva pahārena. Uttamaṅgam vibhijjiganti sīsam bhinnam, na kevalaṇca sīsam, tuṇḍampi bhinnam. So vedanāppattatāya khadirarukkham “kiṃ rukkho nāmeso”ti jānituṃ asakkonto vedanāppatto hutvā imāya gāthāya vippalapi.

Tam vacanam sutvā khadiravaniyo dutiyam gāthamāha -

120. “Acāri vatāyam vituḍam vanāni, kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu;
Athāsadā khadiram jātasāram, yatthabbhidā garuḷo uttamaṅga”nti.

Tattha acāri vatāyanti acari vata ayam. Vituḍam vanānīti nissārasimbalipālibhaddakavanāni vitudanto vijjhanto. Kaṭṭhaṅgarukkhesūti vanakaṭṭhakoṭṭhāsesu rukkkhesu. Asārakesūti nissāresu pālibhaddakasimbaliādīsū. Athāsadā khadiram jātasāranti atha potakakālato paṭṭhāya jātasāram khadiram sampāpuṇi. Yatthabbhidā garuḷo uttamaṅganti yatthabbhidāti yasmim khadire abhindi padālayi. Garuḷoti sakuṇo. Sabbasakuṇānañhetam sagāravasappattissa vacanam.

Iti nam khadiravaniyo vatvā “bho kandagalaka, yattha tvam uttamaṅgam abhindi, khadiro nāmeso sāraruukho”ti āha. So tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā kandagalako devadatto ahosi, khadiravaniyo pana ahameva ahosi”nti.

Tassuddānaṃ -

Bandhanāgāraṃ keḷisīlaṃ, khaṇḍaṃ vīrakagaṇgeyyaṃ;
Kuruṅgamassakañceva, susumārañca kukkuṭaṃ;
Kandagalakanti te dasa.

7. Bīraṇathambhavaggo

211. Somadattajātakavaṇṇanā

Akāsi yogganti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabba kathesi. So hi dvinnaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ antare ekavacanampi sampādetvā kathesuṃ na sakkoti, sārājjabahulo “aññaṃ kathessāmī”ti aññaṃeva kathesi. Tassa taṃ pavattiṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepe sārājjabahuloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe aññatarasmim brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā puna geḥaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ duggatabhāvaṃ űatvā “parihīnakulato seṭṭhikulaṃ patiṭṭhapessāmī”ti mātāpitāro āpucchitvā bārāṇasiṃ gantvā rājānaṃ upaṭṭhāsi. So rañña piyo ahosi manāpo. Athassa pituno “dvīhiyeva goṇehi kaṣiṃ katvā jīvikaṃ kappentassa eko goṇo mato. So bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tāta, eko goṇo mato, kaṣikammaṃ na pavattati, rājānaṃ ekaṃ goṇaṃ yācāhī”ti āha. “Tāta, nacirasseva me rājā diṭṭho, idāneva goṇaṃ yācituṃ na yuttaṃ, tumhe yācathā”ti. “Tāta, tvaṃ mayhaṃ sārājjabahulabhāvaṃ na jānāsi, ahañhi dvinnaṃ tiṇṇaṃ sammukhe kathaṃ sampādetuṃ na sakkomi. Sace ahaṃ rañño santikaṃ goṇaṃ yācituṃ gamissāmi, imampi datvā āgamissāmī”ti. “Tāta, yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkā mayā rājānaṃ yācituṃ, apica kho panāhaṃ tumhe yoggaṃ kāressāmī”ti. “Tena hi sādhu maṃ yoggaṃ kārehī”ti.

Bodhisatto pitaraṃ ādāya bīraṇatthambhakasusānaṃ gantvā tattha tattha tiṇakalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpatī”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tāta, tvaṃ rañño santikaṃ gantvā ‘jayatu, mahārājā’ti evaṃ imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāsi”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi -

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

Brāhmaṇo ekena saṃvaccharena imaṃ gāthaṃ paguṇaṃ katvā bodhisattaṃ āha - “tāta, somadatta, gāthā me paguṇā jātā, idāni ahaṃ yassa kassaci santike vattuṃ sakkomi, maṃ rañño santikaṃ nehi”ti. So “sādhu, tātā”ti tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gāhāpetvā pitaraṃ rañño santikaṃ nesi. Brāhmaṇo “jayatu, mahārājā”ti vatvā paṇṇākāraṃ adāsi. Rājā “ayaṃ te somadatta brāhmaṇo kiṃ hotī”ti āha. “Pitā me, mahārājā”ti. “Kenatṭhenāgato”ti? Tasmim khaṇe brāhmaṇo goṇayācanatthāya gāthaṃ vadanto -

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;

Tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā'ti. -āha;

Rājā brāhmaṇena virajjhivā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā "somadatta, tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā'ti āha. "Tumhehi dinnā bhavissanti, mahārājā'ti. Rājā bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍake nivāsanagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesi. Brāhmaṇo sabbasetasindhavayuttaṃ rathaṃ abhiruyha mahantena parivārena gāmaṃ agamāsi. Bodhisatto pitarā saddhiṃ rathe nisīditvā gacchanto "tāta, ahaṃ tumhe sakalasaṃvaccharaṃ yoggaṃ kāresiṃ, sannitṭhānakāle pana tumhākaṃ goṇaṃ rañño adatthā'ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

121. "Akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, saṃvaccharaṃ bīraṇathambhakasmim;
Byākāsi saññaṃ parisaṃ vigayha, na niyyamo tāyati appapañña'nti.

Tattha akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, saṃvaccharaṃ bīraṇathambhakasminti, tāta, tvaṃ niccaṃ appamatto bīraṇatthambhamaye susāne yoggaṃ akāsi. Byākāsi saññaṃ parisaṃ vigayhāti atha ca pana parisaṃ vigāhitvā taṃ saññaṃ viakāsi vikāraṃ āpādesi, parivattesi attho. Na niyyamo tāyati appapaññanti appapaññaṃ nāma puggalaṃ niyyamo yoggāciṇṇaṃ caraṇaṃ na tāyati na rakkhatīti.

Athassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha -

122. "Dvayaṃ yācanaṃ tāta, somadatta nigacchati;
Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā'ti.

Tattha evaṃdhammā hi yācanāti yācanā hi evaṃsabhāvāti.

Satthā "na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloyevā'ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - "tadā rājā ānando, somadattassa pitā lāḷudāyī ahosi, somadatto pana ahameva ahosi'nti.

Somadattajātakavaṇṇanā paṭhamā.

212. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā

Añño uparimo vaṇṇoti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha katesi. So hi bhikkhu satthārā "saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito'si'ti puṭṭho "sacca'nti vatvā "ko taṃ ukkaṇṭhāpesi'ti vutte "purāṇadutiyikā'ti āha. Atha naṃ satthā "bhikkhu ayaṃ te itthi anattakārikā, pubbepi attano jārassa ucchiṭṭhakaṃ bhojesi'ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappake kapaṇe naṭakakule nibbattitvā vayappatto duggato durūpako hutvā bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappesi. Tadā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake ekassa brāhmaṇassa brāhmaṇi dussilā pāpadhammā aticāraṃ carati. Athekadivasam brāhmaṇe kenacideva karaṇīyena bahi gate tassā jāro taṃ khaṇaṃ oloketvā taṃ gehaṃ pāvisi. Sā tena saddhiṃ aticaritvā "muhuttaṃ accha, bhuñjitvāva gamissasi'ti bhattaṃ sampādetvā sūpabyañjanasampannaṃ uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā "tvaṃ bhuñjā'ti tassa datvā sayaṃ brāhmaṇassa āgamaṇaṃ olokayamānā dvāre atṭhāsi. Bodhisatto brāhmaṇiyā jārassa bhuñjanaṭṭhāne piṇḍaṃ paccāsīanto atṭhāsi.

Tasmiṃ khaṇe brāhmaṇo gehābhimukho āgacchati. Brāhmaṇī taṃ āgacchantam disvā vegena pavisitvā “utthehi, brāhmaṇo āgacchatī”ti jāraṃ koṭṭhe otāretvā brāhmaṇassa pavisitvā nisinnakāle phalakaṃ upanetvā hatthadhovanaṃ datvā itarena bhuttāvasiṭṭhassa sītabhattassa upari uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā brāhmaṇassa adāsi. So bhatte hatthaṃ otāretvā upari uṇhaṃ heṭṭhā ca bhattaṃ sītaṃ disvā cintesi - “iminā aññaṃ bhuttādhikena ucchiṭṭhabhattenā bhavitabba”nti. So brāhmaṇiṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha -

123. “Añño uparimo vaṇṇo, añño vaṇṇo ca heṭṭhimo;
Brāhmaṇī tveva pucchāmi, kiṃ heṭṭhā kiñca upparī”ti.

Tattha vaṇṇoti ākāro. Ayañhi uparimassa uṇhabhāvaṃ heṭṭhimassa ca sītabhāvaṃ pucchanto evamāha. Kiṃ heṭṭhā kiñca upparīti vuḍḍhitabhattenā nāma upari sītalena, heṭṭhā uṇhena bhavitabbaṃ, idaṃ pana na tādisaṃ, tena taṃ pucchāmi - “kena kāraṇena upari bhattaṃ uṇhaṃ, heṭṭhimam sītala”nti.

Brāhmaṇī attanā katakammaṃ uttānabhāvabhayena brāhmaṇe punappunaṃ kathentepi tuṇhīyeva ahosi. Tasmiṃ khaṇe naṭaputtassa etadahosi - “koṭṭhe nisīdāpitapāpurisena jārena bhavitabbaṃ, iminā gehassāmikena, brāhmaṇī pana attanā katakammaṃ pakāsetvā jārassa koṭṭhake nisīdāpitabhāvaṃ brāhmaṇassa kathemī”ti. So brāhmaṇassa gehā nikkhantakālato paṭṭhāya itarassa gehapavesanaṃ aticaraṇaṃ aggabhattabhuñjanaṃ brāhmaṇiyā dvāre ṭhatvā maggaṃ olokaṃ itarassa koṭṭhe otāritabhāvanti sabbam taṃ pavattiṃ ācikkhitvā dutiyaṃ gāthamāha -

124. “Ahaṃ naṭosmi bhaddante, bhikkhakosmi idhāgato;
Ayañhi koṭṭhamotiṇṇo, ayaṃ so yaṃ gavesasī”ti.

Tattha ahaṃ naṭosmi, bhaddanteti, sāmi, ahaṃ naṭajātiko. Bhikkhakosmi idhāgatoti svāhaṃ imaṃ ṭhānaṃ bhikkhako bhikkhaṃ pariyesamāno āgatosmi. Ayañhi koṭṭhamotiṇṇoti ayaṃ pana etissā jāro imaṃ bhattaṃ bhuñjanto tava bhayena koṭṭhaṃ otiṇṇo. Ayaṃ so yaṃ gavesasīti yaṃ tvaṃ kassa nu kho iminā ucchiṭṭhakena bhavitabbanti gavesasi, ayaṃ so. Cūlāya naṃ gahetvā koṭṭhā nīharitvā yathā na punevarūpaṃ pāpaṃ karoti, tathā assa satim janehīti vatvā pakkāmi. Brāhmaṇo ubhopi te yathā naṃ na punevarūpaṃ pāpaṃ karonti, tajjanapothanehi tathā sikkhāpetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, brāhmaṇo ukkaṇṭhito bhikkhu, naṭaputto pana ahameva ahosi”nti.

Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā dutiyā.

213. Bharujātakavaṇṇanā

Isīnamantaram katvāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Bhagavato hi bhikkhusaṅghassa ca lābhasakkāro mahā ahosi. Yathāha -

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Bhikkhusaṅghopi kho

sakkato hoti...pe... parikkhārānaṃ. Aññatitthiyā pana paribbājakā asakkatā honti...pe... parikkhārāna”nti.

Te evaṃ parihīnalābhasakkārā ahorattaṃ guḥhasannipātaṃ katvā mantayanti “samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya mayaṃ hatalābhasakkārā jātā, samaṇo gotamo lābhaggaṃsaggappatto jāto, kena nu kho kāraṇenassa esā sampattī”ti. Tatreke evamaṃsu - “samaṇo gotamo sakalajambudīpassa uttamaṭṭhāne bhūmisīse vasatī. Tenassa lābhasakkāro uppajjati”ti, sesā “atthetaṃ kāraṇaṃ, mayampi jetavanapiṭṭhe titthiyārāmaṃ kāremu, evaṃ lābhino bhavissāmā”ti āmaṃsu. Te sabbepi “evameta”nti sannipātānaṃ katvā “sacepi mayaṃ rañño anāroce tvā ārāmaṃ kāressāma, bhikkhū vāressanti, lañjaṃ labhitvā abhijjanako nāma natthi, tasmā rañño lañjaṃ datvā āramaṭṭhānaṃ gaṇhissāmā”ti sammantetvā upaṭṭhāke yācitvā rañño sataṣaṇṇaṃ datvā “mahārāja, mayaṃ jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ karissāma, sace bhikkhū ‘kātuṃ na dassāmā’ti tumhākaṃ ārocenti, nesaṃ paṭivacanaṃ na dātabba”nti āmaṃsu. Rājā lañjalobhena “sādhū”ti sampaṭicchi.

Titthiyā rājānaṃ saṅgaṇhitvā vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā kammaṃ paṭṭhapesuṃ, mahāsaddo ahosi. Satthā “ke panete, ānanda, uccāsaddamahāsaddā”ti pucchi. “Aññatitthiyā, bhante, jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ kārenti, tattheso saddo”ti. “Ānanda, ne taṃ ṭhānaṃ titthiyārāmaṃ anucchavikaṃ, titthiyā uccāsaddakāmā, na sakkā tehi saddhiṃ vasitu”nti vatvā bhikkhusaṅghaṃ sannipādetvā “gacchatha, bhikkhave, rañño ācikkhitvā titthiyārāmaṃ nivārethā”ti āha. Bhikkhusaṅgho gantvā rañño nivesanadvāre aṭṭhāsi. Rājā saṅghassa āgatabhāvaṃ sutvāpi “titthiyārāmaṃ nissāya āgatā bhavissanti”ti lañjassa gahitattā “rājā gehe natthī”ti vadāpesi. Bhikkhū gantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “lañjaṃ nissāya evaṃ karotī”ti dve aggasāvake pesesi. Rājā tesampi āgatabhāvaṃ sutvā tatheva vadāpesi. Tepi āgantvā satthu ārācesuṃ. Satthā “na idāni, sārīputta, rājā gehe nisīdituṃ labhissati, bahi nikkhamissati”ti punadivase pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ rañño nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā sutvā pāsādā otarivā pattaṃ gahetvā satthāraṃ pavesetvā buddhappamukhassa saṅghassa yāgukhajjakaṃ datvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā rañño ekaṃ pariyāyadhammadesanaṃ ārabhanto “mahārāja, porāṇakarājāno lañjaṃ gahetvā sīlavante aññaṃaṇṇaṃ kalahaṃ kāretvā attano raṭṭhassa assāmino hutvā mahāvināsaṃ pāpuṇṇiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bharuraṭṭhe bharurājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto pañcābhiñño aṭṭhasamāpattilābhī gaṇasatthā tāpaso hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pañcasatatāpasaparivuto himavantā otarivā anupubbena bharunagaraṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre sākāhāṇīyapasaṃpannaṃ vaṭarukkhaṃ mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattheva rukkhamaṇḍale vāsaṃ kappesi. Evaṃ tasmīṃ isigaṇe tattha vasante aḍḍhamāsaccayena añño gaṇasatthā pañcasataparivāro āgantvā nagare bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā dakkhiṇadvāre tādisasseva vaṭarukkhaṃ mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattha rukkhamaṇḍale vāsaṃ kappesi. Iti te dvepi isigaṇā tattha yathābhirantaṃ viharitvā himavantameva agamaṃsu.

Tesaṃ gatakāle dakkhiṇadvāre vaṭarukkho sukkho. Punavāre tesu āgacchantesu dakkhiṇadvāre vaṭarukkhaṃ vāsino paṭhamataraṃ āgantvā attano vaṭarukkhaṃ sukkhabhāvaṃ ṇatvā bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre

vaṭarukkhamūlaṃ gantvā bhattakiccaṃ katvā tattha vāsaṃ kappesuṃ. Itare pana isayo pacchā āgantvā nagare bhikkhāya caritvā attano rukkkhamūlameva gantvā bhattakiccaṃ katvā vāsaṃ kappesuṃ. Te “na so tumhākaṃ rukkho, amhākaṃ rukkho”ti rukkkhaṃ nissāya aññaṃaññaṃ kalahaṃ karimsu, kalaho mahā ahosi. Eke “amhākaṃ paṭhamāṃ vasitaṭṭhānaṃ tumhe na labhissathā”ti vadanti. Eke “mayaṃ imasmiṃ vāre paṭhamataraṃ idhāgatā, tumhe na labhissathā”ti vadanti. Iti te “mayaṃ sāmīno, mayaṃ sāmīno”ti kalahaṃ karontā rukkkhamūlassatthāya rājakulaṃ agamaṃsu. Rājā paṭhamāṃ vutthaisigaṇaṇṇeva sāmikaṃ akāsi. Itare “na dāni mayaṃ imehi parājītāti attānaṃ vadāpessāmā”ti dibbacakkhunā oloketvā ekaṃ cakkavattiparibhogaṃ rathapaṇjaraṃ disvā āharitvā raṇṇo lañjaṃ datvā “mahārāja, amhepi sāmīke karohī”ti āhaṃsu.

Rājā lañjaṃ gahetvā “dvepi gaṇā vasantū”ti dvepi sāmīke akāsi. Itare isayo tassa rathapaṇjarassa rathacakkāni nīharitvā lañjaṃ datvā “mahārāja, amheveva sāmīke karohī”ti āhaṃsu. Rājā tathā akāsi. Isigaṇā “amhehi vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya pabbajitehi rukkkhamūlassa kāraṇā kalahaṃ karontehi lañjaṃ dadantehi ayuttaṃ kata”nti vipphaṇṇasārīno hutvā vegena palāyitvā himavantameva agamaṃsu. Sakalabharuraṭṭhavāsīno devatā ekato hutvā “sīlavante kalahaṃ karontena raṇṇā ayuttaṃ kata”nti bharuraṇṇo kujjhitvā tiyojanasatikaṃ bharuraṭṭhaṃ samuddaṃ ubbattetvā araṭṭhamakaṃsu. Iti ekaṃ bharurājānaṃ nissāya sakalaraṭṭhavāsīnopi vināsaṃ pattāti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca -

125. “Isīnamantaraṃ katvā, bharurājāti me sutāṃ;
Ucchinno saha raṭṭhehi, sa rājā vibhavaṅgato.
126. “Tasmā hi chandāgamaṇaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā;
Aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccupasaṃhita”nti.

125-126. Tattha antaraṃ katvāti chandāgativasena vivaraṃ katvā. Bharurājāti bharuraṭṭhe rājā. Iti me sutanti iti mayā pubbe etaṃ sutāṃ. Tasmā hi chandāgamananti yasmā hi chandāgamaṇaṃ gantvā bharurājā saha raṭṭhena ucchinno, tasmā chandāgamaṇaṃ paṇḍitā nappasaṃsanti. Aduṭṭhacittoti kilesehi adūsitacitto hutvā. Bhāseyya giraṃ saccupasaṃhitanti sabhāvanissitaṃ atthanissitaṃ kāraṇanissitameva giraṃ bhāseyya. Ye hi tattha bharuraṇṇo lañjaṃ gaṇhantassa ayuttaṃ etanti paṭikkosantā saccupasaṃhitaṃ giraṃ bhāsimsu, tesāṃ ṭhitatṭhānaṃ nāḷikeradīpe ajjāpi dīpakasahassaṃ paññāyatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “mahārāja, chandavasikena nāma na bhavitabbaṃ, dve pabbajitagaṇe kalahaṃ kāretuṃ na vaṭṭatī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi - “ahaṃ tena samayena jeṭṭhakaisi ahosi”nti, rājā tathāgatassa bhattakiccaṃ katvā gatakāle manusse pesetvā titthiyārāmaṃ viddhaṃsāpesi, titthiyā appatitṭhā ahesuṃ.

Bharujātakavaṇṇanā tatiyā.

214. Puṇṇanadījātakavaṇṇanā

Puṇṇaṃ nadinti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi divase dhammasabhāyaṃ bhikkhū tathāgatassa paññaṃ ārabha kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, sammāsambuddho mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño gambhīrapañño nibbedhikapañño upāyapaññāya samannāgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhitvā bārāṇasirañño atthadhammānusāsako ahosi. Aparabhāge rājā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā bodhisattassa kuddho “mā mama santike vasī”ti bodhisattaṃ bārāṇasito pabbājesi. Bodhisatto puttadāraṃ gahetvā ekasmiṃ kāsikagāmake vāsaṃ kappesi. Aparabhāge rājā tassa guṇaṃ saritvā “mayhaṃ kañci pesetvā ācariyaṃ pakkosituṃ na yuttaṃ, ekaṃ pana gāthaṃ bandhitvā paṇṇaṃ likhitvā kākamaṃsaṃ pacāpetvā paṇṇaṃca maṃsaṃca setavatthena paliveṭhetvā rājamuddikāya lañchetvā pesessāmi. Yadi paṇḍito bhavissati, paṇṇaṃ vācetvā kākamaṃsabhāvaṃ ñatvā āgamissati, no ce, nāgamissatī”ti “puṇṇaṃ nadi”nti imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhi -

127. “Puṇṇaṃ nadiṃ yena ca peyyamāhu, jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhu;
Dūraṃ gataṃ yena ca avhayanti, so tyāgato handa ca bhuñja brāhmaṇā”ti.

Tattha puṇṇaṃ nadiṃ yena ca peyyamāhūti kākapeyyā nadīhi vadantā yena puṇṇaṃ nadiṃ kākapeyyamāhu, na hi apuṇṇā nadī “kākapeyyā”ti vuccati. Yadāpi nadītīre ṭhatvā gīvaṃ pasāretvā kākena pātuṃ sakkā hoti, tadā naṃ “kākapeyyā”ti vadanti. Jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhūti yavanti desanāsīsamattaṃ, idha pana sabbampi jātaṃ uggataṃ sampannataruṇasassaṃ adhippettaṃ. Tañhi yadā anto pavittakākaṃ paṭicchādetuṃ sakkoti, tadā guyhatīti guyhaṃ. Kiṃ guyhati? Kākaṃ. Iti kākassa guyhaṃ kākaguyhanti taṃ vadamānā kākena guyhavacanassa kāraṇabhūtena “guyha”nti vadanti. Tena vuttaṃ “yena ca guyhamāhū”ti. Dūraṃ gataṃ yena ca avhayantīti dūraṃ gataṃ vippavutthaṃ piyapuggalaṃ yaṃ āgantvā nisinnaṃ disvā sace itthannāmo āgacchati, vassa kākāti vā vassantaññeva vā sutvā “yathā kāko vassati, itthannāmo āgamissatī”ti evaṃ vadantā yena ca avhayanti kathenti mantenti, udāharantīti attho. So tyāgatoti so te ānīto. Handa ca bhuñja, brāhmaṇāti gaṇha, brāhmaṇa, bhuñjassu naṃ, khāda idaṃ kākamaṃsanti attho.

Iti rājā imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhitvā bodhisattassa pesesi. So paṇṇaṃ vācetvā “rājā maṃ daṭṭhukāmo”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha -

128. “Yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetave;
Haṃsā koñcā mayūrā ca, asatīyeva pāpiyā”ti.

Tattha yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetaveti yadā rājā vāyasamaṃsaṃ labhitvā tampi pahetuṃ maṃ saratī. Haṃsā koñcā mayūrā cāti yadā panassa ete haṃsādayo upanītā bhavissanti, ekāni haṃsamaṃsādīni lacchati, tadā maṃ kasmā na sarissatīti attho? Aṭṭhakathāyaṃ pana “haṃsakoñcamayūrāna”nti pāṭho. So sundaratarā, imesaṃ haṃsādīnaṃ maṃsaṃ labhitvā kasmā maṃ na sarissati, sarissatiyevāti attho. Asatīyeva pāpiyāti yaṃ vā taṃ vā labhitvā saraṇaṃ nāma sundaraṃ, lokasmiṃ pana asatīyeva pāpiyā, asatikaraṇaṃyeva hīnaṃ lāmakam,

tañca amhākaṃ rañño natthi. Sarati maṃ rājā, āgamaṃ me paccāsīsi, tasmā gamissāmīti yānaṃ yojāpetvā gantvā rājānaṃ passi, rājā tussitvā purohitaṭṭhāneyeva patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando aho, purohito pana ahameva aho”nti.

Puṇṇanadījātakavaṇṇanā catutthā.

215. Kacchapajātakavaṇṇanā

Avadhī vata attānanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Vatthu mahātakkaṛijātake āvi-bhavissati. Tadā pana satthā “na, bhikkhave, kokālika idāneva vācāya hato, pubbehi vācāya hatoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako aho. So pana rājā bahubhāṇī aho, tasmīṃ kathente aññesaṃ vacanassa okāso nāma natthi. Bodhisatto tassa taṃ bahubhāṇitaṃ vāretukāmo ekaṃ upāyaṃ upadhārento vicarati. Tasmīṃ kālā himavantapadese ekasmiṃ sare kacchapo vasati, dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ akaṃsu. Te daḥhavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ āhaṃsu - “samma kacchapa, amhākaṃ himavante cittakūṭapabbatatale kañcanaguḥāyaṃ vasanaṭṭhānaṃ ramaṇīyo padeso, gacchasi amhākaṃ saddhi”nti. “Ahaṃ kinti katvā gamissāmī”ti? “Mayaṃ taṃ gahetvā gamissāma, sace tvaṃ mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissasi, kassaci kiñci na kathessasi”ti. “Rakkhissāmi, sāmi, gahetvā maṃ gacchathā”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayāṃ tassa ubho koṭīyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍakena haranti”ti āhaṃsu.

Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ duṭṭhacetaṃ”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakālā daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvebhāgo aho, “kacchapo ākāsaṃ patitvā dvedhā bhinno”ti ekakolāhalaṃ aho. Rājā bodhisattaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto taṃ ṭhānaṃ gantvā kacchapaṃ disvā bodhisattaṃ pucchi - “paṇḍita, kinti katvā esa patito”ti? Bodhisatto “ciraṇḍikaṇḍhohāṃ rājānaṃ ovaditukāmo upāyaṃ upadhārento carāmi, iminā kacchapena haṃsehi saddhiṃ vissāso kato bhavissati, tehi imaṃ ‘himavantaṃ nessāmā’ti daṇḍakaṃ ḍaṃsāpetvā ākāsaṃ pakkhantehi bhavitabbaṃ, atha iminā kassaci vacanaṃ sutvā arakkhitamukhatāya kiñci vattukāmena daṇḍakā vassaṭṭho bhavissati, evaṃ ākāsaṃ patitvā jīvitakkhayaṃ patteneva bhavitabba”nti cintetvā “āma mahārāja, atimukharā nāma apariyantaṇṭhaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ pāpuṇantiyevā”ti vatvā imā gāthā avoca -

129. “Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ giraṃ;
Suggahītaṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyāvadhi.

130. “Etampi disvā naravīriyasetṭha, vācaṃ pamañce kusalaṃ nātielaṃ;
Passasi bahubhāṇena, kacchapaṃ byasanaṃ gata”nti.

129-130. Tattha avadhī vatāti ghātesi vata. Byāharanti byāharanto. Suggahītasmiṃ kaṭṭhasminti mukhena suṭṭhu ḍaṃsivā gahite daṇḍake. Vācāya sakiyāvadhīti atimukharatāya akāle vācaṃ nicchārento daṭṭhaṭṭhānaṃ vissajjetvā tāya sakāya vācāya attānaṃ avadhi ghātesi. Evamesa jīvitakkhayaṃ patto, na aññathāti. Etampi disvāti etampi kāraṇaṃ disvā. Naravīriyasetṭhāti naresu vīriyena seṭṭha uttamavīriya rājavara. Vācaṃ pamuñce kusalaṃ nāivelanti saccādiṭṭhisamuttamaṃ kusalameva paṇḍito puriso muñceyya nicchāreyya, tampi hitaṃ kālayuttaṃ, na ativelaṃ, atikkantakālaṃ apariyantavācaṃ na bhāseyya. Passasīti nanu paccakkhato passasi. Bahubhāṇenāti bahubhaṇanena. Kacchapaṃ byasanaṃ gatanti etaṃ kacchapaṃ jīvitakkhayaṃ pattanti.

Rājā “maṃ sandhāya bhāsati”ti ñatvā “amhe sandhāya kathesi, paṇḍitā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja, tvaṃ vā hohi añño vā, yo koci pamāṇātikkantaṃ bhāsanto evarūpaṃ byasanaṃ pāpuṇāti”ti pākaṃ katvā kathesi. Rājā tato paṭṭhāya viramivā mandabhāṇī ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kacchapo kokāliko ahosi, dve haṃsapotakā dve mahātherā, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Kacchapajātakavaṇṇanā pañcamā.

216. Macchajātakavaṇṇanā

Na māyamaggi tapatīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti puṭṭho “purāṇadutiyikāya”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ te bhikkhu itthi anattakārikā, pubbepe tvaṃ etaṃ nissāya sūlena vijjhivā aṅgāresu pacitvā khādibbataṃ patto paṇḍite nissāya jīvitaṃ alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Athekadivasaṃ kevaṭṭā jāle laggamaṃ macchaṃ uddharitvā uṇhavālukaṇṭhāpiṭṭhe ṭhapetvā “aṅgāresu naṃ pacitvā khādissāmā”ti sūlaṃ tacchimsu. Maccho macchiṃ ārabha paridevamāno imā gāthā avoca -

131. “Na māyamaggi tapati, na sūlo sādhutacchito;
Yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato.

132. “So maṃ dahati rāgaggi, cittaṃ cūpatapeti maṃ;
Jālino muñcathāyirā maṃ, na kāme haññate kvacī”ti.

131-132. Tattha na māyamaggi tapatīti na maṃ ayaṃ aggaṃ tapati, na tāpaṃ janeti, na socayatīti attho. Na sūloti ayaṃ sūlopi sādhutacchito maṃ na tapati, na me sokaṃ uppādeti. Yañca maṃ maññateti yaṃ pana maṃ macchī evaṃ maññati “aññaṃ macchiṃ so pañcakāmaguṇaratiyā gato”ti, tadeva maṃ tapati socayati. So maṃ dahatīti yo panesa rāgaggi, so maṃ dahati jhāpeti. Cittaṃ cūpatapeti manti rāgasampayuttakaṃ mama cittameva ca maṃ upatāpeti kilameti viheṭṭheti. Jālinoti kevaṭṭe ālapati. Te hi jālassa atthitāya “jālino”ti vuccanti. Muñcathāyirā manti muñcatha maṃ sāminoti yācati. Na kāme haññate kvacīti kāme patiṭṭhito kāmena nīyamāno satto na kvaci haññati. Na hi taṃ tumhādisā hanitum anucchavikāti

paridevati. Atha vā kāmeti hetuvacane bhummaṃ, kāmahetu macchiṃ anubandhamāno nāma na kvaci tumhādisehi haññatīti paridevati. Tasmīṃ khaṇe bodhisatto nadītiraṃ gato tassa macchassa paridevitasaddaṃ sutvā kevaṭṭe upasaṅkamtivā taṃ macchaṃ moci.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosi”nti.

Macchajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

217. Seggujātakavaṇṇanā

Sabbo lokoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ paṇṇikaupāsakaṃ ārabha kathesi. Vatthu ekanipāte vitthāritameva. Idhāpi satthā taṃ “kiṃ, upāsaka, cirassaṃ āgatosī”ti pucchi. Paṇṇikaupāsako “dhītā me, bhante, niccaṃ pahaṃsitamukhī, tamahaṃ vīmaṃsitvā ekassa kuladārakassa adāsiṃ, tattha itikattabbatāya tumhākaṃ dassanāya āgantuṃ okāsaṃ na labhi”nti āha. Atha naṃ satthā “na kho, upāsaka, idānevesā sīlavatī, pubbepi sīlavatī, tvañca na idānevetam vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā ahosi. Tadā ayameva paṇṇikaupāsako “dhītaraṃ vīmaṃsissāmī”ti araññaṃ netvā kilesavasena icchanto viya hatthe gaṇhi. Atha naṃ paridevamānaṃ paṭhamagāthāya ajjhabhāsi -

133. “Sabbo loko attamano ahosi, akovidā gāmadhammassa seggu;
Komāri ko nāma tavajja dhammo, yaṃ tvaṃ gahitā pavane parodasī”ti.

Tattha sabbo loko attamano ahoṣīti, amma, sakalopi sattaloko etissā kāmasevanāya attamano jāto. Akovidā gāmadhammassa seggūti seggūti tassā nāmaṃ. Tena tvaṃ pana, amma, seggu akovidā gāmadhammassa, imasmiṃ gāmadhamme vasaladhamme akusalāsīti vuttaṃ hoti. Komāri ko nāma tavajja dhammoti, amma, kumāri ko nāmesa tava ajja sabhāvo. Yaṃ tvaṃ gahitā pavane parodasīti tvaṃ mayā imasmiṃ pavane santhavavasena hatthe gahitā parodasi na sampatiṇṇhasi, ko esa tava sabhāvo, kiṃ kumārikāyeva tvanti pucchati.

Taṃ sutvā kumārikā “āma, tāta, kumārikāyevāhaṃ, nāhaṃ methunadhammaṃ nāma jānāmī”ti vatvā paridevamānā dutiyaṃ gāthamāha -

134. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhavye tñāṃ, so me pitā dubbhi vane karoti;
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe, yo tāyitā so sahasaṃ karotī”ti.

Sā heṭṭhā kathitāyeva. Iti so paṇṇiko tadā dhītaraṃ vīmaṃsitvā gehaṃ netvā kuladārakassa datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne paṇṇikaupāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā dhītā dhītāyeva, pitā pitāyeva ahosi, tassa kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Seggujātakavaṇṇanā sattamā.

218. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā

Saṭhassa sāṭheyyamidanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsino hi kūṭavāṇijo ca paṇḍitavāṇijo ca dve vāṇijā mittikā hutvā pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūrāpetvā pubbantato aparantaṃ vicaramānā vohāraṃ katvā bahuṃ lābhaṃ labhitvā sāvattiṃ paccāgamiṃsu. Paṇḍitavāṇijo kūṭavāṇijaṃ āha - “samma, bhaṇḍaṃ bhājemā”ti. Kūṭavāṇijo “ayaṃ dīgharattaṃ dukkhaseyyāya dubbhojanena kilanto attano ghare nānaggarasaṃ bhattaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati, atha sabbampetaṃ bhaṇḍaṃ mayhameva bhavissatī”ti cintetvā “nakkhattaṃ na manāpaṃ, divaso na manāpo, sve jānissāmi, punadivase jānissāmi”ti kālaṃ khepeti. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo nippīletvā bhājāpetvā gandhamālaṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kadā āgatosī”ti pucchitvā “aḍḍhamāsamatto me, bhante, āgatassā”ti vatvā “atha kasmā evaṃ papañcaṃ katvā buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho, upāsaka, idāneva, pubbepesa kūṭavāṇijoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa vinicchayāmacco ahoṣi. Tadā gāmaṃvāsī ca nagaravāsī ca dve vāṇijā mittā ahesuṃ. Gāmaṃvāsī nagaravāsissa santike pañca phālasatāni ṭhapesi. So te phāle vikkīṇitvā mūlaṃ gahetvā phālānaṃ ṭhapitaṭṭhāne mūsikavaccaṃ ākiritvā ṭhapesi. Aparabhāge gāmaṃvāsī āgantvā “phāle me dehī”ti āha. Kūṭavāṇijo “phālā te mūsikāhi khāditā”ti mūsikavaccaṃ dassesi. Itaro “khāditāva hontu, mūsikāhi khādite kiṃ sakkā kātu”nti nhānatthāya tassa puttaṃ ādāya gacchanto ekassa sahāyakassa gehe “imassa katthaci gantuṃ mā adatthā”ti vatvā antogabbhe nisīdāpetvā sayāṃ nhāyitvā kūṭavāṇijassa gehaṃ agamāsi. So “putto me kaha”nti āha. “Samma, tava puttaṃ tīre ṭhapetvā mama uḍake nimuggakāle eko kulalo āgantvā tava puttaṃ nakhapañjarena gahetvā ākāsaṃ pakkhanto, ahaṃ pañiṃ paharitvā viravitvā vāyamantopi mocetuṃ nāsakkhi”nti. “Tvaṃ musā bhaṇasi, kulalā dārake gahetvā gantuṃ samatthā nāma natthī”ti. “Samma, hotu, ayuttepi honte ahaṃ kiṃ karomi, kulaleneva te putto nīto”ti. So taṃ santajjetvā “are duṭṭhacora manussamāraka, idāni taṃ vinicchayaṃ gantvā kaḍḍhāpessāmi”ti nikkhami. So “mama ruccanakameva karosī”ti teneva saddhiṃ vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi.

Kūṭavāṇijo bodhisattaṃ āha - “ayaṃ, sāmi, mama puttaṃ gahetvā nhāyituṃ gato, ‘kahaṃ me putto’ti vutte ‘kulalena haṭo’ti āha, vinicchīnatha me aḍḍa”nti. Bodhisatto “saccaṃ bhaṇe”ti itaraṃ pucchi. So āha - “āma, sāmi, ahaṃ taṃ ādāya gato, senena pahaṭabhāvo saccameva, sāmī”ti. “Kiṃ pana loke kulalā nāma dārake harantī”ti? “Sāmi, ahampi tumhe pucchāmi - “kulalā dārake gahetvā ākāse gantuṃ na sakkonti, mūsikā pana ayaphāle khādanti”ti. “Idaṃ kiṃ nāmā”ti? “Sāmi, mayā etassa ghare pañca phālasatāni ṭhapitāni, svāyaṃ ‘phālā te mūsikāhi khāditā’ti vatvā ‘idaṃ te phāle khāditamūsikānaṃ vacca’nti vaccaṃ dasseti, sāmi, mūsikā ce phāle khādanti, kulalāpi dārake harissanti. Sace na khādanti, senāpi taṃ na harissanti. Eso pana ‘phālā te mūsikāhi khāditā’ti vadati, tesāṃ khāditabhāvaṃ vā akhāditabhāvaṃ vā jānātha, aḍḍaṃ me vinicchīnathā”ti. Bodhisatto “saṭhassa paṭisāṭheyyaṃ katvā jinissāmīti iminā cintitaṃ bhavissatī”ti ṇatvā “suṭṭhu te cintita”nti vatvā imā gāthā avoca -

135. “Saṭhassa sāṭheyyamimāda sucintitaṃ, paccodḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭaṃ;
Phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikā, kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyuṃ.

136. “Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā, bhavati cāpi nikatino nikatyā;
Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālaṃ, mā te puttamahāsi phālanatṭho”ti.

135-136. Tattha saṭhassāti saṭhabhāvena kerāṭikena “ekaṃ upāyaṃ katvā parasantakaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti saṭhassa. Sāṭheyyamidaṃ sucintitanti idaṃ paṭisāṭheyyaṃ cintentena tayā suṭṭhu cintitaṃ. Paccodḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭanti kūṭassa puggalassa tayā paṭikūṭaṃ suṭṭhu paccodḍitaṃ, paṭibhāgaṃ katvā odḍitasadisameva katanti attho. Phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikāti yadi mūsikā phālaṃ khādeyyuṃ. Kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyunti mūsikāsu phāle khādantīsu kulalā kiṃ kāraṇā kumāraṃ no hareyyuṃ.

Kūṭassa hi santi kūṭakūṭāti tvaṃ “ahameva mūsikāhi phāle khādāpitapuriso kūṭo”ti maññasi, tādissassa pana kūṭassa imasmim loke bahū kūṭā santi, kūṭassa kūṭāti kūṭapaṭikūṭānaṃ etaṃ nāmaṃ, kūṭassa paṭikūṭā nāma santīti vuttaṃ hoti. Bhavati cāpi nikatino nikatyāti nikatino nekatikassa vañcanakapuggalassa nikatyā aparo nikatikārako vañcanakapuriso bhavatiyeva. Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālanti ambho naṭṭhaputta purisa, etassa naṭṭhaphālassa phālaṃ dehi. Mā te puttamahāsi phālanatṭhoti sace hissa phālaṃ na dassasi, puttaṃ te harissati, taṃ te esa mā haratu, phālamassa dehīti. “Demi, sāmi, sace me puttaṃ detī”ti. “Demi, sāmi, sace me phāle detī”ti. Evaṃ naṭṭhaputto puttaṃ, naṭṭhaphālo ca phālaṃ paṭilabhitvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kūṭavāṇijo idāni kūṭavāṇijova, paṇḍitavāṇijo paṇḍitavāṇijoyeva, vinicchayāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

219. Garahitajātakavaṇṇanā

Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anabhiratiyā ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Etassa hi paccekaṃ gahitaṃ ārammaṇaṃ nāma natthi, anabhirativāsaṃ vasantaṃ pana taṃ satthu santikaṃ ānesuṃ. So satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho “sacca”nti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “kilesavasenā”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ, bhikkhu, kilesa nāma pubbe tiracchānehipi garahito, tvaṃ evarūpe sāsane pabbajito kasmā tiracchānehipi garahitakilesavasena ukkaṇṭhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese vānarayoniyaṃ nibbatti. Tameṇaṃ eko vanacarako gahetvā ānetvā rañño adāsi. So ciraṃ rājagehe vasamāno vattasampanno ahosi, manussaloke vattamānaṃ kiriyaṃ yebhuyyena aññāsi. Rājā tassa vatte pasīditvā vanacarakaṃ pakkosāpetvā “imaṃ vānaraṃ gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti āṇāpesi, so tathā akāsi. Vānaragaṇo bodhisattassa āgatabhāvaṃ ñatvā tassa dassanattāya mahante pāsāṇapitṭhe sannipatitvā bodhisattena saddhiṃ sammodanīyaṃ kathaṃ katvā “samma, kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vutthosī”ti āha. “Bārāṇasiyaṃ rājanivesane”ti. “Atha kathaṃ muttosī”ti? “Rājā maṃ keḷimakkaṭaṃ katvā mama vatte pasanno maṃ vissajjesī”ti.

Atha naṃ te vānarā “manussaloke vattamānakiriyaṃ nāma tumhe jānissatha, amhākampi tāva kathetha, sotukāmamhā”ti āhaṃsu. “Mā maṃ manussānaṃ kiriyaṃ pucchathā”ti. “Kathetha sotukāmamhā”ti. Bodhisattopi “manussā nāma

khattiyāpi brāhmaṇāpi ‘mayhaṃ mayha’nti vadanti, hutvā abhāvaṭṭhena aniccatam na jānanti, suṇātha dāni tesam andhabālānam kāraṇa’nti vatvā imā gāthā avoca -

137. “Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me, esā rattiṃ divā kathā;
Dummedhānaṃ manussānaṃ, ariyadhammaṃ apassataṃ.

138. “Dve dve gahapatayo gehe, eko tattha amassuko;
Lambatthano veṇikato, atho aṅkitakaṇṇako;
Kīto dhanena bahunā, so taṃ vitudate jana’nti.

137-138. Tattha hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti desanāsīsamattametam, iminā pana padadvayaena dasavidhampi ratanaṃ sabbaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇaṃ khattavattum dvipadacatuppadañca sabbaṃ dassento “idaṃ me idaṃ me”ti āha. Esā rattiṃ divā kathāti esā manussānaṃ rattiñca divā ca niccakālaṃ kathā. Aññaṃ pana te “pañcakkhandhā aniccā”ti vā “hutvā na bhavanti”ti vā na jānanti, evameva paridevantā vicaranti. Dummedhānanti appapaññaṃ. Ariyadhammaṃ apassatanti ariyānaṃ buddhādīnaṃ dhammaṃ, ariyaṃ vā niddosaṃ navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ apassantānaṃ esāva kathā. Aññaṃ pana “aniccaṃ vā dukkhaṃ vā”ti tesam kathā nāma natthi.

Gahapatayoti gehe adhipatibhūtā. Eko tatthāti tesu dvīsu gharasāmikesu “eko”ti mātugāmaṃ sandhāya vadati. Tattha veṇikatoti kataveṇī, nānappakārena saṇṭhāpitakesakalāpoti attho. Atho aṅkitakaṇṇakoti atha sveva viddhakaṇṇo chiddakaṇṇoti lambakaṇṇataṃ sandhāyāha. Kīto dhanena bahunāti so panesa amassuko lambatthano veṇikato aṅkitakaṇṇo mātāpitūnaṃ bahuṃ dhanam datvā kīto, maṇḍetvā pasādhettvā yānaṃ āropetvā mahantena parivārena gharaṃ ānīto. So taṃ vitudate jananti so gahapati āgatakalato paṭṭhāya tasmim gehe dāsakammakarādibhedaṃ janaṃ “are duṭṭhadāsa duṭṭhadāsi, imaṃ na karosī”ti mukhasattīhi vitudati, sāmiko viya hutvā mahājanaṃ vicāreti. Evaṃ tāva “manussaloke ativiya ayutta”nti manussalokaṃ garahi.

Taṃ sutvā sabbe vānarā “mā kathetha, mā kathetha, asotabbayuttakaṃ assumhā”ti ubhohi hatthehi kaṇṇe daḷhaṃ pidahimsu. “Imasmim ṭhāne amhehi idaṃ ayuttaṃ suta”nti taṃ ṭhānampi garahitvā aññattha agamaṃsu. So piṭṭhipāsāṇo garahitapiṭṭhipāsāṇoyeva kira nāma jāto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā vānaragaṇo buddhapaṇisā ahosi, vānarindo pana ahameva ahosi”nti.

Garahitajātakavaṇṇanā navamā.

220. Dhammadhajājātakavaṇṇanā

Sukhaṃ jīvitarūposīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba katesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ yasapāṇi nāma rājā rajjaṃ kāresi, kāḷako nāmassa senāpati ahosi. Tadā bodhisatto tasseeva purohito ahosi nāmena dhammadhajo nāma, raññaṃ pana sīsappasādhanaṃ kappako chattapāṇi nāma. Rājā dhammena rajjaṃ kāreti, senāpati

panassa vinicchayaṃ karonto lañjaṃ khādati parapiṭṭhimaṃsiko, lañjaṃ gahetvā assāmiṃ sāmike karoti. Athekadivasāṃ vinicchaye parājito manusso bāhā paggayha kandanto vinicchayā nikkhanto rājupaṭṭhānaṃ gacchantāṃ bodhisattaṃ disvā tassa pādesu pativā “tumhādisesu nāma, sāmi, rañño atthañca dhammañca anusāsesu kāḷakasenāpati lañjaṃ gahetvā assāmiṃ sāmike karotī”ti attano parājitaḥhāvaṃ bodhisattassa kathesi. Bodhisatto kāruṇṇāṃ uppādetvā “ehi bhaṇe, aḍḍaṃ te vinicchinnissāmī”ti taṃ gahetvā vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi. Mahājano sannipati, bodhisatto taṃ aḍḍaṃ paṭivinicchinitvā sāmikaññeva sāmikaṃ akāsi.

Mahājano sādhuḥkāraṃ adāsi, so saddo mahā ahosi. Rājā taṃ sutvā “kiṃ saddo nāmeso”ti pucchi. “Deva, dhammadhajapaṇḍitena dubbinicchito aḍḍo suvinicchito, tatresa sādhuḥkārasaddo”ti. Rājā tuṭṭho bodhisattaṃ pakkosāpetvā “aḍḍo kira te ācariya vinicchito”ti pucchi. “Āma, mahārāja, kāḷakena dubbinicchitaṃ aḍḍaṃ vinicchini”nti vutte “ito dāni paṭṭhāya tumheva aḍḍaṃ vinicchinnatha, mayhañca kaṇṇasukhaṃ bhavissati lokassa ca vuḍḍhī”ti vatvā anicchantampi taṃ “sattānuddayāya vinicchaye nisīdathā”ti yācivā sampaṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya bodhisatto vinicchaye nisīdati, sāmikeyeva sāmike karoti.

Kāḷako tato paṭṭhāya lañjaṃ alabhanto lābhato parihāyivā bodhisattassa āghātaṃ bandhitvā “mahārāja, dhammadhajapaṇḍito tava rajjaṃ pattheti”ti bodhisattaṃ rañño antare paribhindi. Rājā asaddahanto “mā evaṃ avacā”ti paṭikkhipitvā puna tena “sace me na saddahatha, tassāgamanakāle vātapānena oloketha. Athānena sakalanagarassa attano hatthe katabhāvaṃ passissathā”ti vutte rājā tassa aḍḍakāraparisāṃ disvā “etasseva parisā”ti saññāya bhijjitvā “kiṃ karoma senāpati”ti pucchi. “Deva, etaṃ māretuṃ vaṭṭatī”ti. “Oḷārikadosaṃ apassantā kathaṃ māressāmā”ti? “Attheko upāyo”ti. “Katarūpāyo”ti. “Asayhamassa kammaṃ āropetvā taṃ kātuṃ asakkontaṃ taṃ tena dosena māressāmā”ti. “Kiṃ pana asayhakamma”nti? “Mahārāja, uyyānaṃ nāma sārabhūmiyaṃ ropitaṃ paṭijaggiyamānaṃ tīhi catūhi saṃvaccharehi phalaṃ deti. Tumhe taṃ pakkosāpetvā ‘sve uyyānaṃ kīḷissāma, uyyānaṃ me māpehi’ti vadatha, so māpetuṃ na sakkhissati. Atha naṃ tasmim̐ dose māressāmā”ti.

Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, mayhaṃ purāṇauyyāne ciraṃ kīḷimha, idāni navauiyyāne kīḷitukāmamha, sve kīḷissāma, uyyānaṃ no māpehi, sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthī”ti. Bodhisatto “kāḷakena lañjaṃ alabhamānena rājā antare paribhinno bhavissatī”ti ñatvā “sakkonto jānissāmi, mahārājā”ti vatvā gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā cintayamāno sayane nipajji, sakkassa bhavanaṃ uñhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento bodhisattassa cittaṃ ñatvā vegenāgantvā sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhatvā “kiṃ cintesi paṇḍitā”ti pucchi. “Kosi tva”nti? “Sakkohamasmī”ti. “Rājā maṃ ‘uiyyānaṃ māpehi’ti āha, taṃ cintemī”ti. “Paṇḍita, mā cintayi, ahaṃ te nandanavanacittalatāvanasadisaṃ uyyānaṃ māpessāmi, katarasmim̐ ṭhāne māpemī”ti? “Asukaṭṭhāne māpehi”ti. Sakko māpetvā devapurameva gato.

Punadivase bodhisatto uyyānaṃ paccakkhato disvā gantvā rañño ārocesi - “niṭṭhitaṃ te, mahārāja, uyyānaṃ, kīḷassū”ti. Rājā gantvā aṭṭhārasahatthena manosilāvaṇṇena pākārena parikkhittaṃ dvāraṭṭālakasampannaṃ pupphaphalabhārabbharitanānārukkhaṭṭimaṇḍitaṃ uyyānaṃ disvā kāḷakaṃ pucchi - “paṇḍitena amhākaṃ vacanaṃ kataṃ, idāni kiṃ karomā”ti. “Mahārāja, ekarattena uyyānaṃ māpetuṃ sakkonto rajjaṃ gahetuṃ kiṃ na sakkotī”ti? “Idāni kiṃ

karomā”ti? “Aparampi naṃ asayhakammaṃ kāremā”ti. “Kiṃ kammaṃ nāmā”ti? “Sattaratanamayaṃ pokkharaṇiṃ māpema”ti. Rājā “sādhū”ti bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya, uyyānaṃ tava te māpitaṃ, etassa pana anucchavikaṃ sattaratanamayaṃ pokkharaṇiṃ māpehi. Sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthi”ti āha. Bodhisatto “sādhū, mahārāja, sakkonto māpessāmī”ti āha. Athassa sakko pokkharaṇiṃ māpesi sobhaggappattaṃ satatitthaṃ saḥassavaṇkaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ nandanapokkharaṇisadisam.

Punadivase bodhisatto tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi - “māpitā, deva, pokkharaṇi”ti. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Uyyānassa anucchavikaṃ gehaṃ māpetuṃ āṇāpehi, devā”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “idāni, ācariya, imassa uyyānassa ceva pokkharaṇiyā ca anucchavikaṃ sabbadantamayaṃ gehaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthi”ti āha. Athassa sakko gehampi māpesi. Bodhisatto punadivase tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Gehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpetuṃ āṇāpehi, mahārāja”ti āha. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa dantamayagehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpehi, maṇiālokena vicarissāma. Sace māpetuṃ na sakkosi, jīvitaṃ te natthi”ti āha. Athassa sakko maṇimpi māpesi.

Bodhisatto punadivase taṃ paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karissāmā”ti kālakaṃ pucchi. “Mahārāja, dhammadhajabrāhmaṇassa icchiticchitadāyikā devatā atthi maññe, idāni yaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, taṃ āṇāpehi. Caturaṅgasamannāgataṃ nāma manussaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, tasmā ‘caturaṅgasamannāgataṃ me uyyānapālaṃ māpehi’ti taṃ vadāhi”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya, tayā amhākaṃ uyyānaṃ, pokkharaṇi, dantamayapāsādo, tassa ālokakaraṇatthāya maṇiratanañca māpitaṃ, idāni me uyyānarakkhakaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthi”ti āha. Bodhisatto “hotu, labhamāno jānissāmī”ti gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā nipanno paccūsakāle pabujjhivā sayanapīṭhe nisinno cintesi - “sakko devarājā yaṃ attanā sakkā māpetuṃ, taṃ māpesi, caturaṅgasamannāgataṃ pana uyyānapālaṃ na sakkā māpetuṃ, evaṃ sante paresaṃ hatthe maraṇato araṇṇe anāthamaraṇameva varatara”nti. So kassaci anārocetvā pāsādā otarivā aggadvāreneva nagarā nikkhamivā araṇṇaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhamūle sataṃ dhammaṃ āvajjamāno nisīdi.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vanacarako viya hutvā bodhisattaṃ upasaṅkavitvā “brāhmaṇa, tvaṃ sukhumālo, aditṭhapubbadukkarūpo viya imaṃ araṇṇaṃ pavisitvā kiṃ karonto nisinnosi”ti imamatthaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha -

139. “Sukhaṃ jīvitarūposi, raṭṭhā vivanamāgato;
So ekako rukkhamūle, kapaṇo viya jhāyasī”ti.

Tattha sukhaṃ jīvitarūposīti tvaṃ sukhena jīvitasadisō sukhedhito sukhaparihato viya. Raṭṭhāti ākiṇṇamanussatṭhānā. Vivanamāgatoti nirudakatṭhānaṃ araṇṇaṃ pavitṭho. Rukkhamūleti rukkhasamīpe. Kapaṇo viya jhāyasīti kapaṇo viya ekako nisinno jhāyasi pajjhāyasi, kiṃ nāmetaṃ cintesīti pucchi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

140. “Sukhaṃ jīvitarūposmi, raṭṭhā vivanamāgato;

So ekako rukkhāmūle, kapaṇo viya jhāyāmi;
Sataṃ dhammaṃ anussara’’nti.

Tattha sataṃ dhammaṃ anussaranti, samma, saccametaṃ, ahaṃ sukhaṃ jīvitārūpo raṭṭhā ca vīvanamāgato, sohaṃ ekakova imasmiṃ rukkhāmūle nisīditvā kapaṇo viya jhāyāmi. Yaṃ pana vadesi ‘’kiṃ nāmetaṃ cintesi’’ti, taṃ te pavedemi ‘’sataṃ dhamma’’nti. Ahañhi sataṃ dhammaṃ anussaranto idha nisinno. Sataṃ dhammanti buddhapacceka buddhabuddhasāvakānaṃ sataṃ sappurisaṇaṃ paṇḍitānaṃ dhammaṃ. Lābho alābho yaso ayaso nindā pasamsā sukhaṃ dukkhanti ayañhi aṭṭhavidho lokadhammo. Iminā pana abbhāhatā santo na kampanti na pavedhenti, ayamettha akampanasaṅkhāto sataṃ dhammo imaṃ anussaranto nisinnomhīti dīpeti.

Atha naṃ sakko ‘’evaṃ sante, brāhmaṇa, imasmiṃ ṭhāne kasmā nisinnosi’’ti. ‘’Rājā caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ āharāpeti, tādisaṃ na sakkomi laddhuṃ, sohaṃ ‘’kiṃ me parassa hatthe maraṇena, araṇṇaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ marissāmī’’ti cintetvā idhāgantvā nisinno’’ti. ‘’Brāhmaṇa, ahaṃ sakko devarājā, mayā te uyyānādīni māpitāni, caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpetuṃ na sakkā, tumhākaṃ raṇṇo sīsappasādhana kappako chattapāṇi nāma, so caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati etaṃ kappakaṃ uyyānapālaṃ kātuṃ vadehī’’ti. Iti sakko bodhisattassa ovādaṃ datvā ‘’mā bhāyī’’ti samassāsetvā attano devapurameva gato.

Bodhisatto gehaṃ gantvā bhuttaṭṭarāso rājadvāraṃ gantvā chattapāṇiṃpi tattheva disvā hatthe gahetvā ‘’tvaṃ kira, samma chattapāṇi, caturaṅgasamannāgatosī’’ti pucchitvā ‘’ko te mayhaṃ caturaṅgasamannāgatabhāvaṃ ācikkhī’’ti vutte ‘’sakko, devarājā’’ti vatvā ‘’kiṃkāraṇā ācikkhī’’ti puṭṭho ‘’iminā nāma kāraṇenā’’ti sabbaṃ ācikkhi. So ‘’āma, ahaṃ caturaṅgasamannāgato’’ti āha. Atha naṃ bodhisatto hatthe gahetvā raṇṇo santikaṃ gantvā ‘’ayaṃ, mahārāja, chattapāṇi, caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati imaṃ uyyānapālaṃ karoṭhā’’ti āha. Atha naṃ rājā ‘’tvaṃ kira caturaṅgasamannāgatosī’’ti pucchi. ‘’Āma, mahārāja’’ti. ‘’Katamehi caturaṅgehi samannāgatosī’’ti?

’’Anusūyako ahaṃ deva, amajjapāyako ahaṃ;
Nisnehako ahaṃ deva, akkodhanaṃ adhiṭṭhito’’ti.

’’Mayhañhi, mahārāja, usūyā nāma natthi, majjaṃ me na pivitapubbaṃ, paresu me sneho vā kodho vā na bhūtapūbbo. Imehi catūhi aṅgehi samannāgatomhī’’ti.

Atha naṃ rājā, bho chattapāṇi, ‘’anusūyakosmī’’ti vadasīti. ‘’Āma, deva, anusūyakomhī’’ti. ‘’Kiṃ ārammaṇaṃ disvā anusūyako jātosī’’ti? ‘’Suṇāhi devā’’ti attano anusūyakakāraṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha -

’’Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
So maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako’’ti.

Tassattho - ahaṃ, deva, pubbe imasmiṃyeva bārāṇasinagare tādisova rājā hutvā itthiyā kāraṇā purohitaṃ bandhāpesiṃ.

’’Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare;
Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare’’ti. -

Imasmiñhi jātake āgatanayeneva ekasmiṃ kāle ayaṃ chattapāṇi rājā hutvā catusaṭṭhiyā pādamūlikehi saddhiṃ sampadussitvā bodhisattaṃ attano manorathaṃ apūrentaṃ nāsetukāmāya deviyā paribhinno bandhāpesi. Tadā naṃ bandhitvā ānīto bodhisatto yathābhūtaṃ deviyā dosaṃ āropetvā sayaṃ mutto rañña bandhāpīte sabbepe te pādamūlike mocetvā “etesañca deviyā ca aparādhaṃ khamatha, mahārājā”ti ovadi. Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva vitthārato veditabbaṃ. Taṃ sandhāyāha -

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
So maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tadā pana sohaṃ cintesiṃ - “ahaṃ soḷasa sahasaṭṭhiyo pahāya etaṃ ekameva kilesavasena saṅgaṇhantopi santappetuṃ nāsakkiṃ, evaṃ duppūraṇīyaṇaṃ itthiṇaṃ kujjhaṇaṃ nāma nivatthavatte kilissante ‘kasmā kilissasī’ti kujjhanasadisāṃ hoti, bhuttaḥatte gūṭhabhāvaṃ āpajjante ‘kasmā etaṃ sabhāvaṃ āpajjasī’ti kujjhanasadisāṃ hoti. ‘Ito dāni paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva kilesaṃ nissāya mayi usūyā mā uppajjatū’”ti adhiṭṭhaṃ. Tato paṭṭhāya anusūyako jāto. Idaṃ sandhāya - “tasmāhaṃ anusūyako”ti āha.

Atha naṃ rājā “samma chattapāṇi, kiṃ ārammaṇaṃ disvā amajjapo jātosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha -

“Matto ahaṃ mahārāja, puttamaṃsāni khādayiṃ;
Tassa sokenaṃ phuṭṭho, majjapāṇaṃ vivajjayi”nti.

Ahaṃ, mahārāja, pubbe tādiso bārāṇasirājā hutvā majjena vinā vattituṃ nāsakkiṃ, amaṃsakabhataṃpi bhuñjituṃ nāsakkiṃ. Nagare uposathadivasesu māghāto hoti, bhatakkāraṃ pakkhassa terasiyaññaeva maṃsaṃ gahetvā ṭhapesi, taṃ dunnikkhittaṃ sunakhā khādiṃsu. Bhatakkāraṃ uposathadivase maṃsaṃ alabhivā rañña nānaggarasabhojanaṃ pacitvā pāsādaṃ āropetvā upanāmetuṃ asakkonto devīṃ upasaṅkamitvā “devi, ajja me maṃsaṃ na laddhaṃ, amaṃsakabhhojanaṃ nāma upanāmetuṃ na sakkomi, kinti karomī”ti āha. “Tāta, mayhaṃ putto rañña piyo manāpo, puttaṃ me disvā rājā tameva cumbanto parissajanto attano atthibhāvampi na jānāti, ahaṃ puttaṃ maṇḍetvā rañña ūrumhi nisīdāpeyyaṃ, rañña puttena saddhiṃ kīḷanakāle tvaṃ bhataṃ upaneyyāsī”ti. Sā evaṃ vatvā attano puttaṃ alaṅkatābharaṇaṃ maṇḍetvā rañña ūrumhi nisīdāpesi. Rañña puttena saddhiṃ kīḷanakāle bhatakkāraṃ bhataṃ upanāmesi. Rājā surāmadamatto pātiyaṃ maṃsaṃ adisvā “maṃsaṃ kaha”nti pucchitvā “ajja, deva, uposathadivasaṃ māghātātāya maṃsaṃ na laddha”nti vutte “mayhaṃ maṃsaṃ nāma dullabha”nti vatvā ūrumhi nisinnassa piyaputtassa gīvaṃ vaṭṭetvā jīvitaṃkayaṃ pāpetvā bhatakkāraṃkassa purato khipitvā “vegena sampādetvā āharā”ti āha. Bhatakkāraṃ tathā akāsi, rājā puttamaṃsena bhataṃ bhuñji. Rañña bhayena ekopi kandituṃ vā rodituṃ vā kathetuṃ vā samattho nāma nāhosi.

Rājā bhuñjitvā sayanapiṭṭhe niddaṃ upagantvā paccūsakāle pabujjhitvā vigatamado “puttaṃ me ānethā”ti āha. Tasmīṃ kāle devī kandaṃānā pādamūle pati. “Kiṃ, bhadda”ti ca vutte, “deva, hiyyo te puttaṃ māretvā puttamaṃsena bhataṃ bhutta”nti āha. Rājā puttasaṅkena roditvā kanditvā “idaṃ me dukkhaṃ surāpāṇaṃ nissāya uppanna”nti surāpāṇe dosaṃ disvā “ito paṭṭhāya yāva arahattaṃ na

pāpuṇāmi, tāva evarūpaṃ vināsakārakaṃ suraṃ nāma na pivissāmi”ti paṃsum
gahetvā mukhaṃ puñchitvā adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya majjaṃ nāma na pivim.
Imamatthaṃ sandhāya - “matto ahaṃ, mahārājā”ti imaṃ gāthamāha.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana, samma chattapāṇi, ārammaṇaṃ disvā nisneho jātosī”ti
pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha -

“Kitavāso nāmahaṃ rāja, putto paccekabodhi me;
Pattaṃ bhinditvā cavito, nisneho tassa kāraṇā”ti.

Mahārāja, pubbe ahaṃ bārāṇasiyaṃyeva kitavāso nāma rājā. Tassa me putto vijāyi.
Lakkhaṇapāṭhakā taṃ disvā “mahārāja, ayaṃ kumāro pānīyaṃ alabhitvā marissatī”ti
āhaṃsu. “Duṭṭhakumāro”tissa nāmaṃ ahosi. So viññutaṃ patto oparajjaṃ kāresi,
rājā kumāraṃ purato vā pacchato vā katvā vicari, pānīyaṃ alabhitvā maraṇabhayena
cassa catūsu dvāresu antonagaresu ca tattha tattha pokkharāṇiyo kāresi,
catukkādīsu maṇḍape kāretvā pānīyacāṭiyo ṭhapāpesi. So ekadivase
alaṅkatapaṭiyyatto pātova uyyānaṃ gacchanto antarāmagge paccekabuddhaṃ passi.
Mahājanopi paccekabuddhaṃ disvā tameva vandati pasamsati, añjaliṅcassa
paggaṇhāti.

Kumāro cintesi - “mādisena saddhiṃ gacchantā imaṃ muṇḍakaṃ vandanti
pasamsanti, añjaliṅcassa paggaṇhantī”ti. So kupito hatthikkhandhato oruyha
paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā “laddhaṃ te, samaṇa, bhatta”nti vatvā “āma,
kumārā”ti vutte tassa hatthato pattaṃ gahetvā bhūmiyaṃ pādetvā saddhiṃ bhattena
madditvā pādappahārena cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. Paccekabuddho “naṭṭho vatāyaṃ
satto”ti tassa mukhaṃ olokesi. Kumāro “ahaṃ, samaṇa, kitavāsarañño putto,
nāmena duṭṭhakumāro nāma, tvaṃ me kuddho akkhini ummīletvā olokeno kiṃ
karissasī”ti āha.

Paccekabuddho chinnabhatto hutvā vehāsaṃ abbhuggantvā uttarahimavante
nandanamūlapabbhārameva gato. Kumārassāpi taṅkhaṇaṇṇeva pāpakammaṃ
paripacci. So “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti samuggatasarīraḍḍāho tattheva pati. Tattha
tattheva yattakaṃ pānīyaṃ, tattakaṃ pānīyaṃ sabbaṃ chijji, mātikā sussimsu,
tattheva jīvitaṃkhaṇaṃ patvā avīcimhi nibbatti. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā puttasaṅketa
abhibhūto cintesi - “ayaṃ me soko piyavatthuto uppajji, sace me sneho nābhavissa,
soko na uppajjissa, ito dāni me paṭṭhāya saviññāṇake vā aviññāṇake vā kismiṅci
vatthusmiṃ sneho nāma mā uppajjatū”ti adhiṭṭhāsi, tato paṭṭhāya sneho nāma
natthi. Taṃ sandhāya “kitavāso nāmāha”nti gāthamāha.

Tattha putto paccekabodhi me. Pattaṃ bhinditvā cavitoti mama putto
paccekabodhipattaṃ bhinditvā cavitoti attho. Nisneho tassa kāraṇāti tadā
uppannasnehavatthussa kāraṇā ahaṃ nisneho jātoti attho.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana, samma, ārammaṇaṃ disvā nikkodho jātosī”ti pucchi. So
taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha -

“Arako hutvā mettacittaṃ, satta vassāni bhāvayim;
Satta kappe brahmaloke, tasmā akkodhano aha”nti.

Tassattho - ahaṃ, mahārāja, arako nāma tāpaso hutvā satta vassāni mettacittam bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmaloke vasiṃ, tasmā ahaṃ dīgharattam mettābhāvanāya āciṇṇapariciṇṇattā akkodhano jātoti.

Evam chattapāṇinā attano catūsu aṅgesu kathitesu rājā parisāya iṅgitasaññaṃ adāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca uṭṭhahitvā “are lañjakhādaka duṭṭhacora, tvaṃ lañjaṃ alabhitvā paṇḍitaṃ upavaditvā māretukāmo jāto”ti kālakaṃ senāpatiṃ hatthapādesu gahetvā rājanivesanā otāretvā gahitagahiteheva pāsānamuggarehi sīsaṃ bhinditvā jīvitaṃ khayam pāpetvā pādesu gahetvā kaḍḍhantā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesuṃ. Tato paṭṭhāya rājā dhammena rajjaṃ kārento yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kālakasenaṇḍipati devadatto ahosi, chattapāṇikappako sārīputto, sakko anuruddho, dhammadhājō pana ahameva ahosi”nti.

Dhammadhājājātakavaṇṇanā dasamā.

Bīraṇathambhavaggo sattamo.

Tassuddānaṃ -

Somadattañca ucchiṭṭhaṃ, kuru puṇṇanadīpi ca;
Kacchapamacchaseggu ca, kūṭavāṇijagaraḥi;
Dhammadhājanti te dasa.

8. Kāsāvavaggo

221. Kāsāvajātakavaṇṇanā

Anikkasāvo kāsāvanti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana rājagahe samuṭṭhitaṃ. Ekasmiṃ samaye dhammasenaṇḍipati pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ veḷuvane viharati. Devadattopi attano anurūpāya dussīlaparisāya parivuto gayāsīse viharati. Tasmīṃ samaye rājagahavāsīno chandakaṃ saṅgharitvā dānaṃ sajjayiṃsu. Atheke vohāratthāya āgatavāṇijo imaṃ sātakaṃ vissajjetvā “mampi pattikaṃ karoṭhā”ti mahagghaṃ gandhakāsāvaṃ adāsi. Nāgarā mahādānaṃ pavattayiṃsu, sabbaṃ chandakena saṅkaḍḍhitaṃ kahāpaṇeheva niṭṭhāsi. So sātako atireko ahosi. Mahājano sannipatitvā “ayaṃ gandhakāsāvasātako atireko. Kassa naṃ dema, kiṃ sārīputtattherassa, udāhu devadattassā”ti mantayiṃsu.

Tattheke “sārīputtattherassā”ti āhaṃsu. Apare “sārīputtatthero katipāhaṃ vasitvā yathāruci pakkamissati, devadattatthero pana nibaddhaṃ amhākaṃ nagameva upanissāya viharati, maṅgalāmaṅgalesu ayameva amhākaṃ avassayo, devadattassa dassāmā”ti āhaṃsu. Sambahulikaṃ karontesupi “devadattassa dassāmā”ti vattāro bahutarā ahesuṃ, atha naṃ devadattassa adaṃsu. Devadatto tassa dasā chindāpetvā ovaṭṭikaṃ sibbāpetvā rajāpetvā suvaṇṇapaṭṭavaṇṇaṃ katvā pārūpi. Tasmīṃ kāle tiṃsamattā bhikkhū rājagahā nikkhamitvā sāvattiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthārā taṃ pavattiṃ ārocetvā “evaṃ, bhante, attano ananucchavikaṃ arahaddhaṃ pārūpi”ti ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano ananurūpaṃ arahaddhaṃ paridahati, pubbepi paridahiyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese hatthikule nibbattitvā vayappatto asītisahassamattavāraṇaparivāro yūthapati hutvā araṇṇāyatane vasati. Atheke duggatamanusso bārāṇasiyaṃ viharanto dantakāravīthiyaṃ dantakāre dantavalayādīni karonte disvā “hatthidante labhitvā gaṇhissathā”ti pucchi. Te “āma gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. So āvudhaṃ ādāya kāsāvavattthavasano paccekabuddhavesaṃ gaṇhitvā paṭisīsaṃ paṭimuñcitvā hatthivīthiyaṃ tthātvā āvudhena hatthiṃ māretvā dante ādāya bārāṇasiyaṃ vikkiṇanto jīvikaṃ kappesi. So aparabhāge bodhisattassa parivārahatthīnaṃ sabbapacchimaṃ hatthiṃ māretuṃ ārabhi. Hatthino devasikaṃ hatthīsu parihāyantesu “kena nu kho kāraṇena hatthino parihāyanti”ti bodhisattassa ārocesuṃ.

Bodhisatto pariggaṇhanto “paccekabuddhavesaṃ gahetvā hatthivīthipariyante eko puriso tiṭṭhati, kacci nu kho so māreti, pariggaṇhissāmi na”nti ekadivasaṃ hatthī purato katvā sayaṃ pacchato ahosi. So bodhisattaṃ disvā āvudhaṃ ādāya pakkhandi. Bodhisatto nivattitvā tthito “bhūmiyaṃ pothetvā māressāmi na”nti soṇḍaṃ pasāretvā tena paridahitāni kāsāvāni disvā “imaṃ arahaddhajaṃ mayā gaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti soṇḍaṃ paṭisaṃharitvā “ambho purisa, nanu esa arahaddhajo ananucchaviko tuyhaṃ, kasmā etaṃ paridahasī”ti imā gāthā avoca -

141. “Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vatthaṃ paridahissati;
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

142. “Yo ca vantakasāvassa, sīlesu susamāhito;
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī”ti.

141-142. Tattha anikkasāvoti kasāvo vuccati rāgo doso moho makkho paḷāso issā macchariyaṃ mājā sāttheyyaṃ thambho sārambho māno atimāno mado pamādo, sabbe akusalā dhammā sabbe duccharitā sabbāṃ bhavagāmikammaṃ diyaḍḍhakilesasahassaṃ, eso kasāvo nāma. So yassa puggalassa appahīno santānato anissaṭṭho anikkhanto, so anikkasāvo nāma. Kāsāvanti kasāyarasapītaṃ arahaddhajabhūtaṃ. Yo vatthaṃ paridahissatīti yo evarūpo hutvā evarūpaṃ vatthaṃ paridahissati nivāseti ceva pārupati ca. Apeto damasaccenāti indriyadamasaṅkhātena damena ca nibbānasaṅkhātena ca paramatthasaccena apeto parivajjito. Nissakkatthe vā karaṇavacanaṃ, etasmā damasaccā apetoti attho. “Sacca”nti cettha vacīsaccaṃ catusaccampi vaṭṭatīyeva. Na so kāsāvamarahatīti so puggalo anikkasāvattā arahaddhajaṃ kāsāvaṃ na arahati ananucchaviko etassa.

Yo ca vantakasāvassāti yo pana puggalo yathāvuttasseva kasāvassa vantattā vantakasāvo assa. Sīlesu susamāhitoti maggasīlesu ceva phalasīlesu ca sammā āhito, ānetvā tthapito viya tesu patitṭhito. Tehi sīlehi samaṅgībhūtasattaṃ adhivacanaṃ. Upetoti samannāgato. Damasaccenāti vuttappakārena damena ca saccena ca. Sa ve kāsāvamarahatīti so evarūpo puggalo imaṃ arahaddhajaṃ kāsāvaṃ arahati.

Evam bodhisatto tassa purisassa imaṃ kāraṇaṃ kathetvā “ito paṭṭhāya mā idha āgami, āgacchasi ce, jīvitaṃ te natthī”ti tajjetvā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā hatthimārakapuriso devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosi”nti.

Kāsāvajātakavaṇṇanā paṭhamā.

222. Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā

Idaṃ tadācariyavacoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, devadatto nāma kakkhaḷo pharuso sāhasiko sammāsambuddhe abhimāre payojesi, silaṃ pavijjhi, nāḷagiriṃ payojesi, khantimettānuddayamattampissa tathāgate natthī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese mahānandiyo nāma vānaro ahosi, kaniṭṭhabhātiko panassa cūḷanandiyo nāma. Te ubhopi asītisahassavānaraparivārā himavantapadese andhamātaraṃ paṭijaggantā vāsaṃ kappesuṃ. Te mātaraṃ sayanagumbe ṭhapetvā araññaṃ pavisitvā madhurāni phalāphalāni mātuyā pesenti. Āharaṇakavānarā tassā na denti, sā khudāpīḷitā aṭṭhicammāvasesā kisā ahosi. Atha naṃ bodhisatto āha - “mayāṃ, amma, tumhākaṃ madhuraphalāphalāni pesema, tumhe kasmā milāyathā”ti. “Tāta, nāhaṃ labhāmī”ti. Bodhisatto cintesi - “mayi yūthaṃ pariharante mātā me nassissati, yūthaṃ pahāya mātaraṃyeva paṭijaggissāmī”ti. So cūḷanandiyāṃ pakkosivā “tāta, tvaṃ yūthaṃ parihara, ahaṃ mātaraṃ paṭijaggissāmī”ti āha. Sopi naṃ “bhātika, mayhaṃ yūthapariharaṇena kammaṃ natthi, ahampi mātaraṃyeva paṭijaggissāmī”ti āha. Iti te ubhopi ekacchandā hutvā yūthaṃ pahāya mātaraṃ gahetvā himavantā oruyha paccante nigrodharukkhe vāsaṃ kappetvā mātaraṃ paṭijaggiṃsu.

Atheko bārāṇasivāsī brāhmaṇamāṇavo takkasīlāyaṃ disāpāmoikkhassa ācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā “gamissāmī”ti ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjānubhāvena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ñatvā “tāta, tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, evarūpānaṃ na sabbakālaṃ ekasadisameva ijjhati, mahāvināsaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇissasi, mā tvaṃ kakkhaḷo hohi, pacchānutāpanakāraṇaṃ kammaṃ mā karī”ti ovaditvā uyyojesi. So ācariyaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā gharāvāsaṃ gahetvā aññehi sippehi jīvikaṃ kappetuṃ asakkonto “dhanukoṭṭiṃ nissāya jīvissāmi, luddakammaṃ katvā jīvikaṃ kappessāmī”ti bārāṇasito nikkhamitvā paccantagāmake vasanto dhanukalāpasannaddho araññaṃ pavisitvā nānāmige māretvā maṃsavikkayena jīvikaṃ kappesi. So ekadivasaṃ araññaṃ kiñci alabhitvā āgacchanto aṅgaṇapariyante ṭhitaṃ nigrodharukkhaṃ disvā “api nāmettha kiñci bhaveyyā”ti nigrodharukkabhīmukho pāyāsī.

Tasmiṃ khaṇe ubhopi te bhātaro mātaraṃ phalāni khādāpetvā purato katvā viṭapabbhantare nisinnā taṃ āgacchantāṃ disvā “kiṃ no mātaraṃ karissatī”ti sākchantare nilīyimsu. Sopi kho sāhasikapuriso rukkhāmūlaṃ āgantvā taṃ tesāṃ mātaraṃ jarādubbalaṃ andhaṃ disvā cintesi - “kiṃ me tucchahatthagamanena imaṃ makkaṭṭiṃ vijjhitvā gahetvā gamissāmī”ti. So tassā vijjhanatthāya dhanuṃ gaṇhi. Taṃ disvā bodhisatto “tāta cūḷanandiya, eso me puriso mātaraṃ vijjhitukāmo, ahamassā jīvitadānaṃ dassāmi, tvaṃ mamaccayena mātaraṃ paṭijaggeyyāsī”ti vatvā sākchantarā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, esā andhā jarādubbalā, ahamassā jīvitadānaṃ demi, tvaṃ etaṃ amāretvā maṃ mārehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So nikkaruṇo bodhisattaṃ vijjhitvā pādetvā mātarampissa vijjhituṃ puna dhanuṃ sannayhi. Taṃ disvā cūḷanandiyo “ayaṃ me mātaraṃ vijjhitukāmo, ekadivasampi kho me mātā jīvamānā

laddhajīvitāyeva nāma hoti, jīvitadānamassā dassāmī”ti sākhanārā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, ahamassā jīvitadānaṃ dammi, tvaṃ maṃ vijjhitvā amhe dve bhātike gahetvā amhākaṃ mātu jīvitadānaṃ dehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So tampi vijjhitvā pātetvā “ayaṃ makkaṭṭi ghare dāraṇaṃ bhavissatī”ti mātaraṃpi tesāṃ vijjhitvā pātetvā tayopi kājenādāya gehābhimukho pāyāsi.

Athassa pāpapurisassa gehe asani patitvā bhariyañca dve dārake ca geheneva saddhiṃ jhāpesi, piṭṭhivaṃsathūṇamattaṃ avasissi. Athassa naṃ gāmadvāreyeva eko puriso disvā taṃ pavattim ārocesi. So puttadārasokena abhibhūto tasmimyeva ṭhāne maṃsakajāñja dhanuñca chaḍḍetvā vatthaṃ pahāya naggo bāhā paggayha paridevamāno gantvā gharaṃ pāvisi. Athassa sā thūṇā bhijjivā sīse patitvā sīsaṃ bhindi, pathavī vivaraṃ adāsi, avīceto jālā utṭhahi. So pathaviyā giliyamāno ācariyassa ovādaṃ saritvā “imaṃ vata kāraṇaṃ disvā pārāsariyabrāhmaṇo mayhaṃ ovādamadāsī”ti paridevamāno imaṃ gāthādvayamāha -

143. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi;
Māsu tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

144. “Yāni karoti puriso, tāni attani passati;
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ;
Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phala”nti.

143-144. Tassattho - yaṃ pārāsariyo brāhmaṇo abravi - “māsu tvaṃ pāpaṃ akari, yaṃ kataṃ pacchā tvaññeva tapeyyā”ti, idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ. Yāni kāyavacīmanodvārehi kammāni puriso karoti, tesāṃ vipākaṃ paṭilabhanto tāniyeva attani passati. Kalyāṇakammakārī kalyāṇaṃ phalamanubhoti, pāpakārī ca pāpakameva hīnaṃ lāmaṃ anīṭṭhaphalaṃ anubhoti. Lokasmimpi hi yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ, bījānurūpaṃ bījānucchavikameva phalaṃ harati gaṇhāti anubhavatīti. Iti so paridevanto pathaviṃ pavisitvā avīcimahāniraye nibbatti.

Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva, pubbepi kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā luddakapuriso devadatto ahosi, disāpāmokkho ācariyo sāriputto, cūḷanandiyo ānando, mātā mahāpajāpatigotamī, mahānandiyo pana ahameva ahosi”nti.

Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

223. Puṭabhattajātakavaṇṇanā

Name namantassa bhaje bhajantanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. Sāvattthinagaravāsī kireko kuṭumbiko ekena janapadakuṭumbikena saddhiṃ vohāraṃ akāsi. So attano bhariyaṃ ādāya tassa dhāraṇakassa santikaṃ agamāsi. Dhāraṇako “dātuṃ na sakkomī”ti na kiñci adāsi, itaro kujjhitvā bhattaṃ abhuñjitvāva nikkhami. Atha naṃ antarāmagge chātajjhattaṃ disvā maggapaṭipannā purisā “bhariyāyapi datvā bhuñjāhī”ti bhattapuṭaṃ adamsu. So taṃ gahetvā tassā adātukāmo hutvā “bhaddhe, idaṃ corānaṃ tiṭṭhanaṭṭhānaṃ, tvaṃ purato yāhī”ti uyyojetvā sabbaṃ bhattaṃ bhuñjitvā tucchapuṭaṃ dassetvā

“bhadde, abhaddakam tucchapuṭameva adamsū”ti āha. Sā tena ekakeneva bhuttabhāvaṃ ñatvā domanassappattā ahoṣi. Te ubhoṇi jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “pāṇīyaṃ pivissāmā”ti jetavanam pavisiṃsu.

Satthāpi tesaññeva āgamanam olokeno maggaṃ gahetvā ṭhitaluddako viya gandhakuṭichāyāya nisīdi, te satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, upāsike, ayaṃ te bhattā hitakāmo sasneho”ti pucchi. “Bhante, ahaṃ etassa sasnehā, ayaṃ pana mayhaṃ nisneho, tiṭṭhantu aññepi divasā, ajjevesa antarāmagge puṭabhattaṃ labhitvā mayhaṃ adatvā attanāva bhuñjī”ti. “Upāsike, niccakālampi tvaṃ etassa hitakāmā sasnehā, ayaṃ pana nisnehova. Yadā pana paṇḍite nissāya tava guṇe jānāti, tadā te sabbissariyaṃ niyyādetī”ti vatvā tāya yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahoṣi. Atha rājā “padubbheyyāpi me aya”nti attano puttaṃ āsaṅkanto nīhari. So attano bhariyaṃ gahetvā nagarā nikkhamma ekasmiṃ kāsikagāmake vāsaṃ kappesi. So aparabhāge pitu kālakatabhāvaṃ sutvā “kulasantakam rajjaṃ gaṇhissāmī”ti bārāṇasiṃ paccāgacchanto antarāmagge “bhariyāyapi datvā bhuñjāhī”ti bhattapuṭaṃ labhitvā tassā adatvā sayameva taṃ bhuñji. Sā “kakkhaḷo vatāyaṃ puriso”ti domanassappattā ahoṣi. So bārāṇasiyaṃ rajjaṃ gahetvā taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapetvā “ettakameva etissā ala”nti na aññaṃ sakkāraṃ vā sammānaṃ vā karoti, “kathaṃ yāpesī”tipi naṃ na pucchati.

Bodhisatto cintesi - “ayaṃ devī rañño bahūpakārā sasnehā, rājā panetaṃ kismiñci na maññati, sakkārasammānamassā kāressāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā upacāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā “kiṃ, tātā”ti vutte “kathaṃ samuṭṭhāpetuṃ mayaṃ, devī, tumhe upaṭṭhahāma, kiṃ nāma mahallakānaṃ pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍaṃ vā dātuṃ na vaṭṭatī”ti āha. “Tāta, ahaṃ attanāva kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi, nanu labhanakāle adāsiṃ, idāni pana me rājā na kiñci deti. Tiṭṭhatu aññaṃ dānaṃ, rajjaṃ gaṇhituṃ āgacchanto antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā bhattamattampi me adatvā attanāva bhuñjī”ti. “Kiṃ pana, amma, rañño santike evaṃ kathetuṃ sakkhissathā”ti? “Sakkhissāmi, tātā”ti. “Tena hi ajjeva mama rañño santike ṭhitakāle mayi pucchante evaṃ kathetha ajjeva vo guṇaṃ jānāpessāmī”ti evaṃ vatvā bodhisatto purimataraṃ gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Sāpi gantvā rañño samīpe aṭṭhāsi.

Atha naṃ bodhisatto “amma, tumhe ativiya kakkhaḷā, kiṃ nāma pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍamattaṃ vā dātuṃ na vaṭṭatī”ti āha. “Tāta, ahameva rañño santikā kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi”ti? “Nanu aggamahesiṭṭhānaṃ te laddha”nti? “Tāta, kismiñci sammāne asati aggamahesiṭṭhānaṃ kiṃ karissati, idāni me tumhākaṃ rājā kiṃ dassati, so antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā tato kiñci adatvā sayameva bhuñjī”ti. Bodhisatto “evaṃ kira, mahārājā”ti pucchi. Rājā adhivāsesi. Bodhisatto tassa adhivāsanaṃ viditvā “tena hi, amma, rañño appiyakālato paṭṭhāya kiṃ tumhākaṃ idha vāsena. Lokasmiñhi appiyasampayogo ca dukkho, tumhākaṃ idha vāse sati rañño appiyasampayogova dukkhaṃ bhavissati, ime sattā nāma bhajante bhajanti, abhajanabhāvaṃ ñatvā aññattha gantabbaṃ, mahanto lokasannivāso”ti vatvā imā gāthā avoca -

145. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ, kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ;
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ, asambhajantampi na sambhajeyya.
146. “Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā, apetacittena na sambhajeyya;
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti ñatvā, aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

145-146. Tattha name namantassa bhaje bhajantanti yo attano namati, tasseva paṭinaṃmeyya. Yo ca bhajati, tameva bhajeyya. Kiccānukubbassa kareyya kiccanti attano uppannakiccaṃ anukubbantasseva tassapi uppannakiccaṃ paṭikareyya. Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirāti attānaṃ jahantaṃ jaheyyeva, tasmaṃ taṇhāsaṅkhātāṃ vanathaṃ na kareyya. Apetacittenaṃ vigatacittena vipallatthacittena. Na sambhajeyyāti tathārūpena saddhiṃ na samāgaccheyya. Dijo dumanti yathā sakuṇo pubbe phalitampi rukkhaṃ phale khīṇe “khīṇaphalo aya”nti ñatvā taṃ chaḍḍetvā aññaṃ samekkhati pariyesati, evaṃ aññaṃ samekkheyya. Mahā hi esa loko, atha tumhe sasnehaṃ ekaṃ purisaṃ labhissathāti.

Taṃ sutvā bārāṇasirājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne dve jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. “Tadā jayampatikā ime dve jayampatikā ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Puṭabhatajātakavaṇṇanā tatiyā.

224. Kumbhilajātakavaṇṇanā

Yassete caturo dhammāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi.

- 147.** “Yassete caturo dhammā, vānarinda yathā tava;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattati.

- 148.** “Yassa cete na vijjanti, guṇā paramabhaddakā;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so nātivattatī”ti.

Tattha guṇā paramabhaddakāti yassa ete paramabhaddakā cattāro rāsaṭṭhena piṇḍaṭṭhena guṇā na vijjanti, so paccāmittaṃ atikkamituṃ na sakkotīti. Sesamettha sabbāṃ heṭṭhā kumbhilajātake vuttanayameva saddhiṃ samodhānenāti.

Kumbhilajātakavaṇṇanā catutthā.

225. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā

Atthi me puriso, devāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Tassa kireko bahūpakāro amacco antepure padussi. Rājā “upakārako me”ti ñatvāpi adhivāsetvā satthu ārocesi. Satthā “porāṇakarājānopi, mahārāja, evaṃ adhivāsesuṃyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko amacco tassa antepure padussi, amaccassāpi sevako tassa gehe padussi. So tassa aparādhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “deva, eko me upaṭṭhāko

sabbakiccakārako, so mayhaṃ gehe padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha -

- 149.** “Atthi me puriso deva, sabbakiccesu byāvaṭṭo;
Tassa cekoparādhaththi, tattha tvaṃ kinti maññasī”ti.

Tattha tassa cekoparādhaththi tassa ca purisassa eko aparādhho atthi. Tattha tvaṃ kinti maññasīti tattha tassa purisassa aparādhhe tvaṃ “kiṃ kātabba”nti maññasī, yathā te cittaṃ uppajjati, tadanurūpamassa daṇḍam paṇehīti dīpeti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha -

- 150.** “Amhākampatthi puriso, ediso idha vijjati;
Dullabho aṅgasampanno, khantirasmāka ruccatī”ti.

Tassattho - amhākampi rājūnaṃ sataṃ ediso bahūpakāro agāre dussanakapuriso atthi, so ca kho idha vijjati, idānipi idheva saṃvijjati, mayaṃ rājānopi samānā tassa bahūpakārataṃ sandhāya adhivāsema, tuyhaṃ pana arañhīnopi sato adhivāsanabhāro jāto. Aṅgasampanno hi sabbehi guṇakoṭṭhāsehi samannāgato puriso nāma dullabho, tena kāraṇena asmākaṃ evarūpesu ṭhānesu adhivāsanakhantiyeva ruccatīti.

Amacco attānaṃ sandhāya rañño vuttabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya antepure padussitum na visahi, sopissa sevako rañño ārocitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ na visahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā ahameva bārāṇasirājā ahosi”nti. Sopi amacco rañño satthu kathitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ nāsakkhīti.

Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā pañcamā.

226. Kosiyajātakavaṇṇanā

Kāle nikkhamanā sādhuṭi idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Kosalarājā paccantavūpasamanatthāya akāle nikkhami. Vatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Satthā pana atītaṃ āharitvā āha - “mahārāja, atīte bārāṇasirājā akāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ nivesayi. Tasmim kāle eko ulūkasakuṇo veḷugumbaṃ pavisitvā nilīyi. Kākasenā āgantvā ‘nikkhamameva taṃ gaṇhissāmā’”ti parivāresi. So sūriyatthaṅgamaṃ anoloketvā akāleyeva nikkhamitvā palāyitum ārabhi. Atha naṃ kākā parivāretvā tuṇḍehi koṭṭentā paripātesum. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “kiṃ nu kho, paṇḍita, ime kākā kosiyaṃ paripātenti”ti pucchi. Bodhisatto “akāle, mahārāja, attano vasanaṭṭhānā nikkhamantā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyeva, tasmā akāle attano vasanaṭṭhānā nikkhamitum na vaṭṭatī”ti imamatthaṃ pakāsento imaṃ gāthādvayamāha -

151. “Kāle nikkhamanā sādhu, nākāle sādhu nikkhamo;
Akālena hi nikkhamma, ekakampi bahujjano;
Na kiñci atthaṃ joteti, dhaṅkasenāva kosiyaṃ.
152. “Dhīro ca vidhividhānaññū, paresaṃ vivarānugū;
Sabbāmitte vasīkatvā, kosiyo va sukhī siyā”ti.

151-152. Tattha kāle nikkhamanā sādhi, mahārāja, nikkhamanā nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā yuttapayuttakāle sādhu. Nākāle sādhu nikkhamoti akāle pana attano vasanaṭṭhānato aññattha gantuṃ nikkhamo nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā na sādhu. “Akālena hī”tiādīsu catūsu padesu paṭhamena saddhiṃ tatiyaṃ, dutiyena catutthaṃ yojetvā evaṃ attho veditabbo. Attano vasanaṭṭhānato hi koci puriso akālena nikkhamitvā vā parakkamitvā vā na kiñci atthaṃ joteti, attano appamattakampi vuḍḍhiṃ uppādetuṃ na sakkoti, atha kho ekakampi bahujjano bahupi so paccatthikajano etaṃ akāle nikkhamantaṃ vā parakkamantaṃ vā ekakaṃ parivāretvā mahāvināsaṃ pāpeti. Tatrāyaṃ upamā - dhaṅkasenāva kosiyaṃ, yathā ayaṃ dhaṅkasenā imaṃ akāle nikkhamantañca parakkamantañca kosiyaṃ tuṇḍehi vitudanti mahāvināsaṃ pāpenti, tathā tasmā tiracchānagate ādiṃ katvā kenaci akāle attano vasanaṭṭhānato na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabbanti.

Dutiyagāthāya dhīroti paṇḍito. Vidhīti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitapaveṇī. Vidhānanti koṭṭhāso vā saṃvidahanaṃ vā. Vivarānugūti vivaraṃ anugacchanto jānanto. Sabbāmitteti sabbe amitte. Vasīkatvāti attano vase katvā. Kosiyovāti imamhā bālakosiyā añño paṇḍitakosiyo viya. Idaṃ vuttaṃ hoti - yo ca kho paṇḍito “imasmiṃ kāle nikkhamitabbaṃ parakkamitabbaṃ, imasmiṃ na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabba”nti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitassa paveṇisaṅkhātassa vidhino koṭṭhāsasaṅkhātāṃ vidhānaṃ vā tassa vā vidhino vidhānaṃ saṃvidahanaṃ anuṭṭhānaṃ jānāti, so vidhividhānaññū paresaṃ attano paccāmittānaṃ vivaraṃ ñatvā yathā nāma paṇḍito kosiyo rattisaṅkhāte attano kāle nikkhamitvā ca parakkamitvā ca tattha tattha sayitānaññeva kākānaṃ sīsāni chindamāno te sabbe amitte vasīkatvā sukhī siyā, evaṃ dhīropi kāle nikkhamitvā parakkamitvā attano paccāmitte vasīkatvā sukhī niddukkho bhavyeyyāti. Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā nivatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kosiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

227. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā

Sūro sūrena saṅgammāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tasmīṃ kira kāle jetavanato tigāvutaḍḍhayojanamatte eko nigamaḡāmo, tattha bahūni salākabhattachapakkhiyabhattachāni atthi. Tatreko pañhapucchako koṇḍo vasati. So salākabhattachapakkhiyabhattachānaṃ atthāya āgate dahare ca sāmaṇere ca “ke khādanti, ke pivanti, ke bhuñjanti”ti pañhaṃ pucchitvā kathetuṃ asakkonte lajjāpesi. Te tassa bhayena salākabhattachapakkhiyabhattachatthāya taṃ gāmaṃ na gacchanti. Athekadivasā eko bhikkhu salākaggaṃ gantvā “bhante, asukagāme salākabhattachaṃ vā pakkhiyabhattachaṃ vā atthi”ti pucchitvā “atthāvuso, tattha paneko koṇḍo pañhaṃ pucchati, taṃ kathetuṃ asakkonte akkosati paribhāsati, tassa bhayena koci gantuṃ na sakkoti”ti vutte “bhante, tattha bhattachāni mayhaṃ pāpetha, ahaṃ taṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā tato paṭṭhāya tumhe disvā palāyanakaṃ karissāmi”ti āha. Bhikkhū “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassa tattha bhattachāni pāpesuṃ.

So tattha gantvā gāmadvāre cīvaram pārupi. Taṃ disvā koṇḍo caṇḍameṇḍako viya vegena upagantvā “pañhaṃ me, samaṇa, kathehi”ti āha. “Upāsaka, gāme caritvā yāguṃ ādāya āsanasālaṃ tāva me āgantum dehi”ti. So yāguṃ ādāya āsanasālaṃ āgatepi tasmiṃ tatheva āha. Sopi naṃ bhikkhu “yāguṃ tāva me pātum dehi, āsanasālaṃ tāva sammajjitum dehi, salākabhattaṃ tāva me āharitum dehi”ti vatvā salākabhattaṃ āharitvā tameva pattaṃ gāhāpetvā “ehi, pañhaṃ te kathessāmi”ti bahigāmaṃ netvā cīvaram saṃharitvā aṃse ṭhapetvā tassa hatthato pattaṃ gahetvā atṭhāsi. Tatrāpi naṃ so “samaṇa, pañhaṃ me kathehi”ti āha. Atha naṃ “kathemi te pañha”nti ekappahāreneva pādetvā atṭhīni saṃcuṇṇento viya pothetvā gūthaṃ mukhe pakkhipitvā “ito dāni paṭṭhāya imaṃ gāmaṃ āgataṃ kañci bhikkhum pañhaṃ pucchitakāle jānissāmi”ti santajjetvā pakkāmi. So tato paṭṭhāya bhikkhū disvāva palāyati. Aparabhāge tassa bhikkhuno sā kiriyā bhikkhusaṅge pākāṭa jātā. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum - “āvuso, asukabhikkhu kira koṇḍassa mukhe gūthaṃ pakkhipitvā gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so bhikkhu idāneva taṃ mīlhena āsādeti, pubbepi āsādesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte aṅgamagadhavāsino aññamaññassa raṭṭhaṃ gacchantā ekadivasam dvinnam raṭṭhānaṃ sīmantare ekaṃ saraṃ nissāya vasitvā suraṃ pivitvā macchamaṃsaṃ khāditvā pātova yānāni yojetvā pakkamiṃsu. Tesam gatakāle eko gūthakhādako paṇako gūthagandhena āgantvā tesam pīṭaṭṭhāne chaḍḍitaṃ suraṃ disvā pipāsāya pivitvā matto hutvā gūthapuñjaṃ abhiruhi, allagūthaṃ tasmiṃ āruḷhe thokaṃ onami. So “pathavī maṃ dhāretum na sakkotī”ti viravi. Tasmiññeva khaṇe eko mattavaravāraṇo taṃ padesaṃ patvā gūthagandhaṃ ghāyitvā jigucchanto paṭikkami. So taṃ disvā “esa mama bhayena palāyatī”ti saññī hutvā “iminā me saddhiṃ saṅgāmaṃ kātum vaṭṭatī”ti taṃ avhayanto paṭhamam gāthamāha -

153. “Sūro sūrena saṅgamma, vikkantena pahārinā;
Ehi nāga nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi;
Passantu aṅgamagadhā, mama tuyhañca vikkama”nti.

Tassattho - tvaṃ sūro mayā sūrena saddhiṃ samāgantvā vīriyavikkamena vikkantena pahāradānasamatthatāya pahārinā kiṃkāraṇā asaṅgāmetvāva gacchasi, nanu nāma ekasampahāropi dātabbo siyā, tasmā ehi nāga nivattassu, ettakeneva maraṇabhayatajjito hutvā kiṃ nu bhīto palāyasi, ime imaṃ sīmaṃ antaram katvā vasantā passantu, aṅgamagadhā mama tuyhañca vikkamaṃ ubhinnaṃpi amhākaṃ parakkamaṃ passantūti.

So hatthī kaṇṇaṃ datvā tassa vacanaṃ sutvā nivattitvā tassa santikaṃ gantvā taṃ apasādento dutiyaṃ gāthamāha -

154. “Na taṃ pādā vadhissāmi, na dantehi na soṇḍiyā;
Mīlhena taṃ vadhissāmi, pūti haññatu pūtinā”ti.

Tassattho - na taṃ pādādīhi vadhissāmi, tuyhaṃ pana anucchavikena mīlhena taṃ vadhissāmi.

Evañca pana vatvā “pūtigūthapāṇako pūtināva haññatū”ti tassa matthake mahantaṃ laṇḍaṃ pātetvā udakaṃ vissajjetvā tattheva taṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā koñcanādaṃ nadanto araññameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā gūthapāṇako koṇḍo ahosi, vāraṇo so bhikkhu, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato disvā tasmai vanasaṇḍe nivutthadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Gūthapāṇajātakavaṇṇanā sattamā.

228. Kāmanītajātakavaṇṇanā

Tayo girinti idaṃ satthā jetavane viharanto kāmanītabrāhmaṇaṃ nāma ārabha kathesi. Vatthu paccuppannañca atītañca dvādasakanipāte kāmajātake āvibhavissati. Tesu pana dvīsu rājaputtesu jeṭṭhako āgantvā bārāṇasiyaṃ rājā ahosi, kaniṭṭho uparājā. Tesu rājā vatthukāmakilesakāmesu atitto dhanalolo ahosi. Tadā bodhisatto sakko devarājā hutvā jambudīpaṃ olokento tassa rañño dvīsupi kāmesu atittabhāvaṃ ñatvā “imaṃ rājānaṃ niggaṇhitvā lajjāpessāmī”ti brāhmaṇamāṇavaṇṇena āgantvā rājānaṃ passi, raññā ca “kenatthena āgatosi māṇavā”ti vutte “ahaṃ, mahārāja, tīṇi nagarāni passāmi khemāni subhikkhāni pahūtahatthiassarathapattīni hiraññasuvaṇṇālaṅkārabharitāni, sakkā ca pana tāni appakeneva balena gaṇhituṃ, ahaṃ te tāni gahetvā dātuṃ āgato”ti āha. “Kadā gacchāma, māṇavā”ti vutte “sve mahārājā”ti. “Tena hi gaccha, pātova āgaccheyyāsi”ti. “Sādhu, mahārāja, vegena balaṃ sajjehī”ti vatvā sakko sakatṭhānameva gato.

Rājā punadivase bheriṃ carāpetvā balasajjaṃ kāretvā amacce pakkosāpetvā hiyyo eko brāhmaṇamāṇavo “uttarapañcāle indapatte kekaketi imesu tīsu nāgaesu rajjaṃ gahetvā dassāmī”ti āha, taṃ māṇavaṃ ādāya tīsu nāgaesu rajjaṃ gaṇhissāma, vegena naṃ pakkosathāti. “Katthassa, deva, nivāso dāpito”ti? “Na me tassa nivāsagehaṃ dāpita”nti. “Nivāsaparibbayo pana dinno”ti? “Sopi na dinno”ti. Atha “kahaṃ naṃ passissāmā”ti? “Nagaravīthīsu olokethā”ti. Te olokentā adisvā “na passāma, mahārājā”ti āhaṃsu. Rañño māṇavaṃ apassantassa “evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī”ti mahāsoko udapādi, hadayavatthu uṇhaṃ ahosi, vatthulohitaṃ kuppi, lohitapakkhandikā udapādi, vejjā tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu.

Tato tīhacatūhaccayena sakko āvajjamāno tassa taṃ ābādhaṃ ñatvā “tikicchissāmi na”nti brāhmaṇavaṇṇena āgantvā dvāre tṭhatvā “vejjabrāhmaṇo tumhākaṃ tikicchanaṭṭhāya āgato”ti ārocāpesi. Rājā taṃ sutvā “mahantamahantā rājavejjā maṃ tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu, paribbayamassa dāpetvā uyyojethā”ti āha. Sakko taṃ sutvā “mayhaṃ neva nivāsaparibbayena attho, vejjalābhampī na gaṇhissāmi, tikicchissāmi naṃ, puna rājā maṃ passatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā “tena hi āgacchatū”ti āha. Sakko pavisitvā jayāpetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, rājā “tvaṃ maṃ tikicchasi”ti āha. “Āma, devā”ti. “Tena hi tikicchassū”ti. “Sādhu, mahārāja, byādhino me lakkhaṇaṃ kathetha, kena kāraṇena uppanno, kiṃ khāditāṃ vā pītaṃ vā nissāya, udāhu diṭṭhaṃ vā sutāṃ vā”ti? “Tāta, mayhaṃ byādhi sutāṃ nissāya uppanno”ti. “Kiṃ te suta”nti. “Tāta eko māṇavo āgantvā mayhaṃ tīsu nāgaesu rajjaṃ gaṇhitvā dassāmī”ti āha, ahaṃ tassa nivāsattṭhānaṃ vā nivāsaparibbayaṃ vā na dāpesiṃ, so mayhaṃ kujjhivā aññassa rañño santikaṃ gato bhavissati. Atha me ‘evaṃ mahantā

nāma issariyā parihīnomhī'ti cintentassa ayaṃ byādhi uppanno. Sace sakkosi tvaṃ me kāmaccittaṃ nissāya uppannaṃ byādhiṃ tikicchitum, tikicchāhī'ti etamatthaṃ pakāsento paṭhamam gāthamāha -

155. “Tayo giriṃ antaraṃ kāmāyāmi, pañcālā kuruyo kekake ca;
Tatuttariṃ brāhmaṇa kāmāyāmi, tikiccha maṃ brāhmaṇa kāmanīta”nti.

Tattha tayo girinti tayo girī, ayameva vā pāṭho. Yathā “sudassanassa girino, dvārañhetaṃ pakāsati”ti ettha sudassanaṃ devanagaraṃ yujjhivā duggaṇhatāya duccalanatāya “sudassanagiri”ti vuttaṃ, evamidhāpi tīṇi nagarāni “tayo giri”nti adhippetāni. Tasmā ayamettha attho - tīṇi ca nagarāni tesaṃ antaraṃ tividhampi raṭṭhaṃ kāmāyāmi. “Pañcālā kuruyo kekake cā”ti imāni tesaṃ raṭṭhānaṃ nāmāni. Tesu pañcālāti uttarapañcālā, tattha kapilaṃ nāma nagaraṃ. Kuruyoti kururaṭṭhaṃ, tattha indapattaṃ nāma nagaraṃ. Kekake cāti paccatte upayogavacanaṃ, tena kekakaraṭṭhaṃ dasseti. Tattha kekakaraṭṭhādhanīyeva nagaraṃ. Tatuttarinti taṃ ahaṃ ito paṭiladdhā bārāṇasirajjā tatuttariṃ tividham rajjaṃ kāmāyāmi. Tikiccha maṃ, brāhmaṇa, kāmanītanti imehi vatthukāmehi ca kilesakāmehi ca nītaṃ hataṃ pahataṃ sace sakkosi, tikiccha maṃ brāhmaṇāti.

Atha naṃ sakko “mahārāja, tvaṃ mūlosadhādīhi atekiccho. Ñāṇosadheneva tikicchitabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha -

156. “Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke, amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā;
Na kāmanītassa karoti koci, okkantasukkassa hi kā tikicchā”ti.

Tattha kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heketi ekacce hi tikicchakā ghoravisena kālasappena daṭṭhassa mantehi ceva osadhehi ca tikicchaṃ karonti. Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitāti apare paṇḍitā bhūtavejjā bhūtaṃ bhūtakāhādīhi amanussehi paviṭṭhassa abhibhūtaṃ gahitaṃ balikammaparittakaraṇaosaḍḍhaparibhāvitādīhi tikicchaṃ karonti. Na kāmanītassa karoti koci kāmehi pana nītassa kāmavasikassa puggalassa aññatra paṇḍitehi añño koci tikicchaṃ na karoti, karontopi kātuṃ samattho nāma natthi. Kimkāraṇā? Okkantasukkassa hi kā tikicchāti, okkantasukkassa avakkantassa kusalaḍḍhammariyādaṃ atikkantassa akusalaḍḍhamme patiṭṭhitassa puggalassa mantosadhādīhi kā nāma tikicchā, na sakkā osadhehi tikicchitunti.

Itissa mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ dassetvā uttari evamāha - “mahārāja, sace tvaṃ tāni tīṇi rajjāni lacchasi, api nu kho imesu catūsu nāgaṃ rajjaṃ karonto ekappahāreṇeva cattāri sātākayugāni paridaheyyāsi, catūsu vā suvaṇṇapātīsu bhuñjeyyāsi, catūsu vā sayanesu sayeyyāsi, mahārāja, taṇhāvasikena nāma bhavitum na vaṭṭati, taṇhā hi nāmesā vipattimulā. Sā vaḍḍhamānā yo taṃ vaḍḍheti, taṃ puggalaṃ aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussanirayesu nānappakārabhedesu ca avasesesu apāyesu khipatī”ti. Evaṃ rājānaṃ nirayādibhayena tajjetvā mahāsatto dhammaṃ desesi. Rājāpissa dhammaṃ sutvā vigatasoko hutvā tāvadeva nibyādhitaṃ pāpuṇi. Sakkopissa ovādaṃ datvā sīlesu patiṭṭhāpetvā devalokameva gato. Sopi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā kāmanītabrāhmaṇo ahoṣi, sakko pana ahameva ahoṣi”nti.

Kāmanītajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

229. Palāyitajātakavaṇṇanā

Gajaggameghehīti idaṃ satthā jetavane viharanto palāyitaparibbājakaṃ ārabha kathesi. So kira vādatthāya sakalajambudīpaṃ vicaritvā kañci paṭivādiṃ alabhitvā anupubbena sāvatthiṃ gantvā “atthi nu kho koci mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti manusse pucchi. Manussā “tādisānaṃ sahasseṇa saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho sabbaññū dvipadānaṃ aggo mahāgotamo dhammissaro parappavādamaddano, sakalepi jambudīpe uppanno parappavādo taṃ bhagavantaṃ atikkamituṃ samattho nāma natthi. Velantaṃ patvā samuddaūmiyo viya hi sabbavādā tassa pādamūlaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇā hontī”ti buddhaguṇe kathesuṃ. Paribbājako “kahaṃ pana so etarahi”ti pucchitvā “jetavane”ti sutvā “idāni vādaṃ āropessāmi”ti mahājanaparivuto jetavanaṃ gacchanto jetena rājakumārena navakoṭṭidhanaṃ vissajjetvā kāritaṃ jetavanadvārakoṭṭhakaṃ disvā “ayaṃ samaṇassa gotamassa vasanaṃ pāsādo”ti pucchitvā “dvārakoṭṭhako aya”nti sutvā “dvārakoṭṭhako tāva evarūpo, vasanagehaṃ kīdisaṃ bhavissatī”ti vatvā “gandhakuṭi nāma appameyyā”ti vutte “evarūpena samaṇena saddhiṃ ko vādaṃ karissatī”ti tatova palāyi. Manussā unnādino hutvā jetavanaṃ pavasitvā satthārā “kiṃ akāle āgatatthā”ti vuttā taṃ pavattiṃ kathayimṃsu. Satthā “na kho upāsakā idāneva, pubbepesa mama vasanaṃ pāsādo dvārakoṭṭhakaṃ disvā palāyatevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ bodhisatto rajjaṃ kāresi, bārāṇasiyaṃ brahmadatto. So “takkaṣilaṃ gaṇhissāmi”ti mahantena balakāyena gantvā nagarato avidūre ṭhatvā “iminā niyāmena hatthī pesetha, iminā asse, iminā rathe, iminā pattī, evaṃ dhāvitvā āvudhehi paharatha, evaṃ ghanavassavalāhakā viya saravassaṃ vassathā”ti tenaṃ vicārento imaṃ gāthādvayamāha -

157. “Gajaggameghehi hayaggamālibhi, rathūmijātehi sarābhivassebhi;
Tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhi, parivāritā takkasilā samantato.

158. “Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca, vividhā vināditā vadantibhi;
Vattatajja tumulo ghoso yathā, vijjulatā jaladharassa gajjato”ti.

157-158. Tattha gajaggameghehīti aggagajameghehi, koñcanādaṃ gajjantehi mattavaravāraṇavalāhakehīti attho. Hayaggamālibhīti aggahayamālīhi, varasindhavavalāhakakulehi assānīkehīti attho. Rathūmijātehi sañjātaūmivegehi sāgarasālehi viya sañjātarathūmīhi, rathānīkehīti attho. Sarābhivassebhi tehiyeva rathānīkehi ghanavassamegho viya saravassaṃ vassantehi.

Tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhīti tharuggahehi āvaṭṭadaḷhappahārihi, ito cito ca āvattitvā parivattitvā daḷhaṃ paharantehi gahitakhaggaratanatharudaṇḍehi pattiyoḍhehi cāti attho. Parivāritā takkasilā samantatoti yathā ayaṃ takkasilā parivāritā hoti, sīghaṃ tathā karoṭhāti attho.

Abhidhāvatha cūpadhāvatha cāti vegena dhāvatha ceva upadhāvatha ca. Vividhā vināditā vadantibhīti varavāraṇehi saddhiṃ vividhā vināditā bhavatha, selitagajjitavāditehi nānāviraṇā hothāti attho. Vattatajja tumulo ghosoti vattatu ajja tumulo mahanto asanisaddasādiso ghoso. Yathā vijjulatā jaladharassa gajjantoti yathā gajjantassa jaladharassa mukhato niggatā vijjulatā caranti, evaṃ vicarantā nagaraṃ parivāretvā rajjaṃ gaṇhathāti vadati.

Iti so rājā gajjitvā senaṃ vicāretvā nagaradvārasamīpaṃ gantvā dvārakoṭṭhakaṃ disvā “idaṃ rañño vasanageha”nti pucchitvā “ayaṃ nagaradvārakoṭṭhako”ti vutte “nagaradvārakoṭṭhako tāva evarūpo, rañño nivesanaṃ kīdisaṃ bhavissatī”ti vatvā “vejayantapāsādasadisa”nti sutvā “evaṃ yasaṃpannena rañña saddhiṃ yujjhituṃ na sakkhissāmā”ti dvārakoṭṭhakaṃ disvā nivattitvā palāyitvā bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasirājā palāyitaparibbājako ahosi, takkasilarājā pana ahameva ahosi”nti.

Palāyitajātakavaṇṇanā navamā.

230. Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā

Dhajaṃaparimitanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyitaparibbājakameva ārabha kathesi. Imasmiṃ pana vatthusmiṃ so paribbājako jetavanaṃ pāvisi. Tasmiṃ khaṇe satthā mahājanaparivuto alaṅkatadhammāsane nisinnō manosilātale sīhanādaṃ nadanto sīhapotako viya dhammaṃ deseti. Paribbājako dasabalassa brahmasarīrapaṭibhāgaṃ rūpaṃ puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ suvaṇṇapaṭṭasādisaṃ nalāṭaṇca disvā “ko evarūpaṃ purisuttamaṃ jinituṃ sakkhissatī”ti nivattitvā parisantaraṃ pavisitvā palāyi. Mahājano taṃ anubandhitvā nivattitvā satthussa taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na so paribbājako idāneva, pubbepi mama suvaṇṇavaṇṇaṃ mukhaṃ disvā palātoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāresi, takkasilāyaṃ eko gandhārarājā. So “bārāṇasiṃ gahessāmī”ti caturaṅginīyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāretvā nagaradvāre ṭhito attano balavāhanaṃ oloketvā “ko ettaṃ balavāhanaṃ jinituṃ sakkhissatī”ti attano senaṃ saṃvaṇṇetvā paṭhamaṃ gāthamāha -

159. “Dhajaṃaparimitaṃ anantapāraṃ, duppasahaṃ dhañkehi sāgaraṃva;
Girimiva anilena duppasayho, duppasaho ahamajja tādisenā”ti.

Tattha dhajaṃaparimitanti idaṃ tāva me rathesu morachade ṭhapetvā ussāpitadhajameva aparimitaṃ bahuṃ anekasatasaṅkhaṃ. Anantapāranti balavāhanampi me “ettakā hatthī ettakā assā ettakā rathā ettakā pattī”ti gaṇanaparicchedarahitaṃ anantapāraṃ. Duppasahanti na sakkā paṭisattūhi sahituṃ abhibhavituṃ. Yathā kiṃ? Dhañkehi sāgaraṃva, yathā sāgaro bahūhi kākehi vegavikkhambhanavasena vā atikkamanavasena vā duppasaho, evaṃ duppasahaṃ. Girimiva anilena duppasayhoti apica me ayaṃ balakāyo yathā pabbato vātena akampanīyato duppasaho, tathā aññaṃ balakāyena duppasaho. Duppasaho ahamajja tādisenāti svāhaṃ iminā balena samannāgato ajja tādisenā duppasahoti aṭṭalake ṭhitaṃ bodhisattaṃ sandhāya vadati.

Athassa so puṇṇacandasassirikaṃ attano mukhaṃ dassetvā “bāla, mā vippalapasi, idāni te balavāhanaṃ mattavāraṇo viya naḷavanaṃ viddhaṃsessāmī”ti santajjetvā dutiyaṃ gāthamāha -

160. “Mā bāliyaṃ vilapi na hissa tādisaṃ, viḍayhase na hi labhase nisedhakaṃ;
Āsajjasi gajamiva ekacārīnaṃ, yo taṃ padā naḷamiva pothayissatī”ti.

Tattha mā bāliyaṃ vilapīti mā attano bālabhāvaṃ vippalapasi. Na hissa tādīsanti na hi assa tādiso, ayameva vā pāṭho. Tādiso “anantapāraṃ me balavāhana”nti

evarūpaṃ takkento rajjañca gahetuṃ samattho nāma na hi assa, na hotīti attho. Viḍayhaseti tvaṃ bāla, kevalaṃ rāgadosamohamānapariḷāhena viḍayhasiyeva. Na hi labhase nisedhakanti mādisaṃ pana pasayha abhibhavitvā nisedhakaṃ na tāva labhasi, ajja taṃ āgata maggeneva palāpessāmi. Āsajjasīti upagacchasi. Gajamiva ekacārinanti ekacāriṇaṃ mattavaravāraṇaṃ viya. Yo taṃ padā naḷamiva pothayissatīti yo taṃ yathā nāma mattavaravāraṇo pādā naḷaṃ potheti saṃcuṇṇeti, evaṃ pothayissati, taṃ tvaṃ āsajjasīti attānaṃ sandhāyāha.

Evaṃ tajjentassa panassa kathaṃ sutvā gandhārarājā ullokento kañcanapaṭṭasadisāṃ mahānalāṭaṃ disvā attano gahaṇabhīto nivattitvā palāyanto sakanagameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā gandhārarājā palāyitaparibbājako ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāsāvavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ -

Kāsāvaṃ cūḷanandiyaṃ, puṭabhattaṃca kumbhilaṃ;
Khantivaṇṇaṃ kosiyaṃca, gūthapāṇaṃ kāmanītaṃ;
Palāyitadvayampi ca.

9. Upāhanavaggo

231. Upāhanajātakavaṇṇanā

Yathāpi kītāti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya tathāgatassa paṭipakkho paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ pāpuṇī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭipakkho hutvā mahāvināsaṃ patto, pubbepi pattoyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthisippe nipphattiṃ pāpuṇi. Atheke kāsīgāmaṃ māṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhi. Bodhisattā nāma sippaṃ vācentā ācariyamuttahiṃ na karonti, attano jānananiyāmena niravasesaṃ sikkhāpentī. Tasmā so māṇavo bodhisattassa jānanasippaṃ niravasesamuggaṇhitvā bodhisattaṃ āha - “ācariya, ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmī”ti. Bodhisatto “sādhu, tātā”ti gantvā rañño ārocesi - “mahārāja, mama antevāsiko tumhe upaṭṭhātuṃ icchatī”ti. “Sādhu, upaṭṭhātū”ti. “Tena hissa paribbayaṃ jānāthā”ti? “Tumhākaṃ antevāsiko tumhehi samakaṃ na lacchatī, tumhesu sataṃ labhantesu paṇṇāsaṃ lacchatī, dve labhantesu ekaṃ lacchatī”ti. So gehaṃ gantvā taṃ pavattiṃ antevāsikassa ārocesi. Antevāsiko “ahaṃ, ācariya, tumhehi samaṃ sippaṃ jānāmi. Sace samakaññeva paribbayaṃ labhissāmi, upaṭṭhahissāmi. No ce, na upaṭṭhahissāmī”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ rañño ārocesi. Rājā “sace so tumhehi samappakāro, tumhehi samakaññeva sippaṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmī”ti vutte rañño ārocesi. Rājā “tena hi sve

sippaṃ dassethā”ti. “Sādhū, dassessāma, nagare bheriṃ carāpethā”ti. Rājā “sve kira ācariyo ca antevāsiko ca ubho hatthisippaṃ dassessanti, rājaṅgaṇe sannipatitvā daṭṭhukāmā passantū”ti bheriṃ carāpesi.

Ācariyo “na me antevāsiko upāyakosallaṃ jānātī”ti ekaṃ hatthiṃ gahetvā ekaratteneva vilomaṃ sikkhāpesi. So taṃ “gacchā”ti vutte osakkituṃ, “osakkā”ti vutte gantuṃ, “tiṭṭhā”ti vutte nipajjituṃ, “nipajjā”ti vutte ṭhātuṃ, “gaṇhā”ti vutte ṭhapetuṃ, “ṭhapehī”ti vutte gaṇhituṃ sikkhāpetvā punadivase taṃ hatthiṃ abhiruhitvā rājaṅgaṇaṃ agamāsi. Antevāsikopi ekaṃ manāpaṃ hatthiṃ abhiruhi. Mahājano sannipati. Ubhopi samakaṃ sippaṃ dassesuṃ. Puna bodhisatto attano hatthiṃ vilomaṃ kāresi, so “gacchā”ti vutte osakki, “osakkā”ti vutte purato dhāvi, “tiṭṭhā”ti vutte nipajji, “nipajjā”ti vutte aṭṭhāsi, “gaṇhā”ti vutte nikkhipi, “nikkhipā”ti vutte gaṇhi. Mahājano “are duṭṭhaantevāsika, tvaṃ ācariyena saddhiṃ sārambhaṃ karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi, ‘ācariyena samakaṃ jānāmī’ti evaṃsaññī hosi”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Bodhisatto hatthimhā oruyha rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, sippaṃ nāma attano sukhatthāya gaṇhanti, ekaccassa pana gahitasippaṃ dukkaṭaupāhanā viya vināsameva āvahatī”ti vatvā idaṃ gāthādvayamāha -

161. “Yathāpi kītā purisassupāhanā, sukhassa atthāya dukhaṃ udabbahe;
Ghammābhitattā talasā papīlitā, tasseva pāde purisassa khādare.

162. “Evameva yo dukkulīno anariyo, tammāka vijjaṇca sutaṇca ādiya;
Tameva so tattha sutena khādati, anariyo vuccati pānadūpamo”ti.

161-162. Tattha udabbaheti udabbaheyya. Ghammābhitattā talasā papīlitāti ghammena abhitattā pādatalena ca pīlitā. Tassevāti yena tā sukhatthāya kiṇitvā pādesu paṭimukkā dukkaṭupāhanā, tasseva. Khādareti vaṇaṃ karontā pāde khādanti.

Dukkulīnoti dujjātiko akulaputto. Anariyoti hirottappavajjito asappuriso. Tammāka vijjaṇca sutaṇca ādiyāti ettha taṃ taṃ manatīti “tammo”ti vattabbe tammāko, taṃ taṃ sippaṃ āsevati parivattetīti attho, ācariyassetamā nāmaṃ. Tasmā tammākā, gāthābandhasukhatthaṃ panassa rassabhāvo kato. Vijjanti aṭṭhārasasu vijjāṭṭhānesu yaṃkiñci. Sutanti yaṃkiñci sutapariyatti. Ādiyātiādiyitvā. Tameva so tattha sutena khādatīti tamevāti attānameva. Soti yo dukkulīno anariyo ācariyamhā vijjaṇca sutaṇca ādiyati, so. Tattha sutena khādatīti tassa santike sutena so attānameva khādatīti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana “teneva so tattha sutena khādatī”tipi pāṭho. Tassāpi so tena tattha sutena attānameva khādatīti ayameva attho. Anariyo vuccati pānadūpamoti iti anariyo dupāhanūpamo dukkaṭupāhanūpamo vuccati. Yathā hi dukkaṭupāhanā purisaṃ khādanti, evamesa sutena khādanto attanāva attānaṃ khādati. Atha vā pānāya dutoti pānadu, upāhanūpatāpitassa upāhanāya khāditapādassetamā nāmaṃ. Tasmā yo so attānaṃ sutena khādati, so tena sutena khāditattā “anariyo”ti vuccati pānadūpamo, upāhanūpatāpitapādasadisoti vuccatīti ayamettha attho. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā antevāsiko devadatto ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Upāhanajātakavaṇṇanā paṭhamā.

232. Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā

Ekacintitoyamatthoti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram kumārikaṃ ārabha kathesi. Sā kirekā sāvatthiyaṃ seṭṭhidhītā attano gehe usabharājassa sakkāraṃ kayiramānaṃ disvā dhātiṃ pucchi - “amma, ko nāmesa evaṃ sakkāraṃ labhatī”ti. “Usabharājā nāma, amma”ti. Puna sā ekadivasaṃ pāsāde ṭhatvā antaravīthiṃ oloketi ekaṃ khujjaṃ disvā cintesi - “gunnaṃ antare jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, manussajeṭṭhakassapi tena bhavitabbaṃ, ayaṃ manussesu purisūsabho bhavissati, etassa mayā pādapariṇāyikāya bhavituṃ vaṭṭatī”ti. Sā dāsiṃ pesetvā “seṭṭhidhītā tayā saddhiṃ gantukāma, asukaṭṭhānaṃ kira gantvā tiṭṭhā”ti tassa ārocetvā sārabbhaṇḍakaṃ ādāya aññātakavesena pāsādā otaritvā tena saddhiṃ palāyi. Aparabhāge taṃ kammaṃ nagare ca bhikkhusaṅge ca pākaṃ jātā. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asukā kira seṭṭhidhītā khujjena saddhiṃ palātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte satthā “na, bhikkhave, idānevesā khujjaṃ kāmeti, pubbepi kāmesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhāri.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamaḡāme seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ vasanto puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttassa bārāṇasiseṭṭhissa dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapesi. Seṭṭhidhītā attano gehe usabhassa sakkārasammānaṃ disvā “ko nāmeso”ti dhātiṃ pucchitvā “usabho”ti sutvā antaravīthiyā gacchantā ekaṃ khujjaṃ disvā “ayaṃ purisūsabho bhavissati”ti sārabbhaṇḍakaṃ gahetvā tena saddhiṃ palāyi. Bodhisattopi kho “seṭṭhidhītaraṃ gehaṃ ānessāmī”ti mahantena parivārena bārāṇasiṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. Te ubhopi sabbarattim maggaṃ agamaṃsu. Atha khujjassa sabbarattim sītāsihatassa aruṇodaye sarīre vāto kuppi, mahantā vedanā vattanti. So maggā okkamma vedanāppatto hutvā vīṇādaṇḍako viya saṃkuṭṭito nipajji, seṭṭhidhītāpissa pādamūle nisīdi. Bodhisatto seṭṭhidhītaraṃ khujjassa pādamūle nisinnaṃ disvā sañjānitvā upasaṅkamtvā seṭṭhidhītāya saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha -

163. “Ekacintitoyamattho, bālo aparīṇāyako;
Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī”ti.

Tattha ekacintitoyamatthoti amma, yaṃ tvaṃ atthaṃ cintetvā iminā khujjena saddhiṃ palātā, ayaṃ tayā ekikāya eva cintito bhavissati. Bālo aparīṇāyakoti ayaṃ khujjo bālo, duppaññabhāvena mahallakopi bālova, aññasmiṃ gahetvā gacchante asati gantuṃ asamatthatāya aparīṇāyako. Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasīti iminā hi khujjena vāmanattā vāmena bhoti tvaṃ mahākule jātā abhirūpā dassanīyā saṅgantuṃ saha gantuṃ nārahasīti.

Athassa taṃ vacanaṃ sutvā seṭṭhidhītā dutyaṃ gāthamāha -

164. “Purisūsabhaṃ maññamānā, ahaṃ khujjamakāmayiṃ;
Soyaṃ saṃkuṭṭito seti, chinntanti yathā thuṇā”ti.

Tassattho - ahaṃ, ayya, ekaṃ usabhaṃ disvā “gunnaṃ jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, imassapi taṃ atthi, imināpi purisūsabhaṃ bhavitabba”nti evamaḡaṃ khujjaṃ purisūsabhaṃ maññamānā akāmayiṃ. Soyaṃ yathā nāma chinntanti sadoṇiko vīṇādaṇḍako, evaṃ saṃkuṭṭito setīti.

Bodhisatto tassā aññātakavesena nikkhantabhāvameva ñatvā taṃ nhāpetvā alaṅkaritvā rathaṃ āropetvā gehameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā ayameva seṭṭhidhītā ahosi, bārāṇasīseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

233. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā

Kāmaṃ yahiṃ icchasi tena gacchāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba katesi. So hi dhammasabhaṃ ānīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti satthārā puṭṭho “sacca”nti vatvā “kasmā ukkaṇṭhitosi”ti vutte “kāmaguṇakāraṇā”ti āha. Atha naṃ satthā “kāmaguṇā nāmete bhikkhu vikaṇṇakasallasadisā, sakiṃ hadaye patiṭṭhaṃ labhamānā vikaṇṇakaṃ viya viddhaṃ suṃsumāraṃ maraṇameva pāpentī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ dhammena rajjaṃ kārento ekadivasaṃ uyyānaṃ gantvā pokkharaṇītiraṃ sampāpuṇi. Naccagītāsu kusalā naccagītāni payojesuṃ, pokkharaṇiyaṃ macchakacchapā gītasaddalolatāya sannipatitvā raññaṃ saddhiṃ gacchanti. Rājā tālakkhandhappamāṇaṃ macchaghaṭaṃ disvā “kiṃ nu kho ime macchā mayā saddhiṃyeva carantī”ti amacce pucchi. Amaccā “ete, deva, upaṭṭhahantī”ti āhaṃsu. Rājā “ete kira maṃ upaṭṭhahantī”ti tussitvā tesu niccabhattaṃ paṭṭhapesi. Devasikaṃ taṇḍulambaṇaṃ pācesī. Macchā bhattavelāya ekacce āgacchanti, ekacce nāgacchanti, bhattaṃ nassati. Raññaṃ tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā “ito paṭṭhāya sattavelāya bheriṃ paharitvā bherisaññaṃ macchesu sannipatitesu bhattaṃ dethā”ti āha. Tato paṭṭhāya bhattakammiko bheriṃ paharāpetvā sannipatitānaṃ macchānaṃ bhattaṃ deti. Tepi bherisaññaṃ sannipatitvā bhuñjanti.

Tesu evaṃ sannipatitvā bhuñjantesu eko suṃsumāro āgantvā macche khādi. Bhattakammiko raññaṃ ārocesi. Rājā taṃ sutvā “suṃsumāraṃ macchānaṃ khādanakāle vikaṇṇakena vijjhितvā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti gantvā nāvāya ṭhatvā macche khādituṃ āgataṃ suṃsumāraṃ vikaṇṇakena pahari, taṃ tassa antopiṭṭhiṃ pāvīsi. So vedanāppatto hutvā taṃ gahetvāva palāyi. Bhattakammiko tassa viddhabhāvaṃ ñatvā taṃ ālapanto paṭṭhamāṃ gāthamāha -

165. “Kāmaṃ yahiṃ icchasi tena gaccha, viddhosi mammamhi vikaṇṇakena;
Hatosi bhattena suvādītena, lolo ca macche anubandhamāno”ti.

Tattha kāmanti ekaṃsena. Yahiṃ icchasi tena gacchāti yasmiṃ icchasi, tasmiṃ gaccha. Mammamhīti mammatṭhāne. Vikaṇṇakenāti vikaṇṇakasallena. Hatosi bhattena suvādītena, lolo ca macche anubandhamānoti tvaṃ bherivādītasāññaṃ bhatte dīyamāne lolo hutvā khādanatthāya macche anubandhamāno tena savādītena bhattena hato, gataṭṭhānēpi te jīvitaṃ natthīti attho. So attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jīvitaṃ kkhayaṃ patto.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ dassetvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha -

166. “Evampi lokāmiṣaṃ opatanto, vihaññatī cittavasānuvattī;
So haññatī ñātisakhāna majjhe, macchānugo soriva suṃsumāro”ti.

Tattha lokāmisanti pañca kāmaguṇā. Te hi loko iṭṭhato kantato manāpato gaṇhāti, tasmā “lokāmisa”nti vuccati. Opatantoti taṃ lokāmiṣaṃ anupatanto kilesavasena cittavasānuvattī puggalo vihaññāti kilamati, so haññatīti so evarūpo puggalo ñātīnañca sakhānañca majjhe so vikaṇṇakena viddho macchānugo suṃsumāro viya pañca kāmaguṇe manāpāti gahetvā haññāti kilamati mahāvināsaṃ pāpuṇātiyevāti.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā suṃsumāro devadatto, macchā buddhāparisā, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā tatiyā.

234. Asitābhūjātakavaṇṇanā

Tvameva dānimakarāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram kumārikaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kirekasmim dvinnam aggasāvakaṇaṃ upaṭṭhākakule ekā kumārikā abhirūpā sobhaggappattā, sā vayappattā samānajātikaṃ kulam agamāsi. Sāmiko taṃ kismiñci amaññamāno aññattha cittavasena carati. Sā tassa taṃ attani anādarataṃ agaṇetvā dve aggasāvake nimantetvā dānam datvā dhammaṃ suṇantī sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya maggaphalasukhena vītināmayamānā “sāmikopi maṃ na icchatī, gharāvāsena me kammaṃ natthi, pabbajissāmī”ti cintetvā mātāpitūnaṃ ācikkhitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tassā sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asukakulassa dhītā atthagavesikā sāmikassa anicchabhāvaṃ ñatvā aggasāvakaṇaṃ dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya puna mātāpitāro āpucchitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, evaṃ atthagavesikā, āvuso sā kumārikā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesā kuladhītā atthagavesikā, pubbepi atthagavesikāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā bārāṇasirājā attano puttassa brahmadattakumārassa parivārasampattiṃ disvā uppannāsaṅko puttaṃ raṭṭhā pabbājesi. So asitābhūṃ nāma attano devim ādāya himavantaṃ pavisitvā macchamaṃsaphalāphalāni khādanto paṇṇasālāya nivāsaṃ kappesi. So ekaṃ kinnariṃ disvā paṭibaddhacitto “imaṃ pajāpatiṃ karissāmī”ti asitābhūṃ agaṇetvā tassā anupadaṃ agamāsi. Sā taṃ kinnariṃ anubandhamānaṃ disvā “ayaṃ maṃ agaṇetvā kinnariṃ anubandhati, kiṃ me iminā”ti virattacittā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā attano kasiṇaparikkammaṃ kathāpetvā kasiṇaṃ oloketi abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā bodhisattaṃ vanditvā āgantvā attano paṇṇasālāya dvāre aṭṭhāsi. Brahmadattopi kinnariṃ anubandhanto vicaritvā tassā gatamaggampi adisvā chinnāso hutvā paṇṇasālābhimukhova āgato. Asitābhū taṃ āgacchantaṃ disvā vehāsaṃ abbhuggantvā maṇivaṇṇe gaganatale ṭhitā “ayyaputta, taṃ nissāya mayā idaṃ jhānasukhaṃ laddha”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

167. “Tvameva dānimakara, yaṃ kāmo byagamā tayi;
Soyaṃ appaṭṭisandhiko, kharachinnaṃva renuka”nti.

Tattha tvameva dānimakarāti, ayyaputta, maṃ pahāya kinnariṃ anubandhanto tvaññeva idāni idaṃ akara. Yaṃ kāmo byagamā tayīti yaṃ mama tayi kāmo vigato

vikkhambhanappahānena pahīno, yassa pahīnattā ahaṃ imaṃ visesaṃ pattāti dīpeti. Soyaṃ appaṭṭisandhikoti so pana kāmo idāni appaṭṭisandhiko jāto, na sakkā paṭṭisandhituṃ. Kharachinnaṃva renukanti kharo vuccati kakaco, renukaṃ vuccati hatthidanto. Yathā kakacena chinno hatthidanto appaṭṭisandhiko hoti, na puna purimanayena allīyati, evaṃ puna mayhaṃ tayā saddhiṃ cittassa ghaṭanaṃ nāma natthīti vatvā tassa passantasseva uppatitvā aññattha agamāsi.

So tassā gatakāle paridevamāno dutiyaṃ gāthamāha -

168. “Atricchaṃ atilobhena, atilobhamadena ca;
Evaṃ hāyati atthamhā, ahaṃva asitābhuyā”ti.

Tattha atricchaṃ atilobhenāti atricchā vuccati atra atra icchāsaṅkhātā apariyantataṇhā, atilobho vuccati atikkamitvā pavattalobho. Atilobhamadena cāti purisamadaṃ uppādanato atilobhamado nāma jāyati. Idaṃ vuttaṃ hoti - atricchāvasena atricchamāno puggalo atilobhena ca atilobhamadena ca yathā ahaṃ asitābhuyā rājadhītāya parihīno, evaṃ atthā hāyatīti.

Iti so imāya gāthāya paridevitvā araṇṇe ekakova vasitvā pitu accayena gantvā rajjaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājaputto ca rājadhītā ca ime dve janā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Asitābhūjātakavaṇṇanā catutthā.

235. Vacchanakhajātakavaṇṇanā

Sukhā gharā vacchanakhāti idaṃ satthā jetavane viharanto rojamallaṃ ārabba kathesi. So kirāyasmato ānandassa gihisahāyo. So ekadivasaṃ āgamanatthāya therassa sāsaṇaṃ pāhesi, thero satthāraṃ āpucchitvā agamāsi. So theram nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisinno therena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā theram gihibhogehi pañcahi kāmaguṇehi nimantento “bhante ānanda, mama gehe pahūtaṃ saviññāṇakaaviññāṇakarataṇaṃ, idaṃ majjhe bhinditvā tuyhaṃ dammi, ehi ubho agāraṃ ajjhāvasāma”ti. Thero tassa kāmaguṇesu ādīnavaṃ kathetvā uttāyāsanaṃ vihāraṃ gantvā “diṭṭho te, ānanda, rojo”ti satthārā pucchito “āma, bhante”ti vatvā “kimassa kathesi”ti vutte “bhante, maṃ rojo gharāvāsena nimantesi, athassāhaṃ gharāvāse ceva kāmaguṇesu ca ādīnavaṃ kathesi”nti. Satthā “na kho, ānanda, rojo mallo idāneva pabbajite gharāvāsena nimantesi, pubbepi nimantesiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim nīgamagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase bārāṇasiṃ pāvīsi. Athassa bārāṇasiseṭṭhi ācāravihāre pasīditvā gehaṃ netvā bhojetvā uyyāne vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā taṃ paṭijagganto uyyāne vasāpesi. Te aññamaññaṃ uppannasinehā ahesuṃ.

Athekadivasaṃ bārāṇasiseṭṭhi bodhisatte pemavissāsavasena evaṃ cintesi - “pabbajjā nāma dukkhā, mama sahāyaṃ vacchanakhaparibbājakaṃ uppabbājetvā sabbam vibhavaṃ majjhe bhinditvā tassa datvā dvepi samaggavāsaṃ vasissāma”ti.

So ekadivasam bhattakiccapariyosāne tena saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā
“bhante vacchanakha, pabbajjā nāma dukkhā, sukho gharāvāso, ehi ubho samaggā
kāme paribhuñjantā vasāmā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

169. “Sukhā gharā vacchanakha, sahiraññā sabhojanā;
Yattha bhutvā pivitvā ca, sayeyyātha anussuko”ti.

Tattha sahiraññāti sattaratanasampannā. Sabhojanāti bahukhādanīyabhojanīyā.
Yattha bhutvā pivitvā cāti yesu sahiraññabhojanesu gharesu nānaggarasāni
bhojanāni paribhuñjitvā nānāpānāni ca pivitvā. Sayeyyātha anussukoti yesu
alaṅkatasirisayanapiṭṭhe anussuko hutvā sayeyyāsi, te gharā nāma ativiya sukhāti.

Athassa taṃ sutvā bodhisatto “mahāseṭṭhi, tvaṃ aññānatāya kāmagiddho hutvā
gharāvāsassa guṇaṃ, pabbajjāya ca aguṇaṃ kathesi, gharāvāsassa te aguṇaṃ
kathessāmi, suṇāhi dānī”ti vatvā dutiyam gāthamāha -

170. “Gharā nānīhamānassa, gharā nābhaṇato musā;
Gharā nādinnaṇḍassa, paresaṃ anikubbato;
Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati”ti.

Tattha gharā nānīhamānassāti niccakālaṃ kasigorakkhādikaraṇena anīhamānassa
avāyamantassa gharā nāma natthi, gharāvāso na paṭiṭṭhātīti attho. Gharā nābhaṇato
musāti khattavattuhiraññasuvaṇṇādīnaṃ atthāya amusābhaṇatopi gharā nāma
natthi. Gharā nādinnaṇḍassa, paresaṃ anikubbatoti nādinnaṇḍassāti
aggahitadāṇḍassa, nikkhattadāṇḍassa paresaṃ anikubbato gharā nāma natthi. Yo
pana ādinnaṇḍo hutvā paresaṃ dāsakammakarādīnaṃ tasmīṃ tasmīṃ aparādhe
aparādhānurūpaṃ vadhabandhanachedanatāḷanādivasena karoti, tasseva gharāvāso
saṇṭhahatīti attho. Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati taṃ
dāni evaṃ etesaṃ ihaṇādīnaṃ akaraṇe sati tāya tāya parihānīyā chiddaṃ karaṇepi
sati niccameva kātabbato durabhisambhavaṃ durārādhanīyaṃ, niccaṃ karontassapi
vā durabhisambhavameva duppūraṃ gharāvāsaṃ “ahaṃ nipparitasso hutvā
ajjhāvasissāmi”ti ko paṭipajjati.

Evaṃ mahāsatto gharāvāsassa dosaṃ kathetvā uyyānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasisetṭhi
rojo mallo ahosi, vacchanakhaparibbājako pana ahameva ahosi”nti.

Vacchanakhajātakavaṇṇanā pañcamā.

236. Bakajātakavaṇṇanā

Bhaddako vatayaṃ pakkhīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ
ārabbha kathesi. Tañhi satthā ānetvā dassitaṃ disvā “na, bhikkhave, idāneva,
pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese
ekasmīṃ sare maccho hutvā mahāparivāro vasi. Atheko bako “macche khādissāmi”ti
sarassa āsannaṭṭhāne sīsaṃ pātetvā pakkhe pasāretvā mandamando macche
olokento aṭṭhāsi tesam pamādaṃ āgamayamāno. Tasmīṃ khaṇe bodhisatto
macchagaṇaparivuto gocaraṃ gaṇhanto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Macchagaṇo taṃ
bakaṃ passitvā paṭhamam gāthamāha -

171. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, diyo kumudasannibho;
Vūpasantehi pakkhehi, mandamandova jhāyatī”ti.

Tattha mandamandova jhāyatīti abalabalo viya hutvā kiñci ajānanto viya ekakova jhāyatīti.

Atha naṃ bodhisatto oloketvā dutiyaṃ gāthamāha -

172. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha;
Amhe diyo na pāleti, tena pakkhī na phandatī”ti.

Tattha anaññāyāti ajānitvā. Amhe diyo na pāletīti esa diyo amhe na rakkhati na gopāyati, “kataraṃ nu kho etesu kabaḷaṃ karissāmī”ti upadhāreti. Tena pakkhī na phandatīti tenāyaṃ sakuṇo na phandatī na calatīti. Evaṃ vutte macchagaṇo udakaṃ khobhetvā bakaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bako kuhako bhikkhu ahosi, maccharājā pana ahameva ahosi”nti.

Bakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

237. Sāketajātakavaṇṇanā

Ko nu kho bhagavā hetūti idaṃ satthā sāketam upanissāya viharanto sāketam brāhmaṇam ārabha kathesi. Vatthu panettha atītampi paccuppannampi heṭṭhā ekakanipāte kathitameva. Tathāgatassa pana vihāraṃ gatakāle bhikkhū “sineho nāmesa, bhante, katham patiṭṭhātī”ti pucchantā paṭhamam gāthamāhaṃsu -

173. “Ko nu kho bhagavā hetu, ekacce idha puggale;
Atīva hadayaṃ nibbāti, cittañcāpi pasīdatī”ti.

Tassattho - ko nu kho hetu, yena idhekacce puggale diṭṭhamattheyeva hadayaṃ ativiya nibbāti, suvāsītassa sītassa udakassa ghaṭasahassena parisittam viya sītalam hoti, ekacce na nibbāti. Ekacce diṭṭhamattheyeva cittaṃ pasīdati, mudu hoti, pemavasena allīyati, ekacce na allīyatīti.

Atha nesaṃ satthā pemakāraṇam dassento dutiyaṃ gāthamāha -

174. “Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā;
Evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃva yathodake”ti.

Tassattho - bhikkhave, pemaṃ nāmetaṃ dvīhi kāraṇehi jāyati, purimabhava mātā vā pitā vā putto vā dhītā vā bhātā vā bhaginī vā pati vā bhariyā vā sahāyo vā mitto vā hutvā yo yena saddhiṃ ekaṭṭhāne vutthapubbo, tassa iminā pubbeva sannivāsena bhavantarepi anubandhanto so sineho na vijahati. Imasmiṃ attabhāve katena paccuppannahitena vā evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, imehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ nāma jāyati. Yathā kiṃ? Uppalaṃva yathodaketi. Vā-kārassa rassattam kataṃ. Samuccayatthe cesa vutto, tasmā uppalañca sesam jalajapupphañca yathā uduke jāyamānaṃ dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalañca, tathā etehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ jāyatīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ime dve janā ahesuṃ, putto pana ahameva ahosi”nti.

238. Ekapadajātakavaṇṇanā

lñgha ekapadaṃ, tātāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsī kiresa kuṭumbiko, athassa ekadivasaṃ aṅke nisinnō putto atthassa dvāraṃ nāma pañhaṃ pucchi. So “buddhavisayo esa pañho, na taṃ añño kathetuṃ sakkhissatī”ti puttaṃ gahetvā jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā “bhante, ayaṃ me dārako ūrumhi nisinnō atthassa dvāraṃ nāma pañhaṃ pucchi, ahaṃ taṃ ajānanto idhāgato, kathetha, bhante, imaṃ pañha”nti. Satthā “na kho, upāsaka, ayaṃ dārako idāneva atthagavesako, pubbepe atthagavesakova hutvā imaṃ pañhaṃ paṇḍite pucchi, porāṇakapaṇḍitāpissa kathesuṃ, bhavasāṅkhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Athassa putto daharo kumāro ūrumhi nisīditvā “tāta, mayhaṃ ekapadaṃ anekatthanissitaṃ ekaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha -

175. “lñgha ekapadaṃ tāta, anekatthapadassitaṃ;
Kiñci saṅgāhikaṃ brūsi, yenatthe sādhayemase”ti.

Tattha lñghāti yācanatthe codanatthe vā nipāto. Ekapadanti ekaṃ kāraṇapadaṃ, ekaṃ kāraṇūpasāñhitaṃ vā byañjanapadaṃ. Anekatthapadassitanti anekāni atthapadāni kāraṇapadāni nissitaṃ. Kiñci saṅgāhikaṃ brūsīti kiñci ekapadaṃ bahūnaṃ padānaṃ saṅgāhikaṃ brūhi, ayameva vā pāṭho. Yenatthe sādhayemaseti yena ekena padena anekatthanissitena mayaṃ attano vuḍḍhiṃ sādheyyāma, taṃ me kathehīti pucchi.

Athassa pitā kathento dutiyaṃ gāthamāha -

176. “Dakkheyyekapadaṃ tāta, anekatthapadassitaṃ;
Tañca sīlena saññuttaṃ, khantiyā upapāditaṃ;
Alaṃ mitte sukhāpetuṃ, amittānaṃ dukkhāya cā”ti.

Tattha dakkheyyekapadanti dakkheyyaṃ ekapadaṃ. Dakkheyyaṃ nāma lābhuppādakassa chekassa kusalassa ñāṇasampayuttaṃ vīriyaṃ. Anekatthapadassitanti evaṃ vuttappakāraṃ vīriyaṃ anekehi atthapadehi nissitaṃ. Katarehīti? Sīlādīhi. Teneva “tañca sīlena saññutta”ntiādimāha. Tassattho - tañca panetaṃ vīriyaṃ ācārasīlasampayuttaṃ adhvāsānakhantiyā upetaṃ mitte sukhāpetuṃ amittānañca dukkhāya alaṃ samatthaṃ. Ko hi nāma lābhuppādakañāṇasampayuttakusalavīriyasamannāgato ācārakhantisampanno mitte sukhāpetuṃ, amitte vā dukkhāpetuṃ na sakkotīti.

Evaṃ bodhisatto puttassa pañhaṃ kathesi. Sopi pitu kathitanayeneva attano atthaṃ sādhetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhitā. “Tadā putto ayameva putto ahosi, bārāṇasisetthi pana ahameva ahosi”nti.

239. Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā

Āsīvisampi maṃ santanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattum ārabba kathesi. Kosalarājassa hi pitā mahākosalo bimbisārarañño dhītaraṃ dadamāno dhītu nhānamūlaṃ kāsīgāmakam nāma adāsi. Sā ajātasattunā pitughātakakamme kate rañño sinehena nacirasseva kālamakāsi. Ajātasattu mātari kālakatāyapi taṃ gāmaṃ bhuñjateva. Kosalarājā “pitughātakassa corassa mama kulasantakam gāmaṃ na dassāmī”ti tena saddhiṃ yujjhati. Kadāci mātulassa jayo hoti, kadāci bhāgineyyassa. Yadā pana ajātasattu jināti, tadā somanassappatto rathe dhajam ussāpetvā mahantena yasena nagaram pavisati. Yadā pana parājayati, tadā domanassappatto kañci ajānāpetvāva pavisati. Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso, ajātasattu mātulam jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto nīlamaṇḍūkayoniyam nibbatti. Tadā manussā nadīkandarādīsu tattha tattha macche gahaṇatthāya kumīnāni oḍḍesum. Ekasmiṃ kumīne bahū macchā pavisiṃsu. Atheko udakāsīviso macche khādanto taṃ kumīnam pāvisi, bahū macchā ekato hutvā taṃ khādantā ekalohitam akamsu. So paṭisaraṇam apassanto maraṇabhayaatajjito kumīnamukhena nikkhamitvā vedanāppatto udakapariyante nipajji. Nīlamaṇḍūkopi tasmim khaṇe uppatitvā kumīnasūlamatthake nipanno hoti. Āsīviso vinicchayaṭṭhānam alabhanto tattha nipannaṃ taṃ disvā “samma nīlamaṇḍūka, imesaṃ macchānam kiriya ruccati tuyha”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha -

177. “Āsīvisampi maṃ santam, pavitṭham kumināmukham;
Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā”ti.

Tattha āsīvisampi maṃ santanti maṃ āgatavisam samānam. Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakāti etaṃ tava ruccati haritamaṇḍūkaputtāti vadati.

Atha naṃ haritamaṇḍūko “āma, samma, ruccatī”ti. “Kimkāraṇā”ti? “Sace tvampi tava padesam āgate macche khādasi, macchāpi attano padesam āgataṃ taṃ khādanti, attano visaye padese gocarabhūmiyam abalavā nāma natthī”ti vatvā dutiyam gāthamāha -

178. “Vilumpateva puriso, yāvassa upakappati;
Yadā caññe vilumpanti, so vilutto vilumpatī”ti.

Tattha vilumpateva puriso, yāvassa upakappatīti yāva assa purisassa issariyam upakappati ijhati pavattati, tāva so aññaṃ vilumpatiyeva. “Yāva so upakappatī”tipi pāṭho, yattakam kalam so puriso sakkoti vilumpitunti attho. Yadā caññe vilumpantīti yadā ca aññaṃ issarā hutvā vilumpanti. So vilutto vilumpatīti atha so vilumpako aññehi vilumpati. “Vilumpate”tipi pāṭho, ayamevattho. “Vilumpana”ntipi paṭhanti, tassattho na sameti. Evaṃ “vilumpako puna vilumpam pāpuṇātī”ti bodhisattena aḍḍe vinicchite udakāsīvisassa dubbalabhāvam ṇatvā “paccāmittam gaṇhissāmā”ti macchagaṇā kumīnamukhā nikkhamitvā tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā pakkamum.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā udakāsīso ajātasattu ahosi, nīlamanḍūko pana ahameva ahosi”nti.

Haritamanḍūkajātakavaṇṇanā navamā.

240. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā

Sabbo janoti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabbhā kathesi. Devadatte satthari āghātaṃ bandhitvā navamāsaccayena jetavanadvārakoṭṭhake pathaviyaṃ nimugge jetavanavāsino ca sakalapaṭṭhaviyā ca “buddhapaṭṭhaviyā ca devadatto pathaviyā gilito, nihatapaccāmitto dāni sammāsambuddho jāto”ti tuṭṭhahaṭṭhā ahesuṃ. Tesāṃ kathaṃ sutvā paramparaghosena sakalajambudīpavāsino yakkhabhūta devagaṇā ca tuṭṭhahaṭṭhā eva ahesuṃ. Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, devadatte pathaviyaṃ nimugge ‘buddhapaṭṭhaviyā ca devadatto pathaviyā gilito’ti mahājano attamano jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatte mate mahājano tussati ceva hasati ca, pubbepi tussi ceva hasi cā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ mahāpiṅgalo nāma rājā adhammena visamena rajjaṃ kāresi, chandādivasena pāpakammāni karonto daṇḍabaliyaṃ ghahāpaṇādiggaṇa ucchuyante ucchuṃ viya mahājanaṃ pīlesi kakkhaḷo pharusō sāhasiko, paresu anuddayāmatampi nāmassa natthi, gehe itthīnampi puttadhītānampi amaccabrāhmaṇagahapatikādīnampi appiyo amanāpo, akkhimhi patitarajaṃ viya, bhattapiṇḍe sakkharā viya, paṇhiṃ vijjhītvā pavittṭhakaṇṭako viya ca ahosi. Tadā bodhisatto mahāpiṅgalassa putto hutvā nibbatti. Mahāpiṅgalo dīgharattaṃ rajjaṃ kāretvā kalamakāsi. Tasmīṃ kālakate sakalabārāṇasivāsino haṭṭhatuṭṭhā mahāhasitaṃ hasitvā dārūnaṃ sakaṭasahassena mahāpiṅgalaṃ jhāpetvā anekehi ghaṭasahashehi ālāhanaṃ nibbāpetvā bodhisattaṃ rajje abhisiñcitvā “dhammiko no rājā laddho”ti haṭṭhatuṭṭhā nagare ussavabheriṃ carāpetvā samussitadhajapaṭākāṃ nagaraṃ alaṅkaritvā dvāre dvāre maṇḍapaṃ kāretvā vipṭakīṇṇalājakusumamaṇḍitatalesu alaṅkatamaṇḍapesu nisīditvā khādiṃsu ceva pivīṃsu ca.

Bodhisattopi alaṅkate mahātale samussitasetacchattassa pallaṅkavarassa majjhe mahāyasaṃ anubhavanto nisīdi. Amaccā ca brāhmaṇagahapatiraṭṭhikadovārikādayo ca rājānaṃ parivāretvā atṭhaṃsu. Atheke dovāriko nātīdūre tṭhatvā assasanto passasanto parodi. Bodhisatto taṃ disvā “samma dovārika, mama pitari kālakate sabbe tuṭṭhapahaṭṭhā ussavaṃ kīlāntā vicaranti, tvaṃ pana rodamāno tṭhito, kiṃ nu kho mama pitā taveva piyo ahosi manāpo”ti pucchanto paṭṭhamaṃ gāthamāha -

179. “Sabbo jano hiṃsito piṅgalena, tasmīṃ mate paccayā vedayanti;
Piyo nu te āsi akaṇhanetto, kasmā nu tvaṃ rodasi dvārapālā”ti.

Tattha hiṃsitoti nānappakārehi daṇḍabaliādīhi pīlito. Piṅgalenāti piṅgalakkhena. Tassa kira dvepi akkhīni nibbiddhapiṅgalāni biḷārakkhivaṇṇāni ahesuṃ, tenevassa “piṅgalo”ti nāmaṃ akaṃsu. Paccayā vedayantīti pītiyo pavedayanti. Akaṇhanettoti piṅgalanetto. Kasmā nu tvanti kena nu kāraṇena tvaṃ rodasi. Atṭhakathāyaṃ pana “kasmā tuva”nti pāṭho.

So tassa vacanaṃ sutvā “nāhaṃ, mahārāja, ‘mahāpiṅgalo mato’ti sokena rodāmi, sīsassa me sukhaṃ jātaṃ. Piṅgalarājā hi pāsādā otaranto ca ārohanto ca kammāramuṭṭhikāya paharanto viya mayhaṃ sīse aṭṭhaṭṭha khaṭake deti, so paralokaṃ gantvāpi mama sīse dadamāno viya nirayapālānampi yamassapi sīle khaṭake dassati, atha naṃ te ‘ativiya ayaṃ amhe bādhatī’ti puna idheva ānetvā vissajjeyyūṃ, atha me so punapi sīse khaṭake dadeyyāti bhayenāhaṃ rodāmī’ti imamatthaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha -

180. “Na me piyo āsi akaṇhanetto, bhāyāmi paccāgamanāya tassa;
Ito gato hiṃseyya maccurājaṃ, so hiṃsito āneyya puna idhā’ti.

Atha naṃ bodhisatto “so rājā dārūnaṃ vāhasahassena daḍḍho udakaghaṭasatehi sitto, sāpissa ālāhanabhūmi samantato khatā, pakatīyāpi ca paralokaṃ gatā nāma aññattha gativasā puna teneva sarīrena nāgacchanti, mā tvaṃ bhāyī’ti taṃ samassāsento imaṃ gāthamāha -

181. “Daḍḍho vāhasahassehi, sitto ghaṭasatehi so;
Parikkhatā ca sā bhūmi, mā bhāyī nāgamissatī’ti.

Tato paṭṭhāya dovāriko assāsaṃ paṭilabhi. Bodhisatto dhammena rajjaṃ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mahāpiṅgalo devadatto ahosi, putto pana ahameva ahosi”nti.

Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā dasamā.

Upāhanavaggo navamo.

Tassuddānaṃ -

Upāhanaṃ vīṇāthūṇaṃ, vikaṇṇakaṃ asitābhu;
Vacchanakhaṃ bakañceva, sāketañca ekapadaṃ;
Haritamātu piṅgalaṃ.

10. Siṅgālavaggo

241. Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā

Siṅgālo mānatthaddhoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatto ajātasattum pasādetvā uppāditam lābhasakkāraṃ ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkihi, nālāgiripayojane pāṭihāriyassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tassa so lābhasakkāro antaradhāyi. Atheskadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum - “āvuso, devadatto lābhasakkāraṃ uppādetvā ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkihi’ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’ti pucchitvā “imāya nāmā’ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano uppannaṃ lābhasakkāraṃ antaradhāpeti, pubbepi antaradhāpesiyevā’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannañca sippānaṃ pāraṃ gato. So pathavījayamantaṃ nāma jānāti. Pathavījayamantoti āvaṭṭanamanto vuccati. Atheskadivasam bodhisatto “taṃ mantam sajjhāyissāmī’ti ekasmiṃ aṅgaṇaṭṭhāne piṭṭhipāsāṇe nisīditvā

sajjhāyamakāsi. Taṃ kira mantaṃ aññavihiṭaṃ dhitivirahitaṃ sāvetuṃ na sakkā, tasmā naṃ so tathārūpe tḥāne sajjhāyati. Athassa sajjhāyanakāle eko siṅgālo ekasmiṃ bile nipanno taṃ mantaṃ sutvāva paguṇamakāsi. So kira anantarātīte attabhāve paguṇapathavījayamanto eko brāhmaṇo ahoṣi. Bodhisatto sajjhāyaṃ katvā utṭhāya “paguṇo vata me ayaṃ manto”ti āha. Siṅgālo bilā nikkhamitvā “ambho brāhmaṇa, ayaṃ manto tayāpi mameva paguṇataro”ti vatvā palāyi. Bodhisatto “ayaṃ siṅgālo mahantaṃ akusalaṃ karissatī”ti “gaṇhatha gaṇhathā”ti thokaṃ anubandhi. Siṅgālo palāyitvā araññaṃ pāvisi.

So gantvā ekaṃ siṅgāliṃ thokaṃ sarīre ḍaṃsi, “kiṃ, sāmī”ti ca vutte “mayhaṃ jānāsi na jānāsi”ti āha. Sā “āma, jānāmī”ti sampaṭicchī. So pathavījayamantaṃ parivattetvā anekāni siṅgālasatāni āṇāpetvā sabbepi hatthiassasīhabyagghasūkaramigādayo catuppade attano santike akāsi. Katvā ca pana sabbadāṭho nāma rājā hutvā ekaṃ siṅgāliṃ aggamahesiṃ akāsi. Dvinnaṃ hatthīnaṃ piṭṭhe siho tiṭṭhati, sīhapitṭhe sabbadāṭho siṅgālo rājā siṅgāliya aggamahesiyā saddhiṃ nisīdati, mahanto yaso ahoṣi. So yasamahantena pamajjitvā mānaṃ uppādetvā “bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti sabbacatuppada-parivuto bārāṇasiyā avidūraṭṭhānaṃ sampāpuṇi, parisā dvādasayojanā ahoṣi. So avidūre tḥitoyeva “rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti rañña sāsanaṃ pesesi. Bārāṇasivāsino bhītatasitā nagaradvārāni pidahitvā aṭṭhaṃsu.

Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamtivā “mā bhāyi, mahārāja, sabbadāṭhasiṅgālena saddhiṃ yuddhaṃ mama bhāro, tḥapetvā maṃ añño tena saddhiṃ yujjhituṃ samattho nāma natthī”ti rājānañca nāgare ca samassāsetvā “kinti katvā nu kho sabbadāṭho rajjaṃ gaḥessati, pucchissāmi tāva na”nti dvāraṭṭālakam abhiruhitvā “samma sabbadāṭha, kinti katvā imaṃ rajjaṃ gaṇhissasī”ti pucchi. “Sīhanādaṃ nadāpetvā mahājanaṃ saddena santāsetvā gaṇhissāmī”ti. Bodhisatto “attheta”nti ṇatvā aṭṭālakā oruyha “sakaladvādasayojanikabārāṇasinagaravāsino kaṇṇacchiddāni māsapitṭhena laṇjantū”ti bheriṃ carāpesi. Mahājano bheriyā āṇaṃ sutvā antamaso bilāle upādāya sabbacatuppadānañceva attano ca kaṇṇacchiddāni yathā parassa saddaṃ sotuṃ na sakkā, evaṃ māsapitṭhena laṇji.

Atha bodhisatto puna aṭṭālakam abhiruhitvā “sabbadāṭhā”ti āha. “Kiṃ, brāhmaṇā”ti? “Imaṃ rajjaṃ kinti katvā gaṇhissasī”ti? “Sīhanādaṃ nadāpetvā manusse tāsetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā gaṇhissāmī”ti. “Sīhanādaṃ nadāpetuṃ na sakkhissasi. Jātisampannā hi surattahatthapādā kesarasīharājāno tādisassa jarasiṅgālassa āṇaṃ na karissantī”ti. Siṅgālo mānatthaddho hutvā “aññe tāva sīhā tiṭṭhantu, yassāhaṃ piṭṭhe nisinno, taññeva nadāpessāmī”ti āha. “Tena hi nadāpehi, yadi sakkosī”ti. So yasmīṃ sīhe nisinno, tassa “nadāhī”ti pādena saññaṃ adāsi. Sīho hatthikumbhe mukhaṃ uppīletvā tikkhattuṃ appaṭivattiyaṃ sīhanādaṃ nadi. Hatthī santāsappattā hutvā siṅgālaṃ pādamūle pātetvā pādenassa sīsaṃ akkamitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ akaṃsu, sabbadāṭho tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Tepi hatthī sīhanādaṃ sutvā maraṇabhayatajjitā aññamaññaṃ ovijjhitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu, tḥapetvā sīhe sesāpi migasūkarādayo sasabīlārapariyosānā sabbe catuppādā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu. Sīhā palāyitvā araññaṃ pavasiṃsu, dvādasayojaniko maṃsarāsi ahoṣi. Bodhisatto aṭṭālakā otarivā nagaradvārāni vivarāpetvā “sabbe attano kaṇṇesu māsapitṭhaṃ apanetvā maṃsatthikā maṃsaṃ āharantū”ti nagare bheriṃ carāpesi. Manussā allamaṃsaṃ khāditvā sesaṃ sukkhāpetvā vallūramakaṃsu. Tasmīṃ kira kāle vallūrakaraṇaṃ udapādīti vadanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakaṃ samodhānesi -

182. “Siṅgālo mānatthaddho ca, parivārena atthiko;
Pāpuṇi mahatiṃ bhūmiṃ, rājāsi sabbadāṭṭhināṃ.

183. “Evameva manussesu, yo hoti parivāravā;
So hi tattha mahā hoti, siṅgālo viya dāṭṭhina”nti.

182-183. Tattha mānatthaddhoti parivāraṃ nissāya uppannena mānena thaddho. Parivārena atthikoti uttarimpi parivārena atthiko hutvā. Mahatiṃ bhūminti mahantaṃ sampattiṃ. Rājāsi sabbadāṭṭhinanti sabbesaṃ dāṭṭhinaṃ rājā āsi. So hi tattha mahā hotīti so parivārasampanno puriso tesu parivāresu mahā nāma hoti. Siṅgālo viya dāṭṭhinanti yathā siṅgālo dāṭṭhinaṃ mahā ahosi, evaṃ mahā hoti, atha so siṅgālo viya pamādaṃ āpajjitvā taṃ parivāraṃ nissāya vināsaṃ pāpuṇātīti.

“Tadā siṅgālo devadatto ahosi, rājā sārīputto, purohito pana ahameva ahosi”nti.

Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

242. Sunakhajātakavaṇṇanā

Bālo vatāyaṃ sunakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ambaṇakoṭṭhake āsanāsālāya bhattabhuñjanasunakhaṃ ārabba kathesi. Taṃ kira jātakālato paṭṭhāya pāṇiyahārakā gahetvā tattha posesuṃ. So aparabhāge tattha bhattaṃ bhuñjanto thūlasarīro ahosi. Athekadivasāṃ eko gāmaṃ vāsī puriso taṃ ṭhānaṃ patto sunakhaṃ disvā pāṇiyahārakānaṃ uttarisāṭṭhakañca kahāpaṇaṇca datvā gaddūlena bandhitvā taṃ ādāya pakkāmi. So gahetvā nīyamāno na vassi, dinnaṃ dinnaṃ khādanto pacchato pacchato agamāsi. Atha so puriso “ayaṃ idāni maṃ piyāyatī”ti gaddūlaṃ moci, so vissatṭhamatto ekavegena āsanāsālameva gato. Bhikkhū taṃ disvā tena gatakāraṇaṃ jānitvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, āsanāsālāya sunakho bandhanamokkhakusalo vissatṭhamattova puna āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na, bhikkhave, so sunakho idāneva bandhanamokkhakusalo, pubbepi kusalo”ti vatvā atītaṃ āhāsi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ aggahesi. Tadā bārāṇasiyaṃ ekassa manussassa sunakho ahosi, so piṇḍibhattaṃ labhanto thūlasarīro jāto. Atheko gāmaṃ vāsī bārāṇasiyaṃ āgato taṃ sunakhaṃ disvā tassa manussassa uttarisāṭṭhakañca kahāpaṇaṇca datvā sunakhaṃ gahetvā cammayottena bandhitvā yottakoṭṭhiyaṃ gahetvā gacchanto aṭavimukhe ekaṃ sālaṃ pavisitvā sunakhaṃ bandhitvā phalake nipajjitvā niddaṃ okkami. Tasmīṃ kāle bodhisatto kenacideva karaṇīyena aṭaviṃ paṭipanno taṃ sunakhaṃ yottena bandhitvā ṭhapitaṃ disvā paṭhamāṃ gāthamāha -

184. “Bālo vatāyaṃ sunakho, yo varattaṃ na khādati;
Bandhanā ca pamuñceyya, asito ca gharaṃ vaje”ti.

Tattha pamuñceyyāti pamoceyya, ayameva vā pāṭho. Asito ca gharaṃ vajeti asito suhito hutvā attano vasanaṭṭhānaṃ gaccheyya.

Taṃ sutvā sunakho dutiyaṃ gāthamāha -

185. “Aṭṭhitaṃ me manasmiṃ me, atho me hadaye kataṃ;
Kālañca paṭikaṅkhāmi, yāva passupatū jano”ti.

Tattha aṭṭhitaṃ me manasmiṃ meti yaṃ tumhe kathetha, taṃ mayā adhiṭṭhitameva, manasmiṃyeva me etaṃ. Atho me hadaye katanti atha ca pana me tumhākaṃ vacanaṃ hadaye katameva. Kālañca paṭikaṅkhāmīti kālaṃ paṭimānemi. Yāva passupatū janoti yāvāyaṃ mahājano pasupatu niddaṃ okkamatu, tāvāhaṃ kālaṃ paṭimānemi. Itarathā hi “ayaṃ sunakho palāyati”ti ravo uppajjeyya, tasmā rattibhāge sabbesaṃ suttakāle cammayottaṃ khāditvā palāyissāmīti. So evaṃ vatvā mahājane niddaṃ okkante yottaṃ khāditvā suhito hutvā palāyitvā attano sāmikānaṃ ghameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā sunakhova etarahi sunakho, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Sunakhajātakavaṇṇanā dutiyā.

243. Guttilajātakavaṇṇanā

Sattatantiṃ sumadhuranti idaṃ satthā veļuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi kāle bhikkhū devadattaṃ āhaṃsu - “āvuso devadatta, sammāsambuddho tuyhaṃ ācariyo, tvaṃ sammāsambuddhaṃ nissāya tīṇi piṭakāni uggaṇhi, cattāri jhānāni uppādesi, ācariyassa nāma paṭisattunā bhavituṃ na yutta”nti. Devadatto “kiṃ pana me, āvuso, samaṇo gotamo ācariyo, nanu mayā attano baleneva tīṇi piṭakāni uggahitāni, cattāri jhānāni uppāditāni”ti ācariyaṃ paccakkhāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya sammāsambuddhassa paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭisattu hutvā vināsaṃ pāpuṇāti, pubbehi pattoyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatti, “guttalakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto gandhabbasippe nipphattiṃ patvā guttilagandhabbo nāma sakalajambudīpe aggagandhabbo ahosi. So dārābharaṇaṃ akatvā andhe mātāpitara posesi. Tadā bārāṇasivāsino vāṇijā vāṇijjāya ujjeninagaraṃ gantvā ussave ghuṭṭhe chandakaṃ saṃharitvā bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ khajjabhojjādīni ca ādāya kīḷanaṭṭhāne sannipatitvā “vetanaṃ datvā ekaṃ gandhabbaṃ ānethā”ti āhaṃsu. Tena ca samayena ujjeniyaṃ mūsilo nāma jeṭṭhagandhabbo hoti, te taṃ pakkosāpetvā attano gandhabbaṃ kāresuṃ.

Mūsilo vīṇaṃ vādanto vīṇaṃ uttamamucchanāya mucchitvā vādesi. Tesāṃ guttilagandhabbassa gandhabbe jātāparicayānaṃ tassa gandhabbaṃ kilañjakaṇḍūvanaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi, ekopi pahaṭṭhākāraṃ na dassesī. Mūsilo tesu tuṭṭhākāraṃ adassentesu “atikharaṃ katvā vādemi maññe”ti majjhimaṃ mucchanāya mucchitvā majjhimasarena vādesi, te tatthapi majjhattāva ahesuṃ. Atha so “ime na kiñci jānanti maññe”ti sayampi ajānanako viya hutvā tantiyo sithile vādesi, te tatthapi na kiñci āhaṃsu. Atha ne mūsilo “ambho vāṇijā, kiṃ nu kho mayi vīṇaṃ vādente tumhe na tussathā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ vīṇaṃ vādesi, mayaṃhi ‘ayaṃ vīṇaṃ muccheti’ti saññaṃ akarimhā”ti. “Kiṃ pana tumhe mayā uttaritaraṃ ācariyaṃ jānātha, udāhu attano ajānanabhāvena na tussathā”ti. Vāṇijā

“bārāṇasiyaṃ guttilagandhabbassa vīṇāsaddaṃ sutapubbānaṃ tava vīṇāsaddo itthīnaṃ dārake tosāpanasaddo viya hotī”ti āhaṃsu. “Tena hi, handa, tumhehi dinnaparibbayaṃ paṭiggaṇhatha, na mayhaṃ etenattho, apica kho pana bārāṇasiṃ gacchantā maṃ gaṇhitvā gaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā gamanakāle taṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā tassa “etaṃ guttilassa vasanaṭṭhāna”nti ācikkhitvā sakasakanivesanaṃ agamiṃsu.

Mūsilo bodhisattassa gehaṃ pavisitvā laggetvā ṭhapitaṃ bodhisattassa jātivīṇaṃ disvā gahetvā vādesi, atha bodhisattassa mātāpitāro andhabhāvena taṃ apassantā “mūsikā maññe vīṇaṃ khādanti”ti saññāya “susū”ti āhaṃsu. Tasmīṃ kāle mūsilo vīṇaṃ ṭhapetvā bodhisattassa mātāpitāro vanditvā “kuto āgatosī”ti vutte “ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhituṃ ujjenito āgatomhī”ti āha. So “sādhū”ti vutte “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “vippavuttho, tāta, ajja āgamissatī”ti sutvā tattheva nisīditvā bodhisattaṃ āgataṃ disvā tena katapaṭisanthāro attano āgatakāraṇaṃ ārocesi. Bodhisatto aṅgavijjāpāṭhako, so tassa asappurisabhāvaṃ ñatvā “gaccha tāta, natthi tava sippa”nti paṭikkhipi. So bodhisattassa mātāpitūnaṃ pāde gahetvā upakāraṃ karonto te ārādhetvā “sippaṃ me dāpethā”ti yāci. Bodhisatto mātāpitūhi punappunaṃ vuccamāno te atikkamituṃ asakkonto sippaṃ adāsi. So bodhisatteneva saddhiṃ rājanivesanaṃ gacchati. Rājā taṃ disvā “ko esa, ācariyā”ti pucchi. “Mayhaṃ antevāsiko, mahārājā”ti. So anukkamena rañño vissāsiko ahosi. Bodhisatto ācariyamuṭṭhiṃ akatvā attano jānananiyāmena sabbaṃ sippaṃ sikkhāpetvā “niṭṭhitaṃ te, tāta, sippa”nti āha.

So cintesi - “mayhaṃ sippaṃ paguṇaṃ, idaṃca bārāṇasinagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, ācariyopi mahallako, idheva mayā vasituṃ vaṭṭatī”ti. So ācariyaṃ āha - “ācariya ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmī”ti. Ācariyo “sādhū, tāta, rañño ārocessāmī”ti gantvā “amhākaṃ antevāsiko devaṃ upaṭṭhātuṃ icchati, deyyadhammamassa jānāthā”ti rañño ārocetvā raññā “tumhākaṃ deyyadhammato upaḍḍhaṃ labhissatī”ti vutte taṃ pavattiṃ mūsilassa ārocesi. Mūsilo “ahaṃ tumhehi samakaññeva labhanto upaṭṭhahissāmi, na alabhanto”ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti? “Nanu ahaṃ tumhākaṃ jānanasippaṃ sabbaṃ jānāmī”ti? “Āma, jānāsī”ti. “Evaṃ sante kasmā mayhaṃ upaḍḍhaṃ detī”ti? Bodhisatto rañño ārocesi. Rājā “yadi evaṃ tumhehi samakaṃ sippaṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto rañño vacanaṃ tassa ārocetvā tena “sādhū dassessāmī”ti vutte rañño taṃ pavattiṃ ārocetvā “sādhū dassetu, kataradivasam sākacchā hotū”ti vutte “ito sattame divase hotu, mahārājā”ti āha.

Rājā mūsilaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ācariyena saddhiṃ sākacchaṃ karissasī”ti pucchitvā “saccaṃ, devā”ti vutte “ācariyena saddhiṃ viggaho nāma na vaṭṭati, mā karī”ti vāriyamānopi “alaṃ, mahārāja, hotuyeva me ācariyena saddhiṃ sattame divase sākacchā, katarassa jānibhāvaṃ jānissāmā”ti āha. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “ito kira sattame divase ācariyaguttilo ca antevāsikamūsilo ca rājadvāre aññamaññaṃ sākacchaṃ katvā sippaṃ dassessanti, nāgarā sannipatitvā sippaṃ passantū”ti bheriṃ carāpesi.

Bodhisatto cintesi - “ayaṃ mūsilo daharo taruṇo, ahaṃ mahallako parihīnathāmo, mahallakassa kiriyā nāma na sampajjati. Antevāsike nāma parājitepi viseso natthi, antevāsikassa pana jaye sati pattabbalajjato araññaṃ pavisitvā maraṇaṃ varatara”nti. So araññaṃ pavisitvā maraṇabhayaṃ nivattati, lajjābhayaṃ gacchati.

Evamassa gamanāgamanam karontasseva cha divasā atikkantā, tiṇāni matāni, jaṅghamaggo nibbatti. Tasmim̐ khaṇe sakkassa bhavanam̐ uṇhākāram̐ dassesi. Sakko āvajjamāno tam̐ kāraṇam̐ ñatvā “guttilagandhabbo antevāsikassa bhayena araṇṇe mahādukkham̐ anubhoti, etassa mayā avassayena bhavitum̐ vaṭṭatī”ti vegena gantvā bodhisattassa purato ṭhatvā “ācariya, kasmā araṇṇam̐ pavitṭhosī”ti pucchitvā “kosi tva”nti vutte “sakkohamasmī”ti āha. Atha nam̐ bodhisatto “aham̐ kho, devarāja, antevāsikato parājayabhayena araṇṇam̐ pavitṭho”ti vatvā paṭhamam̐ gāthamāha -

186. “Sattatantiṃ sumadhuram̐, rāmaṇeyyam̐ avācayim̐;
So mam̐ raṅgamhi avheti, saraṇam̐ me hoti kosiya”ti.

Tassattho - aham̐, devarāja, mūsilaṃ nāma antevāsikaṃ sattatantiṃ sumadhuram̐ rāmaṇeyyam̐ vīṇam̐ attano jānananiyāmena sikkhāpesim̐, so mam̐ idāni raṅgamaṇḍale pakkosati, tassa me tvam̐, kosiyaḡotta, saraṇam̐ hohīti.

Sakko tassa vacanam̐ sutvā “mā bhāyi, aham̐ te tāṇaṇca leṇaṇcā”ti vatvā dutiyam̐ gāthamāha -

187. “Aham̐ tam̐ saraṇam̐ samma, ahamācariyapūjako;
Na tam̐ jayissati sisso, sissamācariya jessasī”ti.

Tattha aham̐ tam̐ saraṇanti aham̐ saraṇam̐ avassayo patiṭṭhā hutvā tam̐ tāyissāmi. Sammāti piyavacanametam̐. Sissamācariya, jessasīti, ācariya, tvam̐ vīṇam̐ vādayamāno sissam̐ jinissasi. Apica tvam̐ vīṇam̐ vādentō ekaṃ tantiṃ chinditvā cha vādeyyāsī, vīṇāya te pakatisaddo bhavissati. Mūsilopi tantiṃ chindissati, athassa vīṇāya saddo na bhavissati. Tasmim̐ khaṇe so parājayam̐ pāpuṇissati. Athassa parājayabhāvam̐ ñatvā dutiyampi tatiyampi catutthampi pañcamampi sattamampi tantiṃ chinditvā suddhadaṇḍakameva vādeyyāsī, chinnatantikoṭṭhi saro nikkhamitvā sakalam̐ dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaram̐ chādetvā ṭhassatīti.

Evam̐ vatvā sakko bodhisattassa tisso pāsakaghaṭikā datvā evamāha -
“vīṇāsaddeneva pana sakalanagare chādite ito ekaṃ pāsakaghaṭikaṃ ākāse khipeyyāsī, atha te purato otaritvā tīṇi accharāsātāni naccissanti. Tāsam̐ naccanakāle ca dutiyam̐ khipeyyāsī, athāparānīpi tīṇi satāni otaritvā tava vīṇādhure naccissanti. Tato tatiyam̐ khipeyyāsī, athāparānīpi tīṇi satāni otaritvā raṅgamaṇḍale naccissanti. Ahampi te santikaṃ āgamissāmi, gaccha mā bhāyī”ti bodhisattam̐ assāsesi. Bodhisatto pubbaṇhasamaye geham̐ agamāsī. Nāgarā rājadvārasamīpe maṇḍapam̐ katvā raṇṇō āsanam̐ pañṇapesum̐. Rājā pāsādā otaritvā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīdi, dvādasasahassā alaṅkatitthiyo amaccabrāhmaṇagahapatikādayo ca rājānam̐ parivārayim̐su, sabbe nāgarā sannipatim̐su, rājaṅgaṇe cakkāticakke mañcātimañce bandhim̐su.

Bodhisattopi nhātānulitto nānaggarasabhojanam̐ bhuñjitvā vīṇam̐ gāhāpetvā attano pañṇattāsane nisīdi. Sakko adissamānakāyena āgantvā ākāse aṭṭhāsī, bodhisattoyeva nam̐ passati. Mūsilopi āgantvā attano āsane nisīdi. Mahājano parivāresi, āditova dvepi samasamam̐ vādayim̐su. Mahājano dvinnampi vāditena tuṭṭho ukkuṭṭhisahassāni pavattesi. Sakko ākāse ṭhatvā bodhisattañṇeva sāvento “ekaṃ tantiṃ chindā”ti āha. Bodhisatto tantiṃ chindi, sā chinnāpi chinnakoṭṭiyā saram̐ muñcateva, devagandhabbam̐ viya vattati. Mūsilopi tantiṃ chindi, tato saddo na nikkhami. Ācariyo dutiyampi chindi ...pe... sattamampi chindi. Suddhadaṇḍakam̐ vādentassa saddo nagaram̐ chādetvā aṭṭhāsī. Celukkhepasahassāni ceva ukkuṭṭhisahassāni ca

pavattayim̐su. Bodhisatto ekaṃ pāsakaṃ ākāse khipi, tīṇi accharāsātāni otaritvā naccim̐su. Evaṃ dutiye ca tatiye ca khitte tīṇi tīṇi accharāsātāni otaritvā vuttanayeneva naccim̐su.

Tasmim̐ khaṇe rājā mahājanassa iṅgitasaññaṃ adāsi, mahājano utt̐hāya “tvam̐ ācariyena saddhim̐ virujjhivā ‘samakāraṃ karomī’ti vāyamasi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti mūsilaṃ tajjetvā gahitagahiteheva pāsāṇadaṇḍādīhi saṃcuṇṇetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāde gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Rājā tuṭṭhacitto ghanavassaṃ vassāpento viya bodhisattassa bahuṃ dhaṇaṃ adāsi, tathā nāgarā. Sakko bodhisattena saddhim̐ paṭisanthāraṃ katvā “ahaṃ te, paṇḍita, saḥassayuttaṃ ājaññarathaṃ gāhāpetvā pacchā mātaliṃ pesessāmi, tvam̐ saḥassayuttaṃ vejayantarathavaraṃ abhiruyha devalokaṃ āgaccheyyāsī”ti vatvā pakkāmi.

Atha naṃ gantvā paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnaṃ “kahaṃ gatāttha, mahārājā”ti devadhītaro pucchim̐su. Sakko tāsāṃ taṃ kāraṇaṃ vitthārena kathetvā bodhisattassa sīlaṇca guṇaṇca vaṇṇesi. Devadhītaro “mahārāja, mayampi ācariyaṃ daṭṭhukāmā, idha naṃ ānehī”ti āhaṃsu. Sakko mātaliṃ āmantetvā “tāta, devaccharā guttilagandhabbaṃ daṭṭhukāmā, gaccha naṃ vejayantarathe nisīdāpetvā ānehī”ti. So “sādhū”ti gantvā bodhisattaṃ ānesi. Sakko bodhisattena saddhim̐ sammoditvā “devakañña kira te, ācariya, gandhabbaṃ sotukāmā”ti āha. “Mayaṃ mahārāja, gandhabbā nāma sippaṃ nissāya jīvāma, mūlaṃ labhantā vādeyyāmā”ti. “Vādehi, ahaṃ te mūlaṃ dassāmi”ti. “Na mayhaṃ aññaṃ mūlenattho, imā pana devadhītaro attano attano kalyāṇakammaṃ kathentu, evāhaṃ vādessāmi”ti. Atha naṃ devadhītaro āhaṃsu - “amhehi kataṃ kalyāṇakammaṃ pacchā tumhākaṃ kathessāma, gandhabbaṃ karohi ācariyā”ti. Bodhisatto sattāhaṃ devatānaṃ gandhabbaṃ akāsi, taṃ dibbagandhabbaṃ abhibhavitvā pavatti. Sattame divase ādito paṭṭhāya devadhītānaṃ kalyāṇakammaṃ pucchi. Ekaṃ kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno uttamavatthaṃ datvā sakkassa paricārikā hutvā nibbattaṃ accharāsahassaparivāraṃ uttamavatthadevakaññaṃ “tvam̐ purimabhava kiṃ kammaṃ katvā nibbattā”ti pucchi. Tassa pucchanākāro ca vissajjanā ca vimānavatthumhi āgatameva. Vuttañhi tattha -

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvam̐ tiṭṭhasi devate;
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

“Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

“Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.

“Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu;
Evaṃ piyarūpadāyikā manāpaṃ, dibbaṃ sā labhate upecca ṭhānaṃ.

“Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi;
Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññaṃ vipākaṃ.

“Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

“Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Aparā piṇḍāya caramānassa bhikkhuno pūjanatthāya pupphāni adāsi, aparā “cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ dethā”ti gandhe adāsi, aparā madhurāni phalāphalāni adāsi, aparā ucchurasam adāsi, aparā kassapadasabalassa cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, aparā maggapaṭipannānaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhunīnañca kulagehe vāsam upagatānaṃ santike dhammaṃ assosi, aparā nāvāya upakaṭṭhāya velāya bhuttassa bhikkhuno udaye tathā udakaṃ adāsi, aparā agāramajjhe vasamānā akkodhanā hutvā sassusuravattaṃ akāsi, aparā attano laddhakoṭṭhāsato samvibhāgaṃ katvāva paribhuñji, sīlavatī ca ahosi, aparā paragehe dāsi hutvā nikkodhanā nimmānā attano laddhakoṭṭhāsato samvibhāgaṃ katvā devarañño paricārikā hutvā nibbattā. Evaṃ sabbāpi guttilavimānavatthusmiṃ āgatā chattiṃsa devadhītā yaṃ yaṃ kammaṃ katvā tattha nibbattā, sabbam bodhisatto pucchi. Tāpissa attano katakammaṃ gāthāhiyeva kathesum. Taṃ sutvā bodhisatto “lābhā vata me, suladdham vata me, svāham idhāgantvā appamattakenapi kammena paṭiladdhadibbasampattiyo assosim. Ito dāni paṭṭhāya manussalokaṃ gantvā dānādīni kusalakammāneva karissāmi”ti vatvā imaṃ udānaṃ udānesi -

“Svāgataṃ vata me ajja, suppbhātaṃ suhuṭṭhitaṃ;
Yaṃ addasāmi devatāyo, accharākāmaṇṇiyo.

“Imāsāham dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahum;
Dānena samacariyāya, saṃyamaṇa damena ca;
Svāham tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti.

Atha naṃ sattāhaccayena devarājā mātalisaṅgāhakaṃ āṇāpetvā rathe nisīdāpetvā bārāṇasimeva pesesi. So bārāṇasiṃ gantvā devaloke attanā diṭṭhakāraṇaṃ manussānaṃ ācikkhi. Tato paṭṭhāya manussā saussāhā puññāni kātuṃ maññimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mūsilo devadatto ahosi, sakko anuruddho, rājā ānando, guttilagandhabbo pana ahameva ahosi”nti.

Guttilajātakavaṇṇanā tatiyā.

244. Vigaticchajātakavaṇṇanā

Yaṃ passati na taṃ icchatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyikaṃ paribbājakaṃ ārabha kathesi. So kira sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā sāvattiṃ āgantvā “ko mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “sammāsambuddho”ti sutvā mahājanaparivuto jetavanaṃ gantvā bhagavantaṃ catuparisamajjhe dhammaṃ desentaṃ pañhaṃ pucchi. Athassa satthā taṃ vissajjetvā “ekaṃ nāma ki”nti pañhaṃ pucchi, so taṃ kathetuṃ asakkonto uṭṭhāya palāyi. Nisinnaparisā “ekapadeneva vo, bhante, paribbājako niggahito”ti āhaṃsu. Satthā “nāhaṃ, upāsakā, idānevetam ekapadeneva niggahāmi, pubbepi niggahimiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā dīgharattaṃ himavante vasi. So pabbatā oruyha ekaṃ nigamagāmaṃ nissāya gaṅgānivattane paṇṇasālāyaṃ

vāsaṃ kappesi. Atheko paribbājako sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā taṃ nigamaṃ patvā “atthi nu kho koci mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “atthī”ti bodhisattassa ānubhāvaṃ sutvā mahājanaparivuto tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “vaṇṇagandhaparibhāvitāṃ gaṅgāpānīyaṃ pivissatī”ti pucchi. Paribbājako vādena ottharanto “kā gaṅgā, vālukā gaṅgā, udakaṃ gaṅgā, orimatīraṃ gaṅgā, pārimatīraṃ gaṅgā”ti āha. Bodhisatto “tvaṃ pana, paribbājaka, ṭhapetvā udakaṃ vālukāṃ orimatīraṃ pārimatīraṃ kahaṃ gaṅgaṃ labhissasī”ti āha. Paribbājako appaṭibhāno hutvā utṭhāya palāyi. Tasmīṃ palāte bodhisatto nisinnaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā avoca -

188. “Yaṃ passati na taṃ icchati, yañca na passati taṃ kiricchati;
Maññāmi ciraṃ carissati, na hi taṃ lacchati yaṃ sa icchati.

189. “Yaṃ labhati na tena tussati, yañca pattheti laddhaṃ hīleti;
Icchā hi anantagocarā, vigaticchāna namo karomase”ti.

188-189. Tattha yaṃ passatīti yaṃ udakādiṃ passati, taṃ gaṅgāti na icchati. Yañca na passatīti yañca udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ na passati, taṃ kiricchati. Maññāmi ciraṃ carissatīti ahaṃ evaṃ maññāmi - ayaṃ paribbājako evarūpaṃ gaṅgaṃ pariyesanto ciraṃ carissati. Yathā vā udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ, evaṃ rūpādivinimuttaṃ attānampi pariyesanto saṃsāre ciraṃ carissati. Na hi taṃ lacchatīti ciraṃ carantopi yaṃ taṃ evarūpaṃ gaṅgaṃ vā attānaṃ vā icchati, taṃ na lacchati. Yaṃ labhatīti yaṃ udakaṃ vā rūpādiṃ vā labhati, tena na tussati. Yañca pattheti laddhaṃ hīletīti evaṃ laddhena atussanto yaṃ yaṃ sampattiṃ pattheti, taṃ taṃ labhitvā “kiṃ etāyā”ti hīleti avamaññati. Icchā hi anantagocarāti laddhaṃ hīletvā aññamaññaṃ ārammaṇaṃ icchanato ayaṃ icchā nāma taṇhā anantagocarā. Vigaticchāna namo karomaseti tasmā ye vigaticchā buddhādayo, tesāṃ mayaṃ namakkāraṃ karomāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā paribbājako etarahi paribbājako ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Vigaticchajātakavaṇṇanā catutthā.

245. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā

Kālo ghasati bhūtānīti idaṃ satthā ukkaṭṭhaṃ nissāya subhagavane viharanto mūlapariyāyasuttantaṃ ārabha kathesi. Tadā kira pañcasatā brāhmaṇā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū sāsane pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggaṇhitvā mānamadamattā hutvā “sammāsambuddhopi tīṇeva piṭakāni jānāti, mayampi tāni jānāma, evaṃ sante kiṃ tassa amhehi nānākaraṇa”nti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchanti, paṭipakkhā hutvā caranti.

Athekadivasāṃ satthā tesu āgantvā attano santike nisinnesu aṭṭhahi bhūmīhi paṭimaṇḍetvā mūlapariyāyasuttantaṃ kathesi, te na kiñci sallakkhesuṃ. Atha nesāṃ etadahosi - “mayaṃ amhehi sadisā paṇḍitā natthī”ti mānaṃ karoma, idāni pana na kiñci jānāma, buddhehi sadiso paṇḍito nāma natthi, aho buddhaguṇā nāmā”ti. Te tato paṭṭhāya nihata mānā hutvā uddhaṭṭadāṭhā viya sappā nibbisevanā jātā. Satthā ukkaṭṭhāyaṃ yathābhiraṇtaṃ viharitvā vesālīṃ gantvā gotamakacetiye gotamakasuttantaṃ nāma kathesi, dasasahassilokadhātu kampi, taṃ sutvā te

bhikkhū arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Mūlapariyāyasuttantapariyosāne pana satthari ukkaṭṭhāyaṃ viharanteyeva bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, aho buddhānaṃ ānubhāvo, te nāma brāhmaṇapabbajitā tathā mānamadamattā bhagavatā mūlapariyāyadesanāya nihataṃānā katā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ime evaṃ mānapaggahitasire vicarante nihataṃāne akāsiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Te pañcasatāpi niṭṭhitasippā sippe anuyogaṃ datvā “yattakaṃ mayaṃ jānāma, ācariyopi tattakameva, viseso natthī”ti mānatthaddhā hutvā ācariyassa santikaṃ na gacchanti, vattapaṭivattaṃ na karonti. Te ekadivasam ācariye badarirukkhamūle nisinne taṃ vambhetukāmā badarirukkhaṃ nakkena ākoṭetvā “nissārovāyaṃ rukkho”ti āhaṃsu. Bodhisatto attano vambhanabhāvaṃ ñatvā antevāsike “ekaṃ vo pañhaṃ pucchissāmī”ti āha. Te haṭṭhatuṭṭhā “vadetha, kathessāmā”ti. Ācariyo pañhaṃ pucchanto paṭhamamā gāthamāha -

190. “Kālo ghasati bhūtāni, sabbāneva sahattana;
Yo ca kālaghaso bhūto, sa bhūtapacaniṃ pacī”ti.

Tattha kāloti purebhaddakālopi pacchābhaddakālopīti evamādi. Bhūtānīti sattādhivacanametam, na kālo bhūtānaṃ cammamamaṃsādīni luñcitvā khādāti, apica kho nesaṃ āyuvanṇabalāni khepento yobbaññaṃ maddanto ārogyaṃ vināsento ghasati khādātīti vuccati. Evaṃ ghasanto ca na kiñci vajjeti, sabbāneva ghasati. Na kevalaṃca bhūtāneva, apica kho sahattana attānampi ghasati, purebhaddakālo pacchābhaddakālaṃ na pāpuṇāti. Esa nayo pacchābhaddakālādīsu. Yo ca kālaghaso bhūtoti khīṇāsavassetam adhivacanaṃ. So hi ariyamaggena āyatim paṭisandhikālaṃ khepetvā khādītva ṭhitattā “kālaghaso bhūto”ti vuccati. Sa bhūtapacaniṃ pacīti so yāyaṃ taṇhā apāyesu bhūte pacati, taṃ ñāṇagginā paci dahi bhasmamakāsi, tena “bhūtapacaniṃ pacī”ti vuccati. “Pajani”ntipi pāṭho, janikaṃ nibbattakinti attho.

Imaṃ pañhaṃ sutvā māṇavesu ekopi jānitum samattho nāma nāhosi. Atha ne bodhisatto “mā kho tumhe ‘ayaṃ pañho tīsu vedesu atthī”ti saññaṃ akattha, tumhe ‘yamahaṃ jānāmi, taṃ sabbam jānāmā”ti maññaṃānā maṃ badarirukkhasadisam karoṭha, mama tumhehi aññātassa bahuno jānanabhāvaṃ na jānātha, gacchatha sattame divase kālaṃ dammi, ettakena kālena imaṃ pañhaṃ cintethā”ti. Te bodhisattaṃ vanditvā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sattāhaṃ cintetvāpi pañhassa neva antaṃ, na koṭim passiṃsu. Te sattamadivase ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā nisīditvā “kiṃ, bhaddramukhā, jānittha pañha”nti vutte “na jānāmā”ti vadiṃsu. Atha bodhisatto te garahamāno dutiyaṃ gāthamāha -

191. “Bahūni naraśīsāni, lomaśāni brahāni ca;
Gīvāsu paṭimukkāni, kocidevettha kaṇṇavā”ti.

Tassattho - bahūni narānaṃ śīsāni dissanti, sabbāni ca tāni lomaśāni, sabbāni mahantāni gīvāsuyeva ṭhapitāni, na tālaphalaṃ viya hatthena gahitāni, natthi tesam imehi dhammehi nānākaraṇaṃ. Ettha pana kocideva kaṇṇavāti attānaṃ sandhāyāha. Kaṇṇavāti pañnavā, kaṇṇachiddaṃ pana na kassaci natthi. Iti te māṇavake

“kaṇṇachiddamattameva tumhākaṃ bālānaṃ atthi, na paññā”ti garahitvā pañhaṃ vissajjesi. Te sutvā - “aho ācariyā nāma mahantā”ti khamāpetvā nihataṃānā bodhisattaṃ upaṭṭhahimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā pañcasatā māṇavakā ime bhikkhū ahesuṃ, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā pañcamā.

246. Bālovādajātakavaṇṇanā

Hantvā chetvā vadhitvā cāti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharanto sīhasenāpatiṃ ārabba kathesi. So hi bhagavantaṃ saraṇaṃ gantvā nimantetvā punadvase samaṃsakabhattaṃ adāsi. Nigaṇṭhā taṃ sutvā kupitā anattamaṇā tathāgataṃ viheṭhetukāma “samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati”ti akkosimsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, nigaṇṭho nāṭaputto ‘samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati’ti saddhiṃ parisāya akkosanto āhiṇḍati”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, nigaṇṭho nāṭaputto idāneva maṃ uddissakataṃsakhādanena garahati, pubbepi garahiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā loṇambilasevanatthāya himavantato bārāṇasiṃ gantvā punadvase nagaraṃ bhikkhāya pāvīsi. Atheke kuṭumbiko “tāpasam viheṭhessāmi”ti gharaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā macchamaṃsena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṃ nisīditvā “imaṃ maṃsaṃ tumheyeva uddissa pāṇe māretvā kataṃ, idaṃ akusalaṃ mā amhākameva, tumhākampī hotū”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha -

192. “Hantvā chetvā vadhitvā ca, deti dānaṃ asaṇṇato;
Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippati”ti.

Tattha hantvāti paharitvā. Chetvāti kilametvā. Vadhitvāti māretvā. Deti dānaṃ asaṇṇatoti asaṇṇato dussīlo evaṃ katvā dānaṃ deti. Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippatīti edisaṃ uddissakatabhattaṃ bhuñjamāno so samaṇopi pāpena upalippati saṃyujjatiyevāti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

193. “Puttadāraṃpi ce hantvā, deti dānaṃ asaṇṇato;
Bhuñjamānopi sappañño, na pāpena upalippati”ti.

Tattha bhuñjamānopi sappaññoti tiṭṭhatu aññaṃ maṃsaṃ, puttadāraṃ vadhitvāpi dussīlena dīnaṃ sappañño khantimettādiguṇasampanno taṃ bhuñjamānopi pāpena na upalippatīti. Evamassa bodhisatto dhammaṃ kathetvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kuṭumbiko nigaṇṭho nāṭaputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Bālovādajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

247. Pādañjalijātakavaṇṇanā

Addhā pādañjalī sabbeti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyītheraṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase dve aggasāvaka pañhaṃ vinicchinti, bhikkhū pañhaṃ suṇantā there pasamsanti. Lāḷudāyīthero pana parisantare nisinno “ete amhehi samaṃ kiṃ jānanti”ti oṭṭhaṃ bhañji. Taṃ disvā therā uṭṭhāya pakkamiṃsu, parisā bhijji. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso lāḷudāyī, dve aggasāvake garahitvā oṭṭhaṃ bhañji”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbehi lāḷudāyī ṭhapetvā oṭṭhabhañjanaṃ tato uttari aññaṃ na jānāti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rañño pādañjalī nāma putto lālo dandhāparisakkano ahosi. Aparabhāge rājā kalamakāsi. Amaccā rañño matakiccāni katvā “taṃ rajje abhisiñcissāmā”ti mantayamānā rājaputtaṃ pādañjaliṃ āhaṃsu. Bodhisatto pana “ayaṃ kumāro lālo dandhāparisakkano, pariggahetvā naṃ abhisiñcissāmā”ti āha. Amaccā vinicchayaṃ sajjetvā kumāraṃ samīpe nisīdāpetvā aḍḍaṃ vinicchinantā na sammā vinicchiniṃsu. Te assāmikaṃ sāmikaṃ katvā kumāraṃ pucchiṃsu - “kīdisaṃ, kumāra, suṭṭhu aḍḍaṃ vinicchiniṃhā”ti. So oṭṭhaṃ bhañji. Bodhisatto “paṇḍito vata mañña kumāro, asammāvinicchitabhāvo tena ñāto bhavissati”ti maññaṃ paṭhamāṃ gāthamāha -

194. “Addhā pādañjalī sabbe, paññāya atirocati;
Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, uttariṃ nūna passatī”ti.

Tassattho - ekaṃsena pādañjalikumāro sabbe amhe paññāya atirocati. Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, nūna uttariṃ aññaṃ kāraṇaṃ passatīti.

Te aparasmimpi divase vinicchayaṃ sajjetvā aññaṃ aḍḍaṃ suṭṭhu vinicchinitvā “kīdisaṃ, deva, suṭṭhu vinicchinita”nti pucchiṃsu. So punapi oṭṭhameva bhañji. Athassa andhabālabhāvaṃ ñatvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha -

195. “Nāyaṃ dhammaṃ adhammaṃ vā, atthānatthañca bujjhati;
Aññaṃ oṭṭhanibbhogaṃ, nāyaṃ jānāti kiñcana”nti.

Amaccā pādañjalikumārassa lālabhāvaṃ ñatvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā pādañjalī lāḷudāyī ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Pādañjalijātakavaṇṇanā sattamā.

248. Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā

Sabbehi kiṃsuko diṭṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kiṃsukopamasuttantaṃ ārabba kathesi. Cattāro hi bhikkhū tathāgataṃ upasaṅkamitvā kammaṭṭhānaṃ yāciṃsu, satthā tesāṃ kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te kammaṭṭhānaṃ gahetvā attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni agamiṃsu. Tesu eko cha phassāyatanāni pariggaṇhitvā arahattaṃ pāpuṇi, eko pañcakkhandhe, eko cattāro mahābhūte, eko aṭṭhārasa dhātuyo. Te attano attano adhigatavisesaṃ satthu ārocesuṃ. Athekassa bhikkhuno parivitaṃ udapādi - “imesaṃ kammaṭṭhānāni nānā, nibbānaṃ ekaṃ, kathaṃ sabbehi arahattaṃ patta”nti. So satthāraṃ pucchi. Satthā “kiṃ te, bhikkhu, kiṃsukadiṭṭhabhātikehi nānatta”nti vatvā “idaṃ no, bhante, kāraṇaṃ kathethā”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa cattāro puttā ahesuṃ. Te ekadivasāṃ sārathīṃ pakkosetvā “mayaṃ, samma, kiṃsukaṃ daṭṭhukāmā, kiṃsukarukkhaṃ no dassehī”ti āhaṃsu. Sārathī “sādhu, dassessāmī”ti vatvā catunṇampi ekato adassetvā jeṭṭharājaputtaṃ tāva rathe nisīdāpetvā araṇṇaṃ netvā “ayaṃ kiṃsuko”ti khāṇukakāle kiṃsukaṃ dassesi. Aparassa bahalapalāsakāle, aparassa pupphitakāle, aparassa phalitakāle. Aparabhāge cattāropi bhātaro ekato nisinnā “kiṃsuko nāma kīdiso”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Tato eko “seyyāthāpi jhāmathūṇo”ti āha. Dutīyo “seyyathāpi nigrodharukkho”ti, tatiyo “seyyathāpi maṃsapesī”ti, catuttho “seyyathāpi sirīso”ti. Te aññaṃaññaṃsa kathāya aparituṭṭhā pitu santikaṃ gantvā “deva, kiṃsuko nāma kīdiso”ti pucchitvā “tumhehi kiṃ kathita”nti vutte attanā kathitanīhāraṃ raṇṇo kathesuṃ. Rājā “catūhipi tumhehi kiṃsuko diṭṭho, kevalaṃ vo kiṃsukassa dassento sārathī ‘imasmīṃ kāle kiṃsuko kīdiso, imasmīṃ kīdiso’ti vibhajitvā na pucchito, tena vo kaṅkhā uppannā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha -

196. “Sabbehi kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nvettha vicikicchatha;
Na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito”ti.

Tattha na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchitoti sabbehi vo kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nu tumhe ettha vicikicchatha, sabbesu ṭhānesu kiṃsukoveso, tumhehi pana na hi sabbesu ṭhānesu sārathī paripucchito, tena vo kaṅkhā uppannāti.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ dassetvā “yathā, bhikkhu, te cattāro bhātikā vibhāgaṃ katvā apucchitattā kiṃsuke kaṅkhaṃ uppādesuṃ, evaṃ tvampi imasmīṃ dhamme kaṅkhaṃ uppādesī”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha -

197. “Evaṃ sabbehi ñāṇehi, yesaṃ dhammā ajānitā;
Te ve dhammesu kaṅkhanti, kiṃsukasmīṃva bhātaro”ti.

Tassattho - yathā te bhātaro sabbesu ṭhānesu kiṃsukassa adiṭṭhattā kaṅkhiṃsu, evaṃ sabbehi vipassanāñāṇehi yesaṃ sabbe chaphassāyatanakhandhabhūṭadhātubhedā dhammā ajānitā, sotāpattimaggassa anadhigatattā appaṭividdhā, te ve tesu phassāyatanādidhammesu kaṅkhanti yathā ekasmīṃyeva kiṃsukasmīṃ cattāro bhātaroti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

249. Sālakajātakavaṇṇanā

Ekaputtako bhavissasīti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahātheraṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ kumārakaṃ pabbājetvā pīlento tattha viharati. Sāmaṇero pīlaṃ sahituṃ asakkonto uppabbaji. Thero gantvā taṃ upalāpeti “kumāra, tava cīvaraṃ taveva bhavissati pattopi, mama santakaṃ pattacīvarampi taveva bhavissati, ehi pabbajāhī”ti. So “nāhaṃ pabbajissāmī”ti vatvāpi punappunaṃ vuccamāno pabbaji. Atha naṃ pabbajitadivasato paṭṭhāya puna thero viheṭhesi. So pīlaṃ asahanto puna uppabbajitvā anekavāraṃ yācantepi tasmīṃ “tvaṃ neva maṃ sahasi, na vinā vattituṃ sakkosi, gaccha na pabbajissāmī”ti na pabbaji. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, suhadayo vata so dārako

mahātherassa āsayam ñatvā na pabbajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa suhadayo, pubbepe suhadayova, ekavāram etassa dosaṃ disvā na puna upagacchī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā vayappatto dhaññavikkayaena jīvikam kappesi. Aññataropi ahituṇḍiko ekaṃ makkaṭaṃ sikkhāpetvā osadhaṃ gāhāpetvā tena sappam kīlāpento jīvikam kappesi. So bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe ussavaṃ kīlitukāmo “imaṃ mā pamajjī”ti taṃ makkaṭaṃ tassa dhaññavāṇijassa hatthe ṭhapetvā ussavaṃ kīlitvā sattame divase tassa santikaṃ gantvā “kahaṃ makkaṭo”ti pucchi. Makkaṭo sāmikassa saddaṃ sutvāva dhaññāpaṇato vegena nikkhami. Atha naṃ so veḷupesikāya piṭṭhiyaṃ pothetvā ādāya uyyānaṃ gantvā ekamante bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā attano bandhanaṃ mocetvā palāyitvā ambarukkhaṃ āruya ambapakkaṃ khāditvā aṭṭhiṃ ahituṇḍikassa sarīre pātesi. So pabujjhितvā ullokento taṃ disvā “madhuravacanena naṃ vañcetvā rukkhā otāretvā gaṇhissāmī”ti taṃ upalāpento paṭhamam gāthamāha -

198. “Ekaputtako bhavissasi, tvañca no hessasi issaro kule;
Oroha dumasmā sālaka, ehi dāni gharakaṃ vajemase”ti.

Tassattho - tvaṃ mayhaṃ ekaputtako bhavissasi, kule ca me bhogānaṃ issaro, etamhā rukkhā otara, ehi amhākaṃ gharaṃ gamissāma. Sālakāti nāmena ālapanto āha.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha -

199. “Nanu maṃ suhadayoti maññasi, yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyā;
Pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṃ gharakaṃ yathāsukha”nti.

Tattha nanu maṃ suhadayoti maññasīti nanu tvaṃ maṃ “suhadayo”ti maññasi, “suhadayo aya”nti maññasīti attho. Yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyāti yaṃ maṃ evaṃ atimaññasi, yañca veḷupesikāya hanasi, tenāhaṃ nāgacchāmīti dīpeti. Atha naṃ “mayaṃ imasmiṃ pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṃ gharakaṃ yathāsukha”nti vatvā uppatitvā vanaṃ pāvisi. Ahituṇḍikopi anattamano attano gehaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā makkaṭo sāmaṇero ahosi, ahituṇḍiko mahāthero, dhaññavāṇijo pana ahameva ahosi”nti.

Sālaka jātakavaṇṇanā navamā.

250. Kapijātakavaṇṇanā

Ayaṃ isī upasamasamyame ratoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tassa hi kuhakabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “āvuso, asuko bhikkhu niyyānike buddhasāsane pabbajitvā kuhakavattaṃ pūretī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esa bhikkhu idāneva, pubbepe kuhakoyeva, aggimattassa kāraṇā makkaṭo hutvā kohaññamakāsī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle brāhmaṇiyyā matāya puttaṃ aṅkenādāya himavantam pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tampi puttaṃ tāpasakumārakaṃ katvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappesi. Vassārattasamaye acchinnadhāre deve vassante eko makkaṭo sītapīlito dante khādanto kampanto vicarati. Bodhisatto mahante dārukkhandhe āharitvā aggim katvā mañcake nipajji, puttakopissa pāde parimajjamāno nisīdi. So makkaṭo ekassa matatāpasassa santakāni vakkalāni nivāsetvā ca pārupitvā ca ajinacammaṃ aṃse katvā kājakamaṇḍalum ādāya isivesenāgantvā paṇṇasāladvāre aggissa kāraṇā kuhakakammaṃ katvā aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā “tāta, tāpaso eko sītapīlito kampamāno tiṭṭhati, idha naṃ pakkosatha, visibbessatī”ti pitaraṃ āyācanto paṭhamam gāthamāha -

200. “Ayaṃ isī upasamasamāyame rato, sa tiṭṭhati sisirabhayena aṭṭito;
Handa ayaṃ pavisatumaṃ agārakaṃ, vinetu sītaṃ darathañca kevala”nti.

Tattha upasamasamāyame ratoti rāgādikilesaupasame ca sīlasamāyame ca rato. Sa tiṭṭhatīti so tiṭṭhati. Sisirabhayenāti vātavutṭhijanitassa sisirassa bhayena. Aṭṭitoti pīlito. Pavisatumanti pavisatu imaṃ. Kevalanti sakalaṃ anavasesaṃ.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā utṭhāya olokeno makkaṭabhāvaṃ ñatvā dutiyaṃ gāthamāha -

201. “Nāyaṃ isī upasamasamāyame rato, kapī ayaṃ dumavarasākhagocarō;
So dūsako rosako cāpi jammo, sace vajemampi dūseyyagāra”nti.

Tattha dumavarasākhagocaroti dumavarānaṃ sākhagocarō. So dūsako rosako cāpi jammoti so evaṃ gatagataṭṭhānassa dūsanato dūsako, ghaṭṭanatāya rosako, lāmakabhāvena jammo. Sace vajeti yadi imaṃ paṇṇasālaṃ vaje paviseyya, sabbaṃ uccārapassāvakaraṇena ca aggidānena ca dūseyyāti.

Evañca pana vatvā bodhisatto ummukaṃ gahetvā taṃ santāsetvā palāpesi. So uppatitvā vanaṃ pakkhanto tathā pakkhantova ahosi, na puna taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Bodhisatto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā tāpasakumārassa kaṣiṇaparikkammaṃ ācikkhi, sopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādesi. Te ubhopi aparihīnājjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva, porāṇato paṭṭhāyapesa kuhakoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi. Saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino keci arahanto ahesuṃ. “Tadā makkaṭo kuhakabhikkhu ahosi, putto rāhulo, pitā pana ahameva ahosī”nti.

Kapijātakavaṇṇanā dasamā.

Siṅgālavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ -

Sabbadāṭhī ca sunakho, guttilo vigaticchā ca;
Mūlapariyāyaṃ bālovādaṃ, pādañjali kiṃ sukopamaṃ;
Sālakaṃ kapi te dasa.

Atha vagguddānaṃ -

Daḷhavaggo ca santhavo, kalyāṇadhammāsadiso;
Rūhako daḷhavaggo ca, bīraṇathambhakāsāvo;
Upāhano siṅgālo ca, dasavaggā duke siyuṃ.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1. 2. Το βιβλίο των δύο έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org